

שביעי של פסח

ענייני דיומא
מבית מדרשו של הרבי מליובאוויטש זי"ע

ניסן תש"פ

הקדמה

דומה שאין עוד יום־טוב שכה מעט נאמר ונכתב עליו כיום שביעי של פסח. עומד הוא יומו האחרון של החג בצלו של היום הראשון, המלא וגדוש בתכנים, במצוות ובהלכות. אפילו "שהחיינו" אין אומרים בו, "מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחילת הפסח" (רמב"ם).

אולם בבית מדרשו של רבנו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, זרח באור מיוחד יום־טוב זה, שבחור"ל נחלק לשני ימים - "שביעי של פסח" ו"אחרון של פסח". בהתוועדויות ממושכות, שנמשכו עמוק אל תוך זמן אכילת החמץ, הפליא הרבי לדרוש בענייניו של יום, בטעמיו וברמזיו, בפסוקי התורה וההפטרה הנקראים בו ובהארה הרוחנית המיוחדת שבו, כיום שחותם את חג הפסח, חג גאולתם של ישראל.

את נס קריעת ים סוף, שאותו מציינים ביום שביעי של פסח, רואה הרבי כסיומו והשלמתו של נס יציאת מצרים. הבנה זו מובילה אותנו אל הרעיון המובא בשיחות בשם הצמח־צדק:

הימים הראשונים דיום־טוב פסח - חוגגים בני ישראל משום שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים, והימים האחרונים דפסח - חוגגים בני ישראל מצד הגאולה העתידה לבוא, כיון שאחרון של פסח קשור עם הגאולה העתידה...

הגאולה העתידה אינה נפרדת מיציאת מצרים. הגאולות כולן מחוברות זו לזו בשרשרת אחת, וכולן יונקות את כוחן מן הגאולה הראשונה. ראוי הוא אפוא היום החותם את חג הפסח, שבו נשלמת יציאת מצרים, להיחשב כחגה של הגאולה העתידה, וכפי שמביא הרבי שוב ושוב בשם מורנו הבעש"ט, שביום האחרון של חג הפסח מתנוצץ אורו של משיח. מתוך כך עוסק הרבי בשיחות

ניסן תש"פ

עריכה: הרב יצחק קפלן
הגהה: הרב חיים הרשקוביץ, הרב אברהם וולף
עימוד: מענדי פלס
עיצוב כריכה: 'סטודיו ולדמן' - עפרה

יוצא לאור על ידי ספריית מעיינותיך
תורת חב"ד לבני הישיבות
ToratChabad.com

אלה הרבה בשווה ובשונה שבשתי הגאולות, הראשונה והאחרונה, אותן השווה הנביא זו לזו בהבטחתו "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

בהתוועדויות האלה שנערכו בערבו של יום היה הקהל כולו נוטל את ידיו לסעודה, כדי לקיים את מנהג "סעודת משיח". הרבה דיבר רבינו על עניינה של סעודה זו ועל חשיבותה של השמחה בה. כדרכו בקודש תמיד, למצוא יסודות בנגלה לעניינים שבנסתר, עיגן את המנהג החסידי במקורות שונים בהלכה ובאגדה.

ספר זה, כקודמיו בסדרת "ענייני דיומא", מביא אל הקורא מבחר מדברי הרבי בהתוועדויות החג שערך בבית מדרשו לאורך השנים, בסידור מחודש לפי נושאים ובתוספת כותרות ותקצירים. רובם ככולם של הדברים נאספו מתוך סדרת הענק של התוועדויות הרבי, "תורת מנחם", שבה מופיעים הדברים בטעמים ובניחוחם החסידי המקורי, כפי שיצאו מפי הרבי. תודתנו נתונה למערכת "ועד הנחות בלה"ק" ולמנהל הנמרץ הרב חיים שאול ברוק, שנהגו בנו עין טובה ואפשרו לנו להשתמש בחומר הרב והאיכותי.

השיחות שנאספו בספר זה הובאו ככתבן, אך לא תמיד במלואן, כך שלעתים הוצרכנו לשינויי לשון קלים כדי להתאים את הדברים למבנה הספר. ראוי גם לציין כי רובן ככולן של השיחות שבספר לא הוגהו על ידי הרבי. תודתנו נתונה לרב חיים הרשקוביץ ולרב שמואל וולס על הסיוע הרב בהכנת הספר לדפוס.

ספריית מעיינותיך

לזכות

ר' מיכאל בן רות
ר' יצחק בן לאה
ר' אליהו בן אביגיל
ומשפחתם שיחיו

ולעילוי נשמת

ר' משה ז"ל
בן ר' גבריאל רפאל ותמר ז"ל

תוכן העניינים

מהותו של יום

17 **בציפייה לברכת שהחיינו**

שביעי של פסח הוא חגה של הגאולה העתידה, הנרמזת בנס קריעת ים-סוף. לכן הוא נפטר בברכת שהחיינו של החג הראשון, שכן נתינת הכוח לגאולה העתידה באה מגאולת מצרים • אף-על-פי שאיננו יכולים לברך על הגאולה טרם בואה בפועל, השמחה גדולה כבר עכשיו

23 **מ"גואל ראשון" ל"גואל אחרון"**

קריעת ים-סוף איננה עניין חדש, אלא רק גילוי בפועל של מה שאירע ביציאת מצרים. גם ביאת המשיח היא רק הוצאה לפועל של מה שטמון בתורה עצמה. זו הסיבה ש"שילה" בגימטרייה "משה", ו"יבא שילה" בגימטרייה "משיח": המשיח רק מביא לידי פועל את מה שעשה משה

35 **בין "ימות התורה" ל"ימות המשיח"**

שביעי של פסח הוא יומו של משה רבנו, שעניינו המשכת התורה מלמעלה למטה. אחרון של פסח הוא יומו של מלך המשיח, אשר עניינו היא הזדככותה של המציאות התחתונה עצמה. מעלתם של ימות המשיח גדולה יותר, אך לא ניתן להגיע אליהם ללא הקדמת מתן תורה על-ידי משה רבנו

45 **ההסבר של הילדה וההסבר של הרבי**

הילדה דבורה לאה הסבירה שאנו חוגגים באחרון-של-פסח את הזהירות מהחמץ, וסבה הצמח-צדק פירש שהחג בא לכבודה של הגאולה העתידה. אלו שני הסברים משלימים: לא ניתן לזכות לאורה של הגאולה מבלי להיות "כלי ריקן" שיכול לקבל את ההשפעה, ודבר זה נעשה רק לאחר הזהירות מחמץ וביטול המציאות האישית

לזכות

ר' שלום בער בן רבקה בתיה
רעייתו חנה בת בתיה נחמה
מנחם מענדל בן חנה
חיה מושקא בת חנה
דוד פנחס בן חנה
מרים פערל בת חנה
שרה שפרה בת חנה
שמואל בן חנה
יהודה אריה לייב בן חנה

שיחיו

לפידות

חג האמונה

57 עומק שאלתה של הילדה הוא - איך אפשר לחגוג את הגאולה העתידה בעורנו בגלות? התשובה היא שאנו שמחים על כך שהצלחנו לשמור על אמונתנו בגלות, ואמונה זו - שבה מצטיינות במיוחד הנשים - היא שתובילנו אל הגאולה השלמה

בין גזרי ים-סוף**גאולה שלמה בזעיר-אנפין**

71 יציאת מצרים היתה "בחיפזון", מתוך בריחה, שכן הרע עדיין היה בתוקפו והתיקון לא הושלם; זאת להבדיל מן הגאולה העתידה, שבה תתהפך המציאות כולה לטוב ולא יהיה עוד ממה לברוח. אולם בקריעת ים-סוף התחוללה אתהפכא-זוטא, מעין לעתיד לבוא

כשהולכים למתן תורה - הים נבקע

77 קריעת ים-סוף מוכיחה שמציאות העולם אינה מפריעה ליהודי בדרכו לקבלת התורה. מה שנדרש ממנו הוא רק לקפוץ קדימה, ללא חשבונות, מתוך מסירות נפש

כשהחושך מאיר

85 קריעת ים-סוף התרחשה לאחר שהענן והחושך האירו, כי הגילוי העליון עולה מתוך ההעלם ומתוך החשכה. כך יהיה גם לעתיד לבוא - אור הגאולה יפציע דווקא מתוך ההסתר של הגלות

לקרוע את ים" המחשבות והטרדות

89 יהודי נדרש "לקרוע" את ים המחשבות המבלבלות והמעכבות אותו בדרכו ל"ארץ ישראל" שבנשמתו. אך לעתיד, כאשר יתבטלו הבלבולים וההפרעות החיצוניות, תתבטלנה גם ההפרעות הפנימיות הנובעות ממחשבותיו ודאגותיו של האדם

מדוע נבקעו כל מקורות המים?

95 העובדה שכל המים שבעולם נבקעו נותנת אפשרות לטעון שמדובר באירוע טבעי. זו דרכו של הבורא - להנהיג את עולמו תוך נתינת מקום לשלילת והכחשת מעורבותו. מאידך מותר הקב"ה בכריאה פינות בלתי גמורות, כדי ללמד את האדם שלא כוחו עשה לו את החיל הזה

מקריעת ים-סוף לגאולה העתידה

99 קריעת ים-סוף היתה נס על-טבעי, אך לעתיד לבוא האלקות תתגלה בטבע עצמו. בזמן הזה החיבור בין הגשמיות לאלוקות הוא רק באמצעות התורה, אך לעתיד לבוא יתגלה חיבור זה בכל פרטי המציאות. לעתיד לבוא יתגלה "סתים דקודשא בריך הוא", וגם השמחה תהיה ללא שום הגבלה

אז ישיר משה**כאילו הוא יצא מים-סוף**

107 כשם שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כך צריך אדם לראות עצמו כאילו לפניו נקרע הים והוא אומר שירה - הן את שירת הים והן את השירה שלעתיד. התעלות זו מעל למגבלות הזמן היא בעצמה חלק ממהותה הרוחנית של יציאת מצרים

שירה לדורות

113 בשירת הים היו כל ישראל "רועים" בדרגת משה רבנו. כך בכל דור ודור יכול כל יהודי להפוך ל"רועה" המשפיע על האחרים, ואף להפוך את מושפעי לרועים ומשפיעים בעצמם

יציא חוטר מגזע ישי**התשובה לסנחריב**

119 סנחריב נופף בידו בגאווה אל מול ירושלים, אך הוא נחל מפלה שהיתה התחלה של גאולה שלמה. מכאן שגם במצב של חושך רב אפשר לפעול גאולה בשעתא חדא וברגעא חדא

לשפוט על-פי הריח

129

אחת מסגולותיו של המשיח היא היכולת לשפוט על-פי חוש הריח. הדבר מלמדנו שישנם עניינים שלא ניתן לפסול על-פי השולחן-ערוך, אך חוש הריח מעיד על טיבם ועניינם, ובפרט כאשר הניסיון כבר מעיד על תוצאותיהם

והדרך בנעלים**מראש ועד נעל**

137

הדרישה מיהודי היא לעסוק לא רק בענייני "ראש" אלא גם בענייני "רגל", כך שאור הקדושה יחדור בכל מציאותו, עד לנעליים שברגליו. זה תוכן הייעוד "והדרך בנעלים"

יהודי זקוק לנעליים

145

הנשמה שירדה מתחת כסא הכבוד אינה יכולה לגעת בארץ ללא נעליים חוצצות. לכן הדרך למתן-תורה היתה צריכה להיעשות דווקא כאשר "נעליכם ברגליכם". גם על לעתיד לבוא נאמר "והדרך בנעלים", כי גם אז יהיה צורך בהכנה מן העולם, וההכנה לכך היא בזמן הזה, כאשר אנו הולכים בדרך, אבל מבלי לאבד את הנעליים

"נעלים" למעליותא

157

מעלתם של ישראל לעתיד לבוא תהיה כה גדולה, שהם יזדקקו לנעול נעליים כדי שהאדמה תוכל לבוא במגע עם רגליהם מבלי להתבטל מעוצמת ההארה והגילוי. ההכנה למעלה עליונה זו היא באמצעות המצוות התלויות בהליכה וריצה ברגליים

שותפים בעבודה – שותפים בשכר

163

כיוון שהעבודה בזמן הגלות נעשתה באמצעות ה"נעל" היוצרת הבדלה בין האדם לאדמה שתחתיו, צריכה הנעל להיות שותפה גם בשכר. ובסוף זמן הגלות תפקיד הנעל מודגש במיוחד

כימי צאתך**"חול המועד" בין גאולה לגאולה**

171

היום-טוב הראשון של פסח קשור ליציאת מצרים, היום-טוב האחרון קשור לגאולה העתידה, והזמן שביניהם הוא חול המועד, שבו עוסקים ב"דבר האבד" - בבירור ניצוצות הקדושה שאבדו. וכיצד נעשית עבודה זו? כמו במצרים - באמצעות שחיטת העבודה-זרה המקומית ובתוקף פנימי שמשפיע על הסביבה כולה

מקריעת הים עד בקיעת הנהר

183

כשם שקריעת ים-סוף היתה הכנה למתן-תורה, בכך שהראתה שדבר מכוסה כים יכול להפוך גלוי כיבשה, כך בקיעת הנהר תהיה הכנה לגילויים הגדולים שיהיו לעתיד לבוא

להיות מוכנים ליציאה

189

היציאה ממצרים שבכל יום ויום דורשת שלוש פעולות: "מתניכם חגורים" - חיזוק האמונה, "נעליכם ברגליכם" - 'עיבוד' הנפש הבהמית כך שתשמש ממוצע ראוי בין הנשמה לעולם הזה, ו"מקלכם בידכם" - התגברות על היצר הרע. באמצעות שלוש אלה עומד היהודי - כמו בני ישראל במצרים - מוכן ליציאה מן הגלות ולגאולה שלימה

גאולה בזכות הילדים

199

ליל הסדר סובב סביב חינוך הילדים, שכן היציאה ממצרים היתה בזכות חינוך ילדי ישראל. החינוך תופס מקום מרכזי גם בהכנה לגאולה העתידה

נשפתי צדיקים

היום המאסף

211 שמו של "אחרון של פסח" רומז להיותו היום המאסף, שבו ניתן לאסוף ולהשלים את מה שנחסר בימים שלפניו. לכן מאיר ביום זה הגילוי של משיח, שכן עניינו של משיח הוא "קִיבוץ נדחי ישראל" - איסוף הניצוצות והכוחות שאבדו לבני ישראל בשנות הגלות, והשבתם לבעליהם האמיתיים • בפרט אמורים הדברים בדורנו, המאסף לכל הדורות שלפניו

תוקף מלכותי

221 המשיח הוא מלך אמיתי ומוחלט, ומכך נובעת היכולת שלו לדון ולשפוט על-פי ה"ריח" בלבד, כביטוי מלא ושלם של התוקף המלכותי. לכן גילוי בחינת המשיח באחרון של פסח נותן ליהודי תוקף לגשת אל העולם מבלי להתכופף בפני הסביבה

טענתו של רבי מוט'לה

227 רבי מרדכי מצ'רנוביל טען שלימוד פנימיות התורה צריך להיות באופן של ראייה, כפי שיהיה אחר ביאת המשיח. אולם שיטת חב"ד היא כי עבור ההכנה לגאולה לא די ב"מעט מים" - יש צורך ב"מים רבים"

סעודת משיח

גאולה בגשמיות

237 החידוש בשעות שבסיום אחרון של פסח - שבהן עניין הגאולה מתקשר לסעודה גשמית וממשית. אמנם בגאולה אנו נעלה בעילוי אחר עילוי עד למצב שאין בו אכילה ושתייה, ובכל זאת בני ישראל אינם מוותרים על הגאולה כפשוטה

כל יהודי יכול להרגיש

243 סעודת המשיח הופכת את הגילוי הנעלה של היום לחלק מגופו של האדם, כך שכל אחד ואחד יכול לחוש בו. את הסעודה הנהיג הבעש"ט שתורתו מביאה את הגאולה, ואת שתיית ארבע הכוסות הוסיפו נשיאי חב"ד שתורתם מוסיפה לכך גם טעם ותענוג

ארבע הכוסות של לעתיד לבוא

249 ארבע הכוסות של ליל הסדר הן כנגד כוסות פרעה הרומזות לגלות וגאולת מצרים, ואילו ארבע הכוסות של סעודת משיח הן כנגד כוסות הנחמה של לעתיד לבוא, והתכלית בשתייתן צריכה להיות לא לשם הנאת הגוף, אלא כדי לזרז את קיום הנבואה הנרמזת בהן - שתקוים מיד

לאן נעלמו המצה והמרור?

257 בסעודת משיח יש תקנה לשתות ארבע כוסות, אך אין תקנה דומה ביחס למצה ולמרור, שכן המצה והמרור עניינם עוני ומרירות, ואילו ההכנה לגאולה צריכה להיות מתוך הרחבה, טעם והבנה - ענינו של היין

שמחה כפולה ומכופלת

265 את חג הפסח יש לסיים מתוך שמחה, כבני ישראל בשעתם, שאף שהיו עדיין שקועים ברע, יצאו ממצרים מתוך שמחה, בידיעה שהם מתקרבים למתן תורה • השמחה מודגשת במיוחד בסיומו של החג, בזמן סעודת משיח, לעת ערב, בשעה שהיא לפי דעות מסוימות זמן שירת הים

מהותו של יום

בציפייה לברכת שהחיינו

שביעי של פסח הוא חגה של הגאולה העתידה, הנרמזת בנס קריעת ים-סוף. לכן הוא נפטר בברכת שהחיינו של החג הראשון, שכן נתינת הכוח לגאולה העתידה באה מגאולת מצרים • אך-על-פי שאיננו יכולים לברך על הגאולה טרם בואה בפועל, השמחה גדולה כבר עכשיו

א. כתב הרמב"ם: "כל לילי יום-טוב וכליל יום הכפורים אומרים שהחיינו, ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח" (ועל-דרך-זה כתב רבינו הזקן בשולחנ'ת).²

ונקודת הביאור בזה³ - שבנוגע לשביעי (ואחרון) של פסח יש קא-סלקא-דעתך שאינו נפטר בשהחיינו שבירך בתחלת החג, ולכן הוצרך הרמב"ם (ואדמו"ר הזקן) להדגיש, שגם בהם אומרים שהברכה שבירך בתחלת החג פוטרת החיוב שחל על ימים-טובים האחרונים של חג.

ב. הסברת הענין:

החג דשביעי של פסח קשור עם הנס דקריעת ים-סוף [שלא כן קורין בשביעי של פסח שירת הים⁴], שבנס זה מצינו ב' ענינים:

א) הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים (כיון שאז "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים"⁵), וכדאיתא בתוספתא⁶ ש"צריך להזכיר (ב"אמת ויציב") יציאת מצרים כו' וקריעת ים-סוף", לפי ש"השלמת הגאולה היתה בקריעת ים-סוף"⁷.

ויש לומר, שזהו הטעם לכך ששביעי של פסח "אינו רגל בפני עצמו", כיון שכל ענינו הוא הגמר והשלימות דיציאת מצרים.

כבר נמשך בפועל מגאולת מצרים), ומצד ענין זה הרי ברכת שהחיינו שבתחלת החג שפיר יכולה לכלול גם ברכת שהחיינו דימים-טובים האחרונים.

(לקוטי שיחות חל"ז, ימים אחרונים של פסח, סעיף ד ואילך)

שני צדדים לחג

ד. שאלו את כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, בנוגע ליום-טוב שביעי ואחרון של פסח, שרואים בו שני ענינים הפכיים:

מצד אחד - הרי זה היום-טוב היחידי שאין מברכין בו שהחיינו, ולאידך גיסא - השמחה בשביעי של פסח ואחרון של פסח גדולה יותר מבכל הפסח.

וענה כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק: הימים הראשונים דיום-טוב פסח - חוגגים בני ישראל משום שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים, והימים האחרונים דפסח - חוגגים בני ישראל מצד הגאולה העתידה לבוא, כיון שאחרון של פסח קשור עם הגאולה העתידה²³.

ובזה יובן גם כן שהבעש"ט נהג לאכול באחרון של פסח סעודה שלישית, והיה קוראה בשם "סעודת משיח"²⁴:

אם מצד זה שבהפטרה מדובר על-דבר משיח - אין זה טעם לקבוע סעודה נוספת בשבילו, ובפרט שאמירת ההפטרה היא בבוקר, לפני סעודת יום-טוב. אלא בהכרח לומר, ששני ענינים אלו - הן ההפטרה על-דבר משיח, והן הסעודה המיוחדת - באים מסיבה וענין אחד.

והיינו, שבפנימיות הענין קשור אחרון של פסח עם משיח, ולכן, הבעש"ט, שגילה רזין דאורייתא ורזין דרזין, קבע באחרון של פסח את סעודת משיח.

ותוכן ענינה של הסעודה - שדוקא על-ידי סעודה גשמית, וסעודת הרשות (שהרי על-פי דין אין מחוייבים בסעודה שלישית ביום-טוב) - יכולים באחרון של פסח להמשיך את ענין המשיח.

ואף שלא הכל שייכים להשיג גילוי זה - הרי זה על-דרך שמצינו בנוגע לכמה וכמה ענינים הקשורים לכוונות כו', שאלו שמצד סיבות שונות אינם

(ב) בנס זה היה מעין הגאולה העתידה לבוא⁸ (שאו "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁹ - על-דרך מיתת מצרים באופן ש"לא נשאר בהם עד אחר"¹⁰), שזהו מהטעמים שבשירת הים נכללו הנבואות על-דבר בית המקדש השלישי שייבנה על-ידי הקב"ה בעצמו, "מקדש אדניי כוננו יריך", בזמן ש"ה' ימלוך לעולם ועד"¹¹ - כיון שאז היו ישראל ראויים לגאולה האמיתית והשלימה, ועוד זאת, שתיכף בתחלת השירה - "אז ישיר משה"¹² - נרמז הענין דתחיית המתים¹³.

והענין הגאולה העתידה מודגש עוד יותר ביום-טוב שני של גליות (דשביעי של פסח) - אחרון של פסח¹⁴, שעיקר האריכות בהפטרות היום היא על דבר משיח צדקנו, "ויצא חוטר מגזע ישי וגו"¹⁵.

ג. והנה בנוגע ליחס של הגאולה העתידה לגאולת מצרים, מצינו שני ענינים: (א) הגאולה עצמה תהיה גדולה שלא בערך לגאולת מצרים¹⁶, ועד שהיא בגדר חידוש לגבי גאולת מצרים. (ב) לאידך גיסא ידוע, דכל הגאולות, גם גאולה העתידה, שרשן מגאולת מצרים, שהיא היתה כמו "פתיחת הצינור"¹⁷ לענין הגאולה. ויש לומר, שזהו¹⁸ מטעמי ההלכה¹⁹ שמזכירין יציאת מצרים גם לימות המשיח, כיון שגם הגאולה דאז באה מכחה של יציאת מצרים.

ועל-פי-זה יש לומר, שיש מקום לחיוב מיוחד של ברכת שהחיינו בפני עצמה על ימים-טובים האחרונים של פסח²⁰, מצד החידוש שבגאולה העתידה, שהיא למעלה לגמרי מגאולת מצרים, ואינה יכולה להיות נכללת בכרחה שבדרך בתחלת החג.

אלא שאי אפשר לברך שהחיינו על הגאולה העתידה, כי ברכת שהחיינו היא רק על שמחת לבב מדבר שישנו בפועל ובמזומן, ועדיין אנו לפני גאולה העתידה²¹ ווארבה, הזכרת הגאולה העתידה גורמת גם צער גדול, שכבר כלו כל הקיצין ועדיין לא בא, ואם כן ודאי שאי אפשר לברך על זה ברכת שהחיינו²².

וזהו החידוש בדברי הרמב"ם ואדמו"ר הזקן דברכת שהחיינו דיום-טוב ראשון של חג כוללת ופוטרת ברכת שהחיינו דימים-טובים האחרונים, דאף-על-פי שיש מעלה נפלאה בימים-טובים האחרונים של חג, להיותם שייכים לגאולה העתידה לבוא, מכל מקום, כל זמן שעדיין לא באה בפועל, הרי מה שנרגש עתה הוא רק ענין הגאולה כפי שנמשכת מיציאת מצרים (שהכח לגאולה העתידה

הערות |

1. הלכות שבת פרק כט הלכה כג.
 2. הלכות פסח סימן תצ סעיף יב.
 3. הביאור על-דרך הנגלה - ראה במקור הדברים בלקוטי שיחות.
 4. מגילה לא, א וברש"י שם ד"ה ויהי בשלח.
 5. בשלח יד, ל.
 6. ברכות ריש פרק ב.
 7. חסדי דוד לתוספתא שם. וראה גם להלן עמ' 71. עמ' 107.
 8. ראה בארוכה להלן עמ' 71.
 9. זכריה יג, ב.
 10. בשלח שם, כח.
 11. בשלח טו, יז. וכפירוש רש"י שם.
 12. שם, א.
 13. סנהדרין צא, ב. הובא בפירוש רש"י על התורה שם.
 14. ראה גם מאמר הצמח-צדק (להלן סעיף ד) דאחרון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה האחרונה. עיין שם. - וראה להלן הערה 21.
 15. וידוע גם כן מנהג הבעש"ט לאכול באחרון של פסח סעודה שלישית וקראה "סעודת משיח" (ספר השיחות ה'ש"ת עמ' 75. "היום יום" כב ניסן. ספר השיחות תרצ"ו עמ' 140. וש"כ).
 16. ישעיה יא, א ואילך.
 17. ד"ה כימי צאתך תש"ח ריש פרק יב. וראה גם מאמר הצמח-צדק (נסמך להלן הערה 23): היום האחרון של פסח הוא הסיום של מה שהתחיל בלילה הראשון של פסח (ובהמשך לזה אמר, דאחרון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה העתידה).
 18. סוף ד"ה כימי צאתך שם.
 19. דעת חכמים במשנה ברכות סוף פרק א.
 20. להעיר מספר הבתים (מגדל דוד, ספר מצוה מצוות עשה קנו) דאין השביתה דשביעי של פסח "מענין חג המצות, כי השביתה ביום ראשון היא זכר ליציאת מצרים אך ביום השביעי באה השביתה בו לזכר קריעת ים-סוף שבשביעי ירדו לים ואמרו שירה ואיננו מענין יום-טוב הראשון . . ומה שצריך לבאר לפי הנחתנו שבשביעי של פסח אינו מענין יום-טוב הראשון, איך לא תקנו בו חכמים שהחיינו כמו שתקנו בשמיני עצרת". עיין שם.
 21. על פי המבואר בפנים יש לבאר דברי כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (שהובאו בספר השיחות ה'ש"ת עמ' 72), שאמר בשמעו הוויכוח בין בנות כ"ק מו"ח אדמו"ר (כשהיו קטנות) אם אחרון של פסח הוא יום-טוב כשאר הימים-טובים או לאו, "ומושקא אומרת שאחרון של פסח אינו יום-טוב ממש ככל הימים-טובים, והראיה, שבהדלקת הנרות אין מברכים שהחיינו" - "כרגע נזכרתי על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה" (שבו אמר (כנ"ל) שאחרון של פסח הוא היום-טוב על גאולה העתידה לבוא),
- דיש לומר שיש שייכות בתוכן בין שני הסיפורים, דזה גופא הטעם שאין אומרים שהחיינו באחרון של פסח, להיותו היום-טוב על גאולה העתידה לבוא, ככפנים - ראה בארוכה להלן עמ' 24.

יודעים מה לכוון - יהרהרו, או יאמרו, "יהי רצון כאילו כיוונתי כל הכוונות"²⁵, ומכיון שרצונו של האומר הוא לכוון כדבעי, "נקודת לבבו שלם", אלא שאינו יודע מה יכוון - הרי על-ידי אמירת ה"יהי רצון" נפעלים כל הענינים, כאילו כיוון.

ועל-דרך-זה בענין סעודת המשיח שקבע הבעש"ט - שאין נוגע בזה כוונתו, אם אווזים במדריגה זו כו', אלא כל הענינים נפעלים מאליהם.

ובפרט מזמן כ"ק מו"ח אדמו"ר ואילך, שבדורו - ובפרט בדור שלאחריו, שבאמת גם דור זה הוא דורו - נתפרסמו תורת החסידות והנהגת החסידות לכל בני ישראל, הרי בוודאי שעתה שייך הענין דסעודת משיח לכל אחד ואחד, וזהו דבר השוה לכל נפש.

ובענין זה לא נוגע מעמדו ומצבו כפי שידע בנפשיה כו', וגם אין שייך בזה ענין של יוהרא (שיהרהר בלבו מי הוא שיוכל להמשיך גילוי המשיח, ובפרט על-ידי סעודה גשמית) - דכיון שהבעש"ט קבע סעודה זו, ועתה נתפרסם הענין, נעשה ענין זה שייך לכל אחד ואחד.

ומצד זה שאחרון של פסח קשור עם המשיח - לכן רוב מאמרי החסידות שאמרו רבותינו נשיאנו באחרון של פסח מדברים על-דבר משיח.

ה. וזהו מה שענה כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק:

בשביעי של פסח ואחרון של פסח ישנה שמחה גדולה, אלא שאין מברכים שהחיינו, כיון שברכת שהחיינו יכולים לברך רק על שמחה הנרגשת בבשר הלב, שיכולה להיות רק כאשר רואים את הענין בעיני בשר. ומכיון שהשמחה היא על הגאולה העתידה, שלעת-עתה אינה נראית - אי אפשר לברך שהחיינו.

אלא שאף-על-פי-כן הרי זו שמחה גדולה ביותר - מצד גודל מעלת הגאולה דלעתיד, שהיא גאולה שלימה ואמיתית.

(אחרון של פסח, ה'תשט"ו, סעיפים א"ב)

22. על-דרך אחד הטעמים שאין מברכים שהחיינו על ספירת העומר, כי "אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפשנו לחורבן בית מאווינו" (המאור ור"ן סוף פסחים. ועוד). וראה גם כן להלן עמ' 64.
23. שיחת אחרון של פסח ה'ש"ת סעיף ג (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 72). וראה לעיל הערה 21.
24. שיחת אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח). וראה גם בתחלת השיחה הבאה (מ"גואל ראשון" ל"גואל אחרון", ולהלן עמ' 237 ואילך).
25. ראה אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג עמ' קמד (נעתק ב"היום יום" יא אדר א). וראה גם של"ה מסכת תמיד עניני תפלה (רנא, ב בהגה"ה ד"ה על חוט). ועוד.

מ"גואל ראשון" ל"גואל אחרון"

קריעת ים-סוף איננה עניין חדש, אלא רק גילוי בפועל של מה שאירע ביציאת מצרים. גם ביאת המשיח היא רק הוצאה לפועל של מה שטמון בתורה עצמה. זו הסיבה ש"שילה" בגימטרייה "משה", ו"יבא שילה" בגימטרייה "משיח": המשיח רק מביא לידי פועל את מה שעשה משה

א. דובר כבר פעמים רבות¹ שכ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר² שהבעש"ט היה נוהג לערוך סעודה מיוחדת באחרון של פסח, והיתה נקראת בשם "סעודת משיח".
וטעם הדבר - כיון שכל היום דאחרון של פסח קשור עם משיח, לפי שביום זה הוא גילוי המשיח.

וזהו גם הטעם שמפטירין באחרון של פסח בענינו של משיח - אף שאין זה שייך לא לקריאת התורה, שקורין גם בשמיני-עצרת, ולא לקריאת המפטיר, "והקרבתם"³, שקורין בכל ימי הפסח - מצד שייכותה לענינו של היום, שבו הוא גילוי הארת המשיח.

ואף שהטעם בנגלה⁴ הוא לפי שנצחון חזקיה ומפלת סנחריב היו בפסח (כפי שמביא גם רבינו הזקן בשולחנו⁵) - אין זה טעם מספיק, שהרי מפלת סנחריב היתה בליל ראשון של פסח (כמו שכתוב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג"), ולא באחרון של פסח, ולא שייך לומר שמפטירין הפטרה זו באחרון של פסח רק בשביל מאורע שנעשה ביום ראשון של פסח (ואף שקביעותם באותו יום מימי השבוע, הרי יש שבוע שלם ביניהם).

דחג הפסח, חג השבועות, חג הסוכות, שמיני-עצרת, ואפילו בראש-השנה וביום-הכפורים, מברכים שהחיינו) - כי, ברכת שהחיינו היא רק על ענין שכבר בא בהתגלות, ולא על ענין שמשותקים אליו אבל עדיין לא בא בהתגלות²¹.

וזהו גם כן פנימיות הטעם לכך שאין מברכים שהחיינו על מצות ספירת העומר²², כי, ענינה של ספירת העומר הוא התשוקה למתן-תורה (כדאיתא בר"ן²³ בשם אגדה, שכשיצאו ישראל ממצרים נתעוררו בגעגועים עזים לקבלת התורה, ומנו את הימים עד שיזכו לקבל את התורה, ומזה נשתלשל ענין ספירת העומר), ולכן אין מקום לברך על מצוה זו ברכת שהחיינו (שענינה - שמחה על המצוה), כי התשוקה להענין שמשותקים אליו גוברת על השמחה מהענינים שכבר ישנם עתה].

הגלות בחוץ לארץ מורגשת יותר

ג. אמנם, כל זה הוא בכללות, אבל בפרטיות, חלוקים הימים האחרונים דפסח גופא - ששביעי של פסח שייך למשה רבינו, ואחרון של פסח - למשיח. ואף ששביעי של פסח הוא מהימים האחרונים (ששייכים לגאולה העתידה), מכל מקום, בשביעי של פסח ישנה רק ההכנה לזה, ובאחרון של פסח ישנו הענין בפועל.

ועל-פי-זה יובן גם כן הטעם שהענין דאחרון של פסח בולט יותר בחוץ לארץ - דכיון שבארץ ישראל אחרון של פסח הוא ביום אחד עם שביעי של פסח, אין ענינו של אחרון של פסח בולט כל-כך כמו בחוץ לארץ:

בחוץ לארץ נרגש ענין הגלות יותר מאשר בארץ ישראל.

ואף שבכמה פרטים, ומכמה טעמים, הגלות בארץ ישראל היא בתוקף יותר מאשר בחוץ לארץ, וכמשל האבן הנופלת מראש החומה, שככל שנפילתה היא ממקום גבוה יותר, כך מכת הנפילה חזקה יותר²⁴ - הרי זה סוף-סוף ארץ ישראל. ולכן אין בארץ ישראל יום-טוב שני של גליות.

וכיון שבחוץ לארץ נרגש יותר ענין הגלות, לכן יש צורך להבליט יותר גם את ענין הגאולה, ולכן, ענינו של אחרון של פסח בולט בחוץ לארץ יותר מאשר בארץ ישראל.

ולא דמי להפטר שבת חול המועד פסח, שמפטרין בענין תחיית העצמות היבשות⁷ לפי שתחיית המתים עתידה להיות בניסן⁸, אף שתחיית המתים לא נקבעה לשבת חול המועד דוקא - כי: (א) גם קביעות ביום אחר אין לה. (ב) על-פי המבואר בזוהר⁹ (ומרומז בגמרא¹⁰) שבתחיית המתים ישנם כמה מדרגות, וישנו סדר מי יקום תחלה כו'¹¹ - קרוב לומר שתחיית המתים לא תהיה ביום אחד, אלא במשך כמה ימים בחודש ניסן, ובעיקר בימי הפסח (כולל שבת חול המועד פסח), שבהם "אוצרות טללים נפתחים"¹², ולכן הם זמן מתאים לתחיית המתים שבאה מבחינת "טל אורות טלך"¹³, ועד לשביעי של פסח, שבו נאמרה שירת הים, השייכת גם היא לתחיית המתים, כמאמר רז"ל¹⁴ "מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר¹⁵ אז ישיר משה . . שר לא נאמר אלא ישיר (משמע לעתיד), מכאן לתחיית המתים מן התורה".

מה-שאינ-כן מפלת סנחריב - זמנה הוא ביום ראשון של פסח דוקא, ואין זה טעם להפטר בענין זה באחרון של פסח.

ועל כרחך צריך לומר¹⁶ שפנימיות הענין הוא כאמור לעיל - לפי שבאחרון של פסח הוא גילוי הארת המשיח, ולכן מפטרין בו בענין נצחון חזקיה, מצד שייכותו של חזקיה למשיח, כדאיתא בגמרא¹⁷ "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח" [ולכן מצינו שהיו לחזקיה שמונה שמות¹⁷, כי מספר שמונה קשור עם ענין המשיח, שזהו שגאולה בשמינית (התחלתה היא שביעי של פסח בשביעית, אבל עיקרה בשמינית)¹⁸, וכמאמר רז"ל¹⁹ שכינור של ימות המשיח יהיה של שמונה נימין], אלא שמצד כמה סיבות כו' לא בא הדבר לידי פועל.

התשוקה גוברת על השמחה

ב. בכללות מבואר²⁰ שזהו החילוק בין הימים הראשונים של פסח ובין הימים האחרונים של פסח, שהימים הראשונים של פסח שייכים ליציאת מצרים שהיתה על-ידי משה רבינו, והימים האחרונים של פסח (שביעי של פסח ואחרון של פסח) שייכים לגאולה העתידה.

וזהו הטעם הפנימי לכך שהיום-טוב היחידי שאין מברכים בו שהחיינו הוא שביעי ואחרון של פסח (מה-שאינ-כן ככל שאר הימים-טובים: ימים הראשונים

הפסוק³¹ "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד" שמישיח יהיה למעלה אפילו ממשה רבינו - אף-על-פי-כן, גם הגאולה העתידה היא על-ידי משה רבינו ("גואל ראשון הוא גואל אחרון"), אלא שאין זה משה כפי שהוא בפני עצמו, כי אם כפי שנשמת משה תצטרף לנשמת משיח.

והענין בזה:

פעולתו של המשיח בעולם היא - ענין השלום והאחדות, כמו שכתוב בהפטרת היום: "וגר זאב עם כבש גוי"³².

והנה, כללות ענין השלום ישנו כבר בתורה שניתנה על-ידי משה רבינו, כמאמר רז"ל³³ "כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה".

אלא, שענין השלום הנפעל על-ידי התורה הוא באדם בלבד, כמבואר בלקוטי-תורה³⁴ בפירוש הענין ד"פמליא של מטה", שעל-ידי התורה נעשה שלום בין הנפש האלקית לנפש הבהמית, שכל זה הוא באדם בלבד;

ואילו המשיח יפעל שלום גם בעולם החי - "וגר זאב עם כבש" ושהפירוש בזה אינו כהיש מפרשים³⁵ שאינו אלא בדרך משל, אלא כמבואר בתורת החסידות בכמה מקומות³⁶ (ומהם - בסיום המשך וככה תרל"ז³⁷), שפירוש הכתוב הוא כפשוטו, ועד שגם בנחש הקדמוני - שהוא השורש לכל ענין הרע והפירוד - גם בו יפעל המשיח שלום³⁸.

והכח על זה ניתן בתורה שניתנה על-ידי משה רבינו, כמו שכתוב³⁹ "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", ו"אין עוז אלא תורה"⁴⁰, דהיינו שהתורה היא נתינת כח על ענין השלום, אלא שבתורה כפי שהיא עתה ישנו הענין בכח בלבד, ועבודתם של בני ישראל היא להמשיך ענין זה בפועל.

ונמצא, שהמשכת ענין השלום בעולם על-ידי המשיח אינה ענין חדש, אלא גילוי ענין שנמצא כבר בתורה; אלא שעתה ענין זה הוא בהעלם, ותפקידם של בני ישראל הוא להמשיך ענין זה בגילוי, וגמר גילוי זה יהיה בכיאת המשיח.

ועל-פי-זה יובן הטעם שמשה ומשיח נרמזו בתיבת "שילה" - כי ענינם אחד, אלא שבמשיח ניתוסף הענין ד"יבא", שענין זה יבוא מההעלם אל הגילוי.

ד. על-פי החילוק האמור בין שביעי של פסח לאחרון של פסח, יובן גם כן טעם הנהגת רכותינו נשיאינו בימים אלו - שבשביעי של פסח היו בתנועה של סילוק והברלה ("אָפּגעטראָגן"), והשמחה לא היתה כל-כך בהתגלות, מה-שאיין-כן באחרון של פסח היתה השמחה בהתגלות, מצד גילוי הארת המשיח באחרון של פסח.

ובנוגע לפועל:

כיון שיש עתה גילוי הארת המשיח, צריכים להיות בשמחה, שהרי על ביאת המשיח נאמר²⁵ "כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון".

משה - שלום באדם, משיח - שלום בעולם

ה. כ"ק מו"ח אדמו"ר דיבר פעם בשיחת אחרון של פסח²⁶ וצוה לפרסם את הדברים, אף שבאותם זמנים, בפולין, לא היה הסדר לצוות לפרסם את השיחות] אודות הפסוק²⁷ "עד כי יבא שילה", ואמר:

"שילה" - בגימטריא משה²⁸, "יבא שילה" - בגימטריא משיח²⁸. . "יבא" - בגימטריא אחד, כלומר שעל-ידי-זה שיהיה ענין האחדות בבני ישראל . . ימשיכו ברצון השם יתברך את הגאולה השלימה על-ידי משיח גואל צדק במהרה בימינו אמן.

וצריך ביאור:

(א) מדוע ענין האחדות בא רק ברמז (בתיבת "יבא"), ולא נאמר "אחד" בפירוש?

(ב) מאחר שמשה ומשיח נרמזו בשתי תיבות ("יבא" ו"שילה") - היה הרמז יכול להיות בשתי תיבות נפרדות לגמרי, משה בתיבה אחת, ומשיח בתיבה אחרת לגמרי, ומדוע צריכים שניהם - משה ומשיח - להיות מרומזים בתיבת "שילה"?
ו. והביאור בזה - בהקדמת ביאור מאמר רז"ל שמשה "הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון"²⁹:

אף שמשיח ("גואל אחרון") יגלה בעולם ענין נעלה יותר ממה שנתגלה על-ידי משה ("גואל ראשון"), להיותו למעלה ממשה, כדאיתא בתנחומא³⁰ על

שביעי של פסח – זיכור ה"מטה"

ז. ועל-דרך-זה הוא גם החידוש שבימים האחרונים של פסח לגבי הימים הראשונים (שבכללות הם דוגמת ב' הענינים דמשה ומשיח, כנ"ל סעיף ב), שעניני הימים הראשונים נמשכים בגילוי על-ידי העבודה דימים האחרונים (כדלקמן).

מעלת הימים הראשונים דחג הפסח היא – שבהם ישנה שמחה רבה שאינה בכל השנה, כיון שהיה אז יחוד ב' הפכים: "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו"⁴¹ – בארץ "מלאה גילולים"⁴².

וזהו שבימים הראשונים דחג הפסח היה התחלת ענין הגירות דבני ישראל⁴³, שהחידוש בענין הגירות גדול יותר מהחידוש ד"קטן שנולד" (כמאמר רז"ל⁴⁴ "גר שנתגייר כקטן שנולד", בכ"ף הרמיון, כי לאמיתו של דבר גר שנתגייר הוא למעלה מקטן שנולד), כי "קטן שנולד" ענינו התחדשות יש מאין, ואילו "גר שנתגייר" אינו התחדשות מאין ליש, אלא אתהפכא מיש ליש, מן הקצה אל הקצה – מגוף של קליפה לגוף של קדושה.

ומטעם זה אומרים הלל גם בליל חג הפסח, כיון שאז ישנו הענין ד"לילה כיום יאיר"⁴⁵, מעין הגילוי ד"והיה אור הלבנה כאור החמה"⁴⁶ שיהיה לעתיד. וזהו הטעם שלילה זה הוא "ליל שימורים"⁴⁷, שגם ענין זה הוא מעין הגילוי דלעתיד, שאז יקויים היעוד⁴⁸ "והשכתי חיה רעה מן הארץ" (כמו שנתבאר באריכות בשיחת ליל ב' דחג הפסח⁴⁹).

וממה שכתוב בסידור הארז"ל⁵⁰ "שאינ זמן שמחה כל-כך . . . כמו בליל פסח", דהיינו שזהו הזמן היחיד בכל השנה שיש בו שמחה רבה כל-כך מצד הענין דיחוד שני הפכים, מובן, שענין זה אינו בימים האחרונים דפסח.

ולאידך מצינו גם ענין מיוחד שישנו בימים האחרונים דפסח דוקא – הענין דקריעת ים-סוף, ש"ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים"⁵¹, ו"אפילו עוברים שבמעיי אמן אמרו שירה"⁵², "זה אלי ואנוהו"⁵³, שגם גילוי זה הוא מעין דלעתיד, שאז יקויים היעוד⁵⁴ "אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם גו". וענין זה לא היה בימים הראשונים דחג הפסח, אלא בימים האחרונים דוקא.

ח. וכללות הביאור בזה – על-פי מאמר רז"ל⁵⁵ "אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חברו":

אף שה"קב שלו" אינו אלא קב אחד, ובפרט לפי המבואר⁵⁶ בענין "חלק עשירי"⁵⁷, שאינו רק חלק עשירי בכמות, אלא גם חלק עשירי באיכות, אף-על-פי-כן, כיון שקב אחד זה הוא שלו, שהשיג בעמלו וביגיעתו ("זיינע אַ אויסגעהאָרעוועטע"), הרי הוא יקר בעיניו יותר "מתשעה קבים של חברו", שעם היותם "תשעה קבים", הרי הם באופן של "נהמא דכסופא"⁵⁸.

ועל-דרך-זה הוא החילוק בין יציאת מצרים (ימים ראשונים דחג הפסח) לקריעת ים-סוף (ימים אחרונים דחג הפסח):

ביציאת מצרים נמשכו אמנם הענינים הנעלים ביותר, ועד "בכבודו ובעצמו", לא רק "בכבודו", דקאי על מלכות דאין-סוף, אלא גם "בעצמו", עצמותו ומהותו⁵⁹, אבל אף-על-פי-כן, המשכה זו היתה שלא על-ידי הכנת ועבודת המטה;

מה-שאינ-כן הגילוי שהיה בקריעת ים-סוף – נמשך על-ידי עבודתם של ישראל מלמטה למעלה, שהרי מיד ביציאת מצרים היתה העבודה בענין הבטחון, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"⁶⁰ (כמו שנתבאר בשיחת ליל ב' דחג הפסח⁶¹), וכן היתה העבודה דספירת העומר במשך כמה ימים שלאחרי זה. וכיון שגילוי זה נמשך על-ידי עבודה – הרי הוא חביב ויקר יותר מהגילוי שביציאת מצרים.

וזהו הטעם שהגילוי שבקריעת ים-סוף התבטא גם בגשמיות, כנ"ל שהגילוי דקריעת ים-סוף היה על-דרך ענין הנבואה, שענינה גילוי במוחש (כידוע⁶² שזוהי מעלת הנביא על החכם⁶³), ועד ש"כל אחד ואחד מראה באצבעו (הגשמית) ואומר זה אלי"⁶⁴ – כי גילוי זה בא על-ידי העבודה מלמטה למעלה, שעל-ידי-זה נפעל זיכור בהגשמי, ולכן היה הגילוי גם בגשמיות.

מה-שאינ-כן ביציאת מצרים, אף שנתגלו מדריגות נעלות ביותר (כנ"ל), מכל מקום הגילוי לא חדר בהמטה, שהרי גם לאחר הגילוי נשארה מצרים ארץ "מלאה גילולים", ולכן הוצרך להיות ענין הבריחה מן הרע, כמו שכתוב⁶⁵ "כי ברח העם".

את יום צאתך מארץ מצרים" – "יום" לשון יחיד), ומה שייך שעל-ידי זכירת קריעת ים-סוף יוצא ידי חובת זכירת יציאת מצרים?

ועל-פי האמור יובן, דכיון שביציאת מצרים ניתן גם הכח על קריעת ים-סוף, הרי בהזכרת קריעת ים-סוף נכלל בדרך ממילא גם ענין יציאת מצרים, שהוא הכח על קריעת ים-סוף.

ועל-דרך-זה מצינו בנוגע להענין דמתן-תורה לגבי יציאת מצרים: מצד אחד יש מעלה במתן תורה על יציאת מצרים – שבמתן תורה היה גם זיכור המטה (ולכן הגילוי במתן תורה היה גם בגשמיות, כנ"ל בענין הגילוי דקריעת ים-סוף); אבל לאידך גיסא – גם הכח על הגילוי דמתן תורה ניתן כבר בשעת יציאת מצרים, כמו שכתוב⁷³ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

וכאמור, כן הוא גם בנוגע לגילוי המשיח לגבי הגילוי דמשה רבינו, ששניהם רמוזים בתיבת "שילה", אלא שבמשיח ניתוסף גם הענין ד"יבא", ענין הגילוי.

י. על-פי-זה יובן גם כן ענינם של ד' הכוסות ששותים באחרון של פסח – שהם אותו הענין כמו ד' הכוסות ששותים בימים הראשונים דחג הפסח, אלא שד' הכוסות שבימים הראשונים הם בעיקר בנוגע ליציאת מצרים, ובהעלם יש בהם גם הענינים דלעתיד, ואילו ד' הכוסות דאחרון של פסח שייכים לגאולה העתידה בגילוי⁷⁴. ולכן נתגלה המנהג לשתות ד' כוסות באחרון של פסח בדורות הכי אחרונים דוקא, בעמרנו סמוך לגאולה העתידה.

ומצד מעלת הגילוי בלבד (שזהו על-דרך המעלה דקב שלו לגבי תשעה קבין של חבירו) – מובן גודל השמחה דאחרון של פסח, ובפרט שיש בו שתיית ד' כוסות, ש"אין אומרים שירה אלא על היין"⁷⁵, להיותו "משמח אלקים ואנשים"⁷⁶.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"א, סעיפים א"י; טו)

ומטעם זה מצינו שאמיתית וגמר היציאה ממצרים היתה בשביעי של הפסח, שהרי תכלית הכוונה דיציאת מצרים היתה לא רק בשביל להיפטר מן המצריים, אלא היה צורך גם בהענין ד"יצאו ברכוש גדול"⁶⁶, "וינצלו את מצרים"⁶⁷, שהוא ענין עליית הניצוצות לקדושה, שזה היה תנאי עיקרי ביציאת מצרים, וענין זה היה בשביעי של פסח דוקא – שהרי אף שכבר קודם יציאת מצרים נטלו ישראל מהמצרים "כלי כסף וכלי זהב גו"⁶⁸, הרי בתחלה לא היו בידם אלא בתורת שאלה, וממילא לא היתה להם בעלות עליהם, אלא כדין שואל שמותר לו להשתמש בחפץ; ורק בשעת קריעת ים-סוף, לאחר שראו "את מצרים מת על שפת הים"⁶⁹ – אזי נתבטלה בדרך ממילא בעלותם של המצרים, ונכנסו הכלים לרשותם של בני ישראל לגמרי.

ונמצא, שאמיתית וגמר היציאה ממצרים היתה בשביעי של פסח דוקא, וטעם הדבר – מצד זיכור המטה שהיה בשביעי של פסח דוקא, ולא בימים הראשונים של פסח, כנ"ל.

מעלת הגילוי

ט. אמנם, לאידך גיסא, הגילוי שבקריעת ים-סוף לא היה בו ענין של התחדשות, וכנ"ל שהתחלת ענין הגירות – האתהפכא והמעבר מקליפה לקדושה – היה ביציאת מצרים דוקא.

כלומר: ביציאת מצרים ניתנו כבר כל הענינים, עד להענין ד"בכבודו ובעצמו", אלא שהמטה עדיין לא היה כלי לזה, ולכן לא היו הענינים בגילוי עדיין, ונתגלו בשעת קריעת ים-סוף. ונמצא, שהכח להגילוי דקריעת ים-סוף היה כבר בשעת יציאת מצרים, אלא שהגילוי בפועל היה לאחרי זה, בקריעת ים-סוף.

ועל-פי-זה יובן פסק המגן-אברהם⁷⁰ (הובא גם בשולחן-ערוך אדמו"ר הזקן⁷¹, ושם הניח דין זה בצריך עיון) שמי שלא הזכיר יציאת מצרים יוצא ידי חובתו בהזכרת קריעת ים-סוף – דלכאורה, הרי יציאת מצרים וקריעת ים-סוף הם שני ענינים שונים (ובפרט על-פי דיוק רבינו הזקן שם בלשון הכתוב⁷² "למען תזכור

| הערות

1. ראה גם לעיל בשיחה הקודמת (בציפייה לברכת שהחינו) עמ' 19 ולהלן עמ' 237 ואילך. עמ' 269.
2. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח).
3. פנחס כה, יט.
4. ראה פירוש רש"י ד"ה עור היום - מגילה לא, א.
5. אורח חיים סימן תצ סעיף יג.
6. ישעיה ל, כט (ובפירוש רש"י).
7. מגילה שם. טור ושולחן ערוך (ואדמו"ר הזקן) שם סעיף ט (סעיף טז).
8. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם. וש"נ.
9. ח"א קיג, א. קלט, ב ואילך. קפב, א. ח"ג קסח, ב.
10. ראה יומא ה, ב.
11. ראה גם אגרות קודש ח"ב עמ' עה. וש"נ.
12. פרקי דרבי אליעזר פרק לב.
13. ישעיה כו, יט. וראה כתובות קיא, ב.
14. סנהדרין צא, ב (ובפירוש רש"י). מכילתא ופירוש רש"י על הפסוק.
15. בשלח טו, א.
16. וראה גם להלן עמ' 119.
17. שם צד, א.
18. ראה מגילה יז, ב. וש"נ.
19. ערכין יג, ב.
20. שיחת אחרון של פסח ה'ש"ת סעיף ג (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 72).
21. ראה לעיל עמ' 18 ואילך. להלן עמ' 64.
22. ראה המאור ור"ן סוף פסחים. ועוד.
23. שם. וראה מורה נבוכים ח"ג פרק מג. חינוך מצוה שו. מדרש ("הגדה") הובא בעיטור (סוף הלכות מצה ומרור), ונעתק בשו"ת הרשב"א (ח"ג סימן רפד). וראה גם לבוש אורח חיים סימן תפט סוף סעיף א. אברבנאל פרשת אמור.
24. ראה לקוטי תורה מטות פא, ב. פרשת ראה יט, ג. ועוד. וראה בארוכה שערי אורה שער הפורים ד"ה יביאו לבוש מלכות פרק יב ואילך. פרק לב ואילך.
25. ישעיה נה, יב.
26. תרצ"ט (ספר השיחות תרצ"ט עמ' 329 ואילך). הובא ונתבאר בלקוטי שיחות ח"א עמ' 8 ואילך.
27. ויחי מט, י.
28. בעל הטורים על הפסוק.
29. ראה שמות רבה פרשה ב, ד"ו. זהר ח"א רנג, א. שער הפסוקים פרשת ויחי מט, י. תורה אור ריש פרשת משפטים.
30. תולדות יד.

31. ישעיה נב, יג.
32. שם יא, ו.
33. סנהדרין צט, ב.
34. צו טו, סוף עמ' ב. מטות פו, ד. שיר השירים כה, ג. וראה גם תורה אור יתרו סז, ריש עמ' ב. ובכ"מ.
35. רמב"ם הלכות מלכים ריש פרק יב. וראה רד"ק על הפסוק.
36. ראה ד"ה כי פדה לאדמו"ר הזקן (ספר המאמרים אתהלך לאזניא עמ' נח), ועם הגהות - באור התורה נח (כרך ג) תרע, א. וראה שם תרע, ב ואילך. מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים עמ' פז, ועם הגהות - באור התורה שם תרלג, ב ואילך. ספר המאמרים מלוקט אדר"סיון עמ' קפח. וראה סיום הרמב"ם משיחות י' שבט ה'תשמ"ז סעיף ט (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם וש"ס עמ' קל). ועוד.
37. פרק צד.
38. ראה ישעיה שם, ח.
39. תהלים כט, יא.
40. מכילתא יתרו יט, טז. שיר השירים רבה פרשה א, ג. ועוד.
41. נוסח הגדה של פסח פיסקא "מצה זו", ושם לפני זה פיסקא "ויוציאנו".
42. שמות רבה פרק יב, ה. הובא בפירוש רש"י על התורה וארא ט, כט.
43. ראה יבמות מו, א-ב. וש"נ.
44. שם כב, א. וש"נ.
45. תהלים קלט, יב.
46. ישעיה ל, כו.
47. בא יב, מב.
48. בחוקותי כו, ו.
49. שנה זו (ה'תשכ"א) בתחלתה (תורת מנחם ח"ל עמ' 214 ואילך).
50. להר"ש מרשקוב - קודם קידוש.
51. מכילתא ופירוש רש"י בשלח טו, ב.
52. סוטה ל, סוף עמ' ב. וש"נ.
53. בשלח שם.
54. יואל ג, א.
55. בבא מציעא לח, א.
56. ראה ספר המאמרים תרע"ח עמ' קמח. ספר המאמרים תשט"ו עמ' קט. ועוד.
57. תורה אור יתרו ע, סוף עמ' ב ואילך. וראה ספר המאמרים תרל"ב ח"א עמ' קלא. וש"נ.
58. ראה ירושלמי ערלה פרק א הלכה ג. הובא בלקוטי תורה צו ז, סוף עמ' ד. ובכ"מ.
59. ראה ספר המאמרים אעת"ר עמ' עה. המשך תער"ב ח"ב עמ' תתקכד. ספר המאמרים תער"ב - תרע"ו עמ' סז. הובא בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים סוף עמ' כד.
60. ירמיה ב, ב.
61. שנה זו (ה'תשכ"א) סעיף יט (תורת מנחם ח"ל עמ' 231).
62. תניא אגרת הקודש סימן יט (קכו, ב). ובכ"מ.
63. בזכרון אחרים: ולאידך, מעלת הגילוי דיציאת מצרים על הגילוי דקריעת ים-סוף היא בדוגמת מעלת החכם על הנביא, כמאמר רז"ל (בבא בתרא יב, סוף עמ' א) "חכם עדיף מנביא", שהשגתו היא במדרגות עליונות יותר (ראה אגרת הקודש שם).

בין "ימות התורה" ל"ימות המשיח"

שביעי של פסח הוא יומו של משה רבנו, שעניינו המשכת התורה מלמעלה למטה. אחרון של פסח הוא יומו של מלך המשיח, אשר עניינו היא הזדככותה של המציאות התחתונה עצמה. מעלתם של ימות המשיח גדולה יותר, אך לא ניתן להגיע אליהם ללא הקדמת מתן תורה על-ידי משה רבנו

א. ביום-טוב האחרון דחג הפסח גופא ישנם ב' ענינים: שביעי של פסח ואחרון של פסח. וגם בארץ-ישראל שיום-טוב האחרון הוא יום אחד, ישנם ב' ענינים אלו, אלא ששניהם באותו מעת-לעת, ואילו בחוץ-לארץ הרי הם בב' ימים.

אודות ענינם של שביעי של פסח ואחרון של פסח, אמר פעם כ"ק מו"ח אדמו"ר¹, ששביעי של פסח הוא ענינו של משה רבינו, ואחרון של פסח הוא ענינו של משיח.

ולכאורה: כיצד יתכן שמעלתו של משה רבינו - עליו נאמר² "אנכי עומד בין הוי' וביניכם", ממוצע המחבר בני ישראל עם הקב"ה³ - לא מספיקה עדיין, שלכן צריכים לפעול באחרון של פסח גם את ענינו של משיח! וביותר אינו מובן על-פי הירוע⁴ ש"גואל ראשון (משה) הוא גואל אחרון?"

ויובן בהקדם ביאור החילוק בין ענינו של משה רבינו לענינו של משיח.

אור התורה

ב. ענינו של משה רבינו הוא - נתינת התורה לישראל, שזה היה ענינו מיום שנולד⁵, שלכן, "כשנולד נתמלא הבית כולו אורה"⁶, "אורה זו תורה"⁷.

- .64 שמות רבה סוף פרשה כג.
- .65 בשלח יד, ה. וראה תניא פרק לא (מ, ב).
- .66 לך לך טו, יד.
- .67 בא יב, לו.
- .68 שם, לה.
- .69 בשלח יד, ל.
- .70 אורח חיים סימן סז סעיף קטן א.
- .71 אורח חיים שם סעיף א ובקונטרס אחרון סעיף קטן ב.
- .72 פרשת ראה טז, ג.
- .73 שמות ג, יב.
- .74 ראה שיחת יום אחרון של פסח תר"ש סעיף ה (ספר השיחות תר"ש עמ' 111). וראה גם להלן עמ' 249.
- .75 ברכות לה, א. וש"נ.
- .76 ספר שופטים ט, יג.

וזהו גם הביאור בדברי הקב"ה למשה: "הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה גו' ועזבני גו'¹⁶ - כיון שכל האפשרי אי אפשר שלא יבוא.

ואין זה סתירה לכך שכל אחד יש לו בחירה חפשית - כי, כלל זה הוא רק בנוגע לכללות העולם, שמוכרח הדבר שבאיזה מקום בעולם ובאיזה זמן מן הזמנים יהיה מי שיכשל ויפול כו'; אבל כל אחד בפרט - יש לו בחירה חפשית¹⁷. המורם מכל האמור בנוגע למתן תורה - שענינו הוא גילוי מלמעלה למטה, היינו, שהמטה עצמו לא נשתנה, ואין זה אלא שבשעת מתן תורה האיר בו האור מלמעלה שחדר בהמטה, ולאחרי כן ניתנה העבודה להאיר את המטה עם האור שניתן מלמעלה, אור התורה.

העולם יזעק

ג. אמנם, ענינו של משיח הוא - זיכוך המטה:

לעתיד לבוא כתיב¹⁸ "אבן מקיר תזעק", וכדאיתא במדרש¹⁹ (ועל-דרך-זה בירושלמי²⁰) "לעתיד אדם הולך ללקוט תאנה בשבת והיא צווחת ואומרת שבת היום", וכיון שענין זה אינו מצד השכל, שהרי מדובר אודות דומם, על כרחך צריך לומר, שלעתיד לבוא יהיה זיכוך בעצם מציאות העולם.

דוגמא לדבר בזמן הזה - שאין אדם מכניס ידו לתוך האש²¹, והרי ענין זה אינו מצד השגה, כי אם, שהאש עצמה אינה מניחה לאדם להכניס את ידו בתוכה שאז יכוה ממנה.

ועל-דרך-זה יהיה לעתיד לבוא גם בענינים הרוחניים, והיינו, לפי שיהיה זיכוך העולם באופן שהענינים הרוחניים יהיו כמו טבע במציאות העולם, כמו שהוא עתה בענינים הגשמיים.

וכמו שכתוב²² "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר גו'", וכפי שמפרש אדמו"ר האמצעי²³ שאפילו בהמות וחיות יראו אלקות, כיון שיהיה זיכוך המטה.

ונמצא, שענינו של מתן תורה הוא שהמעלה פועל בהמטה, ואילו ענינו של משיח הוא זיכוך המטה עצמו.

וענין התורה - "לא בשמים היא"⁸, שלכן לא ניתנה התורה למלאכי השרת, כי אם לבני-אדם שנמצאים למטה דוקא - "למצרים ירדתם". יצר הרע יש ביניכם⁹, והיינו, שענין התורה הוא המשכה למטה, שיומשכו למטה כל הענינים היותר נעלים, גילוי אור היותר עליון.

וכמבואר בתניא¹⁰ גדול מעלת גילוי האור בשעת מתן תורה, שנמשך גילוי אור היותר עליון שלא היה לעולמים, ואור עליון זה נמשך למטה כפי שהמטה נשאר במציאותו, והיינו, שלהיותו אור עליון ביותר שאין בו הגבלות, לכן בכחו לירד למטה גם כאשר המטה נשאר במציאותו.

ונמצא, שענין התורה אינו העלאה מלמטה למעלה, שהוא ענין זיכוך המטה, אלא ענין התורה הוא - המשכת העליון למטה, כפי שהמטה הוא במציאותו.

כלומר: אף שבשעת מתן תורה היו שומעין את הדיבור "אנכי הוי' אלקיך"¹¹ מכל ד' רוחות העולם¹², מכל מקום, לא היה זה באופן שהמטה עצמו נזדכך, כי אם, שגילוי האור עליון שבדיבור "אנכי" האיר כל כך עד שחדר בכל העולם, שהיה נשמע הדיבור מכל ד' רוחות העולם, אבל, ענין זה לא היה באופן שד' רוחות העולם עצמם הכריזו "אנכי", כי אם, שהדיבור אנכי היה נשמע מד' רוחות העולם.

וכיון שבמתן תורה לא נעשה זיכוך המטה, לכן, הנה במשך זמן קצר לאחרי מתן תורה היה יכול להיות חטא העגל, שזהו ההיפך הגמור מהענין דמתן תורה. ועל זה ניתן כללות ענין העבודה שמצד מתן תורה - לאהפכא חשוכא לנהורא (היינו, לעשות מהחומרות וגשמיות כלי לענין של צורה ואור) ומרירו למיתקא¹³.

והנה, בענין זה יש אמנם מעלה גדולה, ועד כדי כך, שביחס לעבודה זו נקראת התקופה שלאחרי זה "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"¹⁴, אבל אף-על-פי-כן, "זכות" זו קשורה גם עם חוב - שיש אפשרות שלא תתמלא העבודה, ואדרבה, יהיה ענין של חטא כו'. וכיון שיש אפשרות למציאות כזו - הרי ידוע הכלל שמביא הרמב"ם במורה נבוכים¹⁵ ש"האפשר במין אי אפשר בהכרח מבלתי היותו כו'".

האור המתגלה בגמר העבודה

ד. והנה, מצד זיכוכ המטה דלעתיד לבוא מגיעים לדרגא נעלית יותר מהענין דמתן תורה, על-דרך המבואר בלקוטי-תורה שיר השירים²⁴ שאתערותא דלעילא שבאה על-ידי אתערותא דלתתא היא נעלית יותר מאתערותא דלעילא מצד עצמה. וכידוע שכאשר המטה נעשה כמו המעלה, הרי זה בדרגא נעלית יותר מאשר המעלה.

והיינו, שעל-ידי הקדמת העבודה עתה להאיר את המטה באור התורה, לבררו ולזככו (כנ"ל שהעבודה שניתנה בשעת מתן תורה היא לעשות את הגשמיות כלי לאלקות), הנה בגמר העבודה נעשה המטה מצד עצמו מציאות מזוככת, ועל-ידי-זה מגיעים למעלה יותר מהאור העליון שניתן ונמשך בשעת מתן תורה.

ועל-דרך המשל הידוע מאדם הכונה בית, שדוקא בגמר הבנין נמשך ומתגלה התענוג שבבנין הבית²⁵. ועל-דרך-זה בנוגע לגמר העבודה, שאז נמשך ומתגלה אור נעלה יותר מכמו שהיה בשעת מתן תורה.

ולהעיר, שהמשל ד"בית" מתאים עם הידוע²⁶ שענינו של משה הוא בחינת חיה, מקיף הקרוב ששייך להפנימי (לבוש), ואילו ענינו של משיח הוא בחינת יחידה, מקיף הרחוק - בית. והיינו, שאף-על-פי שגם גבי משה כתיב²⁷ "ועשו לי מקדש", שזהו ענין הבית, מכל מקום, הרי זה רק כפי שענין הבית הוא במדריגות פרטיות, אבל בכללות, הנה בחינתו של משה היא חיה, ועיקר גילוי בחינת יחידה (מקיף הרחוק - בית) יהיה בכיאת משיח.

גילוי המשיח בזמני השנה

ה. והנה, כיון שענינו של משיח הוא מצד זיכוכ המטה, הרי זה קשור גם עם גדרי הזמן.

ובהתאם לכך מתבטא הדבר גם ביום-טוב האחרון דחג הפסח - שנחלק לשני ימים: שביעי של פסח, ואחרון של פסח, והשייכות למשיח היא באחרון של פסח דוקא.

כלומר: שביעי של פסח ענינו הוא לעבוד ולפעול עם המטה על-ידי אור התורה, והיינו, להאיר את המטה על-ידי המעלה; וענין זה נעשה הכנה לגילוי המשיח באחרון של פסח, שענינו הוא שהמטה עצמו נעשה מזוכך.

ו. אמנם, על-פי האמור לעיל, נמצא, שכללות הענין דאחרון של פסח שהוא ענין זיכוכ המטה מצד עצמו, אינו שייך בזמן הזה?

אך הענין הוא - שכל עניני התורה הם בדרך כלל ופרט²⁸, ולכן, הנה גם בזמן הגלות גופא ישנו - בכללות - ענין גילוי המשיח:

בימי השבוע - הרי זה ענינו של שבת, שהוא מעין "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"²⁹.

ועל-דרך-זה בכל יום - כידוע שהתפלה שבכל יום היא בחינת השבת שבימות החול³⁰, ובתפלה גופא - הרי זה בברכת "שים שלום"³¹.

ובזמני השנה - ענין גילוי המשיח הוא באחרון של פסח.

אמנם, בשביל גילוי המשיח באחרון של פסח - יש צורך בהקדמת העבודה דשביעי של פסח.

וכמו שהוא בכל שבוע, שצריכה להיות הקדמת העבודה דערב שבת, כמאמר רז"ל³² "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת" - תחילה ב"מעלי שבתא", ואחר כך ב"יומא דשבתא", ועד לסעודה שלישית, רעוא דרעוין³³, בחינת תענוג העצמי²⁵. ועל-דרך-זה בנוגע לכללות העבודה ד"מי שטרח" בזמן הגלות, שעל-ידי-זה באים להגילויים דלעתיד לבוא, בכל פרטי המדריגות שבהם - על-דרך חילוקי המדריגות שבשבת - עד לבחינת תענוג העצמי הפשוט הבלתי מורגש²⁵.

וזוהי כללות ההוראה משביעי של פסח ואחרון של פסח - שעל-ידי העבודה זוכים-סוף-כל-סוף לגילוי המשיח, שאז "וראו כל בשר" ש"אין עוד מלבדו"³⁴.

ההכנה למתן תורה

ז. על-פי-זה יובן גם מה שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁵ בשם הצמח-צדק, ששביעי של פסח הוא ענין קריעת ים-סוף, ואחרון של פסח הוא ענין גילוי המשיח:

הענין דקריעת ים-סוף בשביעי של פסח קשור גם עם האמור לעיל ששביעי של פסח הוא ענינו של משה שעל-ידו ניתנה התורה – כיון שענין קריעת ים-סוף הוא הכנה למתן תורה, כמבואר בכמה מקומות³⁶ שהצורך בקריעת ים-סוף לא היה בשביל ההצלה מהמצריים, שהרי הרבה דרכים למקום, ובפרט על-פי מה שכתוב בתוספות במסכת ערכין³⁷ שבאותו צד שירדו באותו צד עלו, אלא הענין דקריעת ים-סוף היה הכנה למתן תורה.

וביאור הענין שקריעת ים-סוף הוא הכנה למתן תורה – בפנימיות הענינים: בענין קריעת ים-סוף נאמר³⁸ "הפך ים ליבשה", דהנה, ידוע החילוק שבין ים ליבשה, שהברואים שבים הם מכוסים בתוך המים, והברואים שביבשה הם בגילוי, וענינו ברוחניות, ש"ים" הוא ענין עלמא דאתכסייא, ו"יבשה" הוא ענין עלמא דאתגלייא, והפירוש ד"הפך ים ליבשה" הוא שההעלם נמשך בגילוי³⁹. ובזה גופא יש ב' פירושים – ב' הדעות שבזוהר⁴⁰ וכתבי האר"ל⁴¹ – אם היתה המשכת הים ביבשה, או העלאת היבשה בים.

וענין זה היה הכנה למתן תורה, שענינו הוא חיבור מעלה ומטה, כב' האופנים: "וירד הוי' על הר סיני"⁴², "ואל משה אמר עלה אל הוי'⁴³".

ובפרטיות יותר:

המשכת הים ליבשה הוא ענין המשכת המעלה במטה. ולמעלה מזה הוא ענין העלאת היבשה בהים, העלאת המטה בהמעלה, שכן, כאשר המטה עולה למעלה הרי הוא במדרגה נעלית יותר מאשר המעלה (כנ"ל סעיף ד). ועל-פי-זה יש לומר הפירוש ד"הפך ים ליבשה" – שמעלת המטה כפי שהוא לאחרי שנתעלה למעלה (מעלת היבשה לאחרי העלאתה בהים), נמשכה גם בבחינת המעלה (ים, עלמא דאתכסייא).

אמנם, למרות גודל המעלה שבקריעת ים-סוף, היה זה רק גילוי כללי, ולפי שעה בלבד, וכללות הענין היה מצד הגילוי מלמעלה, ולא מצד המטה, והיינו, שגם להפירוש דהעלאת היבשה (עלמא דאתגלייא) בהים (עלמא דאתכסייא), לא היה זה מצד עבודת המטה, אלא מצד גילוי אור מלמעלה – שזהו ענין ה"רוח קדים"⁴⁴, "מבחינת קדמונו של עולם"⁴⁵, שגילוי זה פעל הן את ההמשכה והן

את ההעלאה. וכיון שכל זה היה רק מצד הגילוי אור שמלמעלה, לכן היה זה לפי שעה בלבד.

וענין זה היה הכנה למתן תורה, שאז ניתן הכח לכל אחד ואחד מישראל, שעל-ידי קיום התורה ומצוות יפעל המשכת המעלה ועליית המטה, ועד שבגמר העבודה יהיה זיכוך המטה מצד עצמו, בביאת המשיח, כנ"ל.

יש צורך בהקדמה

ח. וזהו גם המענה לאלו שמתאוננים על כך שישנם נסיונות כו', וטוענים, שהקב"ה היה יכול ליתן פרנסה בהרחבה, ולהסיר את "לב האבן"⁴⁶, ואז היו מקיימים תורה ומצוות מתוך מנוחה והרחבה?

והמענה על זה – שכרור הדבר שסוף-כל-סוף יבואו למעמד ומצב דמנוחה כפי שהוא באחרון של פסח, אבל ההקדמה לאחרון של פסח היא שביעי של פסח: יש צורך בעבודה דשביעי של פסח בהענין דקריעת ים-סוף שהוא הכנה למתן תורה, שניתנה לאלו ש"למצרים ירדתם . . יצר הרע יש ביניכם", ודוקא לאחרי העבודה דשביעי של פסח באים לענין גילוי המשיח באחרון של פסח.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ט, סעיפים ב-ט)

הערות |

1. שיחת ליל אחרון של פסח תש"ד בתחלתה (ספר השיחות תש"ד עמ' 105). וראה גם שיחת אחרון של פסח תשי"א בתחלתה (תורת מנחם ח"ג עמ' 39).
2. ואתחנן ה, ה.
3. ראה ספר המאמרים תרנ"ט עמ' קצ ואילך. ספר השיחות תורת שלום עמ' 158. ועוד.
4. ראה שמות רבה פרשה ב, ד"ו. זהר ח"א רנג, א. שער הפסוקים ויחי מט, י. תורה אור משפטים עה, ב.
5. ראה ביאור הבחי בספר כד הקמח מערכת נר חנוכה.
6. סוטה יב, א. יג, ריש עמ' א. שמות רבה פרשה א, כ. פירוש רש"י שמות ב, ב.
7. מגילה טז, ב. וראה תענית ז, ב.
8. נצבים ל, יב. וראה בבא מציעא נט, ב.

9. שבת פח, סוף עמ' ב ואילך.
10. פרק לו.
11. יתרו כ, ב.
12. תקוני זהר תיקון כב (סד, ב). תניא שם. וראה תנחומא שמות כה. שמות רבה פרשה ה, ט.
13. ראה זהר ח"א ד, א. תניא סוף פרק י.
14. קהלת יב, א. וראה שבת קנא, ב.
15. ח"ב פרק א בד"ה עיון שלישי. הובא בספר החקירה להצמח-צדק לט, א. ספר המאמרים תרס"ד עמ' ז. ועוד.
16. וילך לא, טז.
17. ראה רמב"ם הלכות תשובה סוף פרק ו. שמונה פרקים להרמב"ם פרק ח.
18. חבוקק ב, יא. וראה תענית יא, א. וש"נ.
19. מדרש תהלים (שוחר טוב) סוף מזמור עג. ילקוט שמעוני ידמיה רמז שטו (בסופו).
20. עבודה זרה פרק ד הלכה ז.
21. ולהעיר משולחן ערוך חושן משפט ריש סימן שפג. וראה אגרות קודש ח"א עמ' תג ואילך.
22. ישעיה מ, ה.
23. תורת חיים תולדות טז [קנז], א. בשלח רפ, א (בהוצאה החדשה – ח"א קצה, ד). תצוה תעה, ב. תפכ, א (שם – ח"ב שכה, ב. שכט, ב). מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א עמ' רסט. נ"ך עמ' שפא. ועוד.
24. כב, ב ואילך.
25. ראה סידור (עם דא"ח) קסט, א ואילך. המשך תרס"ו עמ' תקמג ואילך. תער"ב ח"ב עמ' א'קח ואילך. ועוד.
26. ראה רמ"ז לזהר ח"ב מ, ב. הובא בלקוטי תורה צו ח, ג.
27. תרומה כה, ח.
28. ראה חגיגה ו, סוף עמ' א ואילך. וש"נ.
29. תמיד בסופה.
30. ראה תורה אור נח ט, ריש עמ' ב. לקוטי תורה בהר מא, א. ובכ"מ.
31. ראה סדור האריז"ל במקומו. פרי עץ חיים שער העמידה פרק כ.
32. עבודה זרה ג, סוף עמ' א.
33. זהר ח"ב פח, סוף עמ' ב.
34. ואתחנן ד, לה.
35. שיחת יום אחרון של פסח תש"ד בתחלתה (ספר השיחות תש"ד עמ' 109).
36. ראה המשך והחרים תרל"א בתחלתו (ריש עמ' ב). ד"ה וילך דשביעי של פסח תש"ד (ספר המאמרים תש"ד עמ' 179). וראה להלן עמ' 77.
37. טו, א – ד"ה כשם.
38. תהלים סו, ו.
39. ראה תורה אור בשלח סב, א. לקוטי תורה צו יד, ד. טז, ד. ובכ"מ.
40. ח"ב מח, ב.
41. פרי עץ חיים שער חג המצות פרק ח.
42. יתרו יט, כ.
43. משפטים כד, א.

44. בשלח יד, כא.
45. ראה לקוטי תורה צו יד, ג. סוף ד"ה וילך דשביעי של פסח תש"ד (ספר המאמרים תש"ד עמ' 186).
46. יחזקאל יא, יט. לו, כו.

ההסבר של הילדה וההסבר של הרבי

הילדה דבורה לאה הסבירה שאנו חוגגים באחרון-של-פסח את הזהירות מהחמץ, וסנה הצמח-צדק פירש שהחג בא לכבודה של הגאולה העתידה. אלו שני הסברים משלימים: לא ניתן לזכות לאורה של הגאולה מבלי להיות "כלי ריקן" שיכול לקבל את ההשפעה, ודבר זה נעשה רק לאחר הזהירות מחמץ וביטול המציאות האישית

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר פעם באחרון של פסח¹, אודות מאורע שאירע באחרון של פסח² עם אביו אחיו ואחותו, בבית אביהם אדמו"ר מהר"ש, עוד בחיי אביו הצמח-צדק (ואם כן היה אדמו"ר מהורש"ב בן ארבע או חמש, אחיו היה בן שש או שבע, ואחותם היתה בת תשע או עשר):

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע שאל את אביו אדמו"ר מהר"ש, מדוע היום האחרון של פסח הוא יום-טוב? - ואמרה אחותו, דבורה לאה, שכאשר בני ישראל שומרים ונוהרים מחמץ במשך שבעת ימי הפסח, הרי הם שמחים ועושים יום-טוב.

כאשר אדמו"ר מהר"ש נכנס עם הילדים אל הצמח-צדק, וסיפר לו כהנ"ל - אמר הצמח-צדק שזהו תירוץ שכלי טוב, ואחר כך קרא לילדים שיגשו אליו, ואמר להם:

באחרון של פסח מסתיים הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה שהקב"ה גאל אותנו ממצרים, על-

בנוגע לגאולה ממצרים - הרי בני ישראל מצד עצמם היו במעמד ומצב ד"את ערום וערי"י"⁴, ועד כדי כך, שבשביעי של פסח היתה הטענה "הללו עובדי עבודה זרה והללו כו"⁵, והקב"ה היה צריך למצוא להם זכויות שבגללם יצאו ממצרים⁶, וכמו שכתוב⁷ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים . . שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה" (כדברי המדרש⁸ שהובאו בפירושו רש"י⁹).

ועל זה נאמר¹⁰ "ברוך שומר הבטחתו לישראל", וכיון שהגיע הקץ לא עיכבן אפילו כהרף עין¹¹, וכפי שמביא הצמח-צדק¹² בשם הזהר, שאילו היתה הגאולה מתאחרת "כהרף עין" [שזהו שיעור הכי קטן של זמן, על-דרך "בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו"¹³, בחינת ה"אין" שמחבר יום ולילה¹⁴, שזהו התחלת ענין הזמן, קודם שנעשה בגדר של מציאות], היו נשארים ח"ו במעמד ומצב ש"אנו ובנינו ובנינו משועבדים היינו כו"¹⁰.

וענין זה (שהגאולה ממצרים היתה מצד למעלה) מודגש גם בכך שהגאולה היתה על-ידי משה רבינו - כפי שמבאר רבינו הזקן¹⁵ (שהשנה היא שנת המאה וחמישים להסתלקות-הילולא שלו) בפירושו הכתוב¹⁶ "כי מן המים משיתיהו", שנשמתו היתה "משמיטה ראשונה שהיתה מבחינת חסד הנקרא מים", שמשם נמשך לשמיטה זו (שמיטה שניה) לתקן העולמות כו', ונמצא, שכל ענינו של משה רבינו, גואל ראשון, הוא מצד חסד עליון.

ועל אחת כמה וכמה בנוגע לגאולה העתידה שעליה נאמר¹⁷ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", באופן של "נפלאות" אפילו לגבי הנסים שהיו ביציאת מצרים¹⁸, ותהיה על-ידי משיח שיהיה נעלה יותר ממשה¹⁹ (דאף ש"גואל ראשון הוא גואל אחרון"²⁰, הרי זה כמו פנימיות וחיצוניות) - שעם היותה תלויה במעשינו ועבודתנו כל משך זמן הגלות²¹, הרי כללות הגאולה הוא ענין שבא מלמעלה, ובפרט הגאולה העתידה שחלוקה מיציאת מצרים שהיתה על-ידי הקב"ה ובית דינו ("והוי" - "הוא ובית דינו"²²), ואילו הגאולה העתידה תהיה על-ידי הקב"ה בעצמו, ללא בית דינו²³, אלא ברחמי המרובים.

ולא כדעת הטועים שהיציאה מהגלות האחרון תהיה בחסדי הגוים, או על-כל-פנים באופן ד"קימעא קימעא", כדברי הירושלמי²⁴ שגאולתן של ישראל

ידי משה רבינו שהיה "גואל ראשון" - שזוהי ההתחלה; ואחרון של פסח הוא היום-טוב על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו מהגלות האחרון, על-ידי משיח צדקנו שהוא "גואל אחרון". יום ראשון של פסח הוא יום שמחתו של משה רבינו, ואחרון של פסח הוא יום שמחתו של משיח.

שני הפכים

ב. ובסיפור זה צריך להבין:

כיון שהתירוץ הראשון (שהיום-טוב הוא מצד השמחה ששמרו ונזהרו מאיסור חמץ במשך שבעת ימי הפסח) הוא תירוץ שכלי טוב - כפי שמעיד עליו הצמח-צדק,

- והרי הצמח-צדק הוא "פוסק" הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה, שהיה מקובל בתפוצות ישראל עוד בימיו בכל חוגי ישראל, גם אלו שאינם חסידים, כידוע בדברי ימי הצמח-צדק אודות נסיעותיו לעיירות שלהם, וכתוצאה מזה נשתנה היחס כלפי עדת החסידים כו' -

אם כן, מהו הצורך בתירוץ נוסף - שזהו יום-טוב הקשור עם הגאולה האחרונה?

ועל כן צריך לומר, שהתירוץ השני - שהוא תירוץ של רבי ונשיא - יש לו שייכות גם לתירוץ הראשון, והיינו, שתירוץו של הרבי אינו בסגנון של "אלא", שמבטל את הסברא הקודמת (שהרי בנדרן דידן אישר הרבי את התירוץ הראשון), כי אם שמוסיף עליו כו'.

ולכאורה, שני התירוצים חלוקים זה מזה מן הקצה אל הקצה:

התירוץ הראשון, שחוגגים את היום-טוב דאחרון של פסח על קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ - הרי זה ענין ששייך לעבודתם של ישראל, ככל עניני תורה ומצוות, וכמאמר רז"ל³ "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", כך שזהו ענין שתלוי לגמרי בבני ישראל.

ואילו התירוץ השני, שהיום-טוב קשור עם הגאולה - הרי זה ענין שתלוי לגמרי בהקב"ה:

כאילת השחר (וכפי ששמע גם בפירוש המיוחס להרמב"ן²⁵) - כי, נוסף לכך שבתלמוד בבלי (שהלכה כבבלי²⁶) לא הובא ענין זה, הרי:

ישנו פסק דין ברור ברמב"ם²⁷ שהגאולה תהיה באופן ש"עמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות . . . ויכוף כל ישראל לילך בה (בדרך התורה והמצוה) ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' . . . ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל".

ומובן, שסדר זה הוא היפך ההנהגה על-פי דרך הטבע, ובאופן ד"קמעא קמעא - שהרי אפילו "אתחלתא דגאולה" יכולה להיות רק על-ידי משיח, שלא יסתפק בעבודתו בעצמו, אלא גם "יכוף כל ישראל כו" - היפך סדר העולם באופן של "דמוקרטיא", שצריך להיות על-פי דעת והסכמת הרוב כו', ומפחדים לומר את האמת, שאצל עם ישראל, שמקרא מלא דיבר הכתוב שהם "ממלכת כהנים וגוי קדוש"²⁸, צריך להיות הסדר של "תיאוקרטיא"²⁹; וכל זמן שלא התחיל עדיין הענין ד"יכוף כל ישראל", ועל אחת כמה וכמה הענין ד"ילחם מלחמות ה'", עד לבנין בית המקדש וקבוץ נדחי ישראל - עדיין לא התחילה הגאולה³⁰.

ונמצא, שכללות ענין הגאולה הוא מלמעלה למטה, אתערותא דלעילא שלמעלה מכל אתערותא דלתתא.

ולכן, בכל יום צריכים להמתין ולהיות מוכנים לביאת המשיח - "אחכה לו בכל יום שיבוא"³¹,

ובנוגע לקושיא הידועה מזה שביאת המשיח יכולה להיות רק לאחרי ש"אתא אליהו מאתמול"³², ו"כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח"³² - הרי³³ כאשר "תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות"³⁴, בודאי יתרץ גם קושיא זו! [...],

דכיון שהגאולה באה מלמעלה - אין בה הגבלות כלל. וכן בנוגע להגואל - משיח - שהוא למעלה מהגבלות, שלכן "לא למראה עיניו ישפוט וגו' והריחו גו"³⁵, "מורח ודאין"³⁶.

ואם כן, מהו הקשר והשייכות של שני התירוצים בנוגע ליום-טוב דאחרון של פסח, שהם הפכיים זה מזה - בגלל קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ, ענין ששייך לעבודתם של ישראל, או בגלל הגאולה, ענין שתלוי לגמרי בהקב"ה!?

להיות "כלי ריקן"

ג. ויש לומר הביאור בזה:

ובהקדם המבואר בד"ה החודש הזה לכם³⁷ בפירוש מאמר רז"ל³⁸ "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל", שניסן הוא בחינת אתערותא דלעילא שלא באתערותא דלתתא, ולכן נקרא בחינת בת, בחינת מקבל בלבד.

ולהעיר, שבסיפור הנ"ל אודות המענה שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא בגלל קיום ציווי הקב"ה להזהר מאיסור חמץ - הרי מענה זה נאמר על-ידי בת (בתו של אדמו"ר מהר"ש, דבורה לאה), ובודאי שגם פרט זה בהסיפור הוא מדויק, שהרי יכולים לספר שאחד הילדים ענה כו', ואף-על-פי-כן, מדויקים לספר שמענה זה נאמר על-ידי בת דוקא.

והענין בזה:

ענינה של בת, בחינת מקבל, הוא - להיות כלי קיבול לקבל מה שנותנים מלמעלה. והתנאי לכלי קיבול הוא - כלי ריקן, כמאמר רז"ל³⁹ "כלי ריקן מחזיק, מלא אינו מחזיק", והיינו, שכדי לקבל ברכת השם יתברך, ועד להברכה שהיא ראש ומקור ועיקר כל הברכות, שזהו ענין הגאולה - צריך להיות בבחינת כלי ריקן.

ולכל לראש - "כלי ריקן" ממציאיות עצמו, שאוהב את עצמו ורודף אחר הכבוד; בכל ענין צריך הוא להיות ראש וראשון, ובלבד שאין זה קשור עם טירחא בעניני תורה ומצוות... ועל-דרך המבואר בדרושי פורים⁴⁰ (ששייך גם לפסח, כמאמר רז"ל⁴¹ "מיסמך גאולה לגאולה") בענין "תמחה את זכר עמלק"⁴², שענינו של עמלק [עליו נאמר "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל"⁴³, והיינו, שאף-על-פי שכל שאר האומות התייראו מבני ישראל בראותם את הנסים שנעשו לבני ישראל, הנה עמלק לא התפעל כו"⁴⁴] הוא - "חוצפא בלא תגא"⁴⁵, והיינו, שאף שלאמיתו של דבר אין בו מעלות, הרי הוא מרגיש את עצמו ליש ומציאות, באופן שהישות שלו ממלאה את כל מציאותו!...

וזהו תוכן ענין הזהירות מאיסור חמץ בשייכות ליום-טוב דאחרון של פסח (כתירוץ-ביאור הבת) - כידוע שענין החמץ מורה על הישות והמציאות⁴⁶, ולכן,

כל זמן שהוא "כלי מלא", בישות ומציאות עצמו, אינו כלי לענין הגאולה שנמשך מלמעלה; התנאי היחיד לענין הגאולה הוא – לבטל את עצמו (שלילת ענין החמץ), שעל-ידי-זה נעשה בבחינת "כלי ריקן", ואז הנה תיכף ומיד באה הגאולה ("מיד הן נגאלין"⁴⁷).

גם השכל מחייב "ביטול"

ד. ועל-פי-זה יש לבאר הקשר והשייכות של שני הביאורים-תירוץ בנוגע ליום-טוב דאחרון של פסח:

היום-טוב קשור עם ענין הגאולה שבאה מלמעלה (כביאור הצמח-צדק), אבל, בכדי להיות "כלי" לענין הגאולה שבאה מלמעלה, צריכים להיות בבחינת "כלי ריקן", שזהו על-ידי הזהירות מאיסור חמץ (כביאור הבת), אלא, שענין זה אינו אלא בבחינת כלי קיבול – בת – לענין הגאולה שנמשך מלמעלה, והיינו, שאין זה אפילו ענין של עבודה באופן של אתערותא דלתתא, עבודת המטה; בודאי אין הכוונה שילך בשרירות לבו ח'ו, אלא צריך למעט ישותו ומציאותו, אבל, ענין זה אינו אלא בבחינת "פתחו לי כחודה של מחט"⁴⁸ בלבד, כדי להיות כלי קיבול להמשכה מלמעלה.

וזהו גם הדיוק בדברי הצמח-צדק בנוגע למענה של הבת, שזהו "תירוץ שכלי טוב" – שבכדי לפעול ביטול מציאותו אין צורך אפילו בענין של אמונה, אלא מספיק ענין השכל בלבד; אם הוא רק בעל שכל אמיתי, מבלי לרמות את עצמו מצד ה"שחרד" של אהבת עצמו, ומכל שכן מענין של שטות שהוא היפך השכל (כמאמר רו"ל⁴⁹ "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות"), אזי מצד השכל בלבד – ולדוגמא: ההתבוננות ש"בדבר הוי' שמים נעשו גו"⁵⁰, "כיו"ד נברא עולם הבא ובה' נברא עולם הזה"⁵¹, שתי אותיות בלבד, שאינם בערך כלל לגביו כו' – יהיה לומד תורה ומקיים מצוות.

מה שנדרש מהאדם אינו אלא לילך על-פי שכל הישר, והרי השכל הישר מחייב קיום התורה ומצוות:

רואים במוחש שרק על-ידי קיום התורה ומצוות במשך כל הדרות חיים וקיימים בני ישראל מזמן מתן תורה עד עצם היום הזה, יותר משלשת אלפים

שנה, באופן ש"אתם נצבים היום גו"⁵², "אתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום"⁵³.

ולאידך גיסא – "שאל אביך ויגדך"⁵⁴, מה אירע לכל אלו שחיפשו דרכים חדשים, ורצו לעשות שינויים ביהדות וכיוצא בזה:

מיד לאחרי מתן תורה היו כאלו שעשו את עגל הזהב; גם הם חיפשו "רוחניות" ו"קדושה" – כפי שמצינו במדרשי חז"ל⁵⁵ שעשיית העגל היתה כתוצאה מראיית "פני שור שבמרכבה" בעת מעמד הר סיני; אבל הם רצו "אייגענע אידישקייט", באופן שונה ובניגוד לדברי משה רבינו ויהושע משרתו.

ומצד הענין דבחירה חפשית – ישנו ענין זה בכל דור ודור, גם בזמן בית ראשון ובזמן בית שני, עד היום הזה, שישנם אלו ש"עומדים עלינו לכלותינו", על-ידי ענינים שהם היפך האמת והיפך היהדות.

ובכן: מה היה סופם של כל אלו – או שעשו תשובה, או שנטמעו בין העכו"ם ולא נשאר מהם שריד ופליט רחמנא ליצלן!

ובענין זה יש מעלה עכשיו לגבי הזמן דמתן תורה – שאז היה צורך באמונה, ואילו עכשיו אין אפילו צורך בענין האמונה, אלא די בשכל הישר להוכיח ש"אין אומתנו אומה אלא בתורתה" (כדברי הרס"ג⁵⁶), והזוה וסטיה הכי קלה מדברי התורה, אפילו כחוט השערה, הרי זו מחלוקת נגד משה רבינו (וכן "יפתח בדורו כשמואל בדורו"⁵⁷), ועל-דרך-זה בנוגע לכל עניני התורה שיש בהם התוקף ד"דבר משנה"⁵⁸, כהפסק-דין בשולחן-ערוך חושן-משפט⁵⁹, והביאו רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה⁶⁰, ש"בזמן הזה גם הלכות פסוקות . . . כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו בכלל משנה יחשבו".

וזהו שלכל לראש מסכים הצמח-צדק ומאשר את התירוץ של הבת – שצריך להיות כלי קיבול, על-ידי הזהירות והשמירה מאיסור חמץ (ענין הישות והרוח שטות שמצד היצר הרע כו'), ובאופן שזהירות ושמירה זו הם במשך שבעה ימים, ולא כמו אלו שמסכימים אמנם לשמור שבת כהלכתה, אבל טוענים, שצריכים לכל-הפחות יום אחד בשבוע עבור הענינים שלהם שהם היפך השולחן-ערוך. – ולהעיר שהציווי "זכור את יום השבת לקדשו"⁶¹ הוא במשך כל ימי השבוע, כמו שכתוב הרמב"ן⁶², וכמבואר גם בדרושי אדמו"ר האמצעי⁶³,

“נפלאות” אפילו לגבי הנסים שהיו ביציאת מצרים, ולאמיתתו של דבר התחילה כבר ביציאת מצרים, כדיוק הלשון “כימי צאתך מארץ מצרים”, “כימי” לשון רבים⁷², שהענין דיציאת מצרים הוא במשך כל הימים מאז הגאולה הראשונה מגלות מצרים (בשנת ב'תמ"ח) עד ליום ביאת משיח צדקנו⁷³, שיבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ג, סעיפים יח-כב)

הערות |

1. ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 71 ואילך.
2. בשנת תרכ"ה (ספר השיחות שם).
3. ברכות לג, ב. וש"נ.
4. יחזקאל טז, ז.
5. ראה מכילתא בשלח יד, כח. שמות רבה פרשה מג, ח. ילקוט ראובני בשלח שם. זהר ח"ב קע, ריש עמ' ב.
6. ראה גם פירוש רש"י בא יב, ו.
7. שמות ג, יב.
8. שמות רבה פרשה ג, ד.
9. ראה גם לקוטי שיחות חל"ו עמ' 7 ואילך.
10. נוסח הגדה של פסח.
11. מכילתא ופירוש רש"י בא יב, מא.
12. אור התורה בא עמ' שכו - מזית רענן וכן הוא באלשיך שם, לז ואילך. צרור המור שם, מ (הובא בשל"ה פיסקא עבדים היינו). ריטב"א להגדה של פסח פיסקא עבדים היינו. סידור רבי שבת מרשקוב וקול יעקב פיסקא מצה זו. הגדת החיד"א פיסקא מתחלה עובדי עבודה זרה ד"ה ומעשה ידיו. וראה גם ספר השיחות תד"ש ריש עמ' 88.
13. ברכות ב, ב. וש"נ.
14. ראה המשך והחריים תרל"א פרק עג (ספר המאמרים תרל"א ריש עמ' שנב). וש"נ.
15. תורה אור שמות נא, ד.
16. שמות ב, י.
17. מיכה ז, טו.
18. ראה אור התורה נ"ד על הפסוק (עמ' תפז). וש"נ.
19. ראה ד"ה לגזור ים-סוף לגזרים כי לעולם חסרו דאחרון של פסח תרל"ה (ספר המאמרים תרל"ה ח"א עמ' רסו). ד"ה והניף ידו על הנהר דאחרון של פסח תרח"ץ (ספר המאמרים תרח"ץ עמ' ר). ראה שמות רבה פרשה ב, ד"ו. דברים רבה סוף פרשה ט. זהר ח"א רנג, א. שער הפסוקים ויחי מט, י. תורה אור משפטים עה, ב.
- 20.

והשימור הוא כדבעי, מתוך שמחה וטוב לבב (כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות לולב, שקיום המצוות צריך להיות בשמחה וטוב לבב, כי, אם עבודתו תהיה מתוך הכרח, לא ימלט שלא יהיה חסרון בעבודתו), ואז, בגמר העבודה של זהירות ושמירה מאיסור חמץ במשך שבעה ימים - עושים יום-טוב באחרון של פסח, שזהו סיום וחזרתם ימי הפסח.

אמנם, כל זה אינו ענין של עבודת המטה באופן של אתערותא דלתתא, כי אם, שפועל בעצמו להיות “כלי ריקן”.

ולאחרי זה בא התירוץ של הצמח-צדק - תירוץ של רבי ונשיא, שענינו הוא “אנכי עומד בין הוי' וביניכם גו”⁶⁴ - שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, שזהו מה שנמשך מלמעלה על-ידי ההכנה של ה”בת” להיות בבחינת כלי ריקן.

הכח בא מלמעלה

ה. ויש להוסיף, שגם ההכנה להיות כלי ריקן היא על-ידי הנתנת-כח מלמעלה דוקא:

ובהקדם מה שכתוב בתהלים קאפיטל סב⁶⁵: “ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו”⁶⁶, ולכאורה אינו מובן⁶⁷: “אם הוא משלם כמעשהו בדקדוק אם כן אין שם חסד, ואם הוא עושה חסד אינו משלם לאיש כמעשהו”⁶⁸? והביאור בזה - על-פי חסידות⁶⁸ - שכללות עבודת האדם (“כמעשהו”) אינה אלא מצד החסד של הקב”ה שנותן בו נשמה שהיא “חלק אלקה ממעל ממש”⁶⁹, ובאופן ש”משביעין אותו כו”⁷⁰, שנותנים לנשמה כחות⁷¹ על כללות העבודה, כולל גם על העבודה דזהירות ושמירה מאיסור חמץ במשך כל שבעת הימים.

וזהו מה שכתירוץ של הרבי הצמח-צדק - ה”עומד בין ה' וביניכם גו” - מקדים תחילה אודות הלילה הראשון של פסח שהוא היום-טוב על הגאולה ממצרים, שזוהי הנתנת-כח מלמעלה כדי להיעשות כלי קיבול על-ידי הזהירות והשמירה מאיסור חמץ בשבעת הימים.

וכאמור, שזוהי ההכנה שעל-ידיה זוכים ליום-טוב דאחרון של פסח כפי שקשור עם הגאולה העתידה לבוא על-ידי “גואל אחרון”, שתהיה באופן של

21. תניא ריש פרק לז.
 22. כא יב, כט וברש"י.
 23. ראה שמות רבה פרשה יט, ו. אור התורה שם. אור התורה בא סוף עמ' רעא.
 24. ברכות פרק א הלכה א.
 25. ראה "כתבי הרמב"ן" (הוצאת שאוועל) ח"ב עמ' תקטו.
 26. ראה אנציקלופדיה תלמודית (כרך ט) ערך הלכה סעיף ד (עמ' רנ). וש"נ.
 27. הלכות מלכים פרק יא הלכה ד. וראה גם לקוטי שיחות ח"ה עמ' 149 (אוצר לקוטי שיחות בראשית שיחה ב לפרשת ויצא הערה 51).
 28. יתרו יט, ו.
 29. = שלטון האי"ל.
 30. וראה בארוכה תורת מנחם חט"ז עמ' 194.
 31. נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה אגרות קודש ח"ב עמ' רלג.
 32. עירובין מג, ב.
 33. ראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 272.
 34. תוספות יום טוב סוף מסכת עדיות. של"ה תט, א. ועוד.
 35. ישעיה יא, ג.
 36. סנהדרין צג, ב.
 37. תרנ"ד פרק ז (ספר המאמרים תרנ"ד עמ' קלח).
 38. ראש השנה יא, א. שמות רבה פרשה טו, יא.
 39. ברכות מ, א. וש"נ.
 40. תורה אור מגילת אסתר צה, א. שערי אורה שער הפורים סוף ד"ה יביאו לבוש מלכות (פז, סוף עמ' ב ואילך). ספר המצוות להצמח צדק צה, א.
 41. מגילה ו, ב ובפירוש רש"י.
 42. סוף פרשת תצא.
 43. בשלח יז, ח.
 44. ראה פירוש רש"י תצא שם.
 45. ראה סנהדרין קה, א.
 46. ראה לקוטי תורה צו יג, ג. שיר השירים יד, ד. ובכ"מ.
 47. רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.
 48. ראה שיר השירים רבה פרשה ה, ב.
 49. סוטה ג, א.
 50. תהלים לג, ו.
 51. מנחות כט, ב.
 52. ריש פרשת נצבים.
 53. ואתחנן ד, ד.
 54. האזינו לב, ז.
 55. ראה תנחומא תשא כא. שמות רבה פרשה ג, ב. פרשה מב, ה. פרשה מג, ח.
 56. אמונות ודעות מאמר שלישי פרק ז.
 57. ראש השנה כה, ב.
 58. כתובות פד, ב. וש"נ.

59. ריש סימן כה.
 60. ריש פרק ב.
 61. יתרו כ, ח.
 62. על הפסוק.
 63. ראה ד"ה זכור את יום השבת לקדשו בתורת חיים יתרו רסד, א ואילך.
 64. ואתחנן ה, ה. וראה ספר השיחות תורת שלום עמ' 158.
 65. שאמירתו התחילה ביא ניסן שנה זו (ה'תשכ"ג) (המו"ל).
 66. פסוק יג.
 67. ראה ראש השנה יז, ב ובפירוש הרי"ף לעין יעקב.
 68. ראה גם כתר שם טוב סימן קצא. ספר המאמרים קונטרסים ח"ב שגא, ב.
 69. תניא ריש פרק ב.
 70. נדה ל, ב. הובא בתניא ריש פרק א.
 71. ראה "מ"מ, הגהות והערות קצרות" ב"לקוטי פירושים" לתניא שם (עמ' יט ואילך).
 72. ריש ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תש"ח (ספר המאמרים תש"ח עמ' 159), מזהר ח"ג קעו, א. וראה גם זהר ח"א רסא, ב. הובא באור התורה שבהערה 18.
 73. ספר המאמרים תש"ח שם. ושם עמ' 164.

חג האמונה

עומק שאלתה של הילדה הוא – איך אפשר לחגוג את הגאולה העתידה בעודנו בגלות? התשובה היא שאנו שמחים על כך שהצלחנו לשמור על אמונתנו בגלות, ואמונה זו – שבה מצטיינות במיוחד הנשים – היא שתובילנו אל הגאולה השלמה

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר, באחרון של פסח בכואו לאמריקא בפעם השניה¹, על מאורע שאירע אצל הצמח-צדק באחרון של פסח האחרון בחיים חיותו בעלמא דין, בשנת תרכ"ה. וכיון שהסיפור נדפס כבר, אזכיר את נקודת הדברים בקיצור – הנוגע לענייננו.

וזה דבר הסיפור:

כאשר אדמו"ר מהר"ש סעד עם בני הבית סעודת יום-טוב, ואמר לילדיו שהיום הוא אחרון של פסח, שאל בנו הרש"ב מדוע היום האחרון של פסח הוא יום-טוב? והשיבה אחותו המבוגרת, דבורה לאה, שכאשר בני ישראל נזהרים מאיסור חמץ, שהוא איסור חמור, במשך שבעה ימים, לכן עושים יום-טוב ביום האחרון של פסח. וכאשר אדמו"ר מהר"ש שמע את הביאור של בתו דבורה לאה, אמר לה: דבורה לאה, יש לך ראש טוב.

לאחרי כן, כאשר אדמו"ר מהר"ש נכנס עם ילדיו אל אביו הצמח-צדק כדי לשמשו – סיפר לו מה ששאל הרש"ב, ומה שהשיבה דבורה לאה, ואמר הצמח-צדק, שזהו תירוץ שכלי טוב.

ואחר כך קרא הצמח-צדק את הילדים שיתקרבו אליו (כי מקודם לכן עמד רק אביהם, אדמו"ר מהר"ש, בקירוב מקום להצמח-צדק), ואמר להם: היום האחרון

אדמו"ר אם אחרון של פסח הוא יום-טוב כמו כל הימים-טובים או לא, נזכר על פתגם הצמח-צדק שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה האחרונה ונהיינו, שנוסף לכך שמעצם הסיפור משמע שב' הענינים שייכים זה לזה, הנה כדי שלא יהיה מקום לטעות הוסיף כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע והדגיש "וכרגע נזכרתי כו" - דלכאורה: מהי השייכות של ב' הענינים זה לזה?

ואדרבה - לא זו בלבד שאינם שייכים זה לזה, אלא עוד זאת, שהם בסתירה זה לזה: כאשר אומרים שהיום-טוב דאחרון של פסח אינו כמו שאר הימים-טובים, והראיה, שאין אומרים ברכת שהחיינו, נמצא, שמעלתו פחותה מכל הימים-טובים; ואילו לפי דברי הצמח-צדק שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה האחרונה, נמצא, שמעלתו גדולה יותר מכל הימים-טובים.

לחגוג את הגאולה בגלות?!

ג. ויובן כל זה בהקדים שאלה נוספת - שלכאורה היה הסיפור יכול להתחיל בכך שאמרו לפני הצמח-צדק שהיום-טוב של אחרון של פסח הוא בגלל הזהירות מאיסור חמץ, והצמח-צדק אמר שזהו תירוץ שכלי טוב, ואחר כך הוסיף לבאר טעם נוסף, שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה; ומהו הצורך לספר שתחילה נשאלה שאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום-טוב?

ונוסף לכך שמקדימים לספר תחילה שנשאלה השאלה בשולחנו של אדמו"ר מהר"ש, חוזרים ומדגישים זאת בהמשך הסיפור שאדמו"ר מהר"ש סיפר להצמח-צדק אודות השאלה שנשאלה בשולחנו, והתשובה שניתנה לשאלה זו.

ועל כרחק צריך לומר, שגם פרט זה נוגע להבנת הענין - שסדר הדברים הוא שתחילה נשאלת השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום-טוב, ועל שאלה זו באה תחילה התשובה שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ, ואחר כך - שזהו מצד הגאולה העתידה.

ד. ביאור תוכן השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום-טוב:

אף-על-פי שבפשטות הנה אחרון של פסח אינו אלא יום-טוב שני דשביעי של פסח, מכל מקום, מזה שנקרא בשם "אחרון של פסח" מוכח שיש בו גם ענין בפני עצמו בהוספה על כל ימי הפסח שלפניו.

של חג הפסח נקרא בשם "אחרון של פסח", היינו, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא היום-טוב שלנו על הגאולה שגאלנו הקב"ה ממצרים. . אחרון של פסח הוא היום-טוב שלנו על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו מהגלות האחרון על-ידי משיח צדקנו וכו'.

ובהמשך לסיפור הנ"ל מהצמח-צדק, סיפר אז כ"ק מו"ח אדמו"ר עוד סיפור שסיפר לו אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע², ותוכנו:

בליל אחרון של פסח תרס"ו נכנס כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לחדר הספרים, ושמע שמתנהל ויכוח חזק בין נכדותיו, בנותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר: אחת אומרת שאחרון של פסח הוא יום-טוב כמו כל הימים-טובים, ואחת אומרת שאינו יום-טוב כמו כל הימים-טובים, והראיה, שבהדלקת הנרות אין אומרים ברכת שהחיינו.

וכרגע - סיים כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לספר לכ"ק מו"ח אדמו"ר - נזכרתי על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה.

ב. סיפור הנ"ל כשלעצמו - אילו היה מופיע בספר סיפורי מעשיות, הרי זה סיפור נאה; אבל, לאחרי העיון וההתבוננות - כאשר לוקחים בחשבון שסיפור זה מכיל פתגם של נשיא בישראל, הצמח-צדק, שנמסר על-ידי נשיאי ישראל, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר, שסיפרו באחרון של פסח (שנוסף על מעלת ימי הפסח בכלל, יש בו מעלה מיוחדת על כל ימי הפסח, כנ"ל), ואחר כך רשם אותו וצוה להדפיסו, כך, שבודאי כל פרטי הענינים שבו הם מכוונים כו' - הרי הסיפור כולו מוקשה מתחלתו עד סופו³:

(א) היום-טוב דאחרון של פסח - כפשוטו - הוא מצד היותו יום-טוב שני דשביעי של פסח, ולא - כדברי הצמח-צדק - מצד הגאולה האחרונה?

(ב) וקושיא גדולה יותר - שהצמח-צדק סותר את עצמו: על הטעם שהיום-טוב הוא בגלל שבני ישראל נזהרו מאיסור חמץ, אמר הצמח-צדק שזהו תירוץ שכלי טוב, והיינו, שמשכים לזה; ואחר כך אומר שהיום-טוב הוא מטעם אחר - מצד הגאולה האחרונה?

וכל זה - בנוגע לסיפור אודות הצמח-צדק; ופלא גדול יותר - בנוגע לסיפור כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שכאשר שמע את הויכוח של בנות כ"ק מו"ח

ולכאורה: מה ניתוסף באחרון של פסח לגבי כל ימי הפסח שלפניו?

והתירוץ שבאחרון של פסח מרומזת הגאולה העתידה - אין זה תירוץ המתקבל בשכל, כי, על-פי שכל, יכולים לחגוג יום-טוב על ענין שישנו כבר בפועל (כמו כל הימים-טובים שנקבעו על ענין של נס שכבר אירע בעבר), וכיון שהגאולה העתידה לא באה עדיין בפועל ובגילוי, נשאלת השאלה: מהו היום-טוב, כאשר לעת-עתה נמצאים בגלות!?

ועל שאלה זו יש שני תירוצים: תירוץ על-פי שכל, ותירוץ שאומר הצמח-צדק בתור נשיא, כדלקמן.

הזהירות מחמץ - שמירת האמונה

ה. התירוץ על-פי שכל:

אף-על-פי שנמצאים עדיין בזמן הגלות, הנה מצד זה גופא יש מעלה - שהרי דוקא בזמן הגלות ישנה העבודה דפסח בהזהירות מחמץ, שקאי על היצר הרע⁵, מה-שאיין-כן לאחרי ביאת המשיח לא תהיה שייכת עבודה זו, שהרי "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁶, ואז יהיו "שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"⁷, כיון שלא תהיה עבודה ויגיעה, ובמילא לא יהיה גם השכר והתענוג שישנו מצד העבודה והיגיעה.

ועדיין נשאלת השאלה: אם היום-טוב הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות - הרי אין זה ענין שקשור עם אחרון של פסח דוקא, אלא יכול להיות גם לפני כן?

אך הענין הוא - שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא שבני ישראל נזהרים מחמץ במשך שבעת ימי הפסח:

שבעה ימים, כל ימי השבוע - כוללים את כל סוגי הימים שישנם במשך השבוע, שחלוקים זה מזה כו'. וכאשר יהודי רואה שעלה בידו להזהר מחמץ במשך שבעה ימים, בכל מעמד ומצב, אזי יכול לחגוג יום-טוב.

כל זמן שלא עברו כל שבעת הימים, אינו יכול לידע בוודאות שאכן יעמוד בנסיון, שהרי יתכן שבבוא מעמד ומצב שונה, אזי יכשל כו'.

ואי אפשר להביא ראיה מיום אחד לחבירו, כיון שאין הימים דומים זה לזה. ולדוגמא: יום השבת - שבו חל יום א' דפסח בקביעות שנה זו - יש בו מעלה מיוחדת, ולכן אין הוכחה מאופן ההנהגה בשבת שכך תהיה ההנהגה גם בימות החול. ומה גם שכיון ש"שבת מקדשא וקיימא"⁸ (מלמעלה), הרי יתכן שהזהירות שלו ביום השבת אינה מצד עבודתו כלל, ובמילא אין זה מורה כלל על מעמדו ומצבו של האדם ("וואָס טוט זיך מיט אים אַליין").

יום ראשון - יש בו מעלה מצד סמיכותו ליום השבת, ולכן, גם ממנו אי אפשר להביא ראיה בנוגע לשאר ימי השבוע; ואפילו לא בנוגע ליום השבת - כי, ביום ראשון, להיותו מששת ימי החול, יודע האדם שצריך להתייגע בעבודתו כו', מה-שאיין-כן ביום השבת, יתכן שיסמוך על העובדה ש"שבת מקדשא וקיימא" ולא יתייגע בעבודתו, ובמילא עלול לבוא לידי מכשול כו'.

יום שני - הוא יום שבו קורין בתורה. ועל-דרך-זה בנוגע לכל שאר הימים, אשר, "כל יומא ויומא עביד עבדיתיה"⁹.

ולכן, הנה רק כאשר עברו כל שבעת ימי הפסח, כל סוגי המצבים, ורואה שעמד בשלימות בהזהירות מאיסור חמץ - אזי יכול לחגוג יום-טוב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לשבעת ימי הפסח - כן הוא גם בנוגע לכללות העבודה בכל משך זמן הגלות:

לאחרי שבני ישראל עברו כבר את כל סוגי הנסיונות והגזירות כו' שהיו בכל משך זמן הגלות ונשארו בשלימות - הנה למרות שהגאולה העתידה לא נראית עדיין בגלוי, ועל-פי שכל אי אפשר עדיין לחגוג יום-טוב על הגאולה העתידה, אף-על-פי-כן, חוגגים יום-טוב על השמירה והזהירות בעבודה בכל משך זמן הגלות.

אלא שעדיין יש צורך ליישב שאלה נוספת: הרי ידע איניש בנפשיה מעמדו ומצבו, ו"אין צדיק בארץ גו"¹⁰, ומי מדבר על צדיק - הלואי בינוני¹¹, ואם כן, מהו היום-טוב, ומהי השמחה!?

ועל זה באה ההדגשה, ששמחתם של בני ישראל היא מזה שלא נכשלו בעבירה החמורה של חמץ בפסח:

איתא בזהר¹² שחומר האיסור דאכילת חמץ בפסח הוא כמו עבודה זרה, כי, חמץ הוא היפך ממצה; מצה היא "מיכלא דמהימנותא"¹³, וחמץ – היפך האמונה.

והרי ענין האמונה בה' וכפירה בעבודה זרה (שענינה של עבודה זרה אינו רק כפירה במציאות האלקות, אלא גם כפירה באחדות השם, שנרגש אצלו ענין של מציאות וישות, היפך ההרגש ד"אין עוד מלבדו"¹⁴) – ישנו בכל אחד מישראל בשלימות, כמבואר בארוכה בתניא¹⁵ שאפילו קל שבקלים מוסר נפשו שלא לכפור באחדות הוי'.

וזהו היום-טוב דאחרון של פסח, שהוא יום-טוב אצל כל בני ישראל – כיון שכל אחד מישראל נזהר מחמץ בפסח; כל איש ישראל שלם באמונתו באחדות הוי', שקיבלה בירושה מאברהם אבינו, "ראש למאמינים"¹⁶.

הגאולה תבוא בזכות האמונה

ו. ונוסף על התירוץ על-פי שכל – מבאר הצמח-צדק, בתור נשיא, שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה:

אף-על-פי שהגאולה העתידה אינה בגלוי עדיין, ואם כן, מהו היום-טוב שבזה – הנה זהו כחם של רבותינו נשיאינו שממשיכים זאת בגלוי.

וכמודגש בכך שהבעש"ט קבע לערוך באחרון של פסח סעודה גשמית שנקראת בשם "סעודת משיח", וכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הנהיג שבאחרון של פסח, בסעודת משיח, תהיה גם שתיית ד' כוסות¹⁷ – ד' כוסות ששייכים לגאולה העתידה.

ז. וב' הביאורים בהיום-טוב דאחרון של פסח – מצד הזהירות במשך שבעת ימי הפסח מאיסור חמץ, ומצד הגאולה העתידה – שייכים זה לזה:

כאשר בני ישראל הם בשלימות בענין האמונה, מבלי הבט על כל הנסיונות שעברו עליהם בכל המצבים (שזהו תוכן ענין הזהירות מאיסור חמץ במשך שבעת ימי הפסח) – הנה אמונה זו פועלת ומביאה את הגאולה העתידה, כפי שמצינו ביציאת מצרים – עליה נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" – שבשכר האמונה "נגאלו ישראל ממצרים"¹⁸.

וזהו גם סדר הדברים, שתחילה באה השאלה, ואחר כך באות ב' התשובות הנ"ל:

לכל לראש צריכה להיות השאלה – מהו היום-טוב דאחרון של פסח, בה בשעה שהגאולה העתידה אינה בגילוי עדיין?

ועל זה בא המענה: לכל לראש – שהיום-טוב הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות, שלמרות כל הנסיונות כו', האמונה היא בשלימות; ולאחרי כן בא הביאור המסובב מהביאור הקודם – שהיום-טוב הוא על הגאולה העתידה, כיון שהגאולה תבוא בזכות האמונה.

צערא דינוקא בזמן הגלות

ח. ומכאן באים לסיפור השני – שכאשר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שמע את הויכוח של נכדותיו אם אחרון של פסח הוא יום-טוב כמו כל הימים-טובים, או שאינו כמו כל הימים-טובים, והראיה, שאין מברכים בו שהחינו, הנה כרגע נזכר על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה הנ"ל:

מהמשך הענין, משמע, שב' הסברות – אם אחרון של פסח הוא כמו כל הימים-טובים או ששונה מכל הימים-טובים – קשורות עם ב' הביאורים הנ"ל בטעם היום-טוב דאחרון של פסח: הסברא הראשונה, שאחרון של פסח הוא כמו כל הימים-טובים – קשורה עם הטעם הראשון על היום-טוב דאחרון של פסח, שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ בפסח; והסברא השנייה – קשורה עם הטעם השני.

והביאור בזה:

ענינו של יום-טוב הוא – שנעשה על-ידי עבודתם של ישראל, כידוע החילוק שבין שבת ליום-טוב, ש"שבת מקדשא וקיימא", ואילו יום-טוב תלוי בקידוש בית דין, "ישראל דקדשינהו לזמנים"¹⁹, היינו, שהיום-טוב נפעל על-ידי עבודתם של ישראל שעושים מחול – קודש.

ומזה מובן, שלפי הביאור הראשון, שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא מצד העבודה שבזמן הגלות, צריך לומר, שאחרון של פסח הוא כמו כל הימים-טובים שנעשים על-ידי עבודתם של ישראל.

ולפי הביאור השני, שהיום טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, שתבוא מלמעלה - צריך לומר, שאחרון של פסח אינו כמו כל הימים טובים שנעשים על-ידי עבודתם של ישראל.

ט. וענין זה שאחרון של פסח אינו כמו כל הימים טובים - מתבטא בכך שאין מברכים בו שהחיינו:

אף-על-פי שבפשטות יש לומר שהטעם שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח הוא מפני שבא בהמשך לימים הראשונים דפסח, אין זה ביאור מספיק, שהרי בשמיני-עצרת מברכים שהחיינו, אף שנקרא "שמיני" ליום ראשון דסוכות. ואף שבנוגע לשמיני עצרת איתא בגמרא²⁰ שהוא "רגל בפני עצמו", הרי הא גופא דורש ביאור: מדוע שמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו, ואילו (שביעי ו)אחרון של פסח אינו רגל בפני עצמו? - ומזה מוכח שאחרון של פסח אינו יום טוב כמו כל הימים טובים.

ויש לכאור שייכות הענינים - שהביאור שהיום טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה (שמורה על גודל מעלת היום טוב), קשור עם הענין שאין מברכים בו שהחיינו (שמורה לכאורה על פחיתותו שאינו יום טוב כמו כל הימים טובים)²¹:

ויובן בהקדם המבואר בפוסקים²² שהטעם שאין מברכים שהחיינו בברית מילה הוא משום צערא דינוקא. אך יש דעות²³ שצריך לברך שהחיינו בברית מילה, כי הצער הוא לינוקא, ואילו אצל האב הרי זה ענין של תענוג. ומזה מובן, שכאשר אצל האב עצמו קשור התענוג עם ענין של צער, אזי אין מקום לברך שהחיינו.

וזהו הביאור הפנימי שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח:

כיון שהיום טוב דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, הרי מובן, שיש בו תענוג גדול.

אבל אף-על-פי-כן, תענוג זה מעורב עם ענין של צער - לא רק הצער של כנסת ישראל, צערא דינוקא, אלא גם הצער של האב - שהקב"ה בעצמו מצטער על כך שהגאולה מתעכבת עדיין.

ובאחרון של פסח הצער הוא גדול ביותר - שהרי כבר עברו כל שבעת ימי הפסח, כללות העבודה, עם כל הנסיונות וכו', ואם כן, מדוע מתעכבת עדיין הגאולה?!...!

ולכן אין מברכים שהחיינו באחרון של פסח, בגלל הצער.

אבל אף-על-פי-כן, הרי זה יום טוב, ולא עוד אלא שזהו יום טוב שאינו דומה לשאר הימים טובים - למעליותא, שהוא למעלה מהם, להיותו קשור עם הגאולה העתידה (וכמעלת הגילויים דלעתיד לבוא על הגילויים דעכשיו), ואף-על-פי שלעת-עתה מתעכבת הגאולה - חוגגים את היום טוב מתוך ידיעה שממש בקרוב תומשך הגאולה בגילוי למטה מעשרה טפחים.

וכאן הבת שואלת

י. ולהוסיף, שבסיפור הנ"ל אודות אחרון של פסח תרכ"ה - יש דבר פלא:

בדרך כלל - הנה שאלה באה מ"מקבל" (כמו לביל הסדר, שה"בן שואל"), והתשובה על השאלה באה מ"משפיע". ואילו בסיפור הנ"ל היה להיפך:

השאלה למה אחרון של פסח הוא יום טוב - באה מעלמא דדכורא, ואילו התשובה על השאלה (שהיום טוב הוא מצד הוהירות מאיסור חמץ, שתשובה זו היתה גם הקדמה לתשובת הצמח-צדק שהיום טוב הוא על הגאולה העתידה (כנ"ל סעיף ח)) באה מעלמא דנוקבא.

וענין זה הוא על-דרך המעמד ומצב דלעתיד לבוא - ש"נקבה תסובב גבר"²⁴.

יא. וכאמור לעיל - כל הפרטים שבסיפורי רבותינו נשיאינו הם בדיוק, והם הוראה בעבודתנו:

בנוגע ליציאת מצרים אמרו רז"ל²⁵ "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים". הנשים הצדקניות שבאותו הדור העמידו דור של יהודים שלא התחשבו בכל עניני ה"עבודה זרה" של מצרים (למרות שנולדו והתחנכו בגלות מצרים), והיו מוכנים לעזוב את "טוב ארץ מצרים"²⁶, ולילך עם משה רבינו - "בכנינו ובכנותינו גו' נלך"²⁷ - אל המדבר, "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו"²⁸, ועד ש"הם הכירוהו תחילה"²⁹.

ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" – שגם הגאולה העתידה לבוא בקרוב תהיה בזכות נשים צדקניות²⁹,

– וכאמור לעיל שהגאולה תבוא בזכות האמונה, וידוע שאמונה היא בחינת נוקבא³⁰. וזוהי גם מעלת הנשים, שלא היתה להן שייכות לחטא העגל³¹ –

כי, הנשים צדקניות שבדורנו זה, דרא דעקבתא דמשיחא, יש להן הכח לגדל דור שלא יתפעלו מהעלמות והסתרים, ויהיו מוכנים בקרוב ממש לצאת מן הגלות ולילך לקראת משיח צדקנו, בחסד וברחמים, בשמחה ובטוב לבב.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ה, סעיפים ח"ט, מט"ז)

| הערות

1. שיחת אחרון של פסח בסעודת הלילה ה'ש"ת סעיף ג (ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 71 ואילך).
2. שיחה הנ"ל סעיף ד (שם עמ' 72).
3. ראה גם לעיל עמ' 45.
4. ראה גם להלן עמ' 171.
5. ראה ברכות יז, א ובפירוש רש"י. ר"ה ג, סוף עמ' ב ובפירוש רש"י. זהר ח"ב קפב, ריש עמ' א. לקוטי תורה צו יג, ג. ובכ"מ.
6. זכריה יג, ב.
7. קהלת יב, א. וראה שבת קנא, ב.
8. ביצה יז, א.
9. זהר ח"ג צד, ריש עמ' ב.
10. קהלת ז, כ.
11. ראה בית רבי חלק פרק ח (יד, א) הערה א.
12. זהר ח"ב קפב, ריש עמ' א.
13. זהר ח"ב קפג, ב.
14. ואתחנן ד, לה.
15. פרק יד. פרק יח"ט.
16. ראה שמות רבה פרשה כג, ה ובמהרז"ו שם. שיר השירים רבה פרשה ד, ח (ב). ועוד.
17. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב ס"ע 109 ואילך) – נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח).
18. מכילתא בשלח יד, לא. ועוד.
19. ברכות מט, א.
20. סוכה מח, ריש עמ' א. וש"נ.

21. ראה לעיל עמ' 17 ובהערה 21.
22. אבודרהם שער ג' (ברכת המצות). הגהות מיימוניות הלכות מילה פרק ג הלכה ג.
23. ראה שולחן ערוך יורה דעה סימן רסה סעיף ז.
24. ירמיה לא, כא.
25. סוטה יא, ב.
26. ויגש מה, יח.
27. בא י, ט.
28. עקב ח, טו.
29. ראה ילקוט שמעוני רות רמז תרו בסופו (ממדרש זוטא רות).
30. ראה אור התורה (יהל אור) לתהלים עמ' תלה. שם נ"ך ח"ב עמ' תתקכו.
31. ראה אור התורה נ"ך שם. תשא עמ' א'תתקפז. לקוטי שיחות ח"ח עמ' 316 ואילך.

בין גזרי ים-סוף

גאולה שלמה בזעיר־אנפין

יציאת מצרים היתה "בחיפזון", מתוך בריחה, שכן הרע עדיין היה בתוקפו והתיקון לא הושלם; זאת להבדיל מן הגאולה העתידה, שבה תתהפך המציאות כולה לטוב ולא יהיה עוד ממה לברוח. אולם בקריעת ים־סוף התחוללה אתהפכא־זוטא, מעין לעתיד לבוא

א. שביעי של פסח - קשור עם יציאת מצרים לא רק באופן של טפל, אלא באופן של עיקר, שהרי בשביעי של פסח היה קריעת ים־סוף, שזהו הגמר והשלימות¹ של יציאת מצרים.

ועל־פי־זה צריך להבין, מהי השייכות של שביעי של פסח, שקשור בעיקר עם יציאת מצרים - לימים האחרונים של פסח, שקשורים בעיקר עם הגאולה העתידה?²

ועל כרחך צריך לומר, שהענין דקריעת ים־סוף שייך לענין הגאולה העתידה כפי שהיא ביציאת מצרים גופא, כדלקמן.

בירור שלם

ב. ובהקדם ביאור כללות החילוק שבין יציאת מצרים לגאולה העתידה:

גם יציאת מצרים היתה גאולה שלימה - שהרי ביציאת מצרים ביררו את כל ניצוצות הקדושה, כמו שכתוב³ "וינצלו את מצרים", "שעשאוה כמצודה שאין בה דגן . . . כמצולה שאין בה דגים"⁴, דקאי על הניצוצות של עלמא דאתגליא ("דגן") ושל עלמא דאתכסיא ("דגים"), כפי שפירש אאמו"ר ז"ל⁵, ולכן ישנו איסור לחזור למצרים, כמו שכתוב⁶ "לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם", כיון

שליהודי אין מה לעשות במקום שלא נשארו ניצוצות קדושה שצריך לבררם, ולכן אסור לו להיות שם.⁷

ובזה משתווה גאולת מצרים לגאולה העתידה – שאינה כמו שאר הגלויות, שבהן לא היתה גאולה שלימה, שהרי לא כל בני ישראל יצאו מהגלות, ואדרבה, ה"סולת" נשאר בגלות⁸, שמזה מוכח שעדיין נשארו ניצוצות קדושה שצריך לבררם, ואילו גאולת מצרים היתה גאולה שלימה⁷.

אבל אף-על-פי-כן, גם לאחר שבני ישראל השלימו אמנם את עבודתם במצרים והוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה, נשארה עדיין המציאות של מצרים, שלכן היתה יציאת מצרים צריכה להיות באופן ד"כ ברח העם⁹. ועוד זאת, שגם לאחר יציאת מצרים הוצרכו בני ישראל ללכת לברר את העולם, החל מברור המדבר כו';

מה-שאינ-כן בגאולה העתידה, שאז יזדכך העולם, כמו שכתוב¹⁰ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", וכתוב¹¹ "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש", וכמו שכתוב לפני זה: "וגר זאב עם כבש וגו' ונער קטן נוהג במ"¹², ועד שיתברר אפילו ה"צפעוני"¹³ (שהוא ענין הרע שבנחש הקדמוני גופא¹⁴), "כי מלאה הארץ דעה גו"¹¹.

ג. ועל-פי מה שכתוב במדרשי חז"ל¹⁵ שאילו זכו (ולא היו הענינים שגרמו להיפך כו') היתה היציאה ממצרים באופן של גאולה שאין אחריה גלות ושלכן נאמר מיד לאחר קריעת ים-סוף "עד יעבור עמך ה' עד יעבור גו"¹⁶, ב' פעמים, דקאי על ההעברה בים-סוף ועל ההעברה בירדן¹⁷, ומיד אחרי זה "תבאמו ותטעמו גו"¹⁸, באופן נצחי, הרי מובן, שביציאת מצרים ישנם כבר כל הענינים בדוגמת הגאולה העתידה.

וזהו הענין של קריעת ים-סוף – שביציאת מצרים גופא הרי זה בדוגמת הגאולה העתידה, כי:

החילוק בין יציאת מצרים לקריעת ים-סוף הוא – שביציאת מצרים נשארו עדיין פרעה עם ה"שלישים" וכו'¹⁹, מה-שאינ-כן בקריעת ים-סוף, ש"לא נשאר בהם עד אחד"²⁰; ועל-דרך-זה בנוגע להצלת בני ישראל – שביציאת מצרים נשאר עדיין אצל בני ישראל הפחד ממצרים, מה-שאינ-כן בקריעת ים-סוף¹;

וכן בנוגע לענין הברור – שהרי אמרו רז"ל²¹ ש"גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים", באופן שלא בערך.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ו, סעיפים ג"ה)

גאולה של אתהפכא

ד. ישנו חילוק כללי בין שני אופני הגאולה – הגאולה הראשונה ממצרים והגאולה האחרונה העתידה לבוא²²:

ביציאת מצרים נאמר "כי ברח העם"²³, כי "הרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו"²⁴, וממילא היה צורך לברוח מן הרע ("טומאת מצרים"²⁴) – ובמצב זה עמדו בני ישראל עד קריעת ים-סוף בשביעי של פסח (כפי שמוכן גם מפשטות הענינים, שעד אז היתה אימת מצרים עליהם²⁵).

ומטעם זה "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים"²⁶; יש צורך בזהירות גדולה מפני חמץ, ובחפזון – "ברח", ובעבודה של מצה, לחם עוני – ביטול ואתכפיא.

אולם בגאולה האחרונה שלעתיד לבוא נאמר "לא בחפזון תצאו"²⁷, כי אז יקויים "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"²⁸ – לא תהיה כלל מציאות של רע ושל טומאה שממנה יש לברוח.

יתר על כן: בגאולה האחרונה, נוסף לזה שיושלם הענין של "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", היינו שלא תהיה עוד מציאות של רע, הנה עוד זאת, שיתקיים במציאות זו ענין של אתהפכא לאמתתו, וכמו שאומרים בהפטרה של אחרון של פסח "ושעשע יונק . . ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה", היינו שגם הנחש הצפעוני – היצר הרע²⁹, יתהפך לטוב.

ביטול קליפת מצרים

ה. כ"ק מו"ח אדמו"ר מביא באחת משיחותיו³⁰ את אמרתו של אדמו"ר הצמח-צדק: היום האחרון של פסח נקרא בשם "אחרון של פסח", כי בו מסתיים הענין אשר התחיל בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא החג אשר

| הערות

1. וראה גם להלן עמ' 107.
2. ראה לעיל עמ' 23 ואילך. עמ' 35.
3. בא יב, לו.
4. ברכות ט, ב.
5. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמ' ער.
6. בשלח יד, יג. וראה מכילתא על הפסוק.
7. ראה שער המצוות להאריז"ל סוף פרשת ראה. ליקוטי תורה וספר הליקוטים ריש פרשת תצא.
8. ראה קידושין סט, ב. וש"נ.
9. שם, ה. וראה תניא סוף פרק לא.
10. זכריה יג, ב.
11. ישעיה יא, ט.
12. שם, ו.
13. שם, ח.
14. ראה מצודת ציון ורד"ק על הפסוק.
15. ראה עירובין נד, א. שמות רבה ריש פרשה לב. זהר ח"ג רכא, א.
16. בשלח טו, טז.
17. ראה מכילתא וילקוט שמעוני (רמזו רנב) ופירוש רש"י על הפסוק (מתרגום אונקלוס).
18. שם, יז.
19. שם יד, ז.
20. שם, כח.
21. פירוש רש"י שם טו, כב – ממכילתא בא יב, לו. ועוד.
22. ככל הבא להלן ראה תורה אור סוף פרשת ויקהל ד"ה קחו (פט, ג. צ, ריש ע"ב) וביאורו בהוספות בתורה אור שם (קיד, ג ואילך. קטו, ג. קטז, ב). אור התורה ד"ה הא לחמא (ויקרא כרך ב) עמ' תנו ואילך. לקוטי שיחות חט"ז עמ' 124 (אוצר לקוטי שיחות מועדים שיחה ג' לחג הפסח סעיף ה). וש"נ.
23. בשלח יד, ה.
24. תניא פרק לא.
25. וראה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 878. ח"ז עמ' 270.
26. ראה טז, ג.
27. ישעיה נב, יב. וראה המשך וככה תרל"ז בתחלתו. שם פרק קכט.
28. זכריה יג, ב.
29. סוכה נב, א.
30. ספר השיחות ה'ש"ת עמ' 72.
31. אלא שזוהו ענין גאולה העתידה שביציאת מצרים (כדלעיל סעיף א), וראה לעיל עמ' 17.
32. בשלח יד, כח.
33. מכילתא בא יב, לו. פירוש רש"י בשלח טו, כב.
34. בשלח טו, ב. מכילתא ופירוש רש"י שם. מדרש תהלים (באבער) סח, יד. זהר ח"ב סד, ב. ח"ג כב, סוף עמ' ב.

בו הוציאנו הקב"ה ממצרים, וגאלנו בגאולה הראשונה על-ידי משה רבינו, שהיה הגואל הראשון – וזו היתה ההתחלה. אחרון של פסח, הוא חג שלנו על הגאולה האחרונה, אשר הקב"ה יגאלנו מן הגלות האחרונה על-ידי משיח צדקנו שהוא הגואל האחרון. היום הראשון של פסח הוא יום שמחתו של משה רבינו, ואחרון של פסח הוא יום שמחתו של משיח.

התורה כללות ופרטות נאמרה, ועל-דרך-זה בעניננו: האמור לעיל, שהלילה הראשון של פסח הוא היום-טוב של הגאולה הראשונה – יציאת מצרים, והסיום של פסח (אחרון של פסח) קשור לגאולה העתידה – הנה זהו החילוק הכללי בין שני הימים הראשונים של פסח לשני הימים האחרונים. כלומר, גם שביעי של פסח, שהוא הסיום של חג הפסח, קשור לגאולה העתידה³¹.

[ובארץ ישראל הרי זהו הסיום ממש, ועורכים ביום זה את סעודת המשיח, בשביעי של פסח].

וכפי שהדבר מתבטא גם בכך שדוקא בקריעת ים-סוף, בשביעי של פסח, בטלה מצרים ו"קליפת מצרים" באופן ש"לא נשאר בהם עד אחד"³², שזוהו מעין ביטול הרע והעברת הטומאה בכללות העולם לעתיד לבוא, "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

וכך גם לענין בירור ניצוצות הקדושה של מצרים, ששלימות בירור כל ניצוצות הקדושה שבמצרים – שמטעם זה "לא תוסיפו עוד לראותם"³³ – היתה בקריעת ים-סוף, ו"גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים"³⁴, בדומה לשלימות בירור כל ניצוצות הקדושה שבכל העולם לעתיד לבוא.

ולכן בקריעת ים-סוף היה גילוי אלקות באופן של "מראין"³⁴ אותו באצבע (ואומר זה אלי) ו"ראתה שפחה על הים מה שלא ראו הנביאים"³⁵, על-דרך מה שיהיה לעתיד לבוא³⁶: "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו"³⁷, ו"אשפוך³⁸ רוחי על כל בשר (גם על עבדים ושפחות)³⁹ ונבאו וגו'".

וכן נפעל בעולם בקריעת ים-סוף גם ענין האתהפכא – "ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה"⁴⁰, שהחושך עצמו האיר, בדומה למה שיהיה לעתיד לבוא, כאשר "ולילה"⁴¹ כיום יאיר⁴².

(לקוטי שיחות חכ"ב, ימים אחרונים דהג הפסח, סעיפים ח"ט, יא)

35. וראה גם לקוטי לוי יצחק שם: ובקריעת ים-סוף היו הכל בשוה כו' אפילו עוברין שבמעו אמן אמרו גם כן שירה כמו הגדולים שהיו הכל בשוה.
36. ראה המשך תער"ב ח"ב עמ' תתקלה ואילך.
37. ישעיה מ, ה. דכמו לעתיד לבוא שהבשר עצמו יראה כבוד ה' כמבואר במקום אחר (וראה תורת חיים תצוה תפכ, א ואילך. שער האמונה פרק כה), על-דרך-זה היה בקריעת ים-סוף דראתה שפחה על הים, ולא שהיתה עליה במדריגתה. וראה שער האמונה פרק כא. המשך תער"ב שם.
38. יואל ג, א. וראה דברים רבה סוף פרשת תצא: לעתיד לבוא שאני עוקר יצר הרע מביניכם שנאמר והסירותי את לב האבן מברשכם אני מחזיר שכינתי ביניכם מנין שנאמר והיה אחר כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו'. ראה אור התורה נ"ך עמ' תנט. תיט. ועוד.
39. שם, ב.
40. בשלח יד, כ.
41. תהלים קלט, יב. ראה שערי אורה מג, ב. המשך תער"ב שם עמ' תתקלד ואילך. ובכ"מ.
42. להעיר מבראשית רבה ריש פרשת מקץ. נתבאר באור התורה מקץ (בראשית כרך ה) תתקעד, ב ואילך.

כשהולכים למתן תורה - הים נבקע

קריעת ים-סוף מוכיחה שמציאות העולם אינה
מפריעה ליהודי בדרכו לקבלת התורה. מה שנדרש
ממנו הוא רק לקפוץ קדימה, ללא חשבונות, מתוך
מסירות נפש

א. מבואר בכמה מקומות¹ שקריעת ים-סוף הוא הכנה למתן תורה.

וביאור הענין בעבודת האדם:

כאשר ישנם כמה מניעות ועיכובים וקשיים בנוגע לקיום התורה ומצוות -
הנה על זה באה ההוראה מקריעת ים-סוף, שעל-ידי-זה שיהודי מתקשר עם
הקב"ה, מתבטלים כל הקשיים כו', ועד כדי כך, שיכול להיות ענין של קריעת
ים-סוף, שהוא מהנפלאות היותר גדולות, ועד שמצינו בגמרא² הלשון "קשה
כקריעת ים-סוף", היינו, שגם למעלה הרי זה דבר קשה, כביכול, ואף-על-פי-
כן, על-ידי-זה שנחשון בן עמינדב התקשר עם הקב"ה ללא חשבונות כו'³, עשה
הקב"ה גם דבר קשה כמו קריעת ים-סוף.

וזכרון ענין זה מהוה נתינת כח ותוקף בקיום התורה ומצוות מבלי להתחשב
בשום קשיים.

העולם אינו מפריע

ב. ובפרטיות יותר:

הנשמה - לא נמצאת בגלות⁴, שהרי הנשמה היא "חלק אלקה ממעל ממש"⁵,

והעצם כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכלו (כמאמר הבעש"ט), ואם כן, כשם שהקב"ה הוא בלי גבול, ולא שייך בו ענין של גלות ח"ו, כך גם הנשמה היא בת-חורין מכל ההגבלות.

וכיון שהגוף הוא טפל ובטל לנשמה, והטפל נגרר אחרי העיקר, נמצא, שגם הגוף של איש ישראל הוא בן-חורין מהגבלות העולם.

כלומר: גם כאשר מתעסק בצרכי הגוף, כמו אכילה ושתייה, אזי הוא חפשי מהגבלות העולם, ופועל גם שם המשכת הקדושה,

- אין הכוונה לשלילת ההנהגה דזולל וסובא, שהרי זה דבר הפשוט מצד אנושיות. אלא הכוונה היא שבגשמיות יהיה ענין של קדושה. ושני אופנים בזה: (א) "כל מעשיך יהיו לשם שמים"⁷, דהיינו, שהדבר הגשמי נשאר בגשמיותו, אלא שעשייתו היא "לשם שמים", וכמו האכילה לצורך התפלה⁸, (ב) "בכל דרכיך דעהו"⁹, דהיינו, שבדבר הגשמי עצמו ישנו הענין ד"דעהו", וכמו אכילת קדשים, שנוסף לכך שמברך בתחלת האכילה ובסופה, והרי ברכה הוא ענין של קדושה, ולא ענין של גשמיות, הנה גם האכילה עצמה היא ענין של קדושה¹⁰ -

והיינו, לפי שגם בהגוף ובצרכיו טמון בפנימיות ה"חלק אלקה" שבו נמצא העצם כולו.

ג. אמנם, עדיין יכול יהודי לטעון:

הן אמת שמצדו יכול לפעול זאת, כיון שנשמתו, וגם גופו שטפל לנשמתו, אינם נמצאים בגלות - הרי כל זה הוא מצד האדם העובד; אבל כיון שצריך להתעסק עם דבר גשמי - לא עם לחם שעליו נאמר¹¹ "לכו לחמו בלחמי", או עם יין דפנימיות התורה, אלא עם לחם ויין גשמיים - כיצד יוכל לפעול מצד הגשמי שיאיר בו אלקות בגילוי?!

הנה על זה היא ההוראה ונתינת-כח מקריעת ים-סוף:

למרות שהיה "ים" של (מצרים) "ערות הארץ"¹², הנה כאשר בני ישראל הלכו למתן-תורה, הרי לא זו בלבד שהים לא הפריע להם, אלא אדרבה - הים עצמו נבקע לפניהם, ויתירה מזה, שהצמיח להם אילנות ופירות¹³, ועד שפעל

גם בכל המימות שבעולם - דקאי על כל תענוגי העולם, שהרי מים הוא ענין התענוג¹⁴ - שנבקעו לפניהם¹⁵.

וכן הוא בכל זמן ובכל מקום, שכאשר יהודי הולך למתן-תורה, הנה לא זו בלבד שהעולם אינו מפריע להנהגה על-פי תורה, אלא שמציאות העולם עצמו נעשית כפי הוראת התורה, כפסק דין הירושלמי¹⁶ על הפסוק¹⁷ "לא-ל גומר עלי".

הכוונה היא אליך!

ד. וכוונת הדברים היא לכל אחד ואחד, שעליו להרגיש שאליו פונים ואליו מדברים - "מ'מיינט טאקע אים".

ובהקדמה:

בתורת החסידות¹⁸ מבואר הענין ד"קרבת אלקים טוב" ו"קרבת אלקים לי טוב"¹⁹, שבענין "לי טוב" יש חסרון של הרגש עצמו.

אמנם, בזמננו אוחזים ב"טוב", ולא ב"לי טוב": לעצמו - אין הדבר נוגע כלל!...

באים להתוועדות, ונהנים מענין של השכלה, הרגשים, פירוש בפסוק או במאמר חז"ל שכל המפרשים מתייגעים בו ורק על-פי חסידות מתחווים הדברים; אבל לעצמו - אין זה נוגע.

רצונו "לבלות בנעימים", ולכן, בא להתוועדות חסידית, ומתענג מזה, אבל בנוגע אליו בעצמו - הרי זה בדוגמא של מעלה, להבדיל, "אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם"²⁰ בלי שום שינוי כלל... והיינו, שלאחרי ההתוועדות נשאר באותו מצב כמו קודם ההתוועדות.

צריך לדעת שהדברים מכוונים אליו. כאשר מדברים אודות קריעת ים-סוף, שצריך לבקוע את ה"מים הזידונים" של העולם על-ידי מסירת-נפש כמו נחשון - אזי הכוונה היא אליו, שיפסיק להיות מונח בהבלי העולם, כמו כסף וכבוד, - לא נוגע לו מי הוא זה שנותן לו כבוד, אפילו אם הכבוד הוא מאנשים כאלו שנדמו לבהמות, והוא בעצמו יודע שנדמו לבהמות; העיקר שנותנים לו כבוד!...

כאשר נופל ספר על הרצפה, אזי מרימים אותו ונושקים לו ומניחים אותו על גבי האצטבא; אבל לעיין בתוך הספר - אין זה נוגע לו; הוא משליך את הספר לתוך הארון עד ל"בדיקת חמץ"...

כאשר מזמינים לו מלמעלה - בהשגחה פרטית - שצריך להרים ספר, הרי זה כדי שהספר יהיה שייך אליו ביחוד.

ולדוגמא: מדובר אודות ספר התניא - עליו לעיין במה שכתוב שם²¹: "אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו'", ולצייר לעצמו, כיצד היה מרגיש אילו היה פוגש אותו מנהל-הבנק ואומר לו "אתה רע ורשע כו'", ועל אחת כמה וכמה כאשר רבינו הזקן אומר זאת!...

- אין זה ענין שמופיע בספר שנכתב לפני כמאה וששים שנה, אלא, רבינו הזקן אומר לו עכשיו: דע לך ש"אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו'", ומוכרח אתה להשתנות!...

אבל לפועל - לא נגע ולא פגע! לאחרי התפלה - שגם התפלה עצמה לא היתה כדבעי - הולך לאכול ארוחת-בוקר, ואחר כך הולך לעסקיו כו'.

וכאמור, הוא אמנם בא להתוועדות, שהרי הוא "חסיד"... אבל, גם כאשר נמצאים כבר בסיומו של חג הפסח, באחרון של פסח - נמצא הוא באותו מצב כמו שהיה בי"ד ניסן, וכמו לפני בדיקת חמץ, בחודש אדר ושבת כו'.

כל ענין צריך לבוא לידי פועל.

"אורייתא" פירושו "אור יי"א"²², דהיינו, שיומשך ויאיר האור, ולא ברקיע השביעי, אלא כאן למטה, אצלנו!

בלי חשבונות

ה. איתא במדרש²³ ש"בזכות יעקב אני קורע להם את הים שנאמר²⁴ ופרצת ימה וקדמה".

והענין בזה²⁵ - שבכדי לבוא להענין דקריעת ים-סוף צריך להיות סדר ההנהגה דיעקב, באופן ד"ופרצת".

כיצד יכולים לבקוע את סדר העולם עם ההעלמות וההסתרים שבו - לא בסדר והדרגה, אלא בדרך דילוג דוקא.

יעקב הלך לחרון, "חרון אף של עולם"²⁶, בעירום ובחוסר כל, ואף-על-פי-כן, "היתה מטתו שלימה"²⁷, והיה לו גם רכוש גדול, כפי שאמר "ועתה הייתי לשני מחנות"²⁸, וכל זה היה על-ידי הסדר ד"ופרצת".

לא צריכים לחשוב אודות המעמד ומצב. יש אמנם עסק עם לבן ובתואל, ובמילא צריכה להיות ההנהגה באופן ד"עם עקש תתפתל"²⁹, אבל, לא צריכים לחשוב על כל זה, אלא לילך באופן ד"ופרצת".

כאשר הולכים בסדר והדרגה, מתוך חשבון שהיום יש בידי מקל אחד (כי במקלי עברתי את הירדן)²⁸, וצריך אני להתייגע ולהשיג עוד מקל ועוד מקל, עד שיהיו בידי שש מאות מקלות - באופן כזה לא יהיו אפילו מקלות...

אין לערוך חשבונות כלל, ואין להביט על החושך הכללי והפרטי; יש ליטול את המקל שבו כתובים השמות מכב"י קל"י (מי³⁰ כמכה באלים ה'), "לישועתך"³¹ קייתי ה'³², שזהו ענין אמונה פשוטה שבישראל, ובכח האמונה נבקעים כל המימות שבעולם, ומביאים את "הפורץ"³³, במהרה בימינו.

ו. וכאמור, כוונת הדברים היא לכל אחד ואחד:

אין לו לילך בסדר והדרגה, היינו, לקיים תחילה כל הענינים שהם מדאורייתא, ואחר כך הענינים שמדרבנן, ואחר כך כוונת המצוות וכו', כי אם באופן ד"ופרצת".

ביציאת מצרים - "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו"³⁴, דהיינו גילוי בחינת עתיק³⁵. וגילוי זה היה לכל אחד, אפילו ל"עובר במעי אמו"³⁶, ואפילו לזה³⁷ שנשא עמו פסל מיכה... והיינו, שלמרות מעמדו ומצבו, לא היתה ההנהגה עמו בסדר והדרגה, אלא באופן ד"ופרצת", שגם אליו נתגלו גילויים היותר נעלים.

ועל אחת כמה וכמה בימינו, לאחרי שקטלוהו ליצר הרע דעבודה זרה³⁸, וכידוע³⁹ שבימינו אין גילויים נעלים כפי שהיו פעם, אבל בגלל זה אין גם

העלמות והסתרים כפי שהיו פעם – הרי בודאי שאין ליהודי להתחשב במעמדו ומצבו, אלא לילך בדרך דילוג.

ועל-ידי-זה יביאו את "הפורץ", ו"אראנו נפלאות", על-ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ט, סעיפים ח, כא-כב, כז-כט)

הערות |

1. ראה המשך והחרים תרל"א בתחלתו (ריש ע"ב). ריש ד"ה וילך דשביעי של פסח תש"ד (ספר המאמרים תש"ד עמ' 179). וראה לעיל עמ' 39.
2. פסחים קיח, א. סוטה ב, א. וש"נ.
3. ראה סוטה לז, א. מכילתא בשלח יד, כב. ועוד.
4. ראה ספר השיחות תרפ"ז עמ' 169. וש"נ.
5. תניא ריש פרק ב.
6. ראה תרז שם טוב בהוספות סימן רכו. וש"נ.
7. אבות פרק ב משנה יב.
8. ראה אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד עמ' שח (נעתק ב"היום יום" י שבט). נתבאר בהתועדות י שבט ה'תשי"ט סעיף כד ואילך (תורת מנחם חכ"ה עמ' 36 ואילך).
9. משלי ג, ו.
10. ראה לקוטי שיחות ח"י עמ' 104 (אוצר לקוטי שיחות בראשית שיחה ג לפרשת וישלח סעיף ו). וש"נ.
11. משלי ט, ה. וראה ברכות נו, א. חגיגה יד, א.
12. מקץ מב, ט. שם, יב. וראה קהלת רבה פרשה א, ד.
13. ראה שמות רבה פרשה כא, י.
14. תניא פרק א.
15. מכילתא ופירוש רש"י בשלח יד, כא.
16. כתובות פרק א הלכה ב. וש"נ.
17. תהלים נו, ג.
18. ראה המשך תער"ב ח"א עמ' נו ואילך. ח"ג עמ' א'תנה. ועוד.
19. תהלים עג, כח.
20. נוסח תפלת השחר.
21. פרק כט (לז, א).
22. שיחת יום אחרון של פסח תש"ד סעיפים טו-טז (ספר השיחות תש"ד עמ' 116).

23. שמות רבה פרשה כא, ח.
24. ויצא כח, יד.
25. ראה ד"ה וילך דשביעי של פסח עטר"ת (ספר המאמרים עטר"ת עמ' שע ואילך); תרפ"א (ספר המאמרים תרפ"א עמ' רלו ואילך); תש"ד (ספר המאמרים תש"ד עמ' 179 ואילך). ספר המאמרים תרל"ג ח"א עמ' רלב ואילך. וש"נ.
26. פירוש רש"י סוף פרשת נח.
27. פירוש רש"י ויחי מז, לא.
28. וישלח לב, יא.
29. תהלים יח, כז.
30. בשלח טו, יא.
31. ויחי מט, יח.
32. ראה של"ה רנט, א. רצה, ב. וראה ספר השיחות תש"ג עמ' 101.
33. מיכה ב, יג. וראה אגדת בראשית סוף פרק סג. בראשית רבה פרשה פה, יד ובפירוש רש"י שם.
34. הגדה של פסח פיסקא "מצה זו" ושם לפני זה פיסקא "ויוציאנו".
35. ראה ספר המאמרים אעת"ד עמ' עה. ועוד.
36. ראה סוטה ל, ב.
37. ראה שמות רבה פרשה כד, א. וש"נ.
38. ראה יומא סט, ב ובחדושי אגדות מהרש"א שם.
39. ראה תורה אור מקץ מא, א. ובכ"מ.

כשהחושך מאיר

קריעת ים־סוף התרחשה לאחר שהענן והחושך האירו, כי הגילוי העליון עולה מתוך ההעלם ומתוך החשכה. כך יהיה גם לעתיד לבוא – אור הגאולה יפציע דווקא מתוך ההסתר של הגלות

א. בנוגע לפרטי הענינים דקריעת ים־סוף (בשביעי של פסח), מצינו שבהקדמה לקריעת הים (שהיתה "לפנות בוקר"¹, ולפני זה, במשך כל הלילה) כתיב² "ויהי הענן והחושך ויאיר את הלילה".

ומבואר בחסידות³ שמשמעות הכתוב הוא שהענן והחושך גופא האיר את הלילה⁴, היינו, לא זו בלבד שנתבטל החושך, אלא יתירה מזה, שמציאות⁵ החושך גופא נעשית אור המאיר.

ועל־ידי־זה נעשה הענין דקריעת ים־סוף – קריעת ההעלם, ולא רק ההעלם דמלכות דאצילות (שיומשך ויאיר גם בכריאה יצירה עשיה, חיבור אצילות עם בי"ע), אלא גם ההעלם שלמעלה מזה ולמעלה מזה, עד לקריעת ההעלם דצמצום הראשון, שנתגלה בחינת האור־אין־סוף שלפני הצמצום, עצמות ומהות אין־סוף ברוך הוא.

ונקודת הענין – שעל־ידי ההעלם ("הענן והחושך") באים לגילוי נעלה יותר, וזוהי כוונת ההעלם שעל־ידו יבואו לגילוי נעלה יותר. ומתחיל מההעלם דצמצום הראשון שהוא בדרך סילוק – שאי־אפשר לומר שכוונת הצמצום היא בשביל המשכת הקו בלבד, אלא הכוונה היא שלאחרי הצמצום יומשך כל האור שהאיר לפני הצמצום, ויתירה מזה, שיומשך ויאיר אור נעלה יותר שלא היה יכול להאיר לפני הצמצום, כי אם לאחרי ועל־ידי הצמצום דוקא⁶.

ראייה מוחשית – בזכות הגוף

ב. וכשם שהגילויים דקריעת ים-סוף נעשו על-ידי הקדמת הארת החושך, כן הוא גם בנוגע להגילויים דלעתיד לבוא – שעל זה נאמר⁷ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" – שההכנה אליהם נעשית על-ידי הארת החושך:

ידוע⁸ שהגילויים דלעתיד לבוא נעשים על-ידי מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות, אשר, כללות העבודה בזמן הגלות היא במעמד ומצב של העלם והסתור דוקא, ואף-על-פי-כן, לא זו בלבד שלא מתפעלים מההעלמות וההסתרים, אלא אדרבה, מנצלים את מציאות⁹ ההעלם וההסתור גופא שעל-ידו יתוסף עוד יותר בתוקף העבודה כו'.

ולדוגמא – בנוגע לכללות העבודה עם ההעלם וההסתור של הגוף דוקא:

ידוע¹⁰ ההפרש שבין יציאת מצרים ללעתיד לבוא – שביציאת מצרים (שאז היתה רק התחלת העבודה) נאמר¹¹ "כי ברח העם", "מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו כו"¹², היינו, שהגוף לא נתברר עדיין אלא נשאר בשיקוצו ותיעובו, ועד שהוצרכו "לברוח" מהמעמד ומצב של הגוף, מה-שאיך-כן לעתיד לבוא כתיב¹³ "ובמנוסה לא תלכוך", משום שיהיה זה לאחרי שלימות העבודה עם הגוף דוקא, לפעול בירור וזיכוך הגוף עד שהגוף עצמו יאיר.

ודוקא על-ידי העבודה עם הגוף יתחדש לעתיד לבוא העילוי דראיית מהות האלקות בראיה מוחשית בעיני בשר:

בזמן הזה אין אנו יודעים ואין אנו יכולים לצייר בשכלנו המושג של ראיית המהות דאלקות. – ראיית המהות שייכת אצלנו בדברים גשמיים בלבד, ובגשמיות גופא רק במציאות המהות, ולא באמיתת מהותו (מהות המהות) שהיא הנפש שבו, שבזה שייך רק ידיעה והבנה, ועד לראיית עין השכל, אבל לא ראייה מוחשית. והחידוש דלעתיד לבוא, בכיאת המשיח – שבמהות האלקות תהיה ראייה מוחשית בעיני בשר, שהחידוש בזה הוא בשתים: (א) ראיית מהות האלקות, (ב) בראיה מוחשית בעיני בשר.

וחידוש זה (ראייה מוחשית בעיני בשר במהות האלקות) הוא מצד הגוף דוקא, כי, מצד הנשמה שייך הענין של הבנה והשגה, הרגש, ועד לראיית עין השכל,

אבל ראייה מוחשית בעיני בשר שייכת רק מצד הגוף, אלא שעל-ידי העבודה כבירור וזיכוך הגוף, פועלים שתהיה לעתיד לבוא ראייה מוחשית בעיני בשר במהות האלקות.

ההעלם מביא לגילוי

ג. ומזה מובן גם בנוגע לענין ההסתלקות¹⁴:

ענין ההסתלקות הוא העלם והסתור הכי גדול – יותר מההעלם וההסתור (שמצד הגוף, ובפרט) שבזמן הגלות – כמאמר רז"ל¹⁵ "סילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר . . מחורבן בית המקדש".

אלא שעל-ידי-זה דוקא באים לעילוי גדול יותר – כמרומז בלשון הזהר¹⁶ "אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין", שקאי על המשכת וגילוי אור נעלה ביותר שהוא באופן של רוממות שלכן נקרא בלשון של סילוק¹⁷.

– האמת היא שככל שתגדל מעלת האור, לא מסתפקים בבחינת הגילויים בלבד. לא בשביל זה סבלו בני ישראל כל כך כל משך זמן הגלות, ולא בשביל זה היה ענין ההסתלקות ש"קשה . . יותר . . מחורבן בית המקדש". אלא, רצונם של בני ישראל, יהודים בכלל וחסידים בפרט, שתהיה התגלות עצמותו יתברך¹⁸... וזה יהיה במהרה בימינו – כאשר הרבי יוליכנו לקראת משיח צדקנו.

(אחרון של פסח, ה'תשי"א, סעיפים ר"ח)

| הערות

1. בשלח יד, כז.
2. שם, כ.
3. ראה המשך תרס"ו עמ' רכז. המשך תער"ב ח"ב עמ' תתקלד-מב. ח"ג עמ' א'שכג-ח. ספר המאמרים תשי"א עמ' 339.
4. שהרי לא נאמר "ויהי הענן והחושך למצרים ויאר עמוד האש את הלילה" (כפירוש רש"י), אלא בחרא מחתא – "ויהי הענן והחושך ויאר (הענן והחושך עצמו) את הלילה".
5. להעיר מב' הרעות בענין החושך – אם הוא העדר האור בלבד, או שהוא מציאות בפני עצמו, ומבואר בחסידות שישנם ב' הענינים, העדר האור, ומציאות בפני עצמו (ראה לקוטי שיחות ח"י עמ' 180. וש"נ).

לקרוע את "ים" המחשבות והטרדות

יהודי נדרש "לקרוע" את ים המחשבות המבלבלות והמעכבות אותו בדרכו ל"ארץ ישראל" שבנשמתו. אך לעתיד, כאשר יתבטלו הבלבולים וההפרעות החיצוניות, תתבטלנה גם ההפרעות הפנימיות הנובעות ממחשבותיו ודאגותיו של האדם

6. ראה המשך תרס"ו עמ' ד. ספר המאמרים תש"ב עמ' 28 ואילך.
7. מיכה ז, טו.
8. תניא ריש פרק לז.
9. שהרי החושך הוא מציאות בפני עצמו (כנ"ל הערה 5).
10. תניא פרק לא. לקוטי שיחות חט"ז עמ' 124 ואילך.
11. בשלח יד, ה.
12. תניא פרק לא.
13. ישעיה נב, יב.
14. הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע בשנה הקודמת.
15. איכה רבה פרשה א, לז.
16. ח"ב קכח, ב. תניא פרק כז. לקוטי תורה ריש פרשת פקודי.
17. תורה אור סוף פרשת ויקהל. ספר המאמרים תש"י עמ' 112. ד"ה באתי לגני תשי"א פרק ז (ספר המאמרים מלוקט כסלו-שבט עמ' ער).
18. ראה גם שיחת ליל ב' דחג הפסח תשי"א סעיף ז (תורת מנחם ח"ג עמ' 13).

א. ענין קריעת ים-סוף בעבודה - כהפתגם שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר¹ בשם הצמח-צדק - הוא לבקוע ולקרוע את ים המחשבה.

ים המחשבה - קאי על המחשבות וטרדות הפרנסה.

והיינו, שמלבד כל הענינים המבלבלים לפרנסה ובריאות הגוף, ישנם גם ענינים שהאדם גורם לעצמו, שהרי ישנם כמה וכמה ענינים של דאגות וטרדות שלאמיתו של דבר אין בהם ממש, אלא שהאדם מבלבל את עצמו בדאגות וטרדות.

וכמבואר בתורה-אור² ד"ה "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה"³, ש"מים רבים" קאי על טרדות הפרנסה וריבוי המחשבות המטרדיות בעניני עולם הזה, ואף-על-פי-כן "לא יוכלו לכבות את האהבה", האהבה המסותרת שישנה בכל אחד ואחד מישראל.

וזהו ענין קריעת ים-סוף בעבודה - דהנה, מבואר בדרושי חסידות⁴ בענין קריעת ים-סוף, ש"ים" הוא ענין עלמא דאתכסייא, וקריעת ים-סוף הוא ענין המשכת עלמא דאתכסייא לעלמא דאתגלייא. ועל-דרך-זה בעבודה, שה"מים רבים" שהם טרדות הפרנסה הוא ענין של עלמא דאתכסייא - עולם המחשבה,

שהרי אינם באים בדיבור, כיון שהאדם מתבייש לגלותם בדיבור, לפי שיודע בפנימיות לבכו שאין לו מה לדאוג, אלא שזהו ענין של עלמא דאתכסייא, שדואג בהעלם לבכו.

מחשבות ודאגות אלו הן "ים" המפסיק בין מצרים לארץ ישראל, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה"⁵:

בכל אחד ואחד מישראל בנפשו פנימה ישנו הענין ד"ארץ ישראל": "ארץ" - כמאמר רז"ל⁶ "למה נקרא שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה", ו"ישראל" - על שם "כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"⁷, שענין זה ישנו בהעלם בכל אחד ואחד מישראל.

וכאשר יהודי רוצה לצאת ממצרים ולהכנס לארץ ישראל, דהיינו, לגלות את ה"ארץ ישראל" שבו - אזי המחשבות והטרדות מפסיקות ומונעות את הגילוי של ארץ ישראל, שכן, אף-על-פי ש"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", מכל מקום, הרי הם מעלימים ומסתירים.

ולכן, התחלת העבודה היא - לבקוע ולקרוע את ים המחשבה.

המיעוט נגרר אחר הרוב

ב. ועל-פי-זה אינו מובן: מצינו ביעודי הגאולה שאמרו חז"ל⁸ "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת", וכתוב⁹ "ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן", אשר, נוסף על הענינים כפי שהם ברוחניות, יהיו גם בגשמיות כפשוטם, שכן, מבלי הבט על מעלת הגילויים ברוחניות, הן העליות לאין קץ שבימות המשיח, והן עולם הבא שלמעלה מעליות - לא מוותרים בני ישראל על הגאולה הגשמית כפשוטה, גאולה משעבוד מלכיות, וגאולה מענינים המונעים לפרנסה ובריאות הגוף.

אבל על-פי המבואר לעיל צריך להבין - מהי גודל המעלה והתועלת שבגאולה וחירות מהדברים המונעים לפרנסה ובריאות בגשמיות, בה בשעה שגם כאשר כל הענינים הם כדבעי, גורם האדם לעצמו דאגות וטרדות מענינים שאין בהם ממש?

אך הענין הוא:

ישנו כלל גדול בתורה "אחרי רבים להטות"¹⁰, והיינו, שכאשר יש רוב ומיעוט, הנה לא זו בלבד שאין מתחשבים בהמיעוט ועושים כדעת הרוב, אלא יתירה מזה, שגם המיעוט נגרר אחרי הרוב¹¹.

ובנדרון דידן¹²: כאשר לא יהיו דאגות מצד חוסר פרנסה ובריאות, שהן רוב הדאגות - אזי יתבטלו גם מיעוט הדאגות שאין בהן ממש, כיון שהמיעוט נגרר אחרי הרוב.

הטוב מצטרף ומצטבר

ג. ידיעת ענין זה, שהרוב מכריע את המיעוט, היא נתינת כח להתגבר על כל המניעות ועיכובים בעבודת ה' וללחום כנגד היצר - כיון שהחלק הטוב שכנפשו הוא הרוב, ולכן ביכלתו להתגבר על חלק הרע, שהוא המיעוט.

טוב¹³ הוא מציאות נצחי. כאשר יהודי מקיים מצוה הרי זה דבר שנשאר תמיד, כדאיתא בתניא¹⁴ "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד". אבל רע אינו מציאות, ואינו אלא העלם והסתור, ואם האדם כבר קיבל על מה שעשה עונש הממרק, בגשמיות או ברוחניות, או שכבר עשה תשובה על זה - בודאי שהרע כבר נתבטל, ומכל שכן בתשובה מאהבה, שזדונות נעשים כזכיות¹⁵.

ונמצא, שבענין הטוב, הרי כל המעשים טובים שעשה במשך כל ימי חייו מצטרפים זה לזה, מה-שאיין-כן ברע, לא שייך צירוף, כי הרע הקודם נתבטל מכבר. וכיון שכן, הרי הטוב הוא הרוב, ובכחו להתגבר על הרע שהוא המיעוט.

זאת ועוד:

איתא בכתבי האריז"ל¹⁶ שרוב הנשמות שבדרותינו אלה אינן נשמות חדשות, אלא נשמות שכבר היו בעולם הזה, ובאו עוד הפעם בגלגול. ולכן, גם הטוב שעשה בגלגולים הקודמים מצטרף לטוב שבגלגול זה, כיון שטוב הוא מציאות נצחית שקיימת לעד. מה-שאיין-כן הרע מהגלגול הקודם אינו יכול להצטרף, כיון שאינו מציאות, וכבר נתבטל, כנ"ל.

4. ראה תורה אור בשלח סב, א. לקוטי תורה צו יד, ג. טז, ד. ובכ"מ.
5. עקב יא, יב.
6. בראשית רבה פרשה ה, ח.
7. וישלח לב, כט.
8. שבת ל, סוף עמ' ב. וש"נ.
9. ישעיה ז, כא.
10. משפטים כג, ב.
11. ראה גם לקוטי שיחות חכ"א עמ' 112 (אוצר לקוטי שיחות שמות שיחה ג לפרשת יתרו סעיף ו) ובהערה 33 שם. וש"נ.
12. אין זוכרים בבירור אם כן היתה הכוונה (המור"ל).
13. קטע זה – נכלל בשיחה שהוגהה על-ידי כ"ק אדמו"ר זי"ע (באידיש), ונדפסה בלקוטי שיחות ח"א עמ' 247.
14. פרק כה.
15. יומא פו, ב.
16. ראה שער הגלגולים הקדמה טז. ספר הגלגולים פרק ד. ריש פרק ז. הובא בלקוטי תורה שיר השירים נ, א.
17. שיחת ליל ב' דחג הפסח תשח"י (תורת מנחם חכ"ב עמ' 224).
18. ראה גם תורת מנחם ח"א עמ' 137.
19. בבא מציעא כא, ב.
20. ראה ספר השיחות תרפ"ח עמ' 21.
21. ראה גם תורת מנחם ח"ב עמ' 317.
22. יבמות לט, ב ובפירושו רש"י. וש"נ.

ובזה יובן בתוספת ביאור מה שנתבאר¹⁷ בענין "הרי אני כבן שבעים שנה", ששנותיו בגלגולו הקודם נצטרפו לשנותיו בגלגול זה, והיינו, שמצד הטוב שעשה במשך שני הגלגולים, היה לו הכח של "בן שבעים שנה", ועל-ידי-זה זכה שתהיה הלכה כמותו – שתאמר יציאת מצרים גם בלילות.

חוסר ידיעה אינו משנה את המציאות

ד. וזהו גם המענה לאלו שמתאוננים ונופלים ביאוש (והרי ידוע הפתגם¹⁸ ש"יאוש" הוא "שלא מדעת"¹⁹), כיון שמתבוננים במעמדם ומצבם, ולא מוצאים בעצמם שיהיה להם מספיק טוב כדי ללחום כנגד הרע.

ובכן: עליהם לדעת שיש להם מספיק טוב מצד הגלגולים הקודמים, אלא שבינתיים הרי זה בהעלם, ועליהם לגלות זאת.

הן אמת שהם אינם מרגישים את הטוב, אבל מה בכך שהם אינם מרגישים זאת?! – העיקר הוא שכן היא המציאות, שכיון שהיו כבר בגלגול קודם, ובודאי קיימו מצוות כו', הרי טוב זה הוא נצחי לעולם ועד.

ומה שהם אינם מרגישים זאת – הרי העדר הידיעה (וההרגשה) אינו משנה את המציאות. וכפי שאמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע²⁰: וכי משום שהסוסים חושבים אודות "תבן", לא קיימת מציאותם של המלאכים?!...

ה. וזהו¹³ גם מענה לאלו השואלים²¹: איך יתכן שהדורות שלפנינו לא זכו לגילוי המשיח, ואילו עכשיו, כאשר אכשור דרא בתמיה²², נזכה לגילוי המשיח – הנה המענה על זה, שבדורנו זה ישנו גם הטוב של הדורות שלפנינו כנ"ל, ולכן דוקא עכשיו נזכה לביאת המשיח במהרה בימינו.

(אחרון של פסח, ה'תשח"י, סעיפים ג, ה"י)

הערות

1. שיחת ליל שביעי של פסח תרצ"ז סעיף ד (ספר השיחות תרצ"ז עמ' 232).
2. ריש פרשת נח.
3. שיר השירים ה, ז.

מדוע נבקעו כל מקורות המים?

העובדה שכל המים שבעולם נבקעו נותנת אפשרות לטעון שמדובר באירוע טבעי. זו דרכו של הבורא – להנהיג את עולמו תוך נתינת מקום לשלילת והכחשת מעורבותו. מאידך מותיר הקב"ה בבריאה פינות בלתי גמורות, כדי ללמד את האדם שלא כוחו עשה לו את החיל הזה.

א. איתא במכילתא¹ שבשעת קריעת ים-סוף נבקעו כל המימות שבעולם (חוץ מנהר פרת – כפי שמובא במאמר של אדמו"ר מהר"ש²). וזהו מה שכתוב³ "תפול עליהם אימתה ופחד", על כל אומות העולם – דכיון שראו דבר פלא שנבקעו המים, התחילו להתעניין ולברר סיבת הדבר, וכאשר נודע להם שהסיבה היא בגלל בני ישראל, אזי נפל עליהם אימתה ופחד.

והנה, ענין זה שנבקעו כל המימות שבעולם מורה על גודל ותוקף הנס, שפעל לא רק בים-סוף, אלא גם בכל המימות שבעולם; אבל לאידך גיסא, יש בזה גם סתירה, העלם והסתר, לענין הנס, כי:

כאשר נבקע ים-סוף בלבד, אזי רואים בבירור שזהו נס שנעשה על-ידי הקב"ה בשביל בני ישראל – אם בשביל להצילם ממצרים, או שזהו ענין רוחני בתור הכנה למתן תורה;

מה-שאינ-כן כאשר נבקעו כל המימות שבעולם, יכולים לטעון שזהו ענין הקשור עם תהלוכות הטבע, שברגע זה הוצרכו המים ליבקע מצד הטבע, ואין לזה קשר עם בני ישראל, והראיה, שנבקע לא רק ים-סוף עבור בני ישראל, אלא גם כל המימות שבעולם.

והענין בזה – שההנהגה שלמעלה בכל הענינים היא באופן שיש מקום לטעות, כמאמר רז"ל⁴ "כתוב והרוצה לטעות יטעה", והיינו כדי שיוכל להיות

ג. לאורך גיסא, אף-על-פי שמצד ההעלם יכולה להיות טעות גדולה כזו, מכל מקום, יש בכל ענין גם הגילוי אלקות. הקב"ה משאיר פרט בלתי גמור שהנבראים בכח עצמם אינם יכולים להשלימו. ומזה יש להם הוראה על כל הכלל, שזהו רק בחיק הבורא.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לבריאת העולם, כן הוא גם בנוגע להנהגת העולם, הן באופן ניסי, הן באופן טבעי. אפילו כאשר אדם רוצה להשלות את עצמו שההצלחה שלו, הן בנוגע לכסף וזהב גשמיים והן בנוגע לכסף וזהב רוחניים, שהם אהבה ויראה¹⁶, באה מצד תהלוכות הטבע, או שכחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה - וההעלם והסתור של העולם נותן מקום לכך - משאיר הקב"ה פרט אחד שהנברא אינו יכול בשום אופן להשלימו, ועל-ידי ההתבוננות בפרט זה באים להכרה שגם כל הכלל הוא רק מצד ברכת הוי'.

ועל-דרך-זה בעבודה הרוחנית - שמעמידים אותו בנסיון כזה שמצד עצמו אינו יכול לעמוד בו, ואז מגיע למסקנא שמוכרח לבקש מהקב"ה "אל תביאני לידי נסיון".

הגאולה - מ"ם סתומה

ד. ולכן, כאשר האדם רואה שבפרט מסויים מעניניו אינו מצליח בשום אופן - עליו לחזק את האמונה והבטחון בהקב"ה, ואז יגמור כבר הקב"ה גם פרט זה. וכשם שהוא בחיי הפרט, כן הוא גם בחיי הכלל. כאשר רואים בענין כללי פרט אחד שאי אפשר לגמרו, אזי העצה לזה - לא תחבולות, אלא לחזק את האמונה והבטחון בהקב"ה.

ואז יגמור הקב"ה גם את הרוח צפונית - "מצפון תפתח הרעה"¹⁷ - שתהיה מ"ם סתומה מכל הצדדים, שזהו הענין דגאולה העתידה¹⁸. לא יהיו זקוקים עוד לחסדי אומות העולם - שהאמת היא ש"חסד לאומים חטאת"¹⁹, ו"לגרמיהו עבדין"²⁰ - אלא הקב"ה בעצמו יביא אותנו אל "ארץ טובה ורחבה"²¹, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה"²², על-ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ז, סעיפים לט-מב)

ענין הבחירה. ולכן, גם נסים גלויים היוצאים מדרכי הטבע, כמו הנס דקריעת ים-סוף, שהוא נס גדול ביותר, עד שנאמר על זה הלשון⁵ "קשה כקריעת ים-סוף" - עושה הקב"ה באופן כזה שיהיה מקום לטעות שאין זה ענין של נס.

וכפי שמצינו על-דרך-זה גם בנוגע להנס שאירע לאלהו בהר הכרמל בעת הקרבת ב' הפרים - שלמרות שהיה נס גלוי, כמו שכתוב⁶ "ותפל אש ה' ותאכל את העולה גו'", מכל מקום, הוצרך אליהו להתפלל ולבקש מה': "עני ה' עניי"⁷, "שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם"⁸ (כפי שטענו החרטומים בנוגע לעשר המכות שהביא הקב"ה על המצריים⁹), והיינו, שגם כאשר ישנו נס גלוי, לא נשללת האפשרות לומר באופן הפכי.

ובאופן כזה היא כללות ההנהגה מלמעלה - ליתן מקום לקא-סלקא-דעתך ש"כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹⁰, או שזהו "מעשה כשפים", כפי שמצינו שהיו כאלו שטענו ש"מן אז חרלנו לקטר גו' חסרנו כל"¹¹, שזהו ענין של עבודה זרה (כולל גם "עבודה זרה" בדקות - "עבודה זרה לו"¹²). והכוונה בזה - להראות כחם ומעלתם של בני ישראל, שלמרות שיש אפשרות לומר באופן הפכי, מכל מקום, יודעים ומכירים את האמת כו'.

שני צדדים ל"רוח צפונית"

ב. על-פי האמור לעיל יובן גם מאמר רו"ל¹³ "רוח צפונית אינה מסובכת". ואייתא הטעם לזה¹⁴, בכדי להורות הפלא שבבריאת שמים וארץ, שאם יבוא משהו ויאמר שאין פלא בבריאת שמים וארץ - אף שלאמיתתו של דבר, כמבואר בתניא¹⁵, כיון שזהו "יש מאין", הרי זה "פלא גדול יותר מקריעת ים-סוף על-דרך משל" - יאמרו לו, אדרבה, לך וגמור את הרוח הצפונית, ובמילא יוכרח להורות שהבריאה היא רק בחיק הבורא.

ולכאורה אינו מובן: כיצד שייך שמישהו ידמיין לעצמו ויטען שבריאת העולם אינה פלא?

ויובן על-פי האמור לעיל - שבכדי שתוכל להיות בחירה, נותנים מלמעלה רשות ליצר הרע לפתות ולהטעות, והוא, היצר הרע, בהיותו אומן גדול בעבודתו, יכול להטעות את האדם בדברים הכי פראיים, עד - שבריאת שמים וארץ אינה פלא.

| הערות

מקריעת ים־סוף לגאולה העתידה

קריעת ים־סוף היתה נס על־טבעי, אך לעתיד לבוא האלקות תתגלה בטבע עצמו. בזמן הזה החיבור בין הגשמיות לאלוקות הוא רק באמצעות התורה, אך לעתיד לבוא יתגלה חיבור זה בכל פרטי המציאות. לעתיד לבוא יתגלה "סתים דקודשא בריך הוא", וגם השמחה תהיה ללא שום הגבלה

א. ישנו כלל בכל דיני התורה ש"הכל הולך אחר החיתום"¹, והיינו, שהגמר והסיום של כל ענין הוא העיקר והשלימות של הענין כולו. ועל־פי־זה מובן גם בנוגע לחג הפסח – שגדלה מעלת הימים האחרונים דפסח על הימים הראשונים דפסח (כולל גם יום הראשון דפסח שהוא תחלת ההמשכה דחג הפסח), ובהימים האחרונים דפסח גופא – גדלה מעלת אחרון של פסח על מעלת שביעי של פסח.

[וגם בארצנו הקדושה ששם הוא רק יום אחד, הרי זה באופן שביום אחד גופא ישנם ב' ענינים, הענין דשביעי של פסח והענין דאחרון של פסח, אלא ששניהם הם ביום אחד, הנה בזה גופא גדלה מעלת הענין דאחרון של פסח על הענין דשביעי של פסח].

ב. ביאור הדברים:

מעלת אחרון של פסח לגבי יום ראשון דפסח – מודגשת בכך שההפטרה דיום ראשון דפסח היא אודות התחלת הכניסה לארץ ישראל², ואילו ההפטרה דאחרון של פסח היא אודות ביאת המשיח: "ויצא חוטר מגזע ישי וגו"³.

1. הובא בפירושו רש"י – בשלח יד, כא.
2. המשך מים רבים תרל"ו פרק קמז (עמ' קסא).
3. בשלח טו, טז.
4. בראשית רבה פרשה ח, ח.
5. פסחים קיח, א. סוטה ב, א. וש"נ.
6. מלכים־א יח, לח.
7. שם, לז.
8. ברכות ט, ב. הובא בפירושו רש"י על הפסוק.
9. ראה וארא ז, כב ובפירושו רש"י. ועוד.
10. עקב ח, יז.
11. ירמיה מד, יח.
12. בבא בתרא קי, א.
13. שם כה, ריש עמ' ב.
14. פרקי דרבי אליעזר פרק ג.
15. שער היחוד והאמונה פרק ב.
16. ראה תורה אור ותורת חיים ריש פרשת וישב. ובכ"מ.
17. ירמיה א, יד. וראה פרקי דרבי אליעזר שם.
18. ישעיה ט, ו: "לסרבה המשרה גו" – על־פי מאמר רז"ל סנהדרין צד, א.
19. משלי יד, לד. וראה בבא בתרא י, ב.
20. תקוני זהר תיקון ו (כב, סוף עמ' א). וראה תניא סוף פרק א.
21. שמות ג, ח. ועוד.
22. עקב יא, יב.

אמנם בפרטיות יותר – הנה בניסים גופא ישנם ב' סוגים: (א) ניסים גלויים, היינו, שאופן הנס הוא על-ידי שידוד מערכות הטבע, וכמו הנס דקריעת ים-סוף. ונסים אלו נמשכים מבחינת גליא דקוב"ה. (ב) ניסים נסתרים המתלבשים בלבושי הטבע, שנמשכים מבחינת סתים דקוב"ה, ולכן הם ניסים נסתרים, ועל זה נאמר¹³ "לעושה נפלאות גדולות לברו", שרק הוא לברו יתברך יודע את הנפלאות¹⁴.

וזהו ההפרש בין קריעת ים-סוף להגילויים דלעתיד – שבקריעת ים-סוף שענינו שידוד מערכות הטבע, נס גלוי, היה גילוי בחינת גליא דקוב"ה, ואילו האלקות המתלבש בטבע גופא, שהוא מבחינת סתים דקוב"ה, לא נמשך בגילוי. אמנם לעתיד לבוא כתיב¹⁵ "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר", שיתגלה גם האלקות המתלבש בלבושי הטבע, והוא בחינת סתים דקוב"ה.

גילוי אלקות בכל

ה. והענין בעבודה:

ידוע שקריעת ים-סוף היתה הכנה למתן תורה, שאז נעשה החיבור דנברא עם בורא, כדאיתא במדרש¹⁶ שבמתן תורה ביטל הקב"ה את הגזירה ש"עליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליונים".

אמנם, ההתחדשות דחיבור נברא ובורא שנתחדשה במתן תורה (על-ידי ההכנה דקריעת ים-סוף) היא רק בעניני תורה ומצוות, אבל לא בשאר ענינים גשמיים שהם עניני הרשות, גם כאשר עוסק בהם "לשם שמים"¹⁷ ומקיים על-ידם "בכל דרכיך דעהו"¹⁸.

וזהו שמצינו שחייבו רז"ל¹⁹ לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה, שזהו "מפני ה' השוכן ומתלבש בנפשו בשעה זו" (כמבואר בתניא²⁰) – והרי המצוה לקום היא מפני "עוסק במצוה" דוקא, אבל לא מפני עוסק בדברי הרשות אפילו כאשר עושה זאת "לשם שמים" ובאופן ד"דעהו".

ולכן, בקריעת ים-סוף שהיה הכנה למתן תורה, היו רק נסים גלויים באופן של שידוד הטבע, אבל לא ניסים הנסתרים בלבושי הטבע עצמם.

והרי מובן שביאת המשיח הוא ענין נעלה הרבה יותר מאשר התחלת הכניסה לארץ – כמו שכתוב⁴ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", היינו, שהגאולה העתידה היא באופן של "נפלאות" לגבי גאולת מצרים⁵, שבה נכללת גם הכניסה לארץ שהיא הגמר דיציאת מצרים, שהרי היציאה ממצרים היתה על מנת שתהיה הכניסה ל"ארץ טובה ורחבה"⁶.

ומעלת אחרון של פסח לגבי שביעי של פסח – מודגשת במה שכתוב בהפטרות היום "והניף ידו על הנהר וגו"⁷, היינו שבהפטרה מדובר אודות בקיעת הנהר שתהיה לעתיד לבוא בביאת המשיח, והרי גדלה מעלת בקיעת הנהר דלעתיד לבוא על בקיעת הים שהיתה בשעת יציאת מצרים, בשביעי של פסח (כדלקמן).

גליא וסתים דקודשא בריך הוא

ג. ויש להוסיף ולבאר מעלת הגילויים דלעתיד לבוא לגבי הגילויים דקריעת ים-סוף:

בשעת קריעת ים-סוף אמרו ישראל "זה א-לי ואנוהו"⁸. וידוע שענין "זה" הוא ראיית אלקות במוחש, היינו, לא רק ידיעה והשגה בלבד כי אם ראיית אלקות במוחש, כמבואר בכמה מקומות⁹.

אמנם, בקריעת ים-סוף אמרו "זה" רק פעם אחת בלבד. ואילו לעתיד יהיה גילוי נעלה יותר שלכן יאמרו ב' פעמים זה¹⁰, כמו שכתוב¹¹ "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה גו' זה הוי' קוינו לו".

ד. וכיאר הענין:

איתא בזהר¹² "תלת דרגין אינון מתקשרין דא בדא קוב"ה אורייתא וישראל וכל חד דרגא על דרגא סתים וגליא".

כלומר, שישנו גליא דקוב"ה וסתים דקוב"ה: גליא דקוב"ה הוא בחינת האלקות המתלבש בעולמות, וסתים דקוב"ה הוא בחינת האלקות שלמעלה מהעולמות.

והנה, החילוק שבין ב' דרגות אלו – בכללות – שמבחינת האלקות המתלבש בעולמות נמשכת הנהגת הטבע, ומבחינת האלקות שלמעלה מהעולמות נמשכת הנהגה ניסית שלמעלה מהטבע.

מה-שאיין-כן לעתיד לבוא שאז יהיה החיבור דנברא ובורא לא רק בענינים של תורה ומצוות בלבד, אלא יהיה גילוי אלקות בכל הענינים הגשמיים, גם קודם עשיית המצוה בהם (שזהו ענין ב' פעמים זה²¹) - הנה אז יתגלו גם הניסים הנסתרים המלובשים בלבושי הטבע עצמם.

ו. וכל זה הוא מצד החילוק שבאופן התגלות התורה - גליא דתורה וסתים דתורה:

ידוע שבשעת מתן-תורה נתגלתה גליא דתורה, ולעתיד לבוא תתגלה פנימיות התורה. והחילוק שביניהם - שמצד גליא דתורה, ישנו החיבור דאלקות עם עניני תורה ומצוות בלבד, מה-שאיין-כן מצד פנימיות התורה, יהיה החיבור דאלקות גם עם כל עניני העולם.

ולכן, הענין דגילוי אלקות עתה הוא רק על-ידי נסים היוצאים מדרכי הטבע, כיון שאין חיבור בין אלקות עם עניני הטבע; מה-שאיין-כן לעתיד יהיה גילוי הנסים גם בעניני הטבע, כיון שמצד פנימיות התורה נעשה החיבור דאלקות עם עניני העולם, כנ"ל.

ז. והנה, איתא בתניא²² שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים "במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות".

ומזה מובן, שההכנה לגילוי אלקות גם בהדברים הגשמיים שיהיו לעתיד לבוא, היא - על-ידי-זה שהעבודה עכשיו היא לא רק בעניני תורה ומצוות, אלא גם באופן ש"בכל דרכיך דעהו", היינו, שגם בעניני הרשות יהיה "דעהו".

כלומר: אף-על-פי שעכשיו עניני העולם הם באופן שהאלקות הוא **בהעלם**, מכל מקום, על-ידי ההתבוננות בהמבואר בפנימיות התורה (התחלת הגילוי דלעתיד לבוא) ש"לית אתר פנוי מיניה"²³, ו"אין עוד מלבדו"²⁴, כפירוש החסידות²⁵ שאין שום דבר זולת אלקות, וכל עניני העולם אינם אלא אלקות - אזי יכולה להיות אמיתית העבודה באופן ש"בכל דרכיך דעהו", היינו, שלא זו בלבד שכל עשיותיו יהיו "לשם שמים", אלא שבהם עצמם ("בכל דרכיך") יהיה "דעהו"²⁶, כיון שנרגש אצלו החיות האלקי, שהוא עיקר מציאותו של הנברא.

וזוהי ההכנה להגילוי דב' פעמים זה שיתגלה לעתיד, במהרה בימינו.

ח. וכללות החידוש דלעתיד לבוא - שעכשיו כל הענינים הם **בהגבלה**, ועד שאפילו שמחה, שענינה פריצת גדר²⁷, מכל מקום, גם היא בהגבלה, ואילו הענין דבלי גבול יתגלה לעתיד לבוא. ולכן אמרו חז"ל²⁸ "אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה", כי, ל"מלא שחוק פיו" היינו שמחה בלי גבול, וענין זה אינו שייך בזמן הזה.

וזהו מה שכתוב "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", "נפלאות" דייקא, ש"פלא" ענינו מה שלמעלה מהשתלשלות, שזהו אור הבלי-גבול.

וכמבואר באחד המאמרים²⁹ שלעתיד לבוא יתגלה בעולמות כפי שהם בבחינת ההשערה בכח. והכוונה בזה - לא לבחינת ההשערה עצמה, דכיון ששיער בכח מה שעתיד להיות בפועל, הרי בהכרח שגם בכח ישנו ענין של הגבלה, אלא הכוונה היא לענין ההשערה (לא מצד ההשערה עצמה, אלא) כפי שהוא מצד המשער.

וכיון שהגילוי דלעתיד הוא בלי גבול, הרי מובן, שהעליות דלעתיד יהיו גם כן בלי גבול, שזהו שלעתיד יהיו תמיד עליות בעילוי אחר עילוי, בלי גבול.

ואף שלכאורה לא שייך חילוקי מדריגות בבלי גבול, וכיון שברגע הראשון דלעתיד יאיר אור הבלי-גבול, אם כן, איך שייך שיהיו עליות בזה? - אך הענין הוא, כמבואר בדא"ח³⁰ שדוקא בהתגלות העצמות לא שייך עליות, שזהו ענין "יום שכולו שבת ומנוחה"³¹, אבל כאור הבלי-גבול יש ענין של עליות בעילוי אחר עילוי, ואדרבה, כאור הבלי-גבול הרי גם ריחוק הערך שנעשה על-ידי כל עליה הוא באופן של בלי גבול.

ועל-פי האמור שבאחרון של פסח הוא הגילוי דלעתיד, וכל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות - צריך להיות עתה ענין של שמחה, לא רק כשמחת המועדים שהיא בהגבלה, אלא שמחה שהיא מעין דלעתיד.

(אחרון של פסח, תשי"ז, סעיפים אי"ב, ד"ח, י"א)

הערות |

1. ברכות יב, א.
2. יהושע בתחלתו (ג, ה ואילך).
3. ישעיה יא, א ואילך.
4. מיכה ז, טו.
5. ראה אור התורה נ"ך על הפסוק (עמ' תפז). וש"נ.
6. שמות ג, ח. ועוד.
7. ישעיה שם, טו.
8. בשלח טו, ב.
9. ראה שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פרק ב. ובכ"מ.
10. שמות רבה סוף פרשה כג.
11. ישעיה כה, ט.
12. ח"ג עג, א.
13. תהלים קלו, ד.
14. ראה נדה לא, א. וראה גם ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תשי"ב (ספר המאמרים מלוקט אדר-סיון עמ' קסה ואילך), תשל"ח (שם עמ' קצז ואילך).
15. ישעיה מ, ה.
16. שמות רבה פרשה יב, ג. תנחומא וארא טו.
17. אבות פרק ב משנה יב.
18. משלי ג, ו. וראה רמב"ם הלכות דעות סוף פרק ג. טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן רלא. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סימן קנו סעיף ב.
19. ראה בנסמך ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא דלהלן (עמ' תתקצז).
20. פרק מו (סו, א).
21. ראה גם ספר המאמרים תרנ"ד עמ' קנד.
22. ריש פרק לז.
23. תקוני זהר תיקון נז (צא, סוף עמ' ב). תיקון ע (קכב, ב).
24. ואתחנן ד, לה.
25. ראה ספר המצוות להצמח צדק שרש מצות התפלה פרק יח (דרך מצותיך קכד, ב). ובכ"מ.
26. ראה לקוטי שיחות ח"י עמ' 104 (אוצר לקוטי שיחות בראשית שיחה ג לפרשת וישלח סעיף ו). וש"נ.
27. ראה ספר המאמרים תרנ"ז עמ' רכג ואילך.
28. ברכות לא, א.
29. ראה המשך מים רבים תרל"ו סוף פרק קנד.
30. ראה המשך תרס"ו עמ' יב ואילך. וראה גם לקוטי הש"ס להאריז"ל סוף ברכות. תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם וש"ס עמ' רצה ואילך.
31. תמיד בטופה.

אז ישיר משה

כאילו הוא יצא מים־סוף

כשם שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים,
 כך צריך אדם לראות עצמו כאילו לפניו נקרע הים
 והוא אומר שירה – הן את שירת הים והן את השירה
 שלעתיד. התעלות זו מעל למגבלות הזמן היא בעצמה
 חלק ממהותה הרוחנית של יציאת מצרים

א. ראשיתם ועיקרם של הימים האחרונים דחג הפסח הוא יום השביעי של פסח¹
 (שהרי אחרון של פסח הוא רק יום־טוב שני של גליות שמדברי סופרים), שענינו
 הוא² – קריעת ים־סוף ואמירת השירה.

והנה, הגמר והתוקף דיציאת מצרים היתה בעת קריעת ים־סוף, וכמובן גם
 בפשטות³, שעד שביעי של פסח, אף שישראל יצאו כבר ממצרים, היתה עדיין
 אימת מצרים עליהם (שהרי "איקטורין שלח עמהם"⁴). ורק בשביעי של פסח,
 כאשר "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים"⁵, אז יצאו ישראל ממצרים
 לגמרי – לא רק מהמקום דארץ מצרים, אלא גם מאימת מצרים.

לצאת מהגבלות הזמן

ב. והנה, מענינים העיקריים שבסיפור יציאת מצרים שבתחלת ימי הפסח⁶ –
 שהסיפור יהיה (לא רק באופן של "כאילו הוא יצא היום ממצרים", כי אם)
 באופן שהוא עצמו ממש יוצא ממצרים ביום זה ממש.

ומכיון שכל הענינים שביציאת מצרים, ועל אחת כמה וכמה ענינים
 העיקריים שבו,

קריעת ים-סוף נמשך ונתגלה בחינת "היה הוה ויהיה כאחד" (כנ"ל), לכן, בעת אמירת שירה זו היה כלול גם הזמן שלאחרי זה, עד להשיר דלעתיד.

ועל-פי-זה מובן גם השייכות והקישור של פירוש זה ב"ישיר" עם פשוטו של מקרא¹⁶ ש"ישיר" קאי על השירה שהיתה בעת קריעת ים-סוף - כי בהשירה שבעת קריעת ים-סוף היתה כלולה גם השירה דלעתיד.

וזהו גם מה שאמרו רז"ל¹⁷ על הפסוק¹⁵ "אז ישיר גו' לאמר": "לאמר, לדורות" - שמכיון שהיה אז גילוי בחינה שלמעלה מהזמן, הרי השירה ששרו אז היא (לא) רק הוראה לדורות, אלא ששירה זו עצמה היא) לכל הדורות.

וזה נותן כח עוד יותר שאמירת השירה בכל שביעי של פסח תהיה באותו האופן ממש כמו שהיתה בפעם הראשונה - שהרי מובן בפשטות, שבאם עכשיו היה בא משה ושר את השירה, היה פועל אצל כל בני ישראל שישירו את שירת הים באופן זה.

ועל-פי הנ"ל בפירוש "לאמר - לדורות", נמצא, שאמירת השירה דמשה (אז) ישנה גם עכשיו. ומכיון שכן, הרי "קרוב מאד" לכל אחד ואחת שאמירת השירה שלו בשביעי של פסח זה תהיה באותו האופן ממש כמו שהיתה בפעם הראשונה.

להרגיש את השיר דלעתיד

ה. והנה, כמו שבנוגע לשירת הים נתבאר שבכל שביעי של פסח צריך לצייר את הענין דקריעת ים-סוף ושירת הים, עד שירגיש (לא) כמאורע שהיה בעבר, כי אם) שביום זה ממש ישנו הענין דבקיעת הים והוא אומר שירה על זה - כן הוא גם בנוגע לשיר דלעתיד, שבכל שביעי של פסח צריך לצייר ולהרגיש את השיר דלעתיד (הכלול בשירת הים), לא כמאורע שיהיה בעתיד, כי אם שביום זה ממש הוא שר השיר דלעתיד.

ועל-פי-זה מובן שבשביעי של פסח הוא התוקף ד"יציאת מצרים" גם בעבודה הרוחנית, ביציאת האדם מהמצרים וההגבלות שלו, ובכללם - הגבלות הזמן, כי:

[והרי ענין הנ"ל הוא נקודה עיקרית ביציאת מצרים, כי (נוסף לזה שכל ענין באם הוא רק מזכיר אותו ומספרו כמאורע שהיה בעבר, אין זה חודר לתוכו בכל פרטיו - והרי הענינים דתורה ומצוות צריכים לחדור להאדם בכל מציאותו¹⁸, הרי) הענין ד"יציאת מצרים" הוא היציאה מכל המצרים וההגבלות, ובכללם - הגבלות הזמן. ובמילא, כאשר הענין דיציאת מצרים אצלו הוא רק מאורע שהיה בעבר, הרי לא יצא מ"מצרים" (הגבלות הזמן) שלו],

מתבטאים - ובתוקף - בשביעי של פסח (כנ"ל סעיף א), הרי מובן מזה, שגם הענין דקריעת ים-סוף ואמירת השירה צריך להיות באופן זה (ובמכל שכן מענין הסיפור ביציאת מצרים), שירגיש שביום זה ממש ישנו הענין דבקיעת הים, והוא אומר שירה על זה בשמחה עצומה.

ג. והנה, מכיון שכבר עברו אלפים בשנים מעת המאורע דיציאת מצרים (בפעם הראשונה) לכן, בכדי שאדם יוכל "לחיות" ("איבערלעבן") הענין דיציאת מצרים באופן הנ"ל, הוא על-ידי הביטול שלו - "לחמא עניא" (כמו שנתבאר במקום אחר¹⁸), שעל-ידי-זה הוא יוצא ממציותו, ומתקשר, ונעשה דומה לבוראו (וכמאמר רז"ל¹⁹ צדיקים דומים לבוראן), לבחינת שם הוי"ו¹⁰ שלמעלה מן הזמן "שהוא היה הוה ויהיה ברגע אחד"¹¹.

ומזה מובן (ובמכל שכן) גם בנוגע לשביעי של פסח, שביום זה ישנו נתינת כח מיוחד לצאת מכל המיצרים וההגבלות, ובכללם - מהגבלות הזמן.

ויומתק על-פי המבואר בחסידות¹², שהענין ד"הפך ים ליבשה"¹³ - חיבור עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא - הוא על-ידי גילוי ענין שלמעלה משניהם, והרי מצד גילוי ענין זה, לא ישנם שום מיצרים והגבלות.

שירה כוללת

ד. על-פי כל הנ"ל יובן גם מה שאמרו רז"ל¹⁴ "מנין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר¹⁵ אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה', שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה" - דלכאורה: מהי השייכות דתחיית המתים לשירת הים, שבה דוקא נרמז הענין דתחיית המתים - כי מכיון שבשעת

יציאת האדם מהגבלות הזמן שבלילות הראשונים דפסח, המתבטאת בזה שהסיפור דיציאת מצרים הוא באופן שיוצא ממצרים ביום זה ממש - אינה חידוש כל כך, מכיון שיציאת מצרים הוא ענין שאירע כבר;

מה-שאינ-כן בשביעי של פסח שהאדם מצייר ומרגיש (לא רק הענין דשירת הים, אלא גם) השיר דלעתיד באופן שהוא ביום זה ממש - הרי מכיון ששיר זה לא היה עדיין בפועל, ויהיה רק אחר כך (ובפרט שפרטי הענינים שיהיו לעתיד לבוא אינם ידועים לנו בפרטיות, ורק כמה פרטים, מתי מספר, ידועים לנו ממדרשי רז"ל), הרי כשמרגיש את השיר דלעתיד באופן של "הא" (בלי כ"ף הדמיון)⁸, מתבטא על-ידי-זה הרבה יותר הענין ד"יציאת מצרים".

(שביעי של פסח, ה'תשל"ב, סעיפים א-ד; אחרון של פסח, ה'תשל"ב, סעיף ב)

הערות |

1. בכמה מקומות מבואר שאחרון של פסח נעלה יותר משביעי של פסח. אבל פשוט שיש מעלה גם בשביעי של פסח (כבפנים). והרי בעת החג - מודגשת ופועלת וגוברת מעלת חג זה דוקא (ולכן מצינו בדא"ח שבדרושי חג הפסח - מדובר במעלת חג הפסח לגבי שאר הימים-טובים, בחג הפסח עצמו - בדרושי הסדר - מדובר במעלת לילה זה לגבי שאר ימי הפסח וכו').
2. בשביעי ואחרון של פסח - שני ענינים: א) נקודה המשותפת שבשניהם (שלכן נקראים שניהם בשם הכולל "ימים האחרונים דפסח"), ומצד נקודה זו, התפלות והקידוש וכו' הם בשניהם בשוה. ב) ענינו המיוחד של כל יום (במה שהוא נבדל מתבירו), וענין זה מתבטא בקריאת התורה וההפטרה, שבהם כל יום שונה מחבירו (ובכמה דינים). ומכיון שהקריאה דשביעי של פסח הוא ענין (קריעת ים-סוף) השירה* - הרי מובן שענין זה הוא הנקודה העיקרית של שביעי של פסח. ואף שכמה ענינים בקריאה זו - מזה שההפטרה (שהיא מעין הקריאה) היא שירת דוד לפי שהיא בדומה לשירת הים, מוכח [ובפרט ששירת הים היא באמצע הקריאה ולא בסיומה, ומימי ההפטרה היא מעין ענין זה דוקא, הרי מזה מוכח עוד יותר] שעיקר הקריאה דשביעי של פסח הוא ענין השירה (והענין דקריעת ים-סוף - שהרי השירה היא מסובב ותוצאה מקריעת ים-סוף, ונקראת "שירת הים").
3. וראה בארוכה לקוטי שיחות ח"ג עמ' 878. וראה גם לעיל עמ' 17. עמ' 71.
4. רש"י בשלח יד, ה. - שמזה מוכח, שגם בג' ימים הראשונים, לא נשתחררו (מאימת) מצרים לגמרי. ומכ"ש לאחרי שהמצריים רדפו אחריהם, אשר "וייראו מאד" (שם, י'), ועד שמצד זה, היו כאלו שרצו "לשוב למצרים" (מכילתא שם, יג).
5. שם, ל. - וראה פירוש רש"י שם.
6. כמו שנתבאר בשיחות הקודמות דשנה זו - ראה שיחת יום א' דחג הפסח סעיף ב (תורת מנחם חס"ח עמ' 114 ואילך).
7. ראה שם סעיף ג (שם עמ' 115).

8. ראה שיחות יום א' וב' דחג הפסח שנה זו סעיף ב (תורת מנחם חס"ח עמ' 114 ואילך; עמ' 127 ואילך. לקוטי שיחות ח"ז עמ' 262).
9. ראה רות רבה פרשה ד, ג. וש"נ.
10. ועל-פי המבואר בתניא שער היחוד והאמונה פרק ד "דשם הוי' פירושו שמהוה כו" - מובן שזה שייך גם לענין "צדיקים דומים לבוראן". ואף שכמה בחינות בשם הוי' - הרי ממה שכולן הן שם הוי', מובן שישנה שייכות ביניהן. ובפרט על-פי מ"ש בשער היחוד והאמונה פ"ז (בנוגע למקום, שמזה מובן שעל-דרך-זה הוא גם בנוגע לזמן), שהטעם על מה שהוא "למעלה מבחינת מקום" הוא "כי הוא מהוה תמיד את כל בחינת המקום כו".
11. שער היחוד והאמונה שם.
12. ד"ה ויט משה דשביעי של פסח תרע"ח; תרח"ץ; תש"ה; תש"ו (ספר המאמרים תרע"ח עמ' רס; תרח"ץ עמ' קצז; תש"ה עמ' 157; תש"ו עמ' 92).
13. תהלים טו, ו.
14. סנהדרין צא, ב.
15. בשלח טו, א.
16. ראה רש"י על הפסוק.
17. ירושלמי סוטה פרק ה הלכה ד.

שירה לדורות

בשירת הים היו כל ישראל "רועים" בדרגת משה
 רבנו. כך בכל דור ודור יכול כל יהודי להפוך ל"רועה"
 המשפיע על האחרים, ואף להפוך את מושפעייו
 לרועים ומשפיעים בעצמם

א. בנוגע לשירת הים, "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת גו"¹ -
 מצינו במשנה² ובברייתא³ ג' דעות:

דעה הראשונה - "הן עונין אחריו ראשי פרקים, משה אמר אשירה לה' והן
 אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, והן אומרים אשירה לה'".

דעה השנייה - "הן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה' והן
 אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, והן אומרים כי גאה גאה".

ודעה השלישית - "הוא פותח והן עונין אחריו" (וקורין כולם יחד⁴).

כלומר: לכולי עלמא אמרו בני ישראל שירה לאחרי שמשה פתח באמירת
 השירה - כפי שלמדים ממה שכתוב "לאמר", "שאינו דומה לשאר לאמר
 שבתורה שהשכינה מדבר הדיבור למשה לחזור הוא ולאמרו לישראל, אבל כאן
 אין לומר כן"⁴, "ומה תלמוד לומר לאמר, מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו
 של משה" - כי, פתיחת השירה על-ידי משה היתה נתינת כח לבני ישראל
 שיוכלו גם הם לומר השירה;

אלא שבזה גופא יש פלוגתא עד כמה היתה הנתינת-כח על-ידי הפתיחה
 דמשה: (א) שיהיו עונין אחריו ראשי פרקים בלבד - "לאמר אמילתא קמייתא"
 (שעונין תמיד אשירה לה'), (ב) שיהיו עונין אחריו כל מה שהוא אומר - "לאמר
 אכל מילתא ומילתא", (ג) שיהיו עונין אחריו וקורין כולם יחד - "ויאמרו

ומזה מובן גם בנוגע לפירוש הירושלמי "לאמר לדורות" – שבכל הדורות יכול להיות ענין השירה באותו אופן שהיה בקריעת ים-סוף – ש"אפילו קטן שבישראל אומר שירה . . שעשה כולם רועים".

כלומר: למרות שיש חילוקי דרגות דגדול וקטן – בגשמיות, ומזה מוכח שכן הוא גם ברוחניות – מכל מקום, אפילו קטן שבישראל אינו צריך נתינת כח ממשהו אחר, וביכלתו לומר שירה מעצמו;

ולא זו בלבד שכל אחד יכול לומר שירה בעצמו ואינו צריך להיות מקבל ממשהו אחר, אלא יתירה מזה, ש"עשה כולם רועים" – שכל אחד ואחד יכול להיות רועה ומשפיע על אחרים, שגם הם יהיו כמותו.

וכפי שאומר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחת השיחות דאחרון של פסח¹¹: "א יחיד איז א רבים, ער איז בכח צו מאַכן א רבים און באַלעבן א רבים" (יחיד – הוא רבים, בכחו לעשות רבים ולהחיות רבים).

והפירוש בזה – שיכול לפעול על הרבים שיהיו כמותו, היינו, שיהיו משפיעים (רועים).

(אחרון של פסח, ה'תשי"ג, סעיפים ד"ז)

(אמשה ובני ישראל קאי, ומשמע) דאמור כולהו בהדי הדדי, לאמר דפתח משה ברישא" (ויאמרו כולם אחר שנרשו לאמר, דהיינו אחר שפתח החכם).

"לאמר לדורות"

ב. אמנם, בירושלמי⁵ מצינו דעה נוספת העולה על כולנה – שלא היה צורך בהפתיחה דמשה, אלא כל ישראל אמרו השירה כמשה:

"ביקשו לומר שירה ושרת עליהן רוח הקודש, ואפילו קטן שבישראל היה אומר שירה כמשה, הדא הוא דכתיב⁶ ויזכור ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רועה צאנו, רועה הצאן אין כתיב כאן אלא רועה צאנו, מלמד שעשה כולם רועים".

כלומר: אף-על-פי שבדרך כלל הוצרכו בני ישראל לקבל ממשה, שהיה רועה ישראל, מכל מקום, בעת שירת הים "עשה כולם רועים", שלא הוצרכו לנתינת כח כו', כיון ש"שרת עליהן רוח הקודש", ועד ש"אפילו קטן שבישראל היה אומר שירה כמשה".

ג. וממשיך בירושלמי שם: "מה תלמוד לומר לאמר" – כי לפירוש הירושלמי אי אפשר לפרש ש"לאמר" קאי על הפתיחה דמשה, "שהרי כולהו אמרו שירה מעצמם כמשה"⁷ – "לאמר לדורות".

וכיון ש"אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו"⁸, בהכרח לומר שניתן הכח על זה – כי, כללות הענין דקריעת ים-סוף, שבזה נכלל גם ענין השירה, מהוה נתינת כח על כל הדורות שלאחרי זה.

וזהו גם מה שכתוב בתוספתא⁹ שכשם שצריך לזכור יציאת מצרים בכל יום, כך צריך לזכור גם כן קריעת ים-סוף בכל יום. ולכן אומרים בכל יום בנוסח ד"עזרת אבותינו": "ויים-סוף להם בקעת"¹⁰.

כולם משפיעים

ד. והנה, בכל מקום שנאמר "לאמר", פירושו, שחוזרים ואומרים בדיוק באותו אופן שהיה בפעם הראשונה.

הערות |

1. בשלח טו, א.
2. סוטה פרק ה משנה ד (כו, ב).
3. שם ל, ב.
4. פירוש רש"י שם.
5. שם פרק ה הלכה ד.
6. ישעיה סג, יא.
7. קרבן העדה לירושלמי שם.
8. עבודה זרה ג, א.
9. ברכות ריש פרק ב. הובא בתורה אור בשלח סב, ב.
10. מנחת ביכורים לתוספתא שם. וראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים-סוף סימן ו סעיף ב.
11. תש"ט סעיף לו (נרפסה בספר המאמרים תש"י ריש עמ' 190).

ויצא חוטר מגזע ישי

התשובה לסנחריב

סנחריב נופף בידו בגאווה אל מול ירושלים, אך הוא
נחל מפלה שהיתה התחלה של גאולה שלמה. מכאן
שגם במצב של חושך רב אפשר לפעול גאולה בשעתא
חדא וברגעא חדא

א. נוסף על פרטי העניינים בנוגע לביאת משיח שאודותם מדובר בהפטרת אחרון של פסח, ישנו גם העניין המסופר בהתחלת ההפטרה – "עוד היום בנוב וגו'"¹ – אודות סנחריב וחזקיה, שגם עניין זה שייך למשיח (עניינו של אחרון של פסח)², כמוכח ממאמר רו"ל³ "ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג".

אך עדיין צריך להבין:

מה נוגע הסיפור אודות סנחריב וחזקיה עתה – בעת קריאת ההפטרה, שנתתקנה בזמן שהיה גזירה שלא לקרות בתורה⁴ – ריבוי זמן לאחרי שנתברר שלא עשה הקב"ה חזקיה משיח?!

ועל כרחך צריך לומר, שתוכן התחלת ההפטרה, "עוד היום בנוב וגו'", אינו רק סיפור בלבד, אלא גם הוראה אלינו בנוגע לאופן ההנהגה בזמן ההכנה לביאת המשיח, כדלקמן.

גאולה מיד – הכיצד?

ב. ובהקדמה:

בנוגע לביאת המשיח – הרי הכוונה היא שעניין זה יהיה לא רק באופן של אמונה, בדרך מקיף, אלא באופן שיחדור כמוחין שבראש, ובכל רמ"ח האברים, כולל גם "והדריך בנעלים"⁵, שכולם יהיו חדורים בהענין דביאת המשיח.

מרה-שחורה, הרי כאשר קוראים בעיתון אודות מצב העולם, אזי מתיראים ומפחדים וכו'.

ואיך יתכן שלפתע פתאום יבוא אדם גשמי, שיכולים למששו בידים, והוא יודיע ויכריז שהגיע הזמן "לתקן עולם במלכות שדי"¹⁴, ו"מיד הן נגאלין" (לאחרי שעושיין תשובה)¹⁵, "וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח . . . ברוך אתה ה' גואל ישראל"¹⁶, כך, שתוך זמן קצר ישתנה מעמד ומצב העולם מן הקצה אל הקצה. - בתחילה תהיה אמנם מלחמה (כמו שכתב הרמב"ם¹⁷), אבל רק למשך זמן קצר, ואם נזכה, יהיה זה במשך זמן קצר ביותר, באופן ד"אחישנה"¹⁸, ומיד לאחרי זה יתבטל "שעבוד מלכיות", ולאחרי זה יהיה מעמד ומצב העולם באופן ש"לא ירעו ולא ישחיתו", ככל היעודים שבנבואת הגאולה.

בשלמא - טוענים הם - אם בביאת המשיח תתבטל מציאות העולם, אזי ניתן להבין שלאחרי זה יהיה מעמד ומצב ש"לא ירעו ולא ישחיתו"; אבל כאשר אומרים שהעולם ישאר במציאותו, ואותם בני-אדם שפגשו בהם היום, יהיו גם למחר וכו' - איך יתכן שכאשר נמצאים במעמד ומצב שמזמן לזמן נעשית ירידה למטה יותר, הנה בשעתא חדא וברגעא חדא תהיה ביאת המשיח?!

"אני ישן... ואתה עושה"

ג. והמענה על זה מרומז בכך שהתחלת ההפטרה היא (לא בפסוק¹⁹ "ויצא חוטר מגזע ישי וגו'", שאז הרי זה ענין הקשור עם אמונה, ואינו באופן של הבנה והשגה, אלא) בפסוק "עוד היום בנוב וגו'":

כבר היה הדבר לעולמים בזמנו של חזקיה, שעלה סנחריב על ירושלים עם חיל גדול ביותר, ומיהר "כדי לעמוד בעוד היום בנוב, לפי שאמרו לו איצטגנינו אם תלחם בה היום, תכבשנה, וכשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה, לא חש לדברי איצטגנינו, והתחיל להניף ידו בגאוה: וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות הללו וכו'"²⁰.

כלומר: סנחריב היה אז בתוקף גדול ביותר, הן מצד צבא הארץ, שבא עם חיל גדול ביותר, והן מצד צבא השמים, כמובן מדברי האיצטגנינים שמזלו של היום היה גורם לו לכבוש את ירושלים.

וככל הענינים מתבטא גם ענין זה בהלכה:

בנוגע לחיוב קביעת מזוזה בבית, יש חילוק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, שבחוץ לארץ פטורים ממזוזה כל שלושים יום⁶, כיון שעד שלושים אינו נקרא עדיין דירת קבע, כי אם דירת עראי⁷.

וצריך להבין:

מצינו לגבי חיוב מס על בני העיר, שמי שנשתהה בעיר שלושים יום, נעשה כבני העיר, וחייב ליתן מס⁸. ומכל מקום, מי שבא לעיר להשתקע שם, נעשה כבני העיר מיד⁹.

ולכאורה, מאי שנא חיוב מזוזה, שפטור כל שלושים יום, גם כאשר מלכתחילה יש בדעתו לדור בבית יותר משלושים יום, ויש לו הממון הדרוש לכך, ובפרט אם הוא עשיר שיש להעמידו על חזקתו, ומדוע לא יקרא "דירת קבע" מיד?

וההסברה בזה - שבכל יום צריך יהודי להיות מלא תקווה שתהיה ביאת המשיח, וצריך להיות חדור בזה גם ביחס לעניני העולם כמו בית וכיוצא בזה, ולכן מתבטא הדבר גם בהלכה, שגם כאשר דעתו להשתקע בחו"ל, אין זה יכול להחשב מיד ל"דירת קבע", בידעו שאין זה מקומו האמיתי, אלא ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו".

והנה, בביאת משיח לא יתעלה העולם השמימה; העולם ישאר במציאותו, ואף-על-פי-כן יהיה שינוי גדול ביותר - לא רק אצל בני אדם, אלא אפילו אצל בעלי-חיים, ש"לא ירעו ולא ישחיתו וגו'", מצד זה ש"מלאה הארץ דעה את ה'"¹⁰.

וכמבואר בתורת הקבלה והחסידות, שכל היעודים שנאמרו בביאת המשיח, אינם משלים בלבד (כמו שכתוב הרמב"ם¹¹), אלא הם כפשוטם. ומה שאמרו חז"ל¹² "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", וכמו שכתוב הרמב"ם¹³ ש"עולם כמנהגו נוהג" - הרי זה רק בתחלת ימות המשיח, אבל לאחרי זה יתקיימו כל היעודים שנאמרו בהפטרה כפשוטם¹³.

וכיון שביאת המשיח היא באופן האמור - יש שמקשים על זה:

רואים במוחש בהנהגת העולם שמזמן לזמן הולכים ומתרבים ענינים שמביאים היזק וכו', היפך השלום, הצדק והישר. ובפרט אלו שהם בעלי

ובכח זה היתה גם הנהגתו של חזקיה, ועל-ידי-זה פעל שתהיה מפלתו של סנחריב, ולא עוד אלא שלולי שנתערב איזה ענין כו', היה הקב"ה עושה אותו משיח.³

וזהו גם ההוראה בנוגע לימינו אלו, קודם ביאת המשיח - כהמשך דברי הגמרא²⁷ "וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג":

אין להתפעל מכך שמעמד ומצב ההוה הוא באופן שמיום ליום נעשה גרוע יותר, כי, ברגע אחד יכול המצב להשתנות בתכלית, מן הקצה אל הקצה.

ואופן הפעולה בזה הוא - לא מתוך "שטורעם" כמו בקריעת ים-סוף וכיוצא בזה, ולא על-ידי-זה שמרעישים בעיתונים וכו'; יש להשמיע את שירת המלאכים, ולעסוק בחינוך על טהרת הקודש - כפי שהיתה ההנהגה על-ידי חזקיה.

ועל-ידי-זה באים לגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו באופן ש"מיד הן נגאלין".

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ב, סעיפים כג-כו)

כפתחו של אולם

ה. ענין המשכה דמשיח באחרון של פסח - נמשך בכל דור ודור, ובכל שנה ושנה, ובפרט - בזמן האחרון בעקבתא דמשיחא.

ובפרט עתה, ש"כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה"³² - הרי תשובה מועלת "בשעתא חדא וברגעא חדא"³³, שכאשר ברגע אחד ההנהגה היא כדבעי, אזי אפשר לפעול את ביאת המשיח למטה מעשרה טפחים.

ואין להתפעל מזה שישנם העלמות והסתרים וחושך כפול ומכופל כו' - כפי שלמדים מהפטרת אחרון של פסח:

התחלת ההפטרה היא - "עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים"¹, דקאי על סנחריב [שהיה מנגד לא רק ל"ירושלים", אלא גם ל"ציון", דקאי על נקודת היהדות, שהוא ענין פנימי עוד יותר מהענין ד"ירושלים", שלימות היראה]³⁴, ש"כשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה לא חש לדברי

והיינו, שהמלחמה של סנחריב היתה לא רק מלחמה גשמית, אלא גם מלחמה רוחנית, ומודגש ביותר על-פי המבואר בדרוש תער השכירה²¹ אודות שרשו של סנחריב למעלה כו'. ומצד כל הענינים, הנה על-פי מהלך הטבע היה צריך להיות נצחונו של סנחריב, ועד כדי כך, שאפילו בין חברי הסנהדרין נמצאו כאלו שטענו שאין אפשרות לנצח את סנחריב²².

ולמרות זאת, הנה בפועל ממש נשתנה המצב מן הקצה אל הקצה בתכלית - שהיתה מפלתו של סנחריב ונצחונו של חזקיה!

וכיצד היה נצחונו של חזקיה - לא על-ידי-זה שקיבץ חיל גדול להלחם נגד סנחריב, אלא כדברי הגמרא²³ בפירוש הפסוק²⁴ "חובל עול מפני שמן", "חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בכתי כנסיות ובכתי מדרשות, מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, בדקו . . . ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה", והיינו, שהתעסק בהרבצת התורה וחינוך על טהרת הקודש, ואילו בנוגע למלחמה עם סנחריב - ביקש ואמר להקב"ה²⁵: "אני ישן על מטתי ואתה עושה", והקב"ה הסכים לכך ואמר "אני עושה, שנאמר²⁶ ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'", וכדאיתא בגמרא²⁷ "אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו".

להשמיע את שירת המלאכים

ד. והנהגה זו של חזקיה היתה בכחו של אברהם אבינו - כדאיתא בגמרא²⁷ (והובא בתרגום) ש"כן באו על אברהם":

"אחד היה אברהם"²⁸, ש"כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד"²⁹, והיינו, שלא התפעל מכל העולם ועמד יחידי נגד כל העולם, בידעו שהוא הולך יחד עם הקב"ה, ובכח זה ניצח במלחמה, כדברי הגמרא³⁰ על הפסוק³¹ "ויחלק עליהם לילה", "אותו מלאך שנודמן לו לאברהם לילה שמו", "והוא סייעו".

ועל-ידי הנהגה זו פעל אברהם אבינו שינוי בכל העולם - "ויירש את הארץ"²⁸, שגם הם יתנהגו באופן שלא זו בלבד שהעולם לא ישפיע עליהם, אלא אדרבה, שהם יפעלו שינוי בעולם, לעשות ממנו דירה לו יתברך.

ובפרטיות יותר:

בהתחלת הענין – "והריחו ביראת ה', ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח"³⁸, "דמורח ודאין"³⁹, דהיינו שמישיח ידון במשפטים גשמיים על-פי הענין ד"והריחו ביראת ה'" (כדמוכח מסיפור הגמרא שעל-ידי-זה ביקשו לבחון אם יש בו הענין ד"והריחו ביראת ה'" – כיון שגם הענין היותר נעלה של ריח "ביראת ה'" (נוסף על מעלת ענין הריח בכלל שהוא "דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו"⁴⁰) ימשיך משיח בדברים הגשמיים.

ובהמשך לזה – "וגר זאב עם כבש גו' ואריה כבקר יאכל תבן"⁴¹, דהיינו שמישיח יפעל זיכוך אפילו בבעלי חיים,

– יש מפרשים שהכוונה במה שכתוב "וגר זאב עם כבש" היא שיתבטלו התכונות והטבעים הרעים שבעולם, אבל מפורש להדיא⁴² שהכוונה היא בגשמיות כפשוטו, שמישיח יפעל בבעלי חיים הגשמיים את הענין ד"וגר זאב עם כבש"⁴³ – ועד ל"חור פתן" ו"מאורת צפעוני"⁴⁴, שהוא ענין הקשור ל"נחש הקדמוני" – שבכל אלו יפעל משיח המשכה זו.

ועל-דרך-זה בנוגע לאומות העולם – שמישיח יפעל בהם להיות "נער קטן נוהג במ"י"⁴⁵, דקאי על בני ישראל, כמו שכתוב⁴⁶ "מי יקום יעקב כי קטן הוא".

ונוסף לזה – הרי משיח עצמו יהיה יהודי בעל רמ"ח איברים ושס"ה גידים, רמ"ח איברים גשמיים ושס"ה גידים גשמיים, ובאיברים גשמיים אלו – יתגלה הענין ד"והריחו ביראת ה'".

ונמצא שביאת המשיח פועלת תכלית השלימות בבריאה – שגם בדברים הגשמיים, ועד "חור פתן" ו"מאורת צפעוני", יומשכו בגילוי הענינים הנעלים ביותר.

וכאמור, מבלי הבט על תוקף ההעלם ד"עוד היום בנוב לעמוד" – אפשר לפעול ענין זה בכל שנה ושנה באחרון של פסח, "בשעתא חדא וברגעא חדא". ז. ומכיון שלכל ענין יש צורך בהכנה – הרי ההכנה להענין האמור (גילוי המשיח באחרון של פסח) היא ההתעוררות בסעודה השלישית דאחרון של פסח, שהבעש"ט קראה בשם "סעודת משיח".

אצטגנינו (שאמרו לו להלחם בו ביום דוקא) והתחיל להניף ידו בגאווה, וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות האלו, לינו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו"²⁰.

ולמרות שסנחריב היה כל-כך חזק בעיני עצמו ובטוח בנצחוננו, עד שסבר שאין לו צורך כלל למהר ולהלחם בירושלים בו ביום (שמזה מובן גודל ההעלם וההסתר) – אף-על-פי-כן, הרי כבר אז התחיל הענין ד"ויצא חוטר מגזע ישי", ו"ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח"³.

וכמו כן בכל דור ודור, ובפרט עתה ש"כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה" – אין להתפעל מההעלמות וההסתרים, כיון שבשעתא חדא וברגעא חדא יכולים לפעול את הגאולה.

ובלשון חז"ל³⁵ "פתחו לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם": די בפניה אחת להקב"ה, "כחודו של מחט", כדי שהקב"ה יפתח "כפתחו של אולם" – "פתחו של אולם" דייקא – שכל הפתחים שבכית המקדש לא היו פתוחים תמיד, ודוגמתם בענין הגאולה הם הגאולות משאר הגליות שיש אחריהן גלות³⁶, מה-שאינ-כן "פתחו של אולם" היה פתוח תמיד³⁷ – בדוגמת הגאולה העתידה, שהיא גאולה שלימה שאין אחריה גלות³⁶.

משיח יפעל שלמות בבריאה

ו. וזוהי ההוראה מתוכן הפטרת אחרון של פסח:

כשמגיע חודש ניסן בכלל, ואחרון של פסח בפרט, שהוא זמן מסוגל להמשיך את הגאולה – עלול אדם ליפול ברוחו ולחשוב איזו שייכות יש לו לענין זה כו'. ועל זה באה ההוראה מההפטרה, "עוד היום בנוב לעמוד", ואף-על-פי-כן "ויצא חוטר מגזע ישי" – שמבלי הבט על גודל החושך, אפשר להמשיך את הגאולה העתידה, הגאולה השלימה והאמיתית שאין אחריה גלות, שהיא המשכה נעלית ביותר שמעולם לא היתה כדוגמתה, ועד שהיא תכלית שלימות הבריאה – כמבואר בהמשך ההפטרה פרטי ההנהגה דמשיח, שיפעל את כל המשכות גם בגשמיות העולם, דהיינו שגשם העולם עצמו יזדכך, שזוהי תכלית הכוונה.

- הבעש"ט הוא זה שעלה להיכל המשיח ושאלו "אימתי קאתי מר", וענה לו משיח "לכשיפוצו מעינותיך חוצה"⁴⁷. ובמילא, ידע הבעש"ט את כל הסדר דביאת המשיח, שהרי משיח בעצמו גילה לו ענין זה!

ולכן, הרי על-ידי הפצת מעיינות תורתו של הבעש"ט, שהיא תורת החסידות, וההתעוררות בסעודה השלישית דאחרון של פסח, שהבעש"ט קראה בשם "סעודת משיח" - אפשר להמשיך "בשעתא חדא וברגעא חדא" את הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח, למטה מעשרה טפחים.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ד, סעיפים ב"ד)

הערות |

1. ישעיה י, לב.
2. ראה גם לקוטי שיחות ח"ז עמ' 274. חכ"ב עמ' 35 הערה 51. ולעיל עמ' 23. להלן עמ' 171.
3. סנהדרין צד, א.
4. ראה שולחן ערוך ארמו"ר הזקן אורח חיים ריש סימן רפד. וש"נ.
5. ראה להלן עמ' 137.
6. מנחות מד, א. טור ושולחן ערוך יורה דעה סימן רפז סעיף כב.
7. ראה ש"ך שם סעיף קטן כח, ובהגהות נחלת צבי שם.
8. ראה שולחן ערוך ארמו"ר הזקן אורח חיים סימן תכט סעיף ה. וש"נ.
9. שם סעיף ו. וש"נ.
10. ישעיה יא, ט.
11. הלכות מלכים ריש פרק יב.
12. ברכות לד, ב. וש"נ.
13. ראה לקוטי שיחות חכ"ז עמ' 191 ואילך (אוצר לקוטי שיחות ויקרא שיחה ה לפרשת בחוקתי).
14. נוסח התפלה "ועל כן נקוה".
15. הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.
16. תניא אגרת התשובה פרק יא (ק, א).
17. ראה הלכות מלכים פרק יא הלכה ד. פרק יב הלכה ב.
18. ישעיה ס, כב. וראה סנהדרין צה, א.
19. ישעיה יא, א.
20. פירוש רש"י על הפסוק - מסנהדרין צה, א.
21. אור התורה נ"ך ח"ב עמ' תשסז ואילך.
22. ראה סנהדרין כו, א.

23. שם צד, ב.
24. ישעיה י, כז.
25. איכה רבה פרשה ד, טו.
26. מלכים"ב יט, לה.
27. סנהדרין צה, ב.
28. יחזקאל לג, כד.
29. בראשית רבה סוף פרשה מב.
30. שם צו, א ובפירוש רש"י.
31. לך לך יד, טו.
32. סנהדרין צז, ב.
33. ראה זהר ח"א קכט, א.
34. ראה לקוטי תורה במדבר ט, א. דברים א, ב ואילך. רשימות הצמח צדק לתהלים (יהל אור) תהלים קמו, יב. וש"נ. ד"ה שבחי ירושלים תרכ"ז. לקוטי לוי יצחק (לזהר ח"ב עמ' רפד. לקוטים על מאמרי רו"ל עמ' קעא. ועוד).
35. ראה שיר השירים רבה פרשה ה, ב [ב]. וראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 191 (אוצר לקוטי שיחות שמות שיחה ג לפרשת ויקהל) הערה 17.
36. ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוספות דיבור המתחיל הכי גרסינן ונאמר - פסחים קטז, ב. מדות פרק ב משנה ג. וראה לקוטי תורה שיר השירים לה, ג. ובכ"מ.
37. ישעיה יא, ג.
38. סנהדרין צג, ב.
39. ברכות מג, ב.
40. שם, ר"ז.
41. ברשימת ההנחה: ב"משנת חסידים" (המו"ל).
42. ראה רמב"ם הלכות מלכים ריש פרק יב ובהשגות הראב"ד שם, ובנושאי כלים. פירוש הרד"ק על הפסוק.
43. שם, ח.
44. שם, ו.
45. עמוס ז, ב"ה.
46. אגרת הקודש דהבעש"ט הידועה - נדפסה בכתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ.

לשפוט על-פי הריח

אחת מסגולותיו של המשיח היא היכולת לשפוט על-פי חוש הריח. הדבר מלמדנו שישנם עניינים שלא ניתן לפסול על-פי השולחן-ערוך, אך חוש הריח מעיד על טיבם ועניינם, ובפרט כאשר הניסיון כבר מעיד על תוצאותיהם

א. בין העניינים שנאמרו בהפטרות היום אודות משיח - "והריחו ביראת ה'",¹ "דמורח ודאיין".²

וכבר שקלו וטרו בזה³ - כיצד יוכל משיח לדון על-פי הריח, בה בשעה שעל-פי דין התורה יש צורך בעדים, והרי התורה היא נצחית, ולא תשתנה לעולמים? יש מתרצים שלא מדובר אודות דין ממש, כי אם אודות בירור וסימן בלבד. כלומר: הצורך בעדות הוא - כאשר יש ספק אצל בית דין, וצריכים לברר את הספק, אזי בירור הספק צריך להיות על-פי עדים דוקא. אבל כאשר אצל הדיין אין ספק בדבר, אזי אינו צריך לייסד את הדין על עדות דוקא. ועל-דרך דין מרומה⁴, שאף-על-פי שהדבר מתאים על-פי כל הכללים, מכל מקום, ניכר להדיין שהאמת אינו כן. ומכל מקום רוצה למצוא איזה סימן בדבר, ועל זה יועיל ענין הריח.

אמנם, מלשון חז"ל "מורח ודאיין", וגם מלשון הכתוב, משמע, שמדובר אודות דין ומשפט ממש.

וההסברה בזה - שמצינו בדיני מלך⁵ שמפני תיקון העולם יכול לשפוט גם ללא עדות, אלא שזהו בדרך הוראת שעה כו'. ובענין זה הוא החידוש דמשיח - שישפוט גם על-פי הריח⁶.

ב. ועל-פי הידוע שכל סיפורי התורה אינם סיפורים סתם, אלא הוראות – צריך להבין: מה נוגע לנו לדעת אופן הנהגתו של משיח ד"מורח ודאין?"

בפשטות אפשר לומר, שנוגע לנו לדעת זאת, בכדי לבחון את מלך המשיח אם ביכלתו לשפוט על-פי הריח, וכמסופר בגמרא² בנוגע לבר כוכבא, שבחנו אותו בכך, וכאשר ראו שאין בו המעלה ד"מורח ודאין", קטלוהו.

אמנם, ברור הדבר שכאשר יבוא המשיח אזי יכירו מיד את מעלתו, ולא יצטרכו לבחון אותו בהנ"ל.

– באחד⁷ הסדרים אצל כ"ק אדמו"ר נ"ע, ב"יחז"ל, שבר אחד המסוכים את המצה לשני חלקים, והתחיל למרוד אותם – להיותו מדקדק – איזה מהם גדול יותר, בכדי להצניעו ל"אפיקומן". ואמר כ"ק אדמו"ר נ"ע: גדול שצריכים למרוד אותו, אינו גדול.

אודות משיח – פוסק הרמב"ם⁸: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות. . . ויכוף כל ישראל לילך בה וכו'",

ולוהעיר: הפירוש במה שכתב הרמב"ם "ויכוף כל ישראל כו'" הוא – שמשח לא יתפעל מאלו שיטענו שצריך לילך אחר רוב דעות, ויש צורך ב"דמוקרטיא", ואילו הוא "דיקטטור" וכו'; כיון שישנה רק אמת אחת – האמת דאלקות, שנמסרה לנו על-ידי תורה ומצוות. וכל הטענות אודות "צדק ויושר" כביכול – אם הם נגד התורה, הרי הם נגד האמת, ונגד הצדק והיושר. וזוהי גם הוראה בנוגע לעבודתנו עתה בזמן הגלות – שאין להתחשב ברוב דעות, ב"דמוקרטיא" וכו'; מה שקובע הוא דבר אחד – תורה ומצוות].

ומסיים הרמב"ם: "הרי זה בחזקת משיח. ואם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל – הרי זה משיח בודאי".

וכיון שכן, הרי מובן שלא יצטרכו לבחון את המשיח בהענין ד"מורח ודאין".

ועל כרחך צריך לומר, שסיפור התורה אודות משיח ד"מורח ודאין", מהוה הוראה בעבודתנו עתה – דכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, צריך להיות גם עכשיו מעין הענינים דלעתיד.

"הנני מרגיש כך"

ג. והביאור בזה:

החילוק בין ריח לאכילה הוא – שאכילה היא דבר שהגוף נהנה ממנו, מה- שאין-כן ריח הוא "דבר שהנשמה נהנית ממנו"¹⁰, ואילו לענינים גופניים אין לו שייכות, שהרי אין כאן דבר שאפשר למששו בידים. וזהו גם כן החילוק ביניהם – שעל-ידי אכילה נחסר בגוף הדבר, מה- שאין-כן על-ידי ריח לא נחסר מאומה בגוף הדבר. ואף שהריח הוא דבר שאין בו ממש, מכל מקום, הנשמה נהנית ממנו.

וענינו בעבודה:

ישנם כמה וכמה ענינים שאי אפשר למשש אותם – קשה למצוא בפירוש בשולחן-ערוך אם הם מותרים אם לאו. ישנם ענינים שאפשר למשש אותם – להורות על סעיף מסויים בשולחן-ערוך שבו מפורש שזהו היפך התורה. אבל ישנם ענינים שאי אפשר למשש אותם, אבל אף-על-פי-כן יכולים להבחין אם נודף מהם ריח של יראת-שמים או ההיפך ח"ו.

וזהו ענין "מורח ודאין" – שבזמן דעקבתא דמשיחא ישנם כמה וכמה ענינים שביחס אליהם צריכים להשתמש בחוש הריח, להרגיש בחוש הריח אם הם מוסיפים בתורה ומצוות ויראת-שמים אם לאו, ולפסוק דין בפועל על סמך זה – שכאשר מרגישים בחוש הריח שענין מסויים הוא סתירה ליראת-שמים, צריכים ללחום בהחלט כנגדו.

ד. בזמנו¹¹ של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע דרשה ממשלת רוסיא שהרכבים יצטרכו ללמוד גם חכמות חיצוניות, ולמטרה זו ערכה הממשלה אסיפת הרכבים בעיר המלוכה, פטרבורג.

באסיפה זו השתתף גם כ"ק אדמו"ר נ"ע, ונעמד בתוקף גדול נגד דרישת המלוכה, אף-על-פי שרוב הנאספים הסכימו לדרישת המלוכה, ובפרט לאור האיום שאם לא תתקבל הדרישה, אזי יערכו פוגרומים... ואף-על-פי-כן התנגד כ"ק אדמו"ר נ"ע לדרישת המלוכה בכל תוקף ועוז.

ובכן: צריך לדעת שישנם ענינים שלא שייך בהם רוב דעות. וכמו חוקי הטבע שהטביע הקב"ה, שחוקים אלו לא ישתנו בשום אופן על-ידי רוב דעות. ולמשל, גם אם תהיה החלטה על-פי רוב דעות שהאבן צריכה לעלות מלמטה למעלה – לא יפעול זאת על האבן מאומה, והאבן תרד כטבעה מלמעלה למטה. ואם בחוקי הטבע כן הוא, על אחת כמה וכמה בחוקי התורה שהם סיבת הטבע, וכמו שכתוב¹⁷ "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי", שאין שייך בזה הכרעת הרוב.

ועל-ידי-זה נזכה לגילוי המשיח ש"יכוף" את כל ישראל לחזק בדקה, שיבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

(אחרון של פסח, ה'תשח"י, סעיפים לג-לח)

אחד מגדולי הרבנים פנה אל כ"ק אדמו"ר נ"ע ושאל אותו: כיצד הנכם בטוחים לעמוד בתוקף גדול נגד דרישת המלוכה, בה בשעה שישנו איום של פוגרומים רח"ל? והשיב כ"ק אדמו"ר נ"ע: כיון שדבר זה מנגד ליראת-שמים. ושאל הרב הנ"ל: מהו המקור לכך? והשיב כ"ק אדמו"ר נ"ע: הנני מרגיש כך! ושאל הרב הנ"ל בפליאה: ליובאוויטשער רבי! על ההרגש שלכם הנכם סומכים? והשיב כ"ק אדמו"ר נ"ע: כן! ואמר הרב הנ"ל: אם כן, אעמוד גם אני לצדכם ואסייע לכם.

ובאסיפה השניה, פעל כ"ק אדמו"ר נ"ע יחד עם המסייעים שלו, והרב הנ"ל עם המסייעים שלו, וביטלו את הגזירה.

קליפת הדמוקרטיה

ה. נוסף¹² על הברור שמצד חוש הריח, יש גם בירור מצד הנסיון בשנים הקודמות, וכמאמר¹³ "אין חכם כבעל הנסיון".

כאשר מסתכלים בהענינים שהיו בשנים שעברו, ורואים את התוצאות שהיו מהם, ורואים איך שרבותינו לחמו נגדם בכל תוקף – הנה כאשר דנים אודות ענינים אלו או הדומים להם, בדורנו זה, הרי נוסף על הברור שמצד חוש הריח, נכלל הדבר בגדר ד"שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך"¹⁴.

ולהעיר, שלדעת כמה ראשונים¹⁵ נכלל ענין זה במנין המצות. וגם לפי הדעות שאין זה בכלל מנין המצות, מכל מקום הרי זה ציווי התורה.

ו. בכל דור יש ענין מיוחד שבו מתגברת הקליפה ביותר.

וכדאיאתא בגמרא¹⁶ "אמר ליה (מנשה לרב אשי), אי הות התם הות נקוט בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי", כי בדור ההוא היה תוקף הקליפה דעבודה זרה.

אחת הקליפות שבדורנו זה היא קליפת ה"דמוקרטיה", היינו, שכל דבר וענין צריך לברר על-פי רוב דעות, ועד שגם עניני התורה ומצוות מכריעים על-פי הרוב.

הערות |

1. ישעיה יא, ג.
2. סנהדרין צג, ב.
3. ראה צפנת פענח סנהדרין שם.
4. ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך דין מרומה (כרך ז עמ' רצ ואילך). וש"נ.
5. ראה רמב"ם הלכות מלכים סוף פרק ג.
6. וראה גם להלן עמ' 221.
7. שיחת ליל א' דהג הפסח תש"ב בתחלתה (ספר השיחות תש"ב עמ' 86 ואילך).
8. הלכות מלכים סוף פרק יא.
9. חסר הביאור מדוע הוצרכו לבחון את בר כוכבא (המו"ל).
10. ברכות מג, ב.
11. ראה ספר השיחות תרפ"ה עמ' 91.
12. מכאן ואילך ראשי פרקים בלבד (המו"ל).
13. עקידה פרשת נח (שער יד ד"ה [הקדמה] השלישית). מעבר יבוק שער ב.
14. האזינו לב, ז.
15. ראה רמב"ם הלכות ממרים בתחלתו. ספר המצוות שלו שורש א. מצות עשה קעד. מצות לא תעשה שיב.
16. סנהדרין קב, ב.
17. ירמיה לג, כה.

והדריך בנעלים

מראש ועד נעל

הדרישה מיהודי היא לעסוק לא רק בענייני "ראש" אלא גם בענייני "רגל", כך שאור הקדושה יחדור בכל מציאותו, עד לנעליים שברגליו. זה תוכן הייעוד "והדריך בנעלים"

א. על משיח נאמר¹ "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד", היינו, שיהיה למעלה מהאבות ומשה רבינו ואדם הראשון (כמרומו ב"מאד", אותיות אדם, אבל בצירוף ד"מאד"), אפילו כפי שהיה בגן עדן קודם החטא (כידוע פרטי הדעות בזה²). והיינו, שאף שקודם החטא היה כללות העולם במדרגה נעלית, ועל אחת כמה וכמה שגדלה ביותר מעלת גן עדן, ובגן עדן גופא מדובר אודות אדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקב"ה³ - הנה כל זה אינו מגיע למעלתו של משיח. וכידוע⁴ שענינו של משיח הוא בחינת פנימיות עתיק, שלא נתגלה עכשיו, ויתגלה רק לעתיד לבוא.

וביחד עם זה, מבואר בהפטרת היום שמשׁיח יפעל הגילוי גם בבעלי-חיים טמאים שלמטה מקליפת נוגה, כמו זאב נמר ודוב ועד לנחש⁵, ש"לא ירעו ולא ישחיתו"⁶ (והיינו, שמדובר אודות כאלו שיש צורך לפעול עליהם ש"לא ירעו ולא ישחיתו").

והרי זה חיבור של ב' קצוות, מן הקצה אל הקצה.

להתמסר לכוונה העליונה

ב. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר⁷ אודות רבינו הזקן, שכל עניני המסירת-נפש שלו הם כאין ואפס לעומת המסירת-נפש לנתק את עצמו מהעבודה ד"עמך לא חפצתי", ולהתמסר לעשיית טובה ליהודי.

ובהקדמה:

אצל רבינו הזקן היתה העבודה המסירת-נפש - לא רק כפירוש העולם, שמוסר את גופו וכל עניניו ועד שמוסר את חייו על קדושת השם, אלא גם מסירת הנשמה, שעם היותה נפש אלקית, שייך בה ענין המסירת-נפש להקב"ה. והענין בזה - שכל זמן שהנשמה היא במציאותה, אזי נהנית רק מזיו השכינה⁸; ואילו כדי לקבל בחינת העצמות - שזהו הענין ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"⁹, כפי שהיה רבינו הזקן אומר בעת דביקותו: "איך וויל ניט דיין גן עדן, איך וויל ניט דיין עולם הבא כו', איך וויל מער ניט אַז דיך אַליין"¹⁰ - איני רוצה בגן העדן שלך, איני רוצה בעולם הבא שלך, רוצה אני אך ורק כך לבדך - צריך להיות מסירת הנשמה.

וענין זה נקרא בשם "מסירת-נפש" - כפי שנקראת מסירת-נפש כפשוטה, מסירת הגוף. והיינו, שכשם שבנוגע לגוף צריך למסרו לגמרי, ועד למסור את חייו על קידוש השם, כך גם בנוגע לנשמה, הנה עם היותה נפש אלקית, מכלל-מקום, בכדי לקבל בחינת העצמות, צריך למסור את כל מציאותה.

וביחד עם זה שאצל רבינו הזקן היתה העבודה של מסירת-נפש, שזוהי העבודה ד"עמך לא חפצתי גו'" - התמסר בהשתדלות לעשות טובה ליהודי בגשמיות.

[ידועה אמנם אגרת הקודש¹¹ שבה כותב שלא יטרידוהו בשאלות בענינים גשמיים, שזה שייך רק לנביאים ממש וכו', אבל אף-על-פי-כן, כל ימיו¹² - היתה הנהגתו באופן שהתמסר והשתדל בטובתם של ישראל בענינים גשמיים¹³].

ואין זה באופן שמצד זה נחסר בעבודתו במסירת-נפש באופן ד"עמך לא חפצתי", אלא אדרבה, זוהי אמיתית שלימות המסירת-נפש - כי, אמיתית ענין המסירת-נפש הוא שאינו חושב אודות עצמו, שהוא ימסור את נפשו, אלא הוא מסור ונתון אל הענין שעבורו מוסר את נפשו, ובמילא, "אם כה יאמר לא חפצתי . . הנני"¹⁴, והיינו, שכאשר המענה מלמעלה על רצון ותשוקת האדם באופן ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" הוא "לא חפצתי", אלא רצון העליון הוא שהאדם ישאר למטה, אזי "הנני", להיותו מסור ונתון אל הכוונה העליונה.

וכפי שמצינו אצל דוד: הפסוק "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ" - אמרו דוד. ואף-על-פי-כן, מצד גודל הביטול שלו, כמו שכתוב¹⁵ "אם לא שויתי ודוממתי", שהיה בביטול כאבן דומם¹⁶, אמר "אם כה יאמר לא חפצתי . . הנני". ג. כאמור, חיבור ב' קצוות הנ"ל - הדביקות ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", ביחד עם ההשתדלות בענינים גשמיים - מצינו גם במשיח.

וכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו¹⁷ - הנה על זה באה ההוראה מסיפור הנ"ל אודות חיבור ב' הקצוות אצל רבינו הזקן, שמסר זאת לנשיאים שלאחריו עד לרבינו נשיאנו שמסר זאת לכל ההולכים בעקבותיו, שביחד עם זה שצריכים לעסוק בהשגת התורה כו', צריך להתעסק גם בענינים הכי פשוטים, וכן"ל שההתעסקות בענינים הכי פשוטים אינה בסתירה לדביקות הכי נעלית ד"עמך לא חפצתי", כיון שענין המסירת-נפש צריך להיות (לא מתוך תנועה של "מתי יבוא לידי ואקיימנו"¹⁸, אלא) מתוך התמסרות לכוונה העליונה.

היפך הקדושה ביהודי - רק לבוש

ד. אמנם, על-פי מה שכתוב¹⁹ "את העולם נתן בלבם", כמבואר בלקוטי-תורה פרשת במדבר²⁰ שכל עניני העולם ישנם בישראל, וכמובן גם ממאמר רז"ל²¹ "בראשית (שבזה נכללת כל הבריאה), בשביל ישראל שנקראו ראשית", וכיון שכל הבריאה וכל פרטי הנבראים הם בשביל ישראל, הרי ישנם כולם בישראל - צריך להבין, איך שייך בישראל ענינים כאלו הדורשים לציין ולהבטיח ש"לא ירעו ולא ישחיתו":

בני ישראל הם "גוי קדוש"²², וקדושה זו היא לא רק מצד נפשם האלקית, אלא גם מצד גופם²³, ולכן כתב הרמב"ם²⁴ "היות הגוף בריא ושלם מדרכי (עבודת) ה' הוא".

וכמבואר בתניא²⁵ שמה שכתוב "ובנו בחרת מכל עם ולשון"²⁶ קאי על "הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", והיינו, שבנוגע לנשמה לא שייך ענין הבחירה, להיותה "חלק אלקה ממעל ממש"²⁷, ורק בנוגע לגוף החומרי שנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם שייך ענין הבחירה, ונמצא, שגם גופו של איש ישראל - שבו בחר הקב"ה - קדוש הוא.

שהוא בהרגל, ועד למעשה ההילוך על-ידי לבושי הרגל דוקא, שכן, ההליכה ברגל בחוץ לארץ ככלל, ועכשיו גם בארץ ישראל, היא "בנעלים" דוקא, ועל-ידי-זה נעשה בירור הנעל.

לעסוק בשני הקווים

ו. החילוק בין ראש ורגל הוא כמו החילוק בין תורה ומצוות, כי, תורה, חכמה, שייכת לראש, כמו שכתוב³⁰ "החכם עיניו בראשו", ומצוות שנקראות בשם נר, "נר מצוה"³¹, שייכות לרגל, כמו שכתוב³² "נר לרגלי דברך".

וב' ענינים אלו הם שני קוין שקולים, והכוונה היא שיהיו שניהם, דאם לא כן, הרי זה קיומא דחד סמכא³³.

ובפרטיות יותר:

כשם שישנם כאלו שרוצים לצאת ידי חובה בענין ההשגה (ראש) בלבד, וכאשר תובעים מהם ענין של מעשה, הנה בדיוק אז יושבים ללמוד תורה - כך גם לאידך גיסא, ישנם כאלו שרוצים לצאת ידי חובה בענין המעשה (רגל) בלבד, ועושים זאת גם בזמנים שצריכים ללמוד תורה, ומוסיפים לטעון, שרצון הקב"ה ורצון הרביים הוא שיתעסקו בצדקה ובהפצת המעיינות אפילו בזמן הלימוד.

ולכן יש צורך להבהיר, שכאשר מדובר אודות יושבי אוהל, הנה ענינם העיקרי צריך להיות לימוד התורה, נגלה וחסידות.

הן אמת שאמרו רז"ל³⁴ "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו", ובהכרח שתהיה גם העבודה דגמילות חסדים³⁵, ובפרט בדורותינו אלו, כמבואר באגרת הקודש³⁶ ש"כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה. . ולא אמרו רז"ל³⁷ תלמוד תורה שקול כנגד גמילות חסדים אלא בימיהם. . מה-שאין-כן בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחינת רגלים ועקביים שהיא בחינת עשיה", מכל מקום, עיקר ענינם של יושבי אוהל הוא ענין התורה, וגם ענין הצדקה יכולים הם לקיים על-ידי לימוד התורה - ללמוד עם אחרים נגלה וחסידות.

ואדרבה: השייכות של הגוף עם הקב"ה (עד כמה שניתן לומר המושג של "שייכות") היא בעומק יותר מאשר השייכות של הנשמה, דכיון שהשייכות של הגוף עם הקב"ה היא מצד ענין הבחירה, וידוע שאמיתית ענין הבחירה הוא מצד העצמות דוקא [שהרי בחירה חפשית היא רק כאשר אין לחץ וגם לא טעם כו', דאם לא כן, אין זו בחירה חפשית], נמצא, שענינו של הגוף נוגע בבחינת העצמות.

וכיון שיהודי הוא קדוש, הן מצד הנשמה והן מצד הגוף - איך יתכן שיהיו אצלו ענינים כאלו הדורשים לציין ולהבטיח ש"לא ירעו ולא ישחיתו"?

אך הענין הוא - שאיש ישראל מצד עצמו הנה גם הגוף שלו קדוש הוא, אבל כיון שיש לו שייכות עם עניני העולם, אכילה ושתייה וכיוצא בזה, הנה מצד זה יכולים להתערב אצלו ענינים שהם היפך הקדושה, והיינו, שענינים אלו הם כמו לבוש, שהוא דבר זר (ובדוגמת קליפת הפרי, שאינה גוף הפרי, אלא דבר צדדי, בכדי להגן על הפרי מקור וחום, תולעים וכיוצא בזה), שניתוסף עליו מצד עניני העולם, בשביל לבררם כו'.

הבחינה התחתונה שברגל

ה. והנה, אף שכללות ענין הלבושים הוא דבר זר לגבי האדם, הרי יש חילוקי דרגות בלבושים גופא, וכמו החילוק בין לבושי הראש, לבושי הגוף ולבושי הרגל, ועד ללבוש של העקב, בחינה התחתונה שברגל גופא, שזהו הנעל²⁸.

והכוונה היא - לברר את כל הלבושים, עד לבחינת הנעל, שגם שם יהיה גילוי אלקות.

וזהו מה שכתוב בהפטרות היום: "והדריך בנעלים והיתה מסילה גו"²⁹ - דלכאורה אינו מובן: הרי העיקר הוא שילכו במסילה, ולמאי נפקא-מינה אם ילכו בנעלים, או באופן אחר? אך הענין הוא - שכוונת הכתוב היא שהגילוי דלעתיד לבוא יהיה אפילו "בנעלים".

וכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו (כנ"ל סעיף ג), הנה גם עכשיו צריכה להיות העבודה לא רק בהראש, שהוא ענין ההשגה, אלא גם בשאר האברים, שהוא ענין המעשה, ועד לעיקר כח המעשה, מעשה בטרתו,

מעלת ההליכה ברגלים

ז. וענין זה קשור גם עם המנהג שקבעו בימים טובים בכלל, ובפרט בחג הפסח, ראשון לרגלים, שהולכים לשמח יהודים, הן שמחה ברוחניות, על-ידי אמירת דברי אלקים חיים, והן שמחה בגשמיות - שמלכד ענין השמחה, נוגע גם ענין ההליכה ברגלים.

ולא כמו אלו שהולכים רק מרחק רחוב אחד, ואינם רוצים ללכת יותר, באמרם שיכולים לנצל את הזמן ללימוד התורה (או אפילו לדבר דברים בטלים...), ומה גם שחסים על בריאות הגוף (שזהו מדרכי עבודת ה', כנ"ל סעיף ד), וגם טוענים שאין זה לפי כבודם כו' - שכל זה אינו כפי האמת;

כיון שזהו רצון רבותינו, הרי ככל שילך יותר, הרי זה כבודו האמיתי, וכפי שמביא הרמב"ם בסוף הלכות לולב מה שאמר דוד למיכל בת שאול כו', והיינו לפי שנוגע ענין ההליכה ברגל בנעלים דוקא, שעל-ידי-זה ממשיכים את היעוד ד"הדריך בנעלים", ובמילא, ככל שילך רחוק יותר, יגדל יותר שכר ההליכה.

ולכן צריך לעשות זאת בשמחה, כמבואר ברמב"ם שם, ומה גם שעל-ידי השמחה יתוסף יותר גם בהפעולה על אלו שהולכים לשמח אותם.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ג, סעיפים א-ו)

הערות |

1. ישעיה נב, יג.
2. ראה ד"ה לגזור ים-סוף לגזרים דאחרון של פסח תרל"ה (ספר המאמרים תרל"ה ח"א עמ' רסו). ד"ה והניף ידו על הנהר דאחרון של פסח תרח"ץ (ספר המאמרים תרח"ץ עמ' ר).
3. ראה בראשית רבה פרשה כד, ה. קהלת רבה פרשה ג, יא (ב).
4. ראה פרי עץ חיים שער הקריאת שמע ויש פרק טו. לקוטי תורה שיר השירים בסופו. ובכ"מ.
5. ישעיה יא, ו-ח.
6. שם, ט.
7. לקוטי דיבורים ח"א מה, א.
8. ברכות יז, א.
9. תהלים עג, כה.

ואף-על-פי שמוכרח להיות גם צדקה במעשה, כמובן מהמבואר באגרת הקודש הנ"ל בענין נפילת סוכת דוד - הרי לא נתפרש שיעור בזה, וידע איניש בנפשיה כמה יכול להתעסק בזה באופן שלא ינתק אותו מלימוד התורה.

והרי ידוע המבואר בשיחת חג הפסח תש"ג³⁸ בענין הבחנה שכלית, שצריך להבחין אם הדבר בא מנפש האלקית או מנפש הבהמית שמתלבשת באיצטלא של משי ("א" זיידענע זופיצע"). והבחינה בזה בנוגע לענינו: אם בשעה שמדבר דברים בטלים לא עולה בדעתו שצריך לרוץ לעסוק בצדקה והפצת המעיינות, אלא דוקא בשעת לימוד התורה הרי הוא מתעורר לעסוק בהנ"ל - הרי זו ראייה שאין זה מצד הקדושה.

ועל-דרך-זה בנוגע לתפלה - שבמקום לעמוד ולהתפלל, הרי הוא מתעסק בהגשת הסידור, קירוב ה"סטנדר", והתבוננות בהנהגותיו של פלוני מצד ענין "שימושה של תורה"³⁹, ודבר זה מונע אותו מתפלה בציבור בפירוש המילות, לכל הפחות בכרכה ראשונה דשמונה-עשרה ובפסוק ראשון דקריאת שמע, ועל אחת כמה וכמה בשאר חלקי התפלה.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לכללות הענין דראש ורגל, לימוד ומעשה - הנה כמו כן יכול להיות גם בלימוד התורה גופא בנוגע לנגלה דתורה ופנימיות התורה, שהחילוק ביניהם הוא בדוגמת החילוק שבין ראש ורגל, שהרי לימוד נגלה דתורה הוא בעיקר בנוגע לענינים גשמיים, כמו המחליף פרה בחמור, וכיוצא בזה, ולכן נקרא "אילנא דטוב ורע", מה-שאיין-כן פנימיות התורה שנקראת "אילנא דחיי"⁴⁰ (כמבואר גם בהקדמת הרב חיים ויטאל לשער ההקדמות⁴¹) - שיכול להיות שישנו מי שאין לו חשק ללמוד נגלה דתורה, או להיפך, שאין לו חשק ללמוד פנימיות התורה, ובשעה שצריך ללמוד חסידות, רוצה לחדש חידושים נפלאים בנגלה דתורה.

ונקודת הדברים - שהכוונה היא שלא תהיה ההנהגה באופן דקיומא דחד סמכא, אלא דוקא בב' הקוין דראש ורגל הנ"ל, שצריכים לעסוק בשניהם, ללא סתירה בין ענין אחד למשנהו.

יהודי זקוק לנעליים

הנשמה שירדה מתחת כסא הכבוד אינה יכולה לגעת בארץ ללא נעליים חוצצות. לכן הדרך למתן־תורה היתה צריכה להיעשות דווקא כאשר "נעליכם ברגליכם". גם על לעתיד לבוא נאמר "והדריך בנעלים", כי גם אז יהיה צורך בהבדלה מן העולם, וההכנה לכך היא בזמן הזה, כאשר אנו הולכים בדרך, אבל מבלי לאבד את הנעליים

א. בין הענינים שבהם משתווית הגאולה העתידה ליציאת מצרים (כפי שלמדים ממה שכתוב¹ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות") – הרי זה מה שכתוב² "והדריך בנעלים" (שזהו בהוספה על מה שכתוב³ "בנהר יעברו ברגל", "ברגל" סתם, ואילו כאן נתפרש גם ענין ה"נעלים"), שזהו על־דרך מה שכתוב ביציאת מצרים "נעליכם ברגליכם"⁴.

ומזה מובן, שטעם הציווי "נעליכם ברגליכם" אינו בגלל שהיציאה ממצרים היתה "בחפזון"⁵ (כפי שמצינו במפרשים⁶ בנוגע לציווי "מתניכם חגורים" ו"מקלכם בידכם") – שהרי טעם זה שייך רק ביציאת מצרים, ולא בגאולה העתידה, עליה נאמר⁷ "לא בחפזון תצאו", אלא אדרבה, "בשובה ונחת תושעון"⁸, וכיון ש"והדריך בנעלים" שנאמר בגאולה העתידה הוא מטעם אחר, צריך לומר שגם "נעליכם ברגליכם" שביציאת מצרים הוא מאותו טעם כמו בגאולה העתידה, שהרי "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁹.

10. ספר המצוות להצמח צדק שרש מצות התפלה פרק מ (דרך מצותיך קלח, א) – נעתק ב"היום יום" יח כסלו.
11. סימן כב.
12. מלבר הפסק זמן קצר, כידוע הסיפור בזה.
13. ראה תורת מנחם חט"ז עמ' 48 הערה 52.
14. שמואל"ב טו, כו. וראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי סוף פרשת פקודי.
15. תהלים קלא, ב.
16. ראה אבן עזרא על הפסוק.
17. תניא ריש פרק לז.
18. ברכות סא, ב.
19. קהלת ג, יא.
20. ה, ב.
21. פירוש רש"י ורמב"ן ריש פרשת בראשית. ובכ"מ.
22. יתרו יט, ו.
23. ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים מהדורה בתרא סוף סימן ד.
24. הלכות דעות ריש פרק ד.
25. פרק מט (סט, ב ואילך).
26. נוסח ברכות קריאת שמע.
27. תניא ריש פרק ב.
28. ראה ספר המאמרים תר"ל עמ' מח. המשך וככה תרל"ז פרק קיב (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרסט).
29. ישעיה יא, טו־טז.
30. קהלת ב, יד.
31. משלי ו, כג.
32. תהלים קיט, קה.
33. זהר ח"ג קכז, ב. וראה תורת לוי יצחק עמ' שג.
34. יבמות קט, ב.
35. ראה לקוטי תורה ויקרא ה, א. ובכ"מ.
36. סימן ט (קיד, א).
37. פאה פרק א משנה א.
38. ספר השיחות תש"ג סוף עמ' 66 ואילך.
39. ברכות ז, ב.
40. זהר ח"ג קכד, ב (ברעיא מהימנא).
41. גרפסה גם כן בהוספה לקונטרס עץ החיים.

לבוש לעקב

ב. ויש להקדים תחילה ביאור ענין הנעל - הלבוש של העקב שברגל:

העקב שברגל הוא אבר היותר תחתון בגשמיות. וכיון שכל הענינים הגשמיים נמשכים מענינם ברוחניות, ובפרט באדם, שכיון שענינו להגביר את הצורה על החומר, הרי בודאי שאצלו תלויים עניני החומר בעניני הצורה - הרי מובן, שהעקב שברגל הוא היותר תחתון גם ברוחניות.

וכידוע שעיקר החיות הוא בראש, ואילו בגוף יש פחות חיות, וברגל החיות הוא פחות ביותר, ועד שבעקב אין החיות בגילוי כלל, שלכן נקרא "מלאך המות שבאדם"¹⁹.

וזהו גם הטעם לכך שההליכה על הארץ היא באמצעות העקב, שנמצא בסמיכות לארץ: ארץ היא בחינת דומם (כללות יסוד העפר). וכדי שיוכל להיות החיבור של האדם, מין המדבר, עם הארץ שמבחינת הדומם, שהם רחוקים זה מזה בתכלית - צריך להיות "ממוצע" ביניהם, שזהו ה"עקב", בחינת הדומם שבאדם, דכיון שביחס לאדם עצמו הרי הוא דומם, לכן יכול להיות בסמיכות לארץ, בחינת דומם ממש.

אך גם העקב שברגל זקוק ללבוש הנעל:

אף-על-פי שהעקב שברגל הוא בחינת הדומם שבאדם, ועל-ידו הולך האדם על הארץ, בחינת דומם ממש - אף-על-פי-כן, צריך להיות הפסק בין העקב שברגל ובין הארץ.

האברים והכחות העליונים של האדם - הרי מלכתחילה אין להם שייכות אל הארץ; החידוש הוא שאפילו בחינת הדומם שבאדם, שיש לו כבר שייכות אל הארץ - צריך להיות דבר המפסיק בינו ובין הארץ.

בלא לב ולב

ג. והענין בזה:

הנשמה - היא חצובה מתחת כסא הכבוד²⁰, ולמעלה יותר. ולאחרי שהקב"ה הורידה לעולם הזה להתלבש בגוף גשמי, הנה כדי שיהיה קישור הנשמה בגוף,

וכשם ש"והדריך בנעלים" שנאמר בגאולה העתידה מכריח לומר ש"נעליכם ברגליכם" שנאמר ביציאת מצרים אינו מצד ענין החפזון, הרי זה מכריח גם שאין זה בכדי להנצל מקוצים וברקנים או מנחשים (דכיון שבנחש נאמר¹⁹ "ואתה תשופנו עקב", עלול העקב להנזק מן הנחש) - כי: טעם זה שייך רק ביציאת מצרים, דכיון שאז הלכו במדבר שיש בו קוצים וברקנים וגם נחשים, כמו שכתוב¹¹ "המוליכך במדבר . . נחש שרף ועקרב גו", הנה כדי שלא ינזקו מהם (ובפרט כאשר ההליכה היא בחפזון, שאז לא מעיינים ומתבוננים בדרך), הוצרכו לנעלים; מה-שאין-כן בגאולה העתידה, שאז יקויים היעוד "וגר זאב עם כבש גו" ונער קטן נוהג עם¹², "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי"¹³, וכמאמר רז"ל¹⁴ על הפסוק¹⁵ "מזמור שיר ליום השבת", "למשבית מזיקין מן העולם" - הרי לא שייך טעם זה.

וכיון שכאשר התורה מבארת את אופני הגאולה (יציאת מצרים וגאולה העתידה) מדגישה התורה שצריך להיות "נעליכם ברגליכם", "והדריך בנעלים" - הרי מובן, שזהו (לא רק מצד סיבה צרדית, אלא) ענין עיקרי בגאולה. וצריך להבין: מהי השייכות של נעלים לענין הגאולה?

גם צריך להבין:

ידוע שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים "במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"¹⁶. והיינו, שלא זו בלבד שהגילויים דלעתיד לבוא באים על-ידי עבודה (סתם), ולא באופן של "נהמא דכיסופא"¹⁷, אלא עוד זאת, שהעבודה צריכה להיות מעין הגילוי, כיון שהיא גורמת וממשכת את הגילוי, כמאמר רז"ל¹⁸ "שכר מצוה מצוה", "כי הגורם שכר המצוה היא המצוה בעצמה"¹⁶.

וכיון ש"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", הרי מובן, שכשם שהגילויים של הגאולה העתידה תלויים בעבודתנו בגלות זה, כך היו עניני יציאת מצרים תלויים בעבודתם של ישראל בהיותם בגלות מצרים.

וצריך להבין: מהי העבודה שצריכה להיות עתה, וכן העבודה שהיתה בגלות מצרים - שפועלת שתהיה הגאולה באופן של הליכה בנעלים?

הוא סגולה ליראת שמים, כי, הלבוש שלובש על-גבי הראש מורה שיש ענין שלמעלה מראשו.

אך יש חילוק בין לבוש שעל-גבי הראש לקורות ביתו:

לבוש - הוא מדוד לפי מדת האבר המלובש בו, מה-שאינ-כן קורות ביתו אינם מדודים לפי מדות האדם.²⁹

וזהו מעלת קורות ביתו לגבי הלבוש שעל-גבי הראש: כיסוי הראש - עם היותו סגולה ליראת שמים, כיון שנרגש אצלו ענין האלקות שלמעלה ממנו, אבל זהו ענין שמדוד לפי אופן השגתו, וכאשר הקב"ה מדוד לפי ראשו - אין זה כדבעי. ולכן צריך להיות הענין דקורות ביתו - שיהיה נרגש אצלו שאלקות אינו מוגבל כלל לפי אופן ההשגה.

אבל לאי-דרך, לא צריך להיות מקיף שאינו שייך אליו כלל, אלא "קורות ביתו" דוקא, והיינו, שצריך להיות נרגש אצלו ש"הוי" - היה הוה ויהיה כאחד³⁰, למעלה מהגבלה - הוא "אלקיניו", כחננו וחיותנו³¹.

ובלשון הקבלה והחסידות הוא ענין מקיף דיחידה, ובאותיות פשוטות הוא ענין האמונה שהקב"ה הוא לא רק ממלא כל עלמין, אלא הוא גם סובב כל עלמין, וכולא קמיה כלא חשיב, וכיחד עם זה, הנה "כמצביה עבד בחיל שמיא"³², שמנהיג את העולם כולו, עם היותו קדוש ומובדל מהעולמות.

ובכדי שיהיה הענין ד"קורות ביתו", דרושה ההקדמה ד"מנעלים לרגליו" (שלכן "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו"), כי, כאשר חסר אצלו ענין ה"מנעלים", אזי גם "קורות ביתו" אינם פועלים מאומה; דוקא לאחרי שפועל על עצמו להתנתק מענינים ארציים, שעל-ידי-זה מבטיח גם את שלימותם של כחותיו התחתונים ("מנעלים לרגליו") - אזי יכולה להיות אצלו ההשגה בכחינת האלקות שלמעלה מגדר עולמות באופן של "קורות ביתו", שתחדור בכחותיו ופעולותיו ותשפיע עליהם, כמו קורות ביתו בגשמיות שהם מחסה מזרם וממטר³³.

ההתחלה צריכה להיות - לא מענינים נעלים ב"עשה טוב", השגת בחינת סובב כל עלמין כו', אלא - מ"סור מרע", שלא תהיה לו שייכות לענינים ארציים. ובדוגמת חינוך התינוק, שלא מתחילים ללמוד עמו ענינים עמוקים

זקוקים לארץ - "ארץ ממנה יצא לחם"²¹, ש"לכב אנוש יסעד"²², ועל-ידו תתחבר הנשמה עם הגוף. אך למרות שצריכים לעסוק בענינים ארציים, צריך להיות בשעת מעשה "נעל" - דבר המפסיק בינו לארץ, היינו, שיהיה מנותק מהענינים הארציים, לעשותם בלא לב ולב²³.

כלומר: לא די בכך שבענינים הארציים, עניני מסחר וכיוצא בזה, יעסוק רק זמן מועט, כפי המוכרח לפרנסתו בלבד, ואילו במשך כל שאר הזמן יהיה מונח בתורה ותפלה, ללא טרדות ומחשבות זרות מענינים גשמיים; הדרישה היא - שגם בעת המסחר גופא יהיה מנותק מענינים ארציים.

ובדוגמת הנעל שהוא לבוש של העקב שברגל; הנעל אינו לבוש של המוח ולב, ואפילו לא לבוש על חלק הרגל שלמעלה מהעקב - אברים אלו מלכתחילה אינם בסמיכות אל הארץ; החידוש של הנעל הוא - שאפילו העקב שהוא בסמיכות לארץ, הרי הוא מנותק מן הארץ.

ועל-דרך-זה בעבודה: אפילו בזמן שהאדם עוסק בענינים הארציים - הרי זה בלא לב ולב, כי אם מצד ההכרח בלבד. וכמאמר רז"ל²⁴ "יכול יהא יושב ובטל, תלמוד לומר²⁵ אשר תעשה": מצד עצמו היה יושב בטל ממלאכה בענינים גשמיים, אלא שהוא "אנוס על-פי הדיבור"²⁶, לקיים את הציווי "בכל אשר תעשה".

להתחיל בנעליים

ד. על-פי-זה יובן מאמר רז"ל²⁷ "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו":

לכאורה אינו מובן: מהי השייכות בין קורות ביתו למנעלים? - קורות ביתו הם למעלה מראשו, ואילו מנעלים הם למטה אפילו מעקבי רגליו, ואם כן, מהי השייכות ביניהם, ולא עוד אלא שמוטב למכור קורות ביתו למעלה מראשו בשביל מנעלים שלמטה אפילו מעקבי רגליו?

והביאור בזה:

ראש - הוא הכלי לשכל, וקורות ביתו שלמעלה מהראש - היינו שמכיר בשכלו שיש ענין שלמעלה ממנו. ובדוגמת דברי הגמרא²⁸ שכיסוי הראש

ועל זה בא השכר, שבשעת יציאת מצרים היה הענין ד"נעליכם ברגליכם" - שמבלי הבט על כך שהלכו "כמדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו" בגשמיות וברוחניות, הבדיל הקב"ה אותם על-ידי עשיית דבר המפסיק בינם ובין המדבר.

גם לעתיד לבוא תהיה הבדלה

ז. וכשם שביציאת מצרים היה הענין ד"נעליכם ברגליכם" - כמו כן יהיה הענין ד"והדריך בנעלים" בגאולה העתידה:

לכאורה, הנה כשם שלעתיד לבוא לא יהיה צורך במנעלים בגלל חשש מקוצים וברקנים או נחשים, שהרי "לא ירעו ולא ישחיתו גו" (כנ"ל סעיף א) - כמו כן לא יהיה צורך בדבר המפסיק בין האדם ובין הארץ, דכיון שהארץ עצמה תהיה במעמד ומצב ש"מלאה הארץ דעה את הוי"ו"¹³, אם כן, מהו הצורך בהבדלה מן הארץ.

לעתיד לבוא יקויים היעוד "לתקן עולם במלכות שדי"⁴⁰, על-ידי-זה שיהיה בעולם גילוי אלקות, ועד להגילוי דשם הוי', כמאמר רז"ל⁴¹ "לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד, נכתב ביו"ד ה"י ונקרא ביו"ד ה"י . . . כשאני נכתב אני נקרא". והרי החילוק בין שם אדני לשם הוי' הוא, שאדני הוא מלשון אדנות⁴², והיינו, שהקב"ה הוא בעל הבית על כל העולם, אבל אף-על-פי-כן, העולם הוא מציאות בפני עצמו, ובדוגמת אדון ועבד שהם ב' דברים נפרדים; מה-שאינ-כן שם הוי' שענינו היה הוה ויהיה כאחד, היינו, שבגדר הזמן (היה הוה ויהיה) גופא הרי זה באופן שלמעלה מהזמן (כאחד), והיינו, שלא זו בלבד שאלקות הוא בעל הבית על העולם, אלא שהעולם עצמו הוא אלקות, שלכן הנה הזמן עצמו הוא למעלה מהזמן.

אמנם, למרות זיכוך העולם לעתיד לבוא, יהיה גם אז הענין ד"הדריך בנעלים":

לעתיד לבוא כאשר העולם יהיה בתכלית הזיכוך - יהיו בני ישראל במדרגה נעלית עוד יותר.

באחדות הוי', אלא התחלת הלימוד הוא מ"תורה צוה גו"³⁴, אמירת ברכה, קריאת שמע, וכיוצא בזה. ועל-דרך-זה בכל יום, שהתחלת העבודה אינה בקריאת שמע, התבוננות באחדות הוי', אלא באמירת "מודה אני", שזהו ענין פשוט שאין בו אפילו הזכרת שמות הקדושים, ורק לאחרי זה מגיעים לקריאת שמע, שענינה ההתבוננות ב"אחד", שז' הרקיעים והארץ וד' רוחות השמים הם בטלים לאור-אין-סוף, אלופו של עולם³⁵.

"נעליים" - הקדמה למתן-תורה

ה. ועל-פי-זה יובן הענין ד"נעליכם ברגליכם" שהוצרך להיות ביציאת מצרים: יציאת מצרים היתה הקדמה למתן-תורה, כמו שכתוב³⁶ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". וכדי שיהיו ראויים לגילוי הנעלה דמתן-תורה, צוה הקב"ה שיהיה הענין ד"נעליכם ברגליכם", היינו, שיהיה הפסק בינם ובין הארץ, בדוגמת הקדמת ה"מנעלים" ל"קורות ביתו", שעל-ידי-זה יהיו ראויים לקבלת התורה.

ובדוגמת הענין דמתן-תורה שבכל יום, כמו שכתוב בנוסח ברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו": לכל לראש צריך להיות הענין ד"בחר בנו מכל העמים", שיהודי נבחר ומובדל מכל העמים, ואין לו שייכות לעולם - "מנעלים לרגליו"; ולאחרי כן יכול להיות הענין ד"נתן לנו את תורתו".

וכיון שהענין ד"נעליכם ברגליכם" הוא הכנה לקבלת התורה, שזוהי התכלית דיציאת מצרים - אין זה ענין צדדי, אלא ענין עיקרי ביציאת מצרים.

ו. והענין ד"נעליכם ברגליכם" בשעת יציאת מצרים - היה בתור שכר על עבודתם של ישראל במצרים שהיתה מעיז השכר:

בהיות בני ישראל במצרים היו מובדלים מן המצריים - לא רק בכך ש"הטיל הקב"ה שמו עליהם וכו"³⁷, אלא גם בכך ש"לא שינו" ונזהרו בכל ד' הענינים שנימנו במדרש רז"ל³⁸. ועל-ידי-זה שהיו מובדלים מן המצריים, היו מובדלים גם מכל העמים, שהרי מצרים היתה אז מושלת בכיפה על כל העולם כולו³⁹.

ועל-דרך מה שכתוב⁴³ "והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים", והיינו, שאף-על-פי שאור הלכנה יגדל להיות כמו אור החמה עכשיו, הנה אור החמה דלעתיד לבוא יהיה גדול יותר⁴⁴.

ולכן, אף שלעתיד לבוא כתיב⁴⁵ "אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד", אין זה מגיע להעילוי שיהיה אז אצל בני ישראל, שלכן הנה גם אז יהיה הענין ד"בחר בנו מכל העמים".

וזהו גם שלעתיד לבוא כתיב⁴⁶ "ועמדו זרים ורעו צאנכם":

"זרים" - לא קאי על אומות העולם כפי שהם בהציור דעתה, שהרי לעתיד לבוא יקויים היעוד⁴⁷ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", אלא הכוונה היא על אומות העולם כפי שיהיו לאחרי ש"אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד".

ואף-על-פי-כן, הנה לא זו בלבד שיהיו למטה במדרגה מבני ישראל, אלא עוד זאת, שיהיו בריחוק שבאין ערוך, ועד כמו דבר זר לגמרי - "זרים", ותפקידם יהיה - "ורעו צאנכם", ואילו לענינים היותר פנימיים, לא תהיה להם שייכות.

ועל-פי-זה מובן, שגם לעתיד לבוא, כאשר יזדכך עולם הזה הגשמי עד ש"מלאה הארץ דעה את הוי",

- והרי ענין זה גופא יהיה על-ידי בני ישראל, שכן, אף-על-פי שבני ישראל מובדלים מן העולם, הרי ידוע המשל שכאשר פועלים באדם הגבהת הראש, אזי נגבהים בדרך ממילא כל חלקי הגוף, עד לעקביים, כולל גם המנעלים, ואפילו כל מה שנדבק תחת המנעלים -

הנה גם אז יהיה הענין ד"הדריך בנעלים" כדי להפסיק בין עקב הרגל של איש ישראל ובין הארץ, וכידוע⁴⁸ שגם בענין של מחיצה והבדלה יש כמה דרגות: בין טמא לטהור, בין קודש לחול, ובין טוב ליותר טוב.

בזכות עבודתנו

ח. וענין "והדריך בנעלים" בגאולה העתידה יהיה על-ידי עבודתנו עתה בזמן הגלות - עבודה כזו שהיא מעין השכר ד"הדריך בנעלים":

יהודי צריך לדעת, שאף-על-פי שנמצא בגלות בין העמים, וכל ההשפעות הגשמיות שנשפעות אליו באות באמצעות ע' השרים, על-ידי השר של המדינה שנמצא בה, אף-על-פי-כן, צריך להיות ניכר שהוא יהודי; עליו להיות מובדל מן העולם - "אתה בחרתנו מכל העמים".

וענין זה צריך להיות לא רק בפנימיותו, אלא באופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם הוי' נקרא עליך"⁴⁹, היינו, שאפילו אומות העולם צריכים לראות ששייך ל"זרע ברך הוי'"⁵⁰, וצריכים לראות זאת לא רק ב"תפילין שבראש"⁵¹, במוח ולב, אלא גם בעקביים, והיינו, שגם כאשר עוסק בעובדין דחול, באמצעות העקביים (שהרי הכחות הנעלים הם באופן שמלכתחילה אין להם שייכות לארציות, אפילו לא באופן שיש דבר המפסיק ביניהם), הרי זה באופן שיש "מנעלים לרגליו", היינו, שהוא מובדל מהם, ועושה אותם רק בגלל היותו "אנוס על-פי הדיבור" (כנ"ל סעיף ג).

וכאשר נועל מנעלים לרגליו - הרי מלבד הריחוי שיש לו עתה, שהמנעלים מגינים עליו לא רק מסכנת הנחשים, אלא גם מקוצים וברקנים, הנה עוד זאת, שעל-ידי-זה יזכה לקיום היעוד "והדריך בנעלים" לעתיד לבוא - שגם כאשר יקויים היעוד "אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד", ו"מלאה הארץ דעה את הוי'", אזי יהיו בני ישראל בהבדלה מן העולם.

החציצה - רק בדרך

ט. והנה, בספר חרדים מצינו חלוקת המצוות לפי שייכותן לאברי גוף האדם, ונימנו שם המצוות התלויות ברגל. וביניהן יש גם ענין הריצה לכל דבר מצוה⁵², שהריצה היא ברגל, ובפרטיות יותר - בעקב שברגל.

ובנוגע לעניננו:

כ"ק מו"ח ארמו"ר תיקן והנהיג שבכל הימים-טובים, מועדים לשמחה, ילכו לבתי-כנסיות כדי לשמח יהודים, והרי קיום תקנה זו קשור עם ענין ההליכה על-ידי העקב שברגל.

ובנוגע להליכה זו - הנה כיון שקודם שמגיעים לבתי-כנסיות צריכים לעבור באמצע חלק מעולם הזה שאינו קדושה, לכן יש צורך ב"מנעלים", כדי שלא

16. תניא ריש פרק לו.
17. ראה ירושלמי ערלה פרק א הלכה ג. לקוטי תורה צו ז, ריש עמ' ד. ובכ"מ.
18. אבות פרק ד משנה ב.
19. אבות דרבי נתן סוף פרק לא.
20. ראה זהר ח"ג כט, ריש עמ' ב. וראה הנסמן בנצוצי זהר לזהר ח"א קיג, א.
21. איוב כח, ה.
22. תהלים קד, טו.
23. ראה גם לקוטי תורה שלח מב, ד. חוקת טו, ג. תורת חיים שמות תרכ, א ואילך. ד"ה ויקהל משה תשי"ב פרק ג ואילך (ספר המאמרים תשי"ב עמ' רמא ואילך). ד"ה מים רבים תשל"ח (ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשוון עמ' רמו).
24. מדרש תהלים קלו, יג. וילקוט שמעוני שם (רמז תתפג).
25. פרשת ראה טו, יח.
26. נוסח הגדה של פסח (פיסקא וירד מצרימה).
27. שבת קכט, א.
28. שם קנו, ב. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן ב סעיף ז.
29. ראה לקוטי תורה ברכה צח, ד ואילך. ובכ"מ.
30. זהר ח"ג רנו, ב. פרדס שער א פרק ט. תניא שער היחוד והאמונה פרק ז (פכ, א).
31. ראה טור ושולחן ערוך ואדמו"ר הזקן אורח חיים סעיף ה. לקוטי תורה בלק עג, ג. פינחס פ, א. ובכ"מ.
32. דניאל ד, לב.
33. על-פי לשון הכתוב - ישעיה ד, ו.
34. ברכה לג, ד. סוכה מב, א.
35. ראה סמ"ק הובא בבית יוסף אורח חיים סוף סימן א. שולחן ערוך ואדמו"ר הזקן שם סעיף ו. לקוטי תורה תוריע כג, ג. ובכ"מ.
36. שמות ג, יב. וראה שמות רבה פרשה ג, ד. פירוש רש"י על הפסוק.
37. פירוש רש"י פינחס כו, ה. וראה ילקוט שמעוני תהלים רמז תתעט.
38. ראה מכילתא בא יב, ו. ויקרא רבה פרק לב, ה.
39. מכילתא בשלח יד, ה. תרגום שני מגילת אסתר בתחלתו.
40. נוסח התפלה - "ועל כן נקוה".
41. פסחים נ, א.
42. ראה טור ושולחן ערוך ואדמו"ר הזקן שבהערה 31. שער היחוד והאמונה שבהערה 30.
43. ישעיה ל, כו.
44. ראה סוף ד"ה והיה אור הלבנה בלקוטי תורה צו י, א. ריש ד"ה והיה אור הלבנה תרס"ז (המשך תרס"ו עמ' ט).
45. צפניה ג, ט. וראה רמב"ם הלכות מלכים סוף פרק יא.
46. ישעיה סא, ה.
47. זכריה יג, ב.
48. ראה גם תורה אור לך לך יג, א. דרך מצותיך ז, ב.
49. תבוא כח, י.
50. ישעיה סא, ט.

ידבק בו מהענינים הארציים שבאמצע. והיינו, שאף שזוהי הליכה לדבר מצוה, מכל מקום, כאשר נמצאים בדרך, קודם שמגיעים לדבר מצוה, יש צורך בענין המנעלים;

אבל כאשר מגיעים כבר לבתי-כנסיות ונפגשים עם יהודים - אזי צריך להסיר את המנעלים והמחיצות, כי: (א) נמצאים בבית-כנסת, "מקדש מעט"⁵³, והרי בבית המקדש היו צריכים לילך דוקא בלי מנעלים, בכדי שלא יהיה דבר החוצץ בינו לבין המקדש⁵⁴. ועל-דרך מה שכתוב⁵⁵ "של נעליך מעל רגלך כי המקום גו' אדמת קודש הוא". (ב) כאשר נפגשים עם יהודי ומדברים עמו כו', צריך להסיר את המחיצות ולהתאחד עמו - "ואהבת לרעך כמוך"⁵⁶.

וכיון שחג הפסח הוא ראש לרגלים⁵⁷, תהיה הליכה זו התחלה טובה להליכה גם בכל שאר המועדים לשמחה, וזו תהיה הכנה להיעוד "והדריך בנעלים" שיהיה בגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ה, סעיפים יג-כב)

| הערות

1. מיכה ז, טו.
2. ישעיה יא, טו.
3. תהלים סו, ו.
4. בא יב, יא.
5. פרשת ראה טז, ג.
6. ראה פירוש רש"י וספורנו על הפסוק בא שם.
7. ישעיה נב, יב.
8. שם ל, טו.
9. ראה גם המשך וככה תרל"ז פרק קח ואילך (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרס ואילך).
10. בראשית ג, טו.
11. עקב ח, טו.
12. ישעיה יא, ו.
13. שם, ט.
14. ילקוט שמעוני בחוקותי רמז תערב (נתבאר בהמשך מים רבים תרל"ו פרק קסא ואילך).
15. תהלים צב, א.

”נעלים” למעליותא

מעלתם של ישראל לעתיד לבוא תהיה כה גדולה, שהם יזדקקו לנעול נעליים כדי שהאדמה תוכל לבוא במגע עם רגליהם מבלי להתבטל מעוצמת ההארה והגילוי. ההכנה למעלה עליונה זו היא באמצעות המצוות התלויות בהליכה וריצה ברגליים

- .51 ראה ברכות ו, א.
- .52 ראה ספר חרדים חלק מצוות עשה מדברי קבלה ומדברי סופרים פרק ו.
- .53 יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א.
- .54 ראה זבחים טו, ב. רמב”ם הלכות ביאת המקדש פרק ה הלכה יז.
- .55 שמות ג, ה.
- .56 קדושים יט, יח.
- .57 ראש השנה ד, א.

א. בין הענינים שנתבארו בהפטרה דאחרון של פסח בנוגע לאופן הגאולה,

- דאף-על-פי שכתב הרמב”ם¹ ש”כל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים שתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו וכו’”, מכל מקום, יש פרטים שנתפרשו בתורה שבכתב או בתורה שבעל-פה -

נאמר: ”והניף ידו על הנהר גו’ והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים גו’ כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים”² - כמו כל הענינים דלעתיד לבוא, כמו שכתוב³ ”כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות”, וכמבואר⁴ בפירוש הכתוב⁵ ”הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל” ש”הפך ים ליבשה” בלשון עבר קאי על קריעת ים-סוף, ו”בנהר יעברו ברגל” בלשון עתיד קאי על בקיעת הנהר לעתיד לבוא, ופירוש הכתוב הוא - שהנתינת-כח לבקיעת הנהר לעתיד לבוא היא על-ידי-זה ש”הפך ים ליבשה” בקריעת ים-סוף.

וצריך להבין מהו הדיוק ”והדריך בנעלים”:

בפשטות יש לומר, ש”והדריך בנעלים” הוא בדוגמת הענין ד”נעליכם ברגליכם”⁶ שנאמר ביציאת מצרים.

אבל, הענין ד”נעליכם ברגליכם” היה בט”ו ניסן, ואילו הענין ד”והדריך

כמבואר בדרושי חסידות¹⁴ בנוגע למלאכים שנמשכים מבחינת נעל דשכינתא¹⁵, שמצד גודל הפלאת מעלת גילוי השכינה, אי אפשר שתהיה התהוות המלאכים, ולכן יש צורך בלבוש הנעל, נעל דשכינתא, שענינו להעלים ולהסתיר את גילוי האור כו'.

ומזה מובן, שיש גם פעולת הנעל באופן שעל-ידיה תוכל הארץ לקבל את ההשפעה הרוחנית של לובש הנעל, כי מצד גודל מעלתה בתכלית הרוחנית, אין הארץ יכולה לקבל אותה אלא על-ידי לבוש הנעל דוקא. וכידוע¹⁶ בפירוש הבקשה "רצה והחליצנו" - שיהיה הענין דחליצת הנעל, ויומשך האור שלא על-ידי לבוש הנעל.

ועל-פי-זוה יש לבאר הענין ד"והדריך בנעלים" - שזה מורה על גדלות מעלת בני ישראל לעתיד לבוא, שאפילו הרגל שלהם תהיה במעלה רוחנית גדולה יותר מקרקע הנהר שבו יהיה הנס ("והניף ידו גו' והכהו גו'"), עד כדי כך, שהליכתם תהיה באופן ד"והדריך בנעלים", כדי שלא תתבטל מציאות הנהר מצד גודל מעלת הרגל של בני ישראל!

המצוות התלויות ברגל

ג. ועל-פי הידוע שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים "במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"¹⁷, וכפי שמבאר רבינו הזקן¹⁸ בענין "שכר מצוה מצוה"¹⁹, ש"משכרה נדע מהותה", הרי מובן, שכדי לזכות לשכר שאפילו ב"רגל" יהיה גילוי שלא בערך לאופן הרגיל (שלכן יהיה צורך ב"והדריך בנעלים"), צריכה להיות העבודה בדומה לזה - על-ידי המצוות התלויות ברגל, בהליכה וריצה ודילוג (כמבואר בלקוטי-תורה²⁰ בענין "מדלג על ההרים"²¹), שענין זה תלוי במצב של הרגל.

וזוהי גם החביבות המיוחדת שבכללות ענין היום-טוב, שנקרא בשם "רגל", ועל אחת כמה וכמה חג הפסח, כי "פסח" הוא מלשון דילוג²², והדילוג הוא על-ידי הרגל, ודוקא הרגל מוליך את הראש, ולכן יש אז חביבות מיוחדת לעבודה הקשורה עם הרגל, ובפרט כשנעשית באופן של יגיעה, מצד ריחוק המקום כו'. וכמדובר פעם²³ בארוכה אודות דברי החיד"א²⁴ שמכל פסיעה לדבר מצוה נברא מלאך טוב, ומזה מובן, שעל-ידי ההליכה למרחק גדול יותר מתוספים פרקליטין ומלאכים טובים.

בנעלים" שבא בהמשך ל"והניף ידו על הנהר גו' והכהו גו'" הוא בדוגמת קריעת ים-סוף, והרי בקריעת ים-סוף לא מצינו הענין ד"נעלים",

ולכאורה לא היה צורך בנעלים דוקא, שהרי מצינו במדרש⁷ בנוגע למה שכתוב⁸ "אתה פוררת בעוזך ים", שהקב"ה עשה נס שקרקעית הים נעשתה "פירורים פירורים", כדי שתהיה העברה קלה, וכיון שכן, לא היה צורך בנעלים, כי ענין הנעל הוא כדי לבטל את הצער מהליכה על גבשושים וקוצים כו', וכיון שבקריעת ים-סוף עשה הקב"ה נס שתהיה העברה קלה, הרי בודאי לא היו קוצים כו' (שהרי בודאי היה הנס בשלימות, ולא בבחינת "אליה וקוץ בה"⁹), כך שלא היה צורך בנעלים.

ואדרבה: מצינו שיש מעלה כאשר הרגל היא ללא נעלים, ולדוגמא: מה שכתוב¹⁰ "של נעלך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", כדי שלא יהיה הפסק בין הרגל ל"אדמת קודש". ולכן מצינו שהכהנים בעבודתם בבית המקדש היו צריכים להיות יחפים, כדי שלא תהיה חציצה בין רגליהם לקרקעית בית המקדש¹¹.

ובכל אופן, בנוגע לקריעת ים-סוף - הנה אף-על-פי שקרקעית הים לא היתה "אדמת קודש", הרי כיון שהקב"ה עשה נס שתוכל להיות הליכה נוחה ביותר, ברור הדבר שלא הוצרכו לנעלים.

ועל אחת כמה וכמה בנוגע לבקיעת הנהר לעתיד לבוא, שאז יקויים היעוד "לא ירעו ולא ישחיתו גו"¹², "למשבית מזיקין"¹³ (שענין זה יהיה עוד בימות המשיח, באלף הששי), הרי בודאי לא יהיה צורך בנעלים.

ועל-פי-זוה אינו מובן: מהו היעוד וההבטחה המיוחדת "והדריך בנעלים" - לכאורה היה עילוי גדול יותר בהבטחה שיהיה זה בדוגמת "אדמת קודש" שאין צורך בנעלים?!

שמציאות הנהר לא תתבטל

ב. והביאור בזה:

נוסף על פעולת ה"נעל" להגן על רגלו של לובש הנעל מענינים לא טובים שישנם במקום ההילוך, מצינו גם פעולת הנעל באופן הפכי -

13. תורת כהנים בחוקותי כו, ו.
14. ראה המשך וככה תרל"ז פרק קי ואילך (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרסג ואילך). וראה גם המשך והחרים תרל"א בסופו (ספר המאמרים תרל"א ח"א עמ' שסג). המשך תער"ב ח"ב עמ' תתקצה.
15. ראה עמק המלך שער טז פרק יא (קכט, ג). תורה אור לך לך יב, ד. לקוטי תורה שיר השירים מג, ג ואילך.
16. ראה ספר המצוות להצמח צדק מצות מילה ריש פרק ה (דרך מצותיך ז, ב). המשך תער"ב ח"ב עמ' א'מג. וש"נ.
17. תניא ריש פרק לז.
18. שם פרק לט (נג, א).
19. אבות פרק ד משנה ב.
20. שיר השירים טו, ב ואילך.
21. שיר השירים ב, ח.
22. ראה פירוש רש"י בא יב, יא. שם יג.
23. ראה שיחת יום ב' דחג השבועות תשכ"ח סעיף ז (תורת מנחם חנ"ג עמ' 34).
24. בספרו יוסף תהלות לתהלים על הפסוק מב, ה.
25. תנחומא ריש פרשת תבוא. הובא בפירוש רש"י על התורה תבוא כו, טז.
26. שיחת ליל א' דחג הפסח תש"ה בתחלתה (ספר השיחות תש"ה ריש עמ' 83). תש"ח סעיף ה (ספר השיחות תש"ח עמ' 200).

וענין זה קשור עם המנהג לילך לשמח יהודים בימי המועדים, ובפרט בשביעי ואחרון של פסח, שאז ישנו הענין שהארץ מבקשת שינעלו את הנעל, כדי שתוכל לקבל את אור הקדושה.

ד. וכאן המקום והזמן להזכיר אודות ה"תהלוכה" לשמח יהודים - באופן שענין השמחה ניכר לא רק בקוי הפנים, אלא נמשך גם בתחתית הגוף, עד לעקב שברגל, שעליו נועלים את הנעל.

ולכן, הנה כל אלו שהשתתפו ב"תהלוכה", יאמרו עתה "לחיים" בשמחה ובטוב לבב, בצירוף כל הקהל.

ובלשון המדרש²⁵ בנוגע להבאת ביכורים - שקשורה גם עם הליכה ברגל - "תשנה לשנה הבאה", ובאופן ש"לשנה הבאה" תהיה ההליכה ביחד עם משיח צדקנו, באופן ד"והדריך בנעלים".

ועל-פי פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר הידוע²⁶ - הרי זה יכול להיות תיכף ומיד, ובדרך ממילא נהיה לשנה הבאה יחד עם משיח צדקנו, ואז יהיו כל המועדים הבאים לקראתנו לשלום באופן נעלה יותר.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ט, סעיפים יא-יד)

הערות |

1. הלכות מלכים פרק יב הלכה ב.
2. ישעיה יא. טו-טז.
3. מיכה ז, טו.
4. תורה אור בשלח טב, א-ב. ד"ה הפך ים ליבשה תשכ"ז (ספר המאמרים תשכ"ז עמ' רו ואילך).
5. תהלים סו, ו.
6. בא יב, יא.
7. ילקוט שמעוני בשלח רמז רלג.
8. תהלים עד, יג.
9. לשון חז"ל - ראש השנה יז, סוף עמ' א.
10. שמות ג, ה.
11. ראה זבחים ריש פרק ב. שמות רבה סוף פרשה ב. רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק ה הלכה יז.
12. ישעיה יא, ט. סה, כה.

שותפים בעבודה - שותפים בשכר

כיוון שהעבודה בזמן הגלות נעשתה באמצעות ה"נעל"
היוצרת הבדלה בין האדם לאדמה שתחתיו, צריכה
הנעל להיות שותפה גם בשכר. ובסוף זמן הגלות
תפקיד הנעל מודגש במיוחד

א. בהמשך הפסוקים אודות הגאולה העתידה ("והיה ביום ההוא וגו'") נאמר גם "והרריך בנעלים"¹, והיינו, שאף-על-פי שלעתיד לבוא לא יצטרכו לשמירה מדברים המזיקים, וכמו שכתוב לפני זה² "לא ירעו ולא ישחיתו וגו'", מכל מקום, יהיה הסדר של "והרריך בנעלים".

וטעם הדבר - לפי שלעתיד לבוא יהיה דין צדק ושכר צדק, ויהיה השכר לפי אופן העבודה, וכיון שהעבודה בזמן הגלות צריכה להיות על-ידי לבושים, ועד ללבוש היותר תחתון, שזהו ענין הנעלים, לכן, גם הענין דקבלת שכר יהיה באופן שיקחו גם את הנעלים שהשתתפו בעבודה.

הבדלה והפסק

ב. וביאור הענין:

כללות העבודה צריכה להיות למטה דוקא, לפי שנתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים³. וכיון שלמטה ישנם דברים בלתי-רצויים, קוצים וברקנים כו', שמריעים ומשחיתים כו', לכן יש צורך בשמירה והגנה על-ידי הלבושים שעל הגוף, ועד ללבוש הנעל שעל-גבי הרגל⁴.

ובמכל שכן ממה שמצינו ענין הלבושים אצל הקב"ה שעל-ידם יורד למטה בתחתונים, כמו שכתוב⁵ "וכל מלבושי אגאלתי", ועל אחת כמה וכמה בנוגע להאדם למטה, "אתם קרויין אדם"⁶, שצריך להיות אצלו ענין הלבושים בשביל הירידה למטה.

וענינו בעבודה:

כללות העבודה דקיום התורה ומצוות אינה יכולה להיות על-ידי נפש האלקית לבדה, אלא על-ידי התלבשותה בנפש הבהמית ובגוף הגשמי דוקא. אמנם, מצד התלבשות נפש האלקית בהגוף באופן של התקשרות והתאחדות ועד שמתפעלת ממקרי הגוף, אזי אי אפשר שלא יתדבק איזה ענין בלתי רצוי - על-כל-פנים ענין של הגשמה בנוגע לדברי הרשות - שיהיה צורך לרצו כו'.

וכדי שלא ידבק הרבה כו' - הנה העצה לזה היא ההתבוננות בהענין ד"אתה בחרתנו מכל העמים"⁷, באופן ד"לקחת לו גוי מקרב גוי"⁸, היינו, שגם כאשר בני ישראל נמצאים במעמד ומצב שיש איזה ערך ודמיון ביניהם לבין שאר העמים⁹, בוחר הקב"ה בהם ולוקח אותם מבין העמים, ולכן צריכה להיות הנהגתם באופן של הברלה מכל העמים, כמו שכתוב¹⁰ "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה", "מכל העם" דייקא, אפילו מחסידי אומות העולם.

וענין זה מתבטא בכך שההתעסקות עם הגשמיות היא על-ידי הברלה והפסק, שזהו תוכן ענין לבוש הנעל שעל-גבי הרגל:

רגל - קאי על הארת הנשמה שירדה למטה, כידוע שעיקר הנשמה נשארת למעלה, ומה שנמשך למטה הרי זה בחינת רגל.

והלבוש על הרגל הוא הנעל - חלק היותר תחתון שבא במגע עם הארץ (גשמיות) - שהוא למטה משאר לבושי הגוף, ועל-דרך החילוק שבין "בגדים שבישל בהן קדרה לרבו" ש"אל ימזוג בהן כוס לרבו"¹¹.

השתתפות בשכר

ג. ועל-פי-זה מובן גם בנוגע לשכר העבודה:

כיון שפעולת הדירה בתחתונים נעשית על-ידי נפש הבהמית והגוף דוקא, צריך להיות עיקר השכר לנשמה בגוף דוקא, ובאופן שהנשמה מקבלת מן הגוף¹², כידוע בענין "נקבה תסובב גבר"¹³.

וכמו כן מובן, שכיון שהעבודה למטה נעשית באמצעות לבוש הנעל דוקא, צריכה להיות השתתפות הנעל גם בענין השכר.

ולכן נאמר ביעודי הגאולה "והדריך בנעלים" (אף-על-פי שאז לא יהיה צורך בלבוש הנעל לצורך שמירה והגנה) - כי, מצד שלימות הגאולה בהכרח שבענין השכר תהיה גם השתתפות ה"נעלים", שעל-ידם דוקא נעשית מעלת העבודה אצל הנשמה, שמצד עצמה לא היתה מגעת לכך.

מעלת העשיה

ד. ונוסף לזה ישנה גם העבודה ד"והדריך בנעלים" כפשוטו, במעשה בפועל (כדלקמן), ש"המעשה הוא העיקר"¹⁴.

ובהקדמה - שכללות ענין המעשה, הנה בערך לענין הדיבור ועל אחת כמה וכמה בערך לענין המחשבה, הרי זה בבחינת נעל, לבוש היותר תחתון; ואף-על-פי-כן, עיקר קיום המצוות הוא במעשה דוקא, שהרי גם אם כיוון את כל הכוונות ולא קיים את המצוה במעשה בפועל, לא יצא ידי חובתו, מה-שאיין-כן אם קיים את המצוה במעשה בפועל אפילו בלי כוונה¹⁵.

וענין זה מודגש ביותר בסוף זמן הגלות, שאז נתמעטו המוחין והלבבות, "אכשור דרי" (בתמיה)¹⁶, ולכן עיקר העבודה היא בענין הצדקה, ועל זה נאמר¹⁷ "צדקה תרומם גוי", שעל-ידי הצדקה נעשית רוממות גם בבחינת היו"ד ("גוי"), שזוהי הדרגא היותר נעלית שבנפש האלקית.

וכמבואר באגרת הקודש¹⁸ "איך היות כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה. . ולא אמרו רז"ל תלמוד תורה שקול כנגד גמילות חסדים אלא בימיהם, שתלמוד תורה היה עיקר העבודה אצלם. . מה-

4. ראה המשך וככה תרל"ז פרק קיג (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרעא ואילך).
5. ישעיה סג, ג.
6. יבמות סא, א.
7. נוסח תפלת יום-טוב.
8. ואתחנן ד, לד.
9. ראה תניא פרק מט (סט, סוף עמ' ב ואילך).
10. תשא לג, טז.
11. שבת קיד, ריש עמ' א. וש"נ. הובא בפירושו רש"י על התורה צו ו, ד.
12. ראה המשך וככה תרל"ז פרקים צא-ב (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרכא ואילך). ד"ה אלה תולדות נח תרל"ז (ספר המאמרים תרל"ז ח"א עמ' טו). ספר השיחות תורת שלום עמ' 127 ואילך. ספר המאמרים תרח"ץ עמ' ריט. ספר המאמרים מלוקט אדר-סיון עמ' קסח. וראה גם להלן עמ' 193.
13. ירמיה לא, כא.
14. אבות פרק א משנה יז.
15. ראה תניא ריש פרק לח.
16. יבמות לט, ב (ובפירושו רש"י). וש"נ.
17. משלי יד, לד. וראה תורה אור בראשית א, ב.
18. סימן ט.
19. ראה גם תורת מנחם חל"ד עמ' 265 ואילך.
20. מועד קטן ט, א ואילך.
21. משלי ח, יא.
22. פאה פרק א משנה א.
23. משלי ג, טו.
24. זהר ח"ב רנח, א.
25. ראה ספר המאמרים תרנ"ז סוף עמ' רכג ואילך.
26. יש לציין, שלאחרי סעודת ליל ב' דיום-טוב, מסר הרב חזקוני ברכת כ"ק אדמו"ר זי"ע לאלו שחזרו מהתהלכותה, שיהיה בקרוב "והדריך בנעלים" (המו"ל).
27. ישעיה נה, יב.

שאינ-כן בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחינת רגלים ועקביים שהיא בחינת עשיה, אין דרך . . כי אם בבחינת עשיה גם כן שהיא מעשה הצדקה".

וההסברה בזה על-פי נגלה¹⁹ - על-דרך דברי הגמרא²⁰ שיש חילוק בין "מצוה שאפשר לעשותה על-ידי אחרים", שעליה אמרו²¹ "כל חפצים לא ישוו בה", "אפילו חפצי שמים", שיש לבטל המצוה ולעסוק בתלמוד תורה ש"כנגד כולם"²², "למצוה שאי אפשר לעשותה על-ידי אחרים", שעליה אמרו²³ "כל חפצין לא ישוו בה", "הא חפצי שמים ישוו בה", שיש לבטל תלמוד תורה ולעסוק במצוה. ועל-דרך-זה בנדון דידן, שבבוא הזמן דעקבות משיחא, כאשר "מאטו רגלין ברגלין"²⁴, ש"אין דרך . . כי אם בבחינת עשיה", אזי העבודה במעשה בפועל דוחה את הענין דלימוד התורה.

ה. ובפרטיות יותר - הנה בענין העשיה גופא ישנם כמה אופני עשיה, וככל שיגדל יותר ענין העשיה שבדבר, הרי זה ענין עיקרי יותר.

וזהו גם ענין ה"תהלוכה" ביום-טוב - כפי שהנהיג כ"ק מו"ח אדמו"ר - לילך לבתי-כנסיות לשמח יהודים כו', הליכה ברגלים, בבחינת "והדריך בנעלים", ומתוך שמחה, שפורצת גדר²⁵.

ויהי רצון שיהיה זה הקדמה והכנה וכלי לקיום היעוד "והדריך בנעלים"²⁶,

- שבזה נכלל גם שכל הגילויים דלעתיד לבוא עד לגילוי העצמות, יומשכו למטה, עד להרגל והלבוש שעל-גבי הרגל -

כאשר תהיה היציאה מן הגלות - "בשמחה תצאו"²⁷ - אל הגאולה השלימה והאמיתית, בקרוב ממש.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ב, סעיפים יח-כב)

| הערות

1. ישעיה יא, טו.
2. שם, ט.
3. ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. בראשית רבה סוף פרשה ג. במדבר רבה פרשה יג, ו. תניא ריש פרק לו. ובכ"מ.

כימי צאתך

”חול המועד” בין גאולה לגאולה

היום-טוב הראשון של פסח קשור ליציאת מצרים, היום-טוב האחרון קשור לגאולה העתידה, והזמן שביניהם הוא חול המועד, שבו עוסקים ב”דבר האבד” – בבירור ניצוצות הקדושה שאבדו. וכיצד נעשית עבודה זו? כמו במצרים – באמצעות שחיטת העבודה-זרה המקומית ובתוקף פנימי שמשפיע על הסביבה כולה

א. דובר כמה פעמים¹ אודות דברי הצמח-צדק באחרון של פסח תרכ”ה (אחרון של פסח האחרון לפני הסתלקותו), שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה שהקב”ה יגאל אותנו מן הגלות האחרון על-ידי משיח צדקנו. ובהקדמה:

אף-על-פי שדברי הצמח-צדק הנ”ל נאמרו לילדים, מכל מקום, בודאי מיוסדים הדברים ומתאימים על-פי התורה, שכן, דבר שאומר ”איש אמת” (אפילו רק לילדים וכיוצא בזה), הרי זה דבר אמת, והיינו, שמתאים על-פי תורת אמת, ועל אחת כמה וכמה כשהדברים נאמרו על-ידי ”שר התורה”, ועל אחת כמה וכמה נשיא בישראל, ונמסרו הדברים על-ידי נשיאי ישראל שלאחריו – הרי בודאי שהדברים מתאימים על-פי תורת אמת.

ובנדון דידן: אף שהטעם הפשוט להיום-טוב דאחרון של פסח הוא להיותו יום-טוב שני דשביעי של פסח – יש בו גם הענין שהיום-טוב הוא מצד הגאולה העתידה לכוא על-ידי משיח צדקנו.

וככל הענינים שבפנימיות התורה – מרומז הדבר גם בנגלה דתורה:

היתה ביום אחד (בט"ו ניסן שנת ב'תמ"ח), ואם כן, הוה ליה למימר "כיום צאתך גו"?

ומבאר בזה כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁰, שהחל מזמן יציאת מצרים עד לגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן, ממשיכים תמיד לצאת ממצרים, וכל זמן שעדיין לא באה הגאולה העתידה, נמצאים עדיין במצרים, ולכן נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים", "ימי" לשון רבים.

כשם שבנוגע ליציאת מצרים כפשוטה נאמר¹¹ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", היינו, שנקודת השיא של יציאת מצרים היא מתן-תורה, וכדאיתא בזהר חדש¹² "בכל יום (מיציאת מצרים עד מתן-תורה) אפיק לך מן גלותא", כיון שעד מתן-תורה היו עדיין ב"מצרים" – כך גם בכללות יותר, שתכלית השלימות דיציאת מצרים תהיה לעתיד לבוא, שאז יהיה תכלית השלימות דמתן-תורה, בהתגלות תורתו של משיח, כמו שכתוב¹³ "ישקני מנשיקות פיהו", שהוא ענין טעמי תורה שיתגלו לעתיד לבוא.

בירור הניצוצות לא נשלם

ג. והביאור בזה:

החל מיציאת מצרים, כאשר "היום הזה נהיית לעם"¹⁴, התחילה עבודתם של ישראל (לא רק בנוגע לעצמם, אלא גם) לפעול בעולם – להאיר את העולם שגם הוא יהיה כלי לאלקות. וכיון שגמר הענין יהיה רק בגאולה העתידה, ש"אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד"¹⁵, ועד ש"ראו כל בשר גו"¹⁶, הנה עד אז לא הסתיימה היציאה ממצרים; כל זמן שעדיין לא נתבררו כל הניצוצות שנמצאים בכל חלקי העולם – הנה מצד זה שהניצוצות נמצאים בגלות, תקועים ("שטעקן") גם בני ישראל בגלות.

ואף שלכאורה איזה ערך יש לעולם (עם ניצוצות הקדושה שבו) לגבי בני ישראל – הרי כיון שבני ישראל הם הכוונה הפנימית של העולם, כמאמר רז"ל¹⁷ "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית", והשליחות של בני ישראל היא לזכך את העולם, לכן, קשורים בני ישראל עם ניצוצות הקדושה שבעולם, וכל זמן שניצוצות הקדושה הם בגלות, חסר עדיין בגאולה של בני ישראל.

באחרון של פסח מפטירין "עוד היום בנוב לעמוד גו"², וטעם הדבר, "לפי שבלייל פסח היתה מפלתו של סנחריב"³.

ולכאורה אינו מובן: הרי מפלת סנחריב היתה בלייל ראשון של פסח, שנאמר⁴ "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", ומה שייכותה לאחרון של פסח? והביאור בזה:

מפלת סנחריב היתה על-ידי חזקיה. וכיון שעל חזקיה אמרו רז"ל⁶ "ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח", לכן מפטירין אודות נצחוננו של חזקיה באחרון של פסח, לרמז על השייכות של היום-טוב דאחרון של פסח עם הגאולה העתידה לבוא על-ידי משיח צדקנו.

ממשיכים לצאת ממצרים

ב. ובהקדמה לכך שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה, אמר הצמח-צדק, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח, וביאר, שהלילה הראשון של פסח הוא היום-טוב שלנו על הגאולה שגאלנו הקב"ה ממצרים,

– אף שלכאורה אינו מובן מהו הצורך בהקדמה זו, שהרי השאלה היתה בנוגע להיום-טוב דאחרון של פסח, ואם כן, היה לו לומר מיד שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה –

כי, בזה מרומז התיווך בין דברי הצמח-צדק שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, ובין הטעם הפשוט שאחרון של פסח הוא אחד מימי חג הפסח, יום-טוב שני דשביעי של פסח:

כיון שאחרון של פסח הוא (לא רק האחרון בזמן, אלא גם) הסיום והשלימות של כל ימי הפסח⁷ – הרי הוא כולל גם את הגאולה האחרונה, שהיא הסיום והשלימות של הגאולה ממצרים.

והענין בזה:

כתיב⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". וידועה קושיית הזהר⁹: מדוע נאמר "כימי צאתך גו", "ימי" דייקא, לשון רבים, הרי יציאת מצרים

וכיון שביציאת מצרים לא נשלם עדיין בירור הניצוצות שבעולם, הרי עדיין לא נשלמה היציאה ממצרים; ואילו גמר שלימות היציאה ממצרים תהיה בגאולה העתידה, שאז יתבררו כל הניצוצות שבעולם.

חולו של מועד

ד. ועל-פי האמור לעיל (סעיף ב) שענינו של היום-טוב דאחרון של פסח על הגאולה האחרונה קשור עם היותו יום האחרון של חג הפסח, דכשם שבענין הזמן הוא יום האחרון של ימי הפסח, כך גם בענין הגאולה, שהגאולה העתידה הקשורה עם אחרון של פסח היא גמר ושלימות יציאת מצרים הקשורה עם הלילה הראשון של פסח - הנה כיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, הרי מובן מזה ענין נוסף - שכשם שבימי הפסח הנה בין הימים הראשונים לימים האחרונים יש חולו של מועד, כך גם העבודה שבין הגאולה הראשונה (יציאת מצרים) לגאולה האחרונה (הגאולה העתידה לבוא על-ידי משיח צדקנו) היא בבחינת חולו של מועד:

ענין "חולו של מועד" הוא - כשמו - "חול", שעוסקים גם בעובדין דחול (לא כמו יום-טוב שאסור בעשיית מלאכה, מלבד מלאכת אוכל נפש²⁷), ועד שבדבר האבד מותר לעשות גם מלאכה גמורה²⁸; אבל אף-על-פי-כן, הרי זה "חולו של מועד", שלכן (נוסף לכך שאם אין זה דבר האבד אסור לעשות מלאכה, הרי) גם כאשר עושים מלאכה בחול המועד לצורך דבר האבד, יש לעשות זאת (לא כמו בימי החול, אלא) בשינוי²⁸. וגם בחולו של מועד ניכרת ההבדלה שבין ישראל לעמים.

וכן הוא גם בנוגע לעבודה שבמשך הזמן שבין יציאת מצרים לגאולה העתידה:

מאז יציאת מצרים, ובפרט בזמן הגלות, עוסקים בני ישראל בעניני העולם, עובדין דחול, ועד לענינים שנמצאים תחת ממשלת ע' השרים; אבל אף-על-פי-כן, הרי זה "חולו של מועד", היינו, שגם בשעה שעוסקים בעובדין דחול מובדלים בני ישראל מאומות העולם, כך, שאצלם הרי זה ענין של "מועד" - דבר שמתבטא בכ' ענינים: (א) בני ישראל מצד עצמם אינם רוצים לעסוק בעניני

וככל הענינים משתקף גם ענין זה בהלכה בפועל - כפי שמצינו בנוגע לטבילה במקוה, שכל זמן שישנו חלק השייך לגוף, אפילו שערות שהן טפל לבשרו¹⁸, שנשאר מחוץ למים, ולא נטהר, אזי לא נטהר האדם כולו, אפילו ראשו¹⁹. ועד כדי כך קשורה טהרת הראש וטהרת השערות, שלא זו בלבד שתלויים זה בזה (שהראש אינו יכול להטהר ללא השערות), אלא עוד זאת, שטהרתם מוכרחת להיות בבת אחת, שהרי אי אפשר לחלק את הטבילה לחלקים, תחילה חלק זה ואחר כך חלק אחר, תחילה העיקר ואחר כך הטפל, או להיפך, אלא טבילת כל אברי הגוף יחד עם השער הטפל מוכרחת להיות בבת אחת.

וכמו כן בנוגע לגאולת עם ישראל - שאינה יכולה להיות בשלימותה אלא רק כאשר עם ישראל ישלים את שליחותו ויברר גם את ניצוצות הקדושה שבעולם (אף שהם טפלים ובאין ערוך לבני ישראל עצמם), וענין זה יושלם בגאולה העתידה, ש"אז אהפוך אל עמים וגו'".

- ומובן, שאין הכוונה שצריכים לרדוף אחרי אומות העולם כדי לקרב אותם. פעולה זו תהיה על-ידי הקב"ה, ובלשון הכתוב: "אז אהפוך (אני אהפוך) אל עמים וגו'"; מה שדורשים מבני ישראל הוא - שהנהגתם תהיה באופן שתאיר את כל הסביבה, ובדרך ממילא יקויים היעוד "והלכו גוים לאורך²⁰". -

אמנם, ביציאת מצרים לא נזדכך העולם עדיין;

בני ישראל יצאו אמנם ממצרים, ולא עוד אלא שכל בני ישראל יצאו ממצרים ושבזה דומה יציאת מצרים לגאולה העתידה, שהרי לעתיד לבוא יצאו כל בני ישראל מהגלות, וכך גם ביציאת מצרים יצאו כל בני ישראל מהגלות, ועד שאפילו יהודי אחד לא נשאר בגלות מצרים, ולא כמו בשאר הגלויות, מדי ויון כו', שגם לאחר הגאולה נשארו יהודים בגלות²¹, אבל, העולם עדיין לא הכיר בכך.

ולא זו בלבד שמיד לאחר שיצאו בני ישראל ממצרים כתיב²² "וירדפו מצרים אחריהם", אלא אפילו לאחר קריעת ים-סוף, שכבר נתבטל המנגד באופן ש"לא נשאר בהם עד אחד"²³, הרי ישנו הדיוק "עד אחד, אבל אחד נשאר, והוא פרעה"²⁴, שנעשה אחר כך מלך בנינוה²⁵, וגם לאחר ששב בתשובה על-ידי ההתעוררות של יונה הנביא²⁶ - נשאר "פרעה".

ובנוגע אלינו:

כיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו³², הנה כשם שהגאולה העתידה דומה ליציאת מצרים, כך גם העבודה עכשיו, שתביא את הגאולה העתידה, דומה לעבודה שהיתה ביציאת מצרים. וכמוכן גם מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר¹⁰ שכל הימים מזמן הגאולה הראשונה עד לגאולה העתידה הם "ימי צאתך מארץ מצרים", ונמצא, שהעבודה של כל הימים האלה היא בדוגמת העבודה שהיתה ביציאת מצרים.

ו. והנה, נתבאר לעיל שהעבודה עתה היא לעשות מ"חול" מועד, היינו, לעשות מנפשו הבהמית גופו וחלקו בעולם - כלי לאלקות, ועד לקיום היעוד "וראו כל בשר גו" בגאולה העתידה.

ועל זה שואל יהודי³³: כיצד תובעים ממנו לשנות את העולם - הרי "אתם המעט מכל העמים"³⁴, והתורה עצמה פוסקת "אחרי רבים להטות"³⁵, ואם כן, איך בכחו לשנות את כל העולם?

וטענה זו היא לא רק בנוגע לחלקו בעולם שמחוצה לו, אלא גם בנוגע ל"גוי אשר בקרבך"³⁶, גופו ונפשו הבהמית, שגם ביחס אליהם הרי הוא במעמד ומצב ד"המעט מכל העמים", כי, נפשו הבהמית ש"אקדמא טעניתא"³⁷ היא ה"רוב", ואילו נפשו האלקית היא מיעוט בלבד. ואם כן, איך בכחו לא רק לעבוד עבודתו בעצמו מבלי להתפעל מהגוי שמסביבו ובקרבו, אלא גם לזככו ולשנותו? והמענה לזה - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות":

ביציאת מצרים - הנה עוד קודם הגאולה, כאשר בני ישראל היו עדיין בגלות אצל המצריים, ולא רק ביום האחרון של הגלות, אלא כמה ימים לפני זה - לקחו את ה"עבודה זרה" של מצרים וקשרו אותו בכרעי מיטותיהם³⁸, ואחר כך שחטו אותו לקרבן פסח, ונתנו מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות, ועשו כל זאת (לא בהחבא, אלא) באופן גלוי לעין כל.

ומסירת-נפש זו פעלה שלא זו בלבד שבטלה ההתנגדות של פרעה, אלא אדרבה - פרעה בעצמו ביקש אותם "לכו עבדו את ה'"³⁹, שילכו להר סיני לעבוד את ה', וגם נתן בידם זבחים ועולות⁴⁰, היינו, שנתן בידם ניצוצות

העולם, ועושים זאת רק בגלל הציווי לצורך דבר האבד - לברר את ניצוצות הקדושה שנאכדו בדברים הגשמיים, ובמילא (ב) הנה גם בעשיית המלאכה ניכר אצלם ענין הקדושה והיום-טוב, היינו, שעבודתם היא באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"²⁹, ויתירה מזה: "בכל דרכיך דעהו"³⁰.

ועבודה זו ד"חולו של מועד" באה בין יציאת מצרים לגאולה העתידה: לכל לראש ישנו הענין דיציאת מצרים - גילוי מלמעלה, אתערותא דלעילא שקודמת לאתערותא דלתתא, וגילוי זה הוא נתינת-כח שתוכל להיות העבודה דבירור הניצוצות (וכנ"ל (סעיף ג) שביציאת מצרים התחילה השליחות של בני ישראל להאיר את העולם, ושליחות זו היא נתינת-כח מלמעלה).

והאתערותא דלתתא והעבודה דחולו של מועד מביאה את הגאולה העתידה - אתערותא דלעילא שלאחרי האתערותא דלתתא - ש"אז אהפוך אל עמים גו", ועד שהעולם כולו יהיה דירה לו יתברך.

לשחוט את ה"עבודה זרה"

ה. והנה, מהשוואת הגאולה הראשונה עם הגאולה האחרונה בפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" למדים חז"ל הן בנוגע ליציאת מצרים והן בנוגע לגאולה העתידה: יש כמה ענינים שמצינו בגאולה העתידה, שמזה למדים שכך היה גם ביציאת מצרים, ויש כמה ענינים שמצינו ביציאת מצרים, שמזה למדים שכך יהיה גם בגאולה העתידה.

ומזה מובן גם בנוגע לדברי הצמח-צדק בהקדמה לכך שהיום-טוב דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח - שזהו ביאור לא רק בהענין דיציאת מצרים (שגמר ושלימות יציאת מצרים יהיה בגאולה העתידה) אלא גם ביאור בענין הגאולה העתידה, שתהיה בדומה לגאולה הראשונה, כי, מאחר שזהו הסיום של יציאת מצרים, הרי הסיום צריך להיות בדוגמת ההתחלה. ובפרט על-פי דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר³¹, שפתיחת הצינור על (כללות הגאולה, עד ל)הגאולה העתידה היתה ביציאת מצרים, הרי בודאי שתהיה בדומה ליציאת מצרים.

וביותר אינו מוכן: מה מקום למחלוקת תנאים בענין זה – גם אם יש לימוד מהפסוק, מהו הצורך להגדיל את גנותן של ישראל ולומר שיצאו ממצרים לא "אחד מחמשה" אלא "אחד מחמישים", או "אחד מחמש מאות"?!⁴²

אך הענין הוא – שיש בזה לימוד והוראה בעבודתנו:

ביציאת מצרים היו סביב כל יהודי עוד 499 יהודים, אשר, למרות היותם בני אברהם יצחק ויעקב, לא רצו לצאת ממצרים.

גם לאחרי שמשה רבינו בישר לבני ישראל – בשם הקב"ה – "פקד פקדתי"⁴⁶, שכבר הגיע הזמן לצאת מהגלות ולקבל את התורה, ולאחרי שכבר ראו בעיני בשר את השבירה של מצרים על-ידי עשר המכות וכו' – עדיין טענו שרצונם להיות "ככל הגוים"⁴⁷; לשם מה ללכת לקבלת התורה ולקבל על עצמם עול מצוות – מוטב להשאר בגלות ולזכות בכל "טוב ארץ מצרים"⁴⁸.

ולמרות היותו אחד מחמש מאות – לא התפעל מהם, אלא הלך בתוקף ובזריזות (כהפירוש השני ב"חמושים", "מזורזין"⁴⁹), ללא חשבונות, למדבר זר ומנוכר, ובאופן ש"גם צדה לא עשו להם"⁵⁰.

ועל-ידי התוקף שלו פעל על שאר בני ישראל שגם הם הלכו עמו, כך, שמכל ה-499 נשארו רק 49 שלא רצו לצאת ממצרים, ואחר כך פעל יתירה מזה, שמכל ה-49 נשארו רק ארבעה (כך, שכל הפירושים שבמכילתא הם אמת, "אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁵¹), ועד שסוף-כל-סוף פעל גם על הארבעה האחרונים, ובפועל יצאו כל בני ישראל מארץ מצרים.

וכן הוא גם בנוגע לגאולה העתידה:

כאשר יהודי טוען: הנני מוכן לצאת מהגלות, אבל תחילה יהיו כל בני ישראל, או לכל-הפחות חלק מבני ישראל, מוכנים לכך, ואז יצטרף גם הוא אליהם – אומרים לו: עליך להיות לא האחרון אלא הראשון!

הנך אמנם אחד ויחיד בין כל בני ישראל שמסביבך, ואצל בני ישראל גופא – בין יהודים שומרי תורה ומצוות, אלא שאינם רוצים לצאת מהגלות: כל אחד מהם קבע לעצמו סדר מסודר, פלוני במסחר, פלוני ברבנות, ופלוני עסוק בעריכת "חיבור" בגלל רצונו להיות גדול בישראל, ומה הצורך שלהם בביאת משיח שיבטל את התכניות שלהם... אבל אף-על-פי-כן, עליך להיות

הקדושה שהיו במצרים, שזהו גם תוכן הענין שהמצריים נתנו להם כלי כסף וכלי זהב עד ש"וינצלו את מצרים"⁴¹, היינו, שרוקנו את מצרים והוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה⁴².

וכמו כן גם בנוגע לגאולה העתידה – "אראנו נפלאות":

אין מה להתיירא מהעולם שמסביב, וגם לא מה"גוי אשר בקרבך"; צריך לשחוט את כל עניני ה"עבודה זרה", ולעשות זאת (לא בחדרי חדרים, אלא) באופן גלוי לעיני כל העמים.

ואז, הנה למרות ש"אתם המעט מכל העמים", יש לבני ישראל בירושה את הכח של אברהם אבינו, שאף-על-פי ש"אחד היה אברהם"⁴³, אחד ויחיד, שהיה מעבר אחד, והעולם כולו היה מעבר השני⁴⁴, בניגוד אליו, הרי על-ידי-זה שלא התפעל ולא עשה חשבונות של "רב" ו"מעט", אלא הלך בתוקף של מסירת-נפש, הנה סוף-כל-סוף – "וירש את הארץ"⁴³.

וכח זה הוריש אברהם לכל אחד מישראל – (א) שיהיה לו תוקף שלא להתפעל מהעולם, (ב) ועל-ידי-זה יכבוש את העולם לעשותו דירה לו יתברך, כפי שיהיה בגאולה העתידה.

אחד נגד 499...

ז. ועדיין מוסיף יהודי לטעון:

בשלמא בנוגע לעולם – אין לו מה להתפעל כו'; אבל לכל-הפחות בנוגע לבני ישראל – הלואי היו כולם מסכימים עמו, ואם לא כולם – אזי על-כל-פנים מחצה, או על-כל-פנים אחוז גדול. אבל כאשר הוא יחיד בכל העיר והסביבה כולה (לא רק בין אומות העולם אלא) גם בין בני ישראל – מניין יקח כח ותוקף? והמענה לזה – כפי שלמדים מ"ימי צאתך מארץ מצרים":

על הפסוק⁴⁵ "וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים", איתא במכילתא: "אחד מחמשה. ויש אומרים אחד מחמישים. ויש אומרים אחד מחמש מאות".

ולכאורה אינו מוכן: לשם מה מספרת זאת המכילתא – האם כוונת התורה לדבר בגנותן של ישראל ח"ו, שרק אחוז קטן מבני ישראל יצאו ממצרים, ושאר בני ישראל לא רצו לצאת ממצרים?

| הערות

1. ראה לעיל עמ' 45. עמ' 57.
2. ישעיה י, לב.
3. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תצ סעיף יג.
4. ישעיה ל, כט.
5. ראה גם לעיל עמ' 23. עמ' 119.
6. סנהדרין צד, א.
7. ראה גם להלן עמ' 213.
8. מיכה ז, טו.
9. ח"ג קעו, ריש עמ' א. וראה גם זהר ח"א בהשמטות סימן כה (רסא, ב), הובא באור התורה נ"ך על הפסוק – סעיף קטן ז (עמ' תפז).
10. ריש ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תש"ח (ספר המאמרים תש"ח עמ' 159). וראה גם שם ריש פרק יב (עמ' 164).
11. שמות ג, יב. וראה שמות רבה פרשה ג, ד. פירוש רש"י על הפסוק.
12. ריש פרשת יתרו.
13. שיר השירים א, ב ובפירוש רש"י.
14. תבוא כז, ט.
15. צפניה ג, ט. וראה רמב"ם הלכות מלכים סוף פרק יא.
16. ישעיה מ, ה.
17. פירוש רש"י ורמב"ן ריש פרשת בראשית. ובכ"מ.
18. עירובין ד, ב. וש"נ.
19. ראה רמב"ם הלכות מקוואות פרק א הלכה ז.
20. ישעיה ס, ג.
21. ראה לקוטי שיחת ח"א בתחלתו (אוצר לקוטי שיחות שמות שיחה ד לפרשת שמות).
22. בשלח יד, ט.
23. שם, כח.
24. דעת זקנים מבעלי התוספות על הפסוק.
25. ראה ילקוט שמעוני יונה רמז תקנ.
26. ראה יונה ג, ו ואילך.
27. בא יב, טז.
28. ראה רמב"ם הלכות יום טוב פרק ז ואילך. טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן תקל ואילך.
29. אבות פרק ב משנה יב.
30. משלי ג, ו.
31. ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תש"ח ריש פרק יב (ספר המאמרים תש"ח עמ' 164).
32. תניא ריש פרק לז.
33. ראה גם בארוכה שיחת פורים תשכ"ה סעיף ל ואילך (תורת מנחם חמ"ג עמ' 46 ואילך).
34. ואתחנן ז, ז.
35. משפטים כג, ב.
36. ראה שבת קה, ב.

"עז פנים", ולמצוא את התוקף לצאת מהגלות, ועל-ידי התוקף שלך – תפעל גם על אלו שמסביבך.

בדרכו של חזקיהו

ח. והוראה זו נלמדת גם מההפטרה דאחרון של פסח, שבה מסופר אודות מפלת סנחריב ונצחוננו של חזקיהו – מאורע שאירע בלילה הראשון של פסח, הזמן דיציאת מצרים, ומפטירים בו באחרון של פסח, היום טוב על הגאולה העתידה: לא זו בלבד שחזקיהו לא התפעל מאומות העולם – סנחריב מלך אשור, בהיותו בתקפו, ועד שאמר בוודאות "עוד היום בנוב לעמוד גו"⁵², אלא עוד זאת, שלא התפעל גם מבני ישראל:

חזקיהו היה יחידי – בניגוד לשבנא וסייעתו, שהיו הרוב, וטענו שצריך להשלים עם סנחריב, כך, שלכאורה יש טענה על-פי תורה – ש"אחרי רבים להטות". ובפרט ששבנא היה ראש הסנהדרין, וגם סייעתו היו חברי הסנהדרין⁵² – כולם רבנים!

ואף-על-פי-כן טען חזקיהו: כל החשבונות אינם נוגעים אלי! כיון שישעיה הנביא – שהוא כמו משה – מסר ציווי הקב"ה שאין להשלים ולהתאחד עם סנחריב, אין לי מה להתחשב עם חשבונות של "אחרי רבים להטות". וכמו יוצאי מצרים, שבשמעם דבר ה' על-ידי משה רבינו: "פקד פקדתי" – לא התחשבו בחשבונות ויצאו ממצרים.

והוראה נוספת בהסיפור אודות חזקיהו:

חזקיהו טען שאין לו כח לערוך מלחמה, ואין לו כח אפילו להתפלל להקב"ה, אלא – "אני ישן על מטתי", מתוך בטחון גמור שהקב"ה לא יעזבנו, ואכן כך היה בפועל, כמסופר במדרשי חז"ל⁵³.

וזהו ההוראה – שגם כאשר יהודי חושב שאין לו כחות גדולים, הנה אם רק יהיה לו בטחון גמור בהקב"ה, יש לו הכח שלא להתפעל מהסביבה, וכאמור, שעל-ידי התוקף כו', הנה סוף-כל-סוף לוקחים גם את כל בני ישראל שבסביבה אל הגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ה, סעיפים מא-מח)

מקריעת הים עד בקיעת הנהר

כשם שקריעת ים־סוף היתה הכנה למתן־תורה, בכך שהראתה שדבר מכוסה כים יכול להפוך גלוי כיבשה, כך בקיעת הנהר תהיה הכנה לגילויים הגדולים שיהיו לעתיד לבוא

א. בנוגע לגאולה העתידה נאמר בהפטרת היום: "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים . . והיתה מסלה לשאר עמו . . כאשר היתה לישראל ביום עלותו מארץ מצרים".

ולכאורה נשאלת השאלה:

בשלמא ביציאת מצרים היה צורך בקריעת ים־סוף כדי שתהיה מסילה לישראל שיוכלו לילך בתוך הים ביבשה ללא קושי; אבל בגאולה העתידה שבה נאמר² "מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם" - הרי כאשר עפים באויר, אין נפקא־מינה מהו המצב למטה בארץ, אם יש ים ונהר או יבשה, ואם כן, מהו הצורך בהיעוד "והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר וגו'?"

יותר מ"פילא בקופא דמחטא"

ב. והביאור בזה:

גם ב"ימי צאתך מארץ מצרים" לא היה הכרח בקריעת ים־סוף בשביל הליכת בני ישראל, שהרי באותו צד שירדו לים באותו צד עלו מן הים (כראיתא בתוספות³), אלא הענין דקריעת ים־סוף היה בתור הכנה למתן־תורה.

37. ראה זהר ח"א קעט, א"ב.
38. ילקוט שמעוני בא רמז קצא. ועוד.
39. בא י, ח.
40. ראה שם יב, לב ובפירוש רש"י.
41. שם, לו.
42. ראה גם לקוטי שיחות ח"ג עמ' 823. חכ"א עמ' 80. תורת מנחם ח"ל עמ' 275.
43. יחזקאל לג, כד.
44. בראשית רבה סוף פרשה מב.
45. בשלח יג, יח.
46. שמות ג, טז.
47. ראה יחזקאל כ, לב.
48. ויגש מה, יח.
49. מכילתא בשלח שם הובא בתורה שלמה על הפסוק (אות רנט). ילקוט שמעוני על הפסוק (רמז רכז).
50. בא יב, לט.
51. עירובין יג, ב. וש"נ.
52. ראה ישעיה ח, יא"יב ובפירוש רש"י (מסנהדרין כו, א).
53. איכה רבה פרשה ד, טו.

והענין בזה:

הענין דקריעת ים-סוף הראה לבני ישראל, שגם כאשר ישנו דבר נעלם לגמרי, כמו הים שמכסה על כל הענינים שמתחת למים, הנה ברצות השם יתברך נהפך הים ליבשה, ונתגלו כל הענינים שהיו תחילה בהעלם.

ומזה מוכן גם בנוגע למתן-תורה:

כיון שהתורה היא חכמתו של הקב"ה, הבורא, שהוא באין ערוך לגמרי להנברא, אם כן, נשאלת השאלה, איך אפשר שהנברא ישיג חכמתו של הבורא, ועד שיהיה זה באופן ש"ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד"⁴ - הרי זה פלא גדול יותר מאשר "פילא בקופא דמחטא"⁵, שהפיל והמחט שניהם דברים גשמיים, והחילוק ביניהם הוא רק בכמות, ואילו בנדרון דידן, החילוק הוא לא רק בכמות, שהקב"ה הוא בלי גבול, ובני ישראל הם מוגבלים, אלא גם באיכות, שחכמתו של הקב"ה, בורא, נתפסת בשכלו של בשר ודם!

הנה על זה באה ההוראה מקריעת ים-סוף - שכאשר רצונו של הקב"ה בכך, אזי יכולים לראות גם דבר מכוסה שנמצא בקרקעית הים, על-ידי-זה שנהפך הים ליבשה ומתגלית קרקעית הים; וזהו מעין ודוגמא לכך שמצד רצונו של הקב"ה יכולים להתגלות גם תעלומות חכמתו של הקב"ה, עם היותם בבחינת סתימא דכל סתימין.

חיבור קצוות

ג. ועל-דרך-זה מוכן גם בנוגע לגאולה העתידה:

ובהקדמה - שענינו של משיח הוא לפעול קישור והתאחדות האלקות עם הגשמיות, שגם הבשר הגשמי יראה אלקות, כמו שכתוב "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", היינו, שלעתיד לבוא, כאשר העולם יהיה על מילואו, אזי גם הבשר הגשמי יראה את האמת, שהמציאות של כל דבר שבעולם היא - "פי ה' דיבר", שהוא ענין העשרה מאמרות שבהם נברא העולם.⁷

ומוכן גודל החידוש וההפלאה שבדבר - להיותו חיבור וקישור ב' קצוות שהם מן הקצה אל הקצה:

בזמן הזה - אין האלקות נראה ונרגש כלל בהגשמיות, ועד כדי כך, שאפילו נפש השנית בישראל שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"⁸, הנה בירידתה למטה להתלבש בגוף בעולם הזה הגשמי, נעשה אצלה שינוי באופן הכרת האלקות, כידוע הפתגם⁹ שלמעלה אלקות בפשיטות ומציאות בהתחדשות, ואילו למטה הרי זה להיפך כו'.

כאשר הנשמה היא למעלה - הרי השייכות שלה היא רק לאלקות, וכמו שכתוב¹⁰ "חי הוי' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו", "ואין עמידה אלא תפלה"¹¹, והיינו, שבהיותה למעלה עומדת היא בתוקף האהבה והיראה לאלקות, ואין לה שום ציור מענינים חומריים וגשמיים. ובמכל שכן וקל וחומר ממלאך, שזקוק ללבושים כדי שיוכל לבוא למטה, ועל אחת כמה וכמה בנוגע לנשמה שהיא נעלית יותר ממלאך, הרי בודאי שאין לה שייכות כלל לענינים חומריים וגשמיים.

ויוכן יותר על-פי דוגמא מגוף האדם - שחומר המוח שהוא גשמי, אין ביכולתו לסבול אפילו פירור ממאכל גשמי, ועל אחת כמה וכמה בנוגע לנשמה, ובפרט קודם ירידתה למטה, בהיותה במעמד ומצב ד"טהורה היא"¹², שבודאי אין לה שייכות כלל לחיזו דהאי עלמא.

ואילו בירידתה למטה, לבירא עמיקתא¹³, נעשה מעמד ומצב הפכי - שבשביל להבין ענין אלקי, צריכה (לא רק נפש הבהמית, אלא) אפילו נפש האלקית להסברה על-ידי משלים ודוגמאות מדברים גשמיים, להיותה בריחוק לא רק מעניני אלקות, אלא גם מענינים רוחניים סתם.

ומזה מוכן גודל ריחוק הערך שנעשה בירידת הנשמה להתלבש בגוף בעולם הזה הגשמי - שתמורת זה שקודם ירידתה למטה לא היתה שייכת כלל לחיזו דהאי עלמא, הנה עתה, בירידתה למטה, נעשה להיפך כו'.

וזהו החידוש דימות המשיח שאז יהיה חיבור ב' הקצוות: מחד גיסא - "פי הוי' דיבר", היינו, לא רק רוחניות סתם, אלא דיבורו של הקב"ה, עשרה מאמרות, ומאידך גיסא - בשר גשמי; ואף-על-פי-כן יהיה קישור ביניהם, ולא רק קישור רחוק, אלא קישור באופן של ראייה ("וראו כל בשר גו' כי פי ה')

6. ראה בראשית רבה פרשה יב, ו. פרשה יג, ג. פרשה יד, ז.
7. אבות ריש פרק ה.
8. תניא ריש פרק ב.
9. ראה המשך תער"ב ח"ב סוף עמ' תתקלד ואילך. ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 37. תרצ"ו סוף עמ' 76 ואילך. תש"ד עמ' 226. תשט"ו עמ' יא ואילך. שם קיז ואילך.
10. מלכים-א יז, א. ועוד.
11. ברכות ו, ב. וש"נ.
12. נוסח ברכת "אלקי נשמה" (שם ס, ב).
13. על-פי לשון חז"ל - חגיגה ה, ב.
14. ראה המשך תער"ב ח"א עמ' תקמו.
15. ישעיה יא, וז.
16. שם, ט.
17. רמב"ם הלכות מלכים בסופן.
18. נוסח התפלה "ועל כן נקוה".
19. שם הלכות מקואות בסופן.

דיבר"), שעל-ידה מתקשר בכל עצם נפשו עד שיוכל לבוא לידי כלות הנפש¹⁴, ועל-ידה נעשית ההתאמתות היותר גדולה, שגם אם יהיו כמה קושיות על זה, לא תהיה חלישות באמיתות הדבר.

וזהו שבימות המשיח יהיה עילוי שלא בערך בכללות העולם, עד כדי כך, שאפילו אצל בעלי-חיים יהיה שינוי הטבע בתכלית, כמו שכתוב¹⁵ "וגר זאב עם כבש וגו' ואריה כבקר יאכל תבן", "לא ירעו ולא ישחיתו גו' כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"¹⁶, ועל אחת כמה וכמה בנוגע לבני-אדם, ש"לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", ובפרט בני ישראל ש"יהיו חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים כו"¹⁷, כיון שמשיח ילמד תורה לכל ישראל, פנימיות התורה, באופן נעלה יותר שלא בערך לגבי לימוד התורה בזמן הזה.

ד. ובתור הכנה והקדמה לזה יהיה הענין ד"והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר גו'":

אף-על-פי שבשביל הליכת בני ישראל מן הגלות אל הגאולה אין צורך בבקיעת הנהר, כיון שיכולים לילך באופן ד"כעב תעופינה גו'", מכל מקום, תהיה בקיעת הנהר בתור הכנה והקדמה שהיא חלק מכללות החידוש דלעתיד לבוא בשינוי טבע העולם בתכלית, "לתקן עולם במלכות שד-י"¹⁸.

וכיון שנעשה שינוי בטבע העולם שאפשר לילך בתוך הנהר שהיה תחילה מכוסה במים - הרי על אחת כמה וכמה שיכול להיות שינוי הטבע באופן ש"מלאה הארץ דעה את ה' כמים - מי הדעת טהור"¹⁹ - לים מכסים.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ב, סעיפים כה, לה-לו)

הערות |

1. ישעיה יא, טו-טז.
2. שם ס, ח.
3. ד"ה כשם - ערכין טו, א.
4. ראה זחר ח"ג עג, א.
5. ראה ברכות נה, סוף עמ' ב.

להיות מוכנים ליציאה

היציאה ממצרים שבכל יום ויום דורשת שלוש פעולות: "מתניכם חגורים" – חיזוק האמונה, "נעליכם ברגליכם" – 'עיבוד' הנפש הבהמית כך שתשמש ממוצע ראוי בין הנשמה לעולם הזה, ו"מקלכם בידכם" – התגברות על היצר הרע. באמצעות שלוש אלה עומד היהודי – כמו בני ישראל במצרים – מוכן ליציאה מן הגלות ולגאולה שלימה

א. בהמשך וככה! מבאר אדמו"ר מהר"ש החילוק שבין הגאולה ממצרים להגאולה העתידה, שבגאולה העתידה נאמר² "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל", מה-שאיין-כן הגאולה ממצרים היתה באופן של חפזון, כמו שכתוב³ "כי בחפזון יצאת ממצרים".

ויתירה מזה, שגם באכילת הפסח קודם היציאה ממצרים נאמר⁴ "וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון" – אף-על-פי שאין זה דרך אכילת סעודה, ואדרבה, מצינו בגמרא⁵ "מאימתי התחלת אכילה . . . משיתיר חגורה", ועל-דרך-זה בנוגע לחליצת הנעלים, שהרי היו נוהגים באכילתם להסב על-גבי מטות⁶ – דכיון שהיציאה ממצרים היתה צריכה להיות בחפזון דוקא, לכן הוצרכה להיות גם אכילת הפסח באופן כזה.

ומבאר שם פרטי הענינים ד"מתניכם חגורים וגו'" בעבודת האדם, כדלקמן?⁷

מן הקצה אל הקצה

ב. ובהקדמה:

יציאת מצרים היתה מן הקצה אל הקצה – שהרי בהיותם במצרים היו בני ישראל במעמד ומצב של קושי השעבוד, "בחומר ובלבנים וגו'"⁸, וממעמד ומצב זה יצאו למעמד ומצב של גאולה שלימה, ולא עוד אלא שנטלו עמהם "כלי כסף וכלי זהב"⁹, ועד ש"וינצלו את מצרים"¹⁰, "כמצודה שאין בה דגן כו' כמצולה שאין בה דגים"¹¹, ומה שנשאר לאחרי זה במצרים¹² – קיבלו בני ישראל בקריעת ים-סוף בשביעי של פסח, כמאמר רז"ל¹³ "גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים".

וכמו כן ברוחניות – שבהיותם במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה¹⁴ דתועבות מצרים כו', ועד כדי כך, שבשעת קריעת ים-סוף קטרגה מדת הדין ואמרה "הללו עובדי עבודה זרה והללו כו"¹⁵; וממעמד ומצב זה באו למעמד ומצב של כניסה תחת כנפי השכינה.

וכדאיאת בתיקוני זהר¹⁴ בביאור הטעם שהקב"ה מתפאר כמה וכמה פעמים בכך שהוציא את בני ישראל ממצרים – דלכאורה, הרי הקב"ה הבטיח לאברהם "כי גר יהיה זרעך גו' ועבדום וענו אותם גו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"¹⁶, ומהו החידוש בכך שהקב"ה עומד בהבטחתו ומקיים מה שהבטיח? – כיון שהקב"ה הבטיח רק להוציאם מגלות מצרים, אבל לא הבטיח להוציאם ממ"ט שערי טומאה!

וזהו שבחו של הקב"ה – שמבלי הבט על כך שבני ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, הוציאם הקב"ה משם והכניסם לגבול הקדושה, ולא עוד אלא שכעבור חמשים יום בלבד נעשו בני ישראל מוכנים לקבל את התורה – "חמודה גנוזה"¹⁷, אשר, מלאכי השרת טענו שאין לתתה לבשר ודם, "מה אנוש כי תזכרנו"¹⁸, אלא "תנה הדרך על השמים"¹⁹, ואף-על-פי-כן נתנה הקב"ה לבני ישראל דוקא.

ונמצא, שהיציאה ממצרים היתה באופן ש"כהרף עין"²⁰ נעשה שינוי מן הקצה אל הקצה – מתכלית השעבוד לתכלית החירות, הן בגשמיות והן ברוחניות.

וכיצד זכו להגאולה ממצרים – על-ידי קרבן פסח, היינו, שעוד בהיותם במצרים קיימו הציווי "משכו וקחו גו' ושחטו הפסח"²¹, שלקחו צאן שהיה העבודה-זרה של מצרים²², ושחטו אותו לשם קרבן לה', ואחר כך אכלו ממנו, והאכילה היתה באופן ש"מתניכם חגורים גו' ומקלכם בידכם", היינו, שעומדים מוכנים לצאת ממצרים, מבלי לשאול "היאך נצא למדבר בלא צדה, אלא האמינו והלכו"²³ – שזוהי זכות גדולה שהקב"ה זוכר לישראל בכל הדורות, כדברי ירמיה'²⁴: "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך גו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", תמורת היותם בארץ מצרים, שנוסף לכך שהיתה שולטת על כל הארצות (שהרי פרעה היה מושל בכיפה²⁵), היתה טובה יותר מכל הארצות (חוץ מארץ ישראל²⁶).

לחזק את האמונה

ג. והנה, כשם שבני ישראל היו צריכים להיות מוכנים להיציאה ממצרים על-ידי-זה ש"מתניכם חגורים וגו'" בגשמיות – כמו כן היו צריכים להיות מוכנים להיציאה ממצרים ברוחניות⁷.

ועל זה מבאר אדמו"ר מהר"ש²⁷, שענין (ההליכה ב)רגל בנפש האדם מורה על כח האמונה, וזהו שמצינו שיש מעלה ברגל על הראש, לפי שהאמונה היא למעלה מטעם ודעת. אך על זה צריך להיות הענין ד"חגרה בעוז מתניה"²⁸,

– כפי שמביא מה שכתוב אדמו"ר הזקן באגרת הקודש²⁹ ש"מתנים הם דבר המעמיד כל הגוף עם הראש הנצב ועומד עליהם, והם המוליכים אותו ומביאים אותו למחוז חפצו, וכמו שהוא בגשמיות הגוף כך הוא בכחינת רוחניות הנפש האלקית, האמונה האמיתית בה' אחד . . . נקראת בשם מתנים, דבר המעמיד ומקיים את הראש הוא השכל המתבונן כו'" –

"כמו שאנו רואים בגשמיות שכאשר חוגר את מתניו אז הוא מהלך בקל יותר כו', ועל-דרך-זה יובן למעלה שבכדי להיות ההילוך חזק בהאמונה צריך להיות חגרה בעוז", ונמצא, ש"חיגור מתנים . . . הוא ענין חיזוק האמונה".

והענין בזה:

כאשר האמונה היא כדבעי אזי גם כללות העבודה היא כדבעי, "כי באמונה כתיב³⁰ וצדיק באמונתו יחיה", אל תקרי יְחִיָּה אלא יְחִיָּה³¹, היינו, שהאמונה

וענינו ברוחניות:

כאשר איש ישראל עובד עבודתו בעולם, עליו להזהר מה"רפש וטיט וקוצים וברקנים" שבעולם, כך, שגם בעת הליכתו בעולם, לא יתלכלך מהרפש וטיט ולא ינזק מקוצים וברקנים שבעניני העולם.

ובהקדמה:

עיקר מציאותו של יהודי - שלכן נקרא "אדם", "אתם קרויין אדם"³⁵ על שם "ארמה לעליון"³⁶ - היא נפשו האלקית, "חלק אלקה ממעל ממש"³⁷, וכידוע הפירוש ד"שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד"³⁸, שמציאותו של יהודי ("ישראל") היא באופן ש"הוי'" הוא "אלקינו", כחנו וחיותנו, ומצד זה נעשה הענין ד"הוי' אחד" - ענין המסירת-נפש, כפתגם אדמו"ר הזקן³⁹ שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד ח"ו מאלקות.

ומכל מקום רואים בפועל, שלמרות זאת, יתכן שיהודי יהיה במעמד ומצב בלתי-רצוי. והסיבה לזה היא - מפני שנמצא בעולם התחתון ובא במגע עם עניני העולם כו'.

והעצה לזה - לא להיות בהתבודדות כו', שהרי יש לו תפקיד ושליחות לפעול בעולם, כי אם - שלא לילך בעולם ברגלים יחפות... והיינו, שגם העקב שברגל, שהוא החלק היותר תחתון שבאדם (עד כדי כך שלא נרגש בו חיות⁴⁰), שמורה על הבחינה היותר תחתונה שבנשמה, לא יבוא במגע ישיר עם ה"רפש וטיט וקוצים וברקנים" דעניני העולם, כי אם על-ידי "ממוצע" - "נעל", שהיא הלבוש המגין על העקב שברגל - שזהו ענינה של נפש הבהמית, שהרי ה"נעל" נעשית מעור בהמה; אלא, שצריכים תחלה לברר ולזכך את נפש הבהמית, כשם שצריכים לעבד את עור הבהמה, "קוועטשן און דריקן כו'", עד שיהיה אפשר לעשות ממנה כלי תשמיש ל"אדם".

וכידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴¹ אודות רבינו הזקן בהיותו במעזריטש, שבאחד הפעמים שעמד לנסוע ממעזריטש לביתו, הלך רבי אברהם המלאך ללוותו אל העגלה, ואמר לבעל-העגלה: "מ'דארף שמייסן די פערד זיי זאלן וויסן אַז זיי זיינען פערד" (יש להצליף בסוסיים עד שידעו שהם סוסיים), או

פועלת חיות בכל תרי"ג המצוות, שזהו שאמרו רז"ל³² "תרי"ג מצוות ניתנו לישראל בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחיה".

אמנם, כדי שכח האמונה יוכל להספיק גם עבור ההליכה "במדבר בארץ לא זרועה" - הנה על זה צריך להיות חיזוק האמונה, שזהו ענין "חגרה בעוז מתניה", "מתניכם חגורים".

ומוסיף לבאר, "אך מי הוא הנותן כח ועוז לבחינת מתנים . . הוא עסק ולימוד התורה שבעל-פה . . אין עוז אלא תורה"³³, שהיא נותנת כח ועוז לבחינת מתנים החגורים כו', והיינו, ש"כאשר איש הישראלי יתלבש בלבוש התורה . . על-ידי-זה נמשך אצלו חיזוק האמונה", ומסיים, "והגם כי על-פי שכל אינו מושג כלל איך על-ידי-זה מתחזק האמונה, אבל באמת כן הוא, וגם האיך נוכל להשכיל דבר זה, הלא כל ענין האמונה הוא למעלה מן השכל, אם כן, אינו שייך שענין חיזוק האמונה נבין טעמו בכיון למה הוא מחזק כו'".

וכאשר ישנו ענין האמונה, וכן חיזוק האמונה, שזהו ענין "מתניכם חגורים" - אזי אינו שואל שאלות ("היאך נצא למדבר בלא צדה"), אלא הולך לבטח דרכו גם "במדבר בארץ לא זרועה", בידעו שהולך יחד עם הקב"ה, ובמילא בטוח הוא שיהיה לו כל טוב ברוחניות ובגשמיות.

שהסוס יפסיק להיות סוס...

ד. ועל-דרך-זה ישנו גם הענין ד"נעליכם ברגליכם" כפי שהוא ברוחניות³⁴:

ענין ה"נעל" הוא - ש"שומר ומגין על הרגל, לפי שבהרגל הולכים על הארץ שיש שם רפש וטיט וקוצים וברקנים שבלתי לבוש המנעל יזיק להרגל, ולכן צריכים להרגל לבוש המנעל דוקא שהוא לבוש גס שמגין על הרגל".

והנה, "הנעלים עושים מעור בהמה עבודה היטב על-ידי שדורכים אותה לרכותה מקשיותה, וגם על-ידי סממנים המעבדים אותה היטב", שעל-ידי-זה יכולים לעשות ממנה כלי" שיהיה בצורה המתאימה לרגל - "נעל", ועוד זאת, שהרי "עור הבהמה יש לה סרחון, וכאשר מעבדים אותה נעשה העור מתוקן ויפה כו'".

אמנם, ישנו סוג של נפש הבהמית שהוא בבחינת "כלב" - "כולו לב"⁴⁹, דהיינו שהשקיע עצמו כל-כך בתאוות איסור, עד שנתבטל ממנו גדר בהמה טהורה, ונעשה חצוף ככלב⁵⁰, ואין לו עוד שייכות לשכל כלל.

ולסוג זה של נפש הבהמית - אין תועלת בהסברה, והעצה היחידה היא - להכותו במקל.

וענין ה"הכאה" - מצינו גם על-ידי דיבור, כמו שכתוב⁵¹ "ויך את המצרי", "שהרגו בשם המפורש"⁵², וענינו בעבודה - לצעוק עליו ולגעור בו, וכמו שכתוב אדמו"ר הזקן בתניא⁵³ "ירעים עליה בקול רעש ורוגז... לומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו'... עד מתי תסתיר לפני... האמת!"

כלומר: האמת היא - שכל העולם אינו מציאות לעצמו כלל, אלא הקב"ה הוא המנהיג הכל, וכל העולם בטל לגביו. ולעתיד לבוא יהיה ענין זה בגילוי, והכל יראו זאת במוחש בעיני בשר, כמו שכתוב⁵⁴ "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר יחדיו כי פי הוי' דיבר".

ובפרטיות יותר: "פי הוי' דיבר" - קאי על דיבורו של הקב"ה "אנכי הוי' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים גו"⁵⁵, שפירושו, ששם הוי', "היה הוה ויהיה כאחד"⁵⁶, שלמעלה מזמן ומקום ולמעלה מהגבלות העולם - נעשה "אלקיך", "כחך וחיותך"⁵⁷, ויתרה מזה, שבחינת "אנכי", "אנכי מי שאנכי" (שלמעלה משם הוי')⁵⁸, נעשה "כחך וחיותך". ומצד זה נעשה "הוצאתיך מארץ מצרים" - יהודי אינו כפוף כלל להמצרים והגבלות דהעולם.

וענין זה יראו לעתיד לבוא גם בעיני בשר, אבל האמת היא, שגם עתה כן הוא, שיהודי אינו נמצא בתוך המצרים והגבלות דהעולם, כיון שחיותו משם הוי' שלמעלה מהעולם.

ולכן מרעים הוא בקולו על הנפש הבהמית - "עד מתי תסתיר לפני... האמת", ותוסיף לרצות להכניסני בתוך המצרים וגבולים דהנחות העולם?!... וזהו גם כן תוכן הענין ד"ויך את המצרי", "שהרגו בשם המפורש" - שהרי "שם המפורש" הוא שם הוי'⁵⁹, והיינו שצריכה להיות ההתבוננות באלקות שלמעלה מהעולם (שם הוי'), וגילוי אור זה פועל הכאה בנפש הבהמית.

בנוסחא אחרת: "מ'דארף שמייסן די פערד זיי זאלן ווערן אויס פערד" (יש להצליף בסוסים עד שיחדלו להיות סוסים), ואמר רבינו הזקן, שנתחדשה אצלו דרך בעבודה, והניח את נסיעתו ונשאר עוד איזה זמן במעורבות.

והענין בזה - שלכל לראש צריכים לפעול על נפש הבהמית שתדע שהיא "בהמה", שכן, אם יניחה לנפשה, אזי לא זו בלבד שתשאר בהמה, אלא היא עלולה לרמיין לעצמה שהיא כאחד האדם... ולאחרי כן יכולים וצריכים לפעול שתחדל להיות בהמה ("ווערן אויס פערד").

ובסגנון האמור - שיעשו ממנה כלי תשמיש לאדם, דהיינו נפש האלקית, שזהו שעושים מעור בהמה נעל לאדם, ועל-ידי-זה נעשה הבריור בשלימות, עד שזוכה שלעתיד לבוא תהיה הנשמה ניזונית מן הגוף⁴².

וכאשר "נעליכם ברגליכם", אזי יכול להלך ברשות-הרבים באופן שלא זו בלבד שאינו ניזוק ח"ו, אלא אדרבה, שממלא שליחותו בכירור וזיכוך עניני העולם והעלאתם לקדושה, על-ידי עבודתו באופן ד"בכל דרכיך דעהו"⁴³.

העצה היחידה - מקל

ה. ונוסף לזה צריך להיות גם הענין ד"מקלכם בידכם"⁴⁴:

איתא במדרש⁴⁵ "אין הקב"ה רודה את הרשעים אלא במטה, ולמה, לפי שנמשלו לכלבים... כשם שדרכו של כלב לרדות במקל, כך הם לוקים במקל".

ובהקדים⁴⁶ החילוק בין כלב לשאר בהמות - שיש בהמות טהורות שאפשר להקריבן על-גבי המזבח, היינו, שעם היותה "בהמה", אפשר להעלותה לקדושה. מה-שאיין-כן כלב, שאפילו "מחיר כלב"⁴⁷ אסור למזבח. ולכן, העצה היחידה עבור "כלב" היא - לרדותו ולהכותו במקל.

ועל-דרך-זה ברוחניות - בנוגע לנפש הבהמית:

ישנו סוג של נפש הבהמית, שאפשר להסביר לו ענין בשכל. והיינו, שאף שנפש הבהמית עיקרו מדות, ואין לו שייכות לשכל (ולכן נקרא בשם "מלך זקן וכסיל"⁴⁸, כיון שאין לו שייכות לשכל אמיתי) - מכל מקום, גם אותו אפשר "לתפוס" על-ידי שכל והסברה.

אמנם, ענין זה צריך להיות באופן ש"מקלכם בידכם" – יד ימין, היינו, באופן ד"ימין מקרבת"⁶⁰.

הוראה לכל יום

ו. וזוהי כללות ההוראה בנוגע לאופן היציאה ממצרים – שענין זה צריך להיות בכל יום, כלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶¹, שכל הימים "מזמן יציאת מצרים עד גאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן הם ימי צאתך מארץ מצרים":

לכל לראש צריכה להיות שחיטת הפסח, דהיינו, לשחוט את ה"עבודה זרה" של מצרים, ודוגמתו בכל מדינה ומדינה – הענין המיוחד שבני המדינה להוטים אחריו ומשתחוים לו, אם זה "עגל הזהב", וכיוצא בזה בשאר הענינים הקשורים עם הנהגת וחוקי הטבע, שעל זה אומרים ליהודי "מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה"⁶², כיון שיהודי הוא למעלה מענינים אלו.

ואז, כאשר "מתניכם חגורים" שהוא ענין חיזוק ותוקף האמונה, "נעליכם ברגליכם", כדי להפסיק אפילו בין העקב שברגל לעניני ארציות, "ומקלכם בידכם", כדי להתגבר על היצר הרע שרוצה לבלבלו – אזי יוצאים ממצרים, והולכים לקבל את התורה מחדש.

וענין זה הוא בכחו וביכלתו של כל אחד ואחד מישראל, ובמילא, הרי זה חובתו וזכותו – שגם בשעה שנמצא עדיין בגלות, שוחט הוא את העבודה-זרה, ועומד מוכן לצאת מן הגלות אל הגאולה, כך, ש"אף-על-פי שיתמהמה", עומד הוא במעמד ומצב ד"מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם", וממתין בשמחה להרגע שבו תבוא הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ז, סעיפים מד"ט; אחרון של פסח, ה'תשט"ו, סעיף טז)

הערות |

1. תרל"ז – בתחלתו ובסופו (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' שפז ואילך; תשטו ואילך).
2. ישעיה נב, יב.
3. פרשת ראה טז, ג.
4. בא יב, יא.
5. שבת ט, ב.
6. ראה ברכות מב, סוף עמ' א ובפירושי רש"י ותוספות. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן קסז סעיף טו. במדבר רבה פרשה א, ב (ובמתנות כהונה שם). הובא בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' י.
7. ראה גם תורת מנחם ח"ד עמ' 34-5.
8. שמות א, יד.
9. בא יב, לה.
10. שם, לו.
11. ברכות ט, ב. וש"נ.
12. וכבר האריכו במפרשים (ראה מפרשים לברכות שם. שפ"ח לפירוש רש"י בשלח על הפסוק. ועוד) – מאיפה היה למצרים כסף וזהב, דהרי כתיב (בא יב, לו) "וינצלו את מצרים", וכפירוש חז"ל שעשאוה כמצודה כו'.
13. פירוש רש"י בשלח טו, כב – ממכילתא בא שם. ועוד.
14. זהר חדש ריש פרשת יתרו (לא, א).
15. ראה זהר ח"ב קע, ריש עמ' ב. מכילתא בשלח יד, כח. ועוד.
16. לך לך טו, יג"ד.
17. שבת פח, סוף עמ' ב.
18. תהלים ח, ה.
19. שם, ב. וראה שבת שם.
20. מכילתא בא יב, מא. פירוש רש"י שם.
21. בא יב, כא.
22. ראה וארא ח, כב ובפירוש רש"י. ועוד.
23. פירוש רש"י בא יב, לט.
24. ירמיה ב, ב.
25. ראה מכילתא בשלח יד, ה. ועוד.
26. ראה פירוש רש"י עקב יא, י. ועוד.
27. המשך וככה תרל"ז פרק סא (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תקלו ואילך).
28. משלי לא, יז.
29. סימן א.
30. חבקוק ב, ד.
31. ראה לקוטי דיבורים ח"א קמא, ב (במהדורה בלשון הקודש עמ' 199). ועוד.
32. מכות כד, א. הובא בתניא פרק לג (מב, ב).

גאולה בזכות הילדים

ליל הסדר סובב סביב חינוך הילדים, שכן היציאה ממצרים היתה בזכות חינוך ילדי ישראל. החינוך תופס מקום מרכזי גם בהכנה לגאולה העתידה

א. כיון שבנוגע לגאולה העתידה נאמר¹ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", הרי מובן שבימים האחרונים דחג הפסח, הקשורים עם הגאולה העתידה, צריכים להיות מודגשים אותם ענינים דימים הראשונים דחג הפסח הקשורים עם היציאה ממצרים.

מהענינים העיקריים בימים הראשונים דחג הפסח הוא ענין אמירת ה"הגדה" בלילות הראשונים דחג הפסח, וכיון שהיום הולך אחר הלילה², הרי זה ענין עיקרי גם בהימים הראשונים דחג הפסח.

והנה, ענין ה"הגדה" הוא על שם הכתוב³ "והגדת לבנך"⁴, שזהו ענין עיקרי בחג הפסח, ומשום זה צריכים להשתדל שלא יישנו התינוקות⁵, ולדוגמא: "יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך . . בשביל התינוקות שלא יישנו"⁶, וצריכים לעשות כמה פעולות כדי להתמיה את התינוקות שישאלו⁷, שגם הם ישתתפו במהלך ה"סדר".

ומהטעמים לזה - לפי שכללות הענין דגלות ושעבוד מצרים והיציאה ממצרים קשור במיוחד עם ילדי ישראל:

שעבוד מצרים התחיל מזה שפרעה לא היה יכול לסבול ש"בני ישראל פרו גו' במאד מאד"⁸, באמרו אל עמו "הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו"⁹, ועד שגזר "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"¹⁰.

וכמו כן בנוגע להגאולה ממצרים - אמרו חז"ל¹¹ "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים", על-ידי-זה שלא התפעלו מקושי השעבוד,

33. מכילתא יתרו יט, טז. ועוד.
34. ראה שם פרק קח ואילך (ספר המאמרים שם עמ' תרס ואילך).
35. יבמות סא, ריש עמ' א.
36. ראה של"ה ג, ריש עמ' א. ועוד.
37. תניא ריש פרק ב.
38. ואתחנן ו, ד. וראה ספר השיחות תש"ז עמ' 91. היום יום יב מרחשון.
39. ראה אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד עמ' שפד (נעתק ב"היום יום" כה תמוז). שם עמ' תקמו (נעתק ב"היום יום" כא סיון). ועוד.
40. ראה אבות דרבי נתן סוף פרק לא.
41. לקוטי דיבורים ח"א ל, א. ועוד.
42. ראה המשך וככה תרל"ז פרק צ"ב (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרכא ואילך). ד"ה אלה תולדות נח תרל"ז (ספר המאמרים תרל"ז ח"א עמ' טו). ספר השיחות תורת שלום עמ' 127 ואילך. ספר המאמרים תרח"ץ עמ' ריט. ספר המאמרים מלוקט אדר-סיון עמ' קסח. וראה גם לעיל עמ' 165.
43. משלי ג, ו. וראה רמב"ם הלכות דעות סוף פרק ג. טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן רלא. שולחן ערוך אדמו"ר הוקן שם סימן קנו סעיף ב.
44. ראה שם פרק קיז ואילך (ספר המאמרים שם עמ' תרעח ואילך).
45. שמות רבה פרשה ט, ב.
46. המשך הענין כאן - משיחת אחרון של פסח תשט"ו סעיף טז.
47. תצא כג, יט.
48. קהלת ד, יג.
49. מאורי אור בערכו.
50. ראה ישעיה נז, יא. ביצה כה, ב.
51. שמות ב, יב.
52. פירוש רש"י שם, יד.
53. פרק כט (לו, א)
54. ישעיה מ, ה.
55. יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.
56. זהו ח"ג רנז, סוף עמ' ב. פרדס שער א פרק ט. תניא שער היחוד והאמונה פרק ז. ובכ"מ.
57. ראה לקוטי תורה במדבר טז, סוף עמ' ד. ריש פרשת ראה. ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשוון עמ' רסח. אדר-סיון עמ' שלו. ועוד.
58. לקוטי תורה פינחס פ, ב.
59. סוטה לח, א. סנהדרין ס, א. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ב.
60. סוטה מז, א. וש"נ. וראה בעיון יעקב לעין יעקב שם.
61. ריש ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תש"ח (ספר המאמרים תש"ח עמ' 159).
62. ירמיה י, ב. וראה שבת קנו, סוף עמ' א. וש"נ.

ועוד זאת, שההכנה להיציאה ממצרים היתה על-ידי דם מילה ודם פסח²⁶:
דם מילה - שגם כאשר מדובר אודות ילדים קטנים ביותר, מכניסים אותם
מיד בבריתו של אברהם אבינו, ברית עם הקב"ה²⁷;

ודם פסח - "משכו וקחו לכם גו"²⁸, היינו, שלא זו בלבד שלא משתחוים ח"ו
לעבודה-זרה של מצרים, אלא אדרבה, שלא מתפעלים מהם כלל, ולוקחים את
העבודה-זרה שלהם וקושרים אותו בכרעי המטה²⁹, על מנת להקריבו קרבן לה',
ולאחר שחיטת השה לוקחים מדמו ונותנים "על שתי המזוזות ועל המשקוף"³⁰,
היינו, לא רק בחדר לפניו מחדר, אלא באופן שהתינוקות רואים שאין זה דבר
שנעשה בצנעה, כי אם דבר הגלוי ומפורסם לכל,

- תינוקות לא יודעים "חכמות", וכאשר רואים שהנהגה כלפי חוץ אינה
מתאימה עם הנהגה שבתוך הבית, שואלים הם לפשר הדבר, דממה-נפשך:
אם הנהגה שבתוך הבית היא כפי האמת - למה מתביישים בפני השכן; ואם
מתביישים בפני השכן, הרי זו הוכחה שמהו לא בסדר ... -

מבלי להתפעל מכך שהנהגה זו היא בניגוד לדעת פרעה ומצרים, שהם הרוב,
ובמילא טוענים שהנהגה צריכה להיות באופן ד"אחרי רבים להטות"³¹ - כיון
שבני ישראל יש להם סדר הנהגה משלהם, להיותם "הדבקים בה' אלקיכם חיים
גו"³².

וכפי שמצינו בהנהגתו של היהודי הראשון - שבין מסעיו וגלויותיו היה
גם במצרים - שהיה אחד ויחיד בניגוד לכל העולם כולו שהיה מעבר השני³³,
ולא זו בלבד שלא התפעל מהעולם, אלא אדרבה - "ויקרא שם בשם ה' א-ל
עולם"³⁴, "אל תקרי ויקרא אלא ויקריא"³⁵, שהכריז בכל העולם כולו שהקב"ה
הוא "א-ל עולם", היינו, לא רק "א-ל העולם", אלא "א-ל עולם"³⁶, כיון ש"אין
עוד מלבדו"³⁷.

ועל-ידי חינוך בני ובנות ישראל באופן האמור - זכו להיציאה ממצרים על-
ידי משה רבינו, "גואל ראשון"³⁸.

והמשיכו ללדת בנים ובנות - בסיוען של ה"מילדות העבריות" שנאמר עליהן¹²
"ותחיין את הילדים", "שהיו מספיקות להם מים ומזון"¹¹, וגידלו וחינכו אותם
על-פי המסורת שקיבלו מאבותיהם.

ודוקא ילדים אלו, שנולדו גדלו ונתחנכו במעמד ומצב של שעבוד מצרים,
ומעולם לא ראו חיים יהודיים באופן של חירות, ללא שלטון של אינם-יהודים
- "הם הכירוהו תחילה (עוד לפני משה רבינו והזקנים), שנאמר¹³ זה א-לי
(שראיתי כבר) ואנוהו"¹⁴.

בזכות החינוך

ב. ובפרטיות יותר:

החינוך של בני ובנות ישראל היה באופן כזה שכאשר בא משה רבינו ואמר
להם את הבשורה ד"פקד פקדתי"¹⁵, אזי "ויאמן העם גו' ויקדו וישתחוו"¹⁶
[היינו, שהאמונה פעלה גם על גופם להיות באופן של קידה, כפיפת קדקוד,
ועד להשתחוואה שהיא באופן של השתטחות לארץ בפשוט ידים ורגלים¹⁷],
והסכימו לצאת ממצרים, ו"לא אמרו היאך נצא למדבר - "ארץ לא זרועה"¹⁸ -
בלא צדה אלא האמינו והלכו"¹⁹.

כלומר: אף-על-פי שכבר לא היה שעבוד מצרים, שהרי "בראש השנה בטלה
עבודה מאבותינו במצרים"²⁰, ואם כן, היו יכולים בני ישראל להשאיר במצרים
שהיתה המעולה שבכל הארצות²¹, "כגן ה' כארץ מצרים"²², ובפרט שישבו
בארץ גושן שהיתה "מיטב הארץ"²³ - אף-על-פי-כן, היה רצונם וחפצם לילך
אחר הקב"ה, גם כאשר בשביל זה צריכים לצאת ל"ארץ לא זרועה", ועל זה
נאמר¹⁸ "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא
זרועה".

ובאופן כזה חינוכו את בנייהם ובנותיהם - שגם הם לא ירצו להשאיר במצרים,
אלא רצונם וחפצם יהיה לילך אחר הקב"ה, והיינו, לא כסברת פרעה שאמר
"לכו נא הגברים ועבדו את ה'" (שהרי "אין דרך הטף לזבוח")²⁴, ואילו הילדים
- טוען פרעה - שייכים ל"חברה", וצריכים לחנכם ברוח התרבות של המדינה
וכו'; אלא באופן ש"בנערינו גו' נלך בכנינו ובכנותינו גו' נלך"²⁵.

הנקודה העיקרית

ג. וענין זה - חינוך בני ובנות ישראל ברוח היהדות - הוא הנקודה העיקרית שעליה סובב והולך "ליל הסדר":

לכל לראש יש להשתדל "שלא יישנו התינוקות", היינו, שהנשמה לא תתעייף מהעייפות של הגוף שמנסה לגרור את הנשמה אחריו - על-ידי-זה שמחנכים אותם באופן שיורגש אצלם שהנשמה היא העיקר והגוף אינו אלא טפל בלבד. ואז צריך להיות "והגדת לבנך" - לכל הארבעה בנים, שהרי "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה"³⁹, היינו, שגם כשישנו בן שהנהגתו היא היפך ד"חכם", צריכים לומר לו שגם אודותיו דיברה תורה,

ולהסביר לו שכשם שביציאת מצרים שחטו בני ישראל את העבודה-זרה של מצרים, כמו כן בכל דור ודור צריכים לשחוט את העבודה-זרה של המדינה, שהוא ענין ההשתחוואה לסדר ההנהגה בעולם כפי המתחייב על-פי חוקי הטבע - כיון שאין זה שייך לבני ישראל, עליהם נאמר⁴⁰ "כי לי בני ישראל עבדים", "עבדי הם ולא עבדים לעבדים"⁴¹, ובנדון דידן, ש"חוקות שמים וארץ"⁴² הם בבחינת "עבדים" לה', להיותם כגרזן ביד החוצב בו⁴³, ובמילא, אין לבני ישראל מה להתפעל מחוקי הטבע, אלא עליהם לקיים את רצונו של הקב"ה, גם על חשבון ויתור על אפשרות של פרנסה בדרך הטבע - על-דרך ההליכה "בארץ לא זרועה" - ולידע שזוהי טובתם לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות,

ועד שפועלים שכל ה"ארבעה בנים" נעשים "בני תורה" ("תורה קינדער"), בנים שכנגדם דיברה תורה, וכבוא שביעי של פסח ואחרון של פסח - "הם הכירוהו תחילה".

"נער קטן נוהג במ"

ד. וענין זה מודגש גם בימים האחרונים דחג הפסח, הקשורים עם הגאולה העתידה, אודותה מדובר בהפטרות דאחרון של פסח:

לאחרי שהכתוב מבאר גדולות ונפלאות אודות משיח, הן בנוגע לעצמו, "ונחה עליו רוח ה' וגו' רוח דעת ויראת ה' וגו"⁴⁴, "והריחו ביראת ה' ולא למראה

עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח"⁴⁵, "ושפט בצדק דלים גו"⁴⁶, והן בנוגע לפעולתו בכל העולם, שישתנה טבע העולם עד כדי כך שאפילו חיות טורפות לא יזיקו, "וגר זאב עם כבש וגו"⁴⁷ - מוסיף הכתוב⁴⁷: "ונער קטן נוהג במ".

ולכאורה: מהי ההתפעלות והחידוש בזה ש"נער קטן נוהג במ" - לאחרי שנתבטל טבע האכזריות שלהם!?

אך הענין בזה - שכוונת הכתוב להדגיש את גודל החשיבות של "נער קטן":

ובהקדמה - שישנם הטוענים ש"נער קטן" יש להניחו לנפשו עד שיגדל ויהיה (לא רק בן י"ג שנה, שאז נעשה גדול על-פי תורה, אלא) בן י"ח שנה, שאז יכול להשתתף ב"בחירות"... ואז יבחר בעצמו את דרכו בחיים, דרך התורה והיהדות, או דרך אחרת ח".

אי לזאת יש להדגיש את גודל החשיבות ד"נער קטן" וגודל ההכרח בחינוכו של הנער מקטנותו - שדוקא על-ידי-זה יכולים להבטיח שכאשר יגדל יבחר לילך בדרך התורה והיהדות.

וענין זה מודגש גם בנוגע להגאולה העתידה - שהערוכה לכך היא על-ידי-זה שישנו גם ה"נער קטן", וכמו ביציאת מצרים, שכאשר פרעה אמר "לכו נא הגברים", אמר משה רבינו שהגברים לבד אינם יוצאים ממצרים, אלא רק "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו", ועל-דרך-זה בגאולה העתידה, שצריך להיות גם ה"נער קטן" שמחנכים אותו באופן כזה שלא זו בלבד שהוא בעצמו לא יתנהג כמו "חיה רעה", אלא אדרבה, שיתנהג כראוי למי שתפקידו להיות "נוהג במ", להנהיג גם בעל-י-חיים כאלה שמצד עצמם הם חיות טורפות, כמו זאב ונמר, פתן וצפעוני.

אהבה עצמית ל"נער ישראל"

ה. וביאור הענין בעומק יותר:

ידוע הביאור⁴⁸ בענין "הבן שואל" שבהתחלת ההגדה - שזה שהתינוק דוקא שואל מעורר למעלה הענין ד"כי נער ישראל ואוהבו"⁴⁹, כתוב המדבר בזמן דיציאת מצרים.

המזלג בימי ראשון ("סאָנדיי־סקול'ס"), כדי שידעו שהם יהודים, ומי שירצה להדר יותר, ישלח את ילדיו ללימודי יהדות גם בשאר ימי השבוע בשעות אחרי-הצהריים ("עפטער-נון־סקול'ס"), ששם ילמדו גם אל־ף־בית, וילמדו איזה שיר יהודי...

ועל זה צריכים לספר ולהסביר להם כיצד נעשו בני ישראל לעם - על־ידי־זה שעזבו את ארץ מצרים, מיטב הארץ, והלכו אחרי הקב"ה, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", ובאופן כזה חינו את בניהם ובנותיהם - שידעו שנשמתם עיקר וגופם טפל, שלכן הולכים אחר הקב"ה מבלי לעשות חשבונות אם זוהי ארץ זרועה או ארץ לא זרועה, בידעם שזהו רצונו של הקב"ה, כפי שנמסר להם על־ידי נביאו, משה רבינו.

- הן אמת שהנהגה צריכה להיות על־פי דרכי הטבע, וכמו שכתוב⁵⁴ "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", אבל, בודאי לא באופן שעלול להביא לידי סכנה לכללות השייכות ליהדות על־ידי נישואי תערובת רחמנא לצלן, כדאיתא בגמרא⁵⁵ שאסרו יינם משום בנותיהם, ועל־דרך־זה בשאר ענינים כיוצא בזה.

צריכים להסביר לאותם הורים שהדרך היחידה להבטיח שילדיהם ישארו יהודים, היא, על־ידי־זה שמגדלים ומחנכים אותם מקטנותם בבית יהודי ובסביבה יהודית - "הר קדשי"⁵⁶ - שחדורים באווירה של יהדות, תורה ומצוותיה, ואז יגדלו באופן ש"הם הכירוהו תחילה", שתהיה להם הכרה באלקות.

ועל־ידי הנהגה כזו נעשה "כי נער ישראל ואוהבהו" - שמגדלים דור שהקב"ה מראה להם אהבתו באופן גלוי, בדוגמת האהבה ל"נער", ילד קטן, שרגילים לנשקו וחוזרים ומנשקים אותו כמה פעמים במשך היום (מה־שאי־כן בן גדול, שלא רגיל שינשקוהו כל־כך),

ואהבה זו מתבטאת גם בכך שהקב"ה נותן להם כל המצטרך להם בבני חיי ומזוני, לא רק ברוחניות⁵⁷, אלא גם בגשמיות - כמובן מדברי הרמב"ם⁵⁸ בנוגע לסדר הלימוד עם "נער", שמבטיחים ונותנים לו ממתקים, ממון וכבוד כו', לפי ערך השגתו.

ומובן שאין זה בסתירה להאמור לעיל בענין "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" - כי, הכוונה היא שצריכים רק להיות מוכנים לילך אחר הקב"ה

והענין בזה - כפי שמבאר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע⁵⁹ בענין "כי נער ישראל ואוהבהו", שזהו על־דרך שרואים במוחש בטבע בני אדם שהאהבה לכן קטן היא גדולה ביותר, ואדרבה, גודל האהבה לכן קטן בטבע בני אדם למטה הוא מפני שכן הוא למעלה, ומזה משתלשל גם למטה.

והיינו, שההתקשרות ואהבה העצמית דהקב"ה לישראל היא לא מצד ענין השכל וההשגה כו', אלא מצד הענין ד"נער ישראל" דוקא, שמורה על הקטנות, שענינו בעבודה הוא ענין הביטול, קבלת־עול ומסירת־נפש, שעל־ידי־זה דוקא לוקחים את העצמיות דלמעלה, מה־שאי־כן כאשר העבודה היא מצד השכל וההבנה, שעל־ידי־זה לוקחים רק עד כמה שיד שכלו מגעת.

וזהו שאמרו חז"ל⁶¹ "פתי יאמין לכל דבר"⁶², זה משה - דאף שאצל משה רבינו היתה שלימות ההבנה וההשגה, הרי לגבי הקב"ה נחשב הוא ל"פתי". וכן הוא בענין "נער ישראל" - שגם כאשר נמצאים במעמד ומצב שנקראים בשם המעלה, "ישראל", נרגש שלגבי הקב"ה נחשבים ל"נער".

וענין זה - "כי נער ישראל ואוהבהו" - מודגש ביציאת מצרים שבחג הפסח, וכמו כן בגאולה העתידה; ומצד זה מודגש בהם גם גודל החשיבות ד"נער ישראל", "נער קטן", כפי שהוא בפשטות הענינים.

"נשיקות" מהקב"ה

ו. ומכל זה מובן שכאשר מתכוונים לגאולה העתידה, יש להדגיש את גודל החשיבות וההכרח שבהתעסקות בענין החינוך, שכל בני ובנות ישראל יקבלו חינוך יהודי:

ישנם הטוענים שכיון ש"אתם המעט מכל העמים"⁶³, צריכים להשתדל להיות בהיכרות ובידידות עמהם, להתנהג כמותם, לאכול ולשתות ולטייל עמהם, וכיוצא בזה.

ועל־דרך־זה בנוגע לחינוך הילדים - טוענים הם שיש לשלוח אותם לבתי־ספר ממלתיים, שהרי יש לדאוג לכך שבבוא הזמן שיצטרכו למצוא פרנסתם לא ימצאו את עצמם ב"ארץ לא זרועה", אלא יוכלו להתמודד ולהתחרות עם החברה בעולם שמסביבם; ובנוגע ללימודי היהדות - מספיק שילמדו על קצה

אפילו "במדבר בארץ לא זרועה", אבל בנוגע לפועל, הנה כאשר הולכים אחר הקב"ה, "בחוקותי תלכו וגו'"⁵⁹, אזי מראה הקב"ה את אהבתו בגלוי ונותן את כל הברכות, "ונתתי גשמיכם בעתם"⁶⁰, וכל הברכות האמורות בפרשה, גם במשך הזמן הקצר שנמצאים עדיין בגלות, ועד שזוכים לקיום היעודי⁶¹ "ואולך אתכם קוממיות", בגאולה האמיתית והשלימה עלי-ידי משיח צדקנו.

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ד, סעיפים לב-לח)

הערות |

1. מיכה ז, טו.
2. חולין פג, סוף עמ' א.
3. בא יג, ח.
4. ראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים עמ' ה.
5. ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעב סעיף כג.
6. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סעיף א. - ובסידור הארז"ל (סידור קול יעקב) משמע שגם את הקערה צריכים לסדר קודם ההליכה לבית הכנסת, אבל בבית הרב אין נוהגין כן (ראה הגדה של פסח הג"ל שם (פיסקא "יסדר על שולחנו")).
7. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סעיף לא. סימן תעג סעיפים יד-טו. סעיף לח.
8. שמות א, ז.
9. שם, י.
10. שם, כב.
11. סוטה יא, ב.
12. שם, יז ובפירוש רש"י.
13. בשלח טו, ב.
14. סוטה שם (ובפירוש רש"י).
15. שמות ג, טז.
16. שם ד, לא.
17. ראה פירוש רש"י מקץ מג, כח.
18. ירמיה ב, ב.
19. פירוש רש"י בא יב, לט. וראה פירוש רש"י האזינו לב, ד.
20. ראש השנה יא, ריש עמ' א.
21. פירוש רש"י שלח יג, כב.
22. לך יג, י.
23. ויגש מז, ו. שם, יא.

24. בא י, יא (ובפירוש רש"י).
25. שם, ט.
26. יחזקאל טז, ו. וראה מכילתא ופירוש רש"י בא יב, ו.
27. לך יז, י ואילך.
28. שמות יב, כא.
29. ראה טור אורח חיים סימן תל. ועוד.
30. בא יב, ז.
31. משפטים כג, ב.
32. ואתחנן ד, ד.
33. בראשית רבה סוף פרשה מב.
34. וירא כא, לג.
35. סוטה י, סוף עמ' א ואילך.
36. ראה לקוטי תורה סוף פרשת תבוא (מב, ד. מג, ג). ובכ"מ.
37. ואתחנן ד, לה.
38. ראה שמות רבה פרשה ב, ד. זהר ח"א רנג, א. ועוד.
39. נוסח הגדה של פסח.
40. בהר כה, נה.
41. בבא מציעא י, א. וש"נ.
42. ירמיה לג, כה.
43. על-דרך לשון הכתוב - ישעיה י, טו.
44. שם יא, ב.
45. שם, ג.
46. שם, ד.
47. שם, ו.
48. שיחת ליל א' דחג הפסח תש"ד בתחלתה (ספר השיחות תש"ד ריש עמ' 77) - הובא בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים פייסקא "הבן שואל" (סוף עמ' יב ואילך).
49. הושע יא, א.
50. בר"ה כי נער ישראל תרס"ו (ספר המאמרים תרס"ו-תרס"ז עמ' כז ואילך). וראה גם ד"ה זה בספר המאמרים תשט"ז עמ' ל ואילך. לקוטי שיחות חכ"א עמ' 20 ואילך.
51. ראה שמות רבה ריש פרשה ג.
52. משלי יד, טו.
53. ואתחנן ז, ז.
54. פרשת ראה טו, יח. וראה בכל זה ד"ה וברכך גו' במאמרי אדמו"ר הזקן - תקס"ה ח"ב (עמ' תרמח ואילך). תקס"ח ח"א עמ' קסה ואילך. דרך חיים בהקדמה. ספר המצוות להצמח צדק מצוות תגלחת מצורע פרק ב ואילך (קו, א). קונטרס ומעין מאמר יז ואילך. לקוטי שיחות חל"א סוף עמ' 172 ואילך (אוצר לקוטי שיחות מועדים שיחה ה לפורים סעיף ד ואילך).
55. שבת יז, ב. וש"נ.
56. ישעיה יא, ט. ועוד.
57. ראה אור התורה וירא (כרך ד) תשנה, ב אילך.

- .58 בפירוש המשניות שלו סנהדרין ריש פרק חלק. וראה הלכות תשובה פרק י הלכה ה.
.59 ריש פרשת בחוקותי.
.60 שם, ד.
.61 שם, יג.

בשפתי צדיקים

היום המאסף

שמו של "אחרון של פסח" רומז להיותו היום המאסף, שבו ניתן לאסוף ולהשלים את מה שנחסר בימים שלפניו. לכן מאיר ביום זה הגילוי של משיח, שכן עניינו של משיח הוא "קיבוץ נדחי ישראל" – איסוף הניצוצות והכוחות שאבדו לבני ישראל בשנות הגלות, והשבתם לבעליהם האמיתיים • בפרט אמורים הדברים בדורנו, המאסף לכל הדורות שלפניו

א. בסעודת אחרון של פסח לפני עשרים שנה¹, אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר: לחיים, (ופירש), יתן השם יתברך שכל הגילויים של יום-טוב זה, והגילוי של יום זה, אחרון של פסח, הגילוי של משיח, יומשכו בהתגלות בחסד וברחמים.

ופירוש הדברים:

יום-טוב (סתם) – קאי על כל הימים-טובים, כפי שאומרים בנוסח "אתה בחרתנו" בתפלת כל יום-טוב. ולכן הוסיף כ"ק מו"ח אדמו"ר והדגיש "יום-טוב זה", שכוונתו להיום-טוב דחג הפסח בפרט.

ואכן בחג הפסח ישנם ב' הענינים: (א) ענין היום-טוב שבו, אשר, נוסף על היותו אחד משלשת הרגלים, הרי הוא "ראש (השנה) לרגלים"² (לא רק תחילה לרגלים, תחילה בזמן, אלא "ראש לרגלים"), דכשם שהראש שבאדם כולל את החיות של כל האברים ומנהיג אותם³, כמו כן כולל חג הפסח את כל הימים-טובים ומנהיג אותם. (ב) חג הפסח. וכוונת כ"ק מו"ח אדמו"ר בדבריו אודות "הגילויים של יום-טוב זה" היא – הן להגילויים של יום-טוב בכלל (שכל הימים-טובים כלולים בחג הפסח), והן להגילויים של חג הפסח ביחוד.

וממשיך כ"ק מו"ח אדמו"ר - "והגילוי של יום זה, אחרון של פסח, הגילוי של משיח":

כיון שאומר "והגילוי כו'" (בוא"ו המוסיף), מובן, שאין כוונתו לענינו של אחרון של פסח כפי שהוא אחד מימי הפסח (דכשם שבכל יום-טוב חוגגים בחוץ לארץ יום-טוב שני של גלויות, כך גם בשביעי של פסח יש יום-טוב שני) - שהרי אין זה ענין נוסף, אלא רק פרט ממה שאומר לפני זה אודות "הגילויים של יום-טוב זה"; ועל כן צריך לומר, שכוונתו לענין מיוחד שישנו באחרון של פסח שאינו בשאר ימי הפסח שלפני זה.

וממשיך לבאר שזהו "הגילוי של משיח", שאין זה ענין בפני עצמו (שלכן אינו אומר "והגילוי כו'"), אלא זהו פירוש ל"הגילוי של יום זה", היינו, שענינו המיוחד של יום זה, אחרון של פסח, הוא: "הגילוי של משיח" (כדלקמן).

מאסף לכל המחנות

ב. על-פי הנ"ל יש לבאר הטעם שיום זה נקרא בשם "אחרון של פסח":

ובהקדמה - ששמא מילתא היא⁴. שם של דבר מסויים, שם שנתקבל אצל בני ישראל, ובפרט כאשר שם זה הובא בספרים שהם חלק מתורה שב-על-פה - אינו שם הסכמי, היינו, שבכדי שידעו במה דברים אמורים, הסכימו לקרותו בשם מסויים (מבלי הבט על כך אם זהו שם המורה על תוכן הדבר הנקרא בשם זה אם לאו), אלא זהו שם שמבטא ומכיל את התוכן של הדבר הנקרא בשם זה.

ועל-פי-זה אינו מובן מדוע נקרא יום-טוב זה בשם "אחרון של פסח":

יום אחרון של יום-טוב - ישנו (לא רק בחג הפסח, אלא) גם בחג השבועות ובחג הסוכות, ואף-על-פי-כן אינם נקראים בשם "אחרון", אלא בחג הסוכות נקרא יום האחרון בשם "שמחת תורה", שמבטא את ענינו המיוחד של יום זה לגבי כל שאר ימי חג הסוכות, ובחג השבועות נקרא היום האחרון בשם "שבועות" (סתם), או (כאשר רוצים להדגיש את ענינו המיוחד ולהבדילו מיום הראשון דשבועות) בשם "יום-טוב שני דשבועות".

ואם כן, גם בחג הפסח היה היום האחרון צריך להקרא בשם "פסח" (סתם), או "שמיני של פסח", כדי לידע איזה יום זה), או בשם שמורה על הענין דקריעת

ים-סוף (מצד היותו יום-טוב שני של שביעי של פסח שבו היתה קריעת ים-סוף), או (אם רוצים להדגיש את ענינו המיוחד ולהבדילו משביעי של פסח) בשם יום-טוב שני של היום-טוב דקריעת ים-סוף. ומהו הטעם שנקרא בשם "אחרון של פסח"?

ובהכרח לומר שיש מעלה מיוחדת ביום זה לגבי כל שאר ימי הפסח שמתבטאת בשם "אחרון של פסח" דוקא.

ג. והענין בזה:

השם "אחרון" מורה על היותו סיום וחותם כל הענין, שכולל את כולו ופועל בו שלימות כו'⁵.

ובנדון דידן: "שביעי של פסח" - עם היותו בהמשך לימים שלפניו, כי ללא ששת הימים שלפניו אינו יכול להיות שביעי, הרי הוא רק בהמשך לימים שלפניו, אבל אינו כולל אותם, וכמודגש בכך שאינו נקרא בשם "שבעה", מספר הכולל, אלא בשם "שביעי", מספר סידורי; מה-שאין-כן "אחרון של פסח" - הרי השם "אחרון" מורה שהוא כולל את כל ימי הפסח שלפניו ומשלים אותם.

ועל-דרך שמצינו במחנה דן, שלהיותו האחרון לכל המחנות⁶, היה "מאסף לכל המחנות"⁷, ש"כל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו"⁸. וכמו כן גם בנוגע ל"אחרון של פסח", שמתקן ומשלים את כל ימי הפסח שלפניו.

ומזה גופא שביכלתו לתקן ולהשלים את כל ימי הפסח, מוכח, שיש בו ענין נעלה יותר מכל ימי הפסח, שלכן ביכלתו לתקנם ולהשלימם.

קיבוץ גלויות - קיבוץ ניצוצות הקדושה

ד. ועל-פי האמור לעיל (סעיף א) שכ"ק מו"ח אדמו"ר מפרש מעלת הגילוי דאחרון של פסח שזהו הגילוי של משיח - יש לבאר השייכות של מעלת אחרון של פסח שמשלים את כל ימי הפסח עם ענינו של משיח:

ויובן על-פי הידוע שמשח יפעל קיבוץ גלויות⁹: משיח יקבץ את כל בני ישראל מכל המקומות שנמצאים בגלות, ויביא אותם לארץ ישראל.

ובהקדמה:

אצל בני ישראל קשורה הגשמיות עם הרוחניות: כדי ש"עץ השדה יתן פריו" בגשמיות, צריכה להיות ההנהגה ד"בחוקותי תלכו וגו'¹⁰, שעל-ידי-זה "עץ השדה יתן פריו" ברוחניות, כדברי הגמרא¹¹: "מאי פירות... מצוות", ואז, "עץ השדה יתן פריו" בגשמיות.

ועל-דרך-זה בנוגע לקיבוץ גלויות – שמשיח יקבץ את נדחי ישראל בגשמיות, מצד זה שיקבץ את כל ניצוצות הקדושה שנמצאים בגלות, וכפי שמבאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במכתבו הידוע¹² (בענין ביאת המשיח, והחילוק שבין "דור" ל"בן דור") תוכן הענין דקיבוץ גלויות ברוחניות.

הסיבה לכך שניצוצות הקדושה נמצאים בגלות – תחלתה מצד שבירת הכלים, ולאחרי כן – מצד ענין החטאים כו'.

כאשר יהודי משקיע את כחותיו – כח המעשה והדיבור והמחשבה, שבעיקרם הם כחות נפשו האלקית, כחות דקדושה – בעניני עולם הזה, הרי הוא לוקח את ניצוצות הקדושה שבו ומכניס אותם למעמד ומצב של גלות.

ובפרטיות יותר:

ביחס לכח המעשה והדיבור, שתמורת זה שכח המעשה צריך להיות מלובש במעשה המצוות, וכח הדיבור צריך להיות מלובש בדיבור התורה והתפלה, וכן בדברי אהבה וקירוב לחבירו, שזה נכלל במצות "ואהבת לרעך כמוך"¹³, וכדאיתא בתניא¹⁴: "לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים" [ואדרבה: בדברי אהבה וקירוב יש מעלה לגבי עשיית טובה, כמובן מדברי הגמרא¹⁵ אודות מעלת "המפייסו" לגבי "הנותן פרוטה"] – הרי הוא מלביש את כח המעשה והדיבור בעניני עולם הזה.

ובעיקר – ביחס לכח המחשבה, שזה נוגע יותר מאשר כח המעשה והדיבור, כי: (א) בג' הלבושים מחשבה דיבור ומעשה, הנה כח המחשבה הוא היותר זך ונעלה, ולכן הרי זה נוגע בנפש יותר. (ב) בנוגע למעשה ודיבור יש לו תירוץ – דכיון שהנשמה ירדה למטה ונתלבשה בגוף, זקוק הוא לעניני עולם הזה כו'; מה-שאינ-כן בנוגע למחשבה אין לו תירוץ – דכיון שמחשבה היא לעצמו, הרי יכול לעשות את כל הענינים שצריך לעשותם גם מבלי לחשוב אודותם.

ובמחשבה גופא – נוגע בעיקר מחשבה שבמחשבה עוד יותר מאשר מחשבה שבדיבור¹⁶, כי: (א) מחשבה שבמחשבה מגעת בעומק יותר בנפש, (ב) בנוגע למחשבה שבמחשבה בודאי אין תירוץ כלל, שכן, אפילו אם טוען שמוכרח להשתמש בכח המחשבה בשביל דיבור ומעשה, הרי זה רק בחינת מחשבה שבדיבור כו', אבל לא בחינת מחשבה שבמחשבה, שאינה נוגעת לענינים של פועל].

וזהו ענינו של משיח – שיקבץ את כל ניצוצות הקדושה, כחותיו של יהודי, שנאבדו (על-דרך מאמר רז"ל¹⁷ "המאבד מה שנותנים לו") בנפש הבהמית, ויחזיר אותם לנפש האלקית, שהיא הבעל הבית האמיתי אשר אליו שייכים כל הכחות של איש ישראל – בדוגמת מחנה דן שהיה מחזיר האבירות לבעליהן, ועל-ידי קיבוץ גלויות ברוחניות יפעל גם קיבוץ גלויות בגשמיות – שיקבץ את כל בני ישראל מכל מקומות גלויותיהם, ויביא אותם לארץ ישראל, "ארץ אשר הוי' אלקיך דורש אותה תמיד עיני הוי' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁸, שזהו המקום שאליו שייכים בני ישראל.

הזדמנות לתקן

ה. ועל-פי-זה מובנת השייכות בין ענינו של משיח, שזהו הגילוי שמאיר באחרון של פסח, עם מעלת אחרון של פסח שכולל ומשלים את כל ימי הפסח: איתא בפרי עץ חיים¹⁹ בנוגע לז' הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שכוללים את כל שבעת ימי השבוע – שיום ראשון מתקן את כל ימי ראשון של השנה שעברה, יום שני מתקן את כל ימי שני, וכן בשאר ימי השבוע.

ועל-דרך-זה יש לומר בנוגע לז' ימי הפסח, שגם הם כוללים את כל שבעת ימי השבוע – שהם פועלים בסדר דמלמעלה למטה על כל שבעת ימי השבוע שבמשך השנה הבאה: העבודה של יום ראשון דחג הפסח, שבקביעות שנה זו חל בשבת – פועלת על כל השבתות של השנה הבאה; העבודה של יום השני דחג הפסח (שחל ביום ראשון בשבוע) – פועלת על כל ימי ראשון, ועל-דרך-זה בשאר הימים, עד לעבודה דשביעי של פסח, שפועלת על כל ימי ששי של השנה הבאה.

וכל זה - כאשר העבודה היא כדבעי;

אבל כאשר נחסר בעבודה דשבעת ימי הפסח, ויהודי איבד את הכחות שניתנו לו - הנה על זה באה הנתינת-כח באחרון של פסח, שבו מאיר גילוי הארת המשיח²⁰, שניתן הכח לקיבוץ גלויות, לתקן ולהשלים את העבודה שהיה צריך לעשות במשך כל ימי חג הפסח, שעל-ידי-זה נמשך גם על כל הימים של השנה הבאה.

בחסד וברחמים

ו. וככל ענין שבתורה, שלאחרי שנתגלה הרי זה נעשה נחלתו של כל אחד מישראל, כן הוא בנדון דידן - שלאחרי שכ"ק מו"ח אדמו"ר גילה ופירסם שבאחרון של פסח מאיר גילוי הארת המשיח, ולכן צריכה להיות בו העבודה דקיבוץ גלויות, הרי זה נעשה חובתו וזכותו של כל אחד מישראל, שצריך לעסוק בעבודה זו. ובמילא מובן גודל האחריות כאשר חסר בעבודה זו.

ועל זה הביע כ"ק מו"ח אדמו"ר את ברכתו "שכל הגילויים . . יומשכו בהתגלות בחסד וברחמים":

ענין החסד הוא - שמצדו נותנים לכולם.

וכ"ק מו"ח אדמו"ר לא הסתפק בענין החסד, אלא הוסיף גם ענין הרחמים - שמעלת הרחמים על החסד היא בשתיים: (א) מצד חסד - הרי אף שנותנים לכולם, הרי זה באופן של "נהמא דכיסופא"²¹, מה-שאינ-כן מצד הרחמים ניכר ענינו של המקבל²². (ב) ענין הרחמים מגיע בעומק יותר מאשר ענין החסד, כידוע²³ שרחמים "לוקח" ("דערנעמט") את הפנימיות, ועל-ידי הפנימיות - גם את העצמיות.

ובתור הקדמה לכל הענין המדובר אז, אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר "לחיים" על יין - בהתאם למאמר רו"ל²⁴ "אין אומרים שירה אלא על היין".

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ה, סעיפים א-ו)

דורנו - "מאסף" לכל הדורות

ז. האמור לעיל²⁵ ש"אחרון של פסח" הוא ה"מאסף לכל המחנות" דעבודת ימי הפסח - הרי זה ענין השייך בכל שנה ושנה ובכל הדורות כולם.

אבל אף-על-פי-כן מודגש ענין זה ביותר בדורנו זה דרא דעקבתא דמשיחא [כמובן מהסימנים המובאים בגמרא ובמדרשים²⁶ אודות הזמן דעקבות משיחא] - מאחר שזהו הדור האחרון דומן הגלות בדוגמת ה"עקב" שהוא חלק הכי תחתון בגוף האדם (כי הנעל והארץ שלמטה מהעקב הם מחוץ לגוף האדם), היינו, שבכללות הדורות הרי ענינו של דור זה הוא - "מאסף לכל המחנות".

ומזה מובן שבדורנו זה מודגשת ביותר כללות העבודה ד"מאסף לכל המחנות" בנוגע לעבודת "אחרון של פסח" הקשורה עם ביאת משיח צדקנו - כי דורנו זה הוא ה"מאסף לכל המחנות" ביחס לכל הדורות.

זאת אומרת: כשם שבנוגע לימי הפסח מודגש הענין דביאת משיח צדקנו ב"אחרון של פסח" דוקא, למרות שבאופן כללי שייכת הגאולה העתידה גם לימים הראשנים דחג הפסח, כמובן ממאמר רו"ל²⁷ שאילו זכו היתה הגאולה דיציאת מצרים באופן שאין אחריה גלות, היינו שהגאולה דיציאת מצרים (בימים הראשונים דחג הפסח) שייכת כבר לגאולה העתידה - כמו כן מובן שבנוגע לכללות הדורות שייכת הגאולה העתידה לדור דעקבתא דמשיחא (דור האחרון "מאסף לכל המחנות"), אף-על-פי שביאת משיח צדקנו היתה יכולה להיות גם בדורות הקודמים.

ח. הרי מובן, שכאשר נמצאים בסוף זמן הגלות, בעקבתא דמשיחא, בדור שהוא בבחינת "מאסף לכל המחנות" ביחס לכל הדורות - הרי זה זמן מסוגל ומוכשר ביותר לביאת משיח צדקנו.

ועל-פי-זה מובן שכאשר יהודי מתבונן בעובדה שהוא נמצא בתקופה דעקבתא דמשיחא - הרי התבוננות זו פועלת עליו להוסיף בכל הענינים הקשורים עם ביאת משיח צדקנו, שזוהי כללות העבודה דקיום התורה ומצוותיה.

וכאשר יהודי מוסיף בעבודתו הפרטית ועד שפועל את הגאולה הפרטית שלו - הנה על-ידי-זה נפעלת הגאולה הכללית דכללות ישראל, כמבואר באגרת

22. ראה לקוטי תורה דברים א, ד. ספר המאמרים מלוקט תמוז-אלול עמ' רנג.
23. ראה המשך תער"ב ח"א עמ' רכ ואילך. ספר המאמרים תרע"ח עמ' כה. תש"ז עמ' 152. ספר המאמרים מלוקט תשרי-חשוון סוף עמ' קנד ואילך.
24. ברכות לה, א. וש"נ.
25. סעיף ג.
26. סוף מסכת סוטה. שיר השירים רבה פרשה ב, יג. ועוד.
27. זהר ח"ג רכא, א. וראה גם עירובין נד, א. שמות רבה ריש פרשה לב.
28. סימן ד (קה, ב).
29. סנהדרין צח, א.

הקודש²⁸ שהגאולה הפרטית דכל אחד ואחד מישראל קשורה עם הגאולה הכללית דכללות ישראל.

ובעצם מפורש הדבר בגמרא²⁹: "אימת אתי משיח . . היום אם בקולו תשמעו", היינו, שעל-ידי כללות הענין ד"בקולו תשמעו" (קיום התורה ומצוות על-ידי כל אחד ואחד מישראל) זוכים לביאת משיח צדקנו.

(אחרון של פסח, ה'תשמ"ב, סעיפים יא, טו)

| הערות

1. שיחת אחרון של פסח בסעודת היום תש"ה בסופה (ספר השיחות תש"ה עמ' 100).
2. ראש השנה ד, א.
3. ראה לקוטי תורה תבוא מא, ג. נצבים מז, א-ב. דרושי ראש השנה נח, א-ב. סידור (עם דא"ח) שער ראש השנה רלד, ג. עטרת ראש שער ראש השנה בתחלתו. מאמרי ראש השנה דשנת תש"א (ספר המאמרים תש"א בתחלתו); תש"ב (ספר המאמרים תש"ב עמ' 10). ועוד.
4. ראה ברכות ז, ב. יומא פג, ב. ובארוכה - אגרות קודש ח"א עמ' רפט ואילך.
5. ראה גם לעיל עמ' 172.
6. ראה במדבר ב, לא.
7. בהעלותך י, כה.
8. פירוש רש"י על הפסוק (מירושלמי עירובין פרק ה הלכה א).
9. רמב"ם הלכות מלכים פרק יא הלכה ד.
10. ריש פרשת בחוקותי.
11. סוטה מו, א.
12. אגרות קודש שלו ח"א עמ' שט ואילך.
13. קדושים יט, יח.
14. פרק לב.
15. בבא בתרא ט, ב.
16. ראה אגרת הקודש סוף סימן יט (קכט, א).
17. חגיגה ד, ריש עמ' א. וראה לקוטי תורה פינחס עו, ריש עמ' ב. ובכ"מ.
18. עקב יא, יב.
19. שער תפלת ראש השנה סוף פרק ז.
20. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109 ואילך) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח). וראה גם לעיל סעיף א. לעיל עמ' 23. להלן עמ' 239 ואילך.
21. ראה ירושלמי ערלה פרק א הלכה ג. לקוטי תורה צו ז, ד. ובכ"מ.

תוקף מלכותי

המשיח הוא מלך אמיתי ומוחלט, ומכך נובעת היכולת שלו לדון ולשפוט על-פי ה"ריח" בלבד, כביטוי מלא ושלם של התוקף המלכותי. לכן גילוי בחינת המשיח באחרון של פסח נותן ליהודי תוקף לגשת אל העולם מבלי להתכופף בפני הסביבה

א. רבינו נשיאנו כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר¹, שהגילוי דמשיח באחרון של פסח נותן תוקף על כללות העבודה בעולם - וביאור הענין:

ענינו העיקרי של משיח הוא - "והריחו ביראת ה'",² "דמורה וראין (שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב), דכתיב² ולא למראה עיניו ישפוט (ואפילו הכי) ושפט בצדק דלים" (כגון על-ידי הרחה).³

והענין בזה - שגם מה שנאמר לפני זה⁴ "ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו'" הרי זה באופן שגם ב"רוח חכמה ובינה גו'" יומשך הענין ד"והריחו ביראת ה'".

וכפי שמבואר במאמר של רבינו הזקן⁵, שגם בחינת ג' ראשונות של משיח ("רוח חכמה ובינה . . . רוח דעת") יהיו מ"עולם הריח", שהוא בחינת המקיף דאריך ועתיק.

ולמעשה, שבתחלת המאמר הנ"ל הובא תחילה "והריחו ביראת ה'" ואחר כך "ונחה עליו רוח חכמה", ובהמשך המאמר⁶: "וזהו שכתוב אחר כך ונחה עליו רוח חכמה" - אף-על-פי שבכתוב נאמר תחילה "ונחה עליו גו' רוח חכמה גו'", ואחר כך נאמר "והריחו ביראת ה'".

ובודאי אין זה ענין של היפך המסורת ח"ו, אלא הכוונה היא - על-דרך הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה"⁷, והיינו, שיכול להיות שהמאוחר הוא המוקדם,

ועל-דרך-זה בנדון דידן, ש"והריחו ביראת ה'" (המאוחר בכתוב) הוא קודם (במעלה) ל"רוח חכמה ובינה וגו'" (המוקדם בכתוב), ועל-ידי שנמשך בהם הרי הוא פועל בהם עילוי גדול יותר.

בגדר המלך

ב. וענין זה משתקף גם בנגלה דתורה - כמדובר כמה פעמים שכל הענינים שבפנימיות התורה משתקפים גם בנגלה דתורה:

איתא בגמרא³ שמשיח נתברך ב"שש ברכות", "דכתיב ונחה עליו רוח ה' (איזה רוח) רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'" (הרי ששה)⁸. ולכאורה, הרי בהמשך הפסוק נאמר גם "והריחו ביראת ה'", ואם כן, יש כאן שבע ברכות?

ועל כרחק צריך לומר, ש"והריחו ביראת ה'" הוא ענין בפני עצמו, שלמעלה מכל שאר הענינים ד"רוח חכמה ובינה גו'", ונמשך וחודר בכולם, כנ"ל - במכל שכן מהמבואר בהמשך הפסוקים שענינו של משיח חודר ונמשך בכל עניני העולם, עד ל"חור פתן" ו"מאורת צפעוני"⁹, שזוהי הדרגא היותר תחתונה, כמוכּן ממאמר רו"ל¹⁰ "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב".

ומזה מוכּן גם שהדין ומשפט שמצד "והריחו ביראת ה'" ("מורח ודאין") הוא נעלה יותר מהדין ומשפט שמצד "רוח חכמה ובינה".

וההסברה בזה¹¹:

בביאור הענין ד"מורח ודאין", כותב הגאון הרגצ'ובי¹², שאין זה בגדר דין סנהדרין - "כי הדין תורה הוא נצחי לא ישתנה אפילו אות אחת וכו'", והרי הפסק-דין שעל-ידי סנהדרין צריך להיות על-פי כללי ההלכה, כמו "על-פי שני עדים גו' יקום דבר"¹³, "ושפטו העדה גו' והצילו העדה"¹⁴, וכיצא בזה, ולא מצינו שסנהדרין יהיו דנים על-ידי אומדנא ("מורח ודאין"), אלא "משיח צדקנו יהא יכול לדון בגדר המלך . . על-ידי אומדנא כו'".

ויש להוכיח זאת מדברי הגמרא³ בנוגע לכר כוכבא, ש"אמרו . . נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזויהו דלא מורח ודאין כו'" (שנתברר להם שאינו משיח) - שהרי "ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין"¹⁵, ואילו בר כוכבא

נהג מלכותו נ"ב שנים אחר החורבן¹⁶, וכיון ש"אמרו . . נחזי אנן אי מורח ודאין", היינו, שלאחרי שגלתה סנהדרין רצו לבדקו "אי מורח ודאין", על כרחק צריך לומר, שהענין ד"מורח ודאין" אינו בגדר דין סנהדרין (שלא היתה אז בתקפה), אלא "בגדר המלך . . על-ידי אומדנא" (אפילו לא כפי שהמלך הוא חלק מהסנהדרין (כפי שמצינו שמלכי בית דוד יכולים לדון¹⁷), שאז לא תועיל האומדנא שלו, כיון שצריכה להתקבל בשכלם של הסנהדרין, כך, שהפסק-דין בפועל תלוי בדעת הסנהדרין, ולא באומדנא של המלך שיושב בסנהדרין).

למעלה משינויים

ג. ויש להוסיף ולבאר בנוגע לדין שהוא מצד גדר המלך על-ידי אומדנא:

לכאורה, הרי דין מלך שבכחו לדון על-ידי אומדנא, היה גם בזמן הבית (ולכמה פוסקים - אפילו בזמן בית שני¹⁸), וכפסק דין הרמב"ם¹⁹ שהמלך יש לו רשות לדון ולעשות כרצונו כו' (כמבואר בפרטיות בנבואת שמואל²⁰), ומהו החידוש בענין זה אצל מלך המשיח?

ואף שאצל כל מלך הרי זה באופן של אומדנא סתם, ואילו אצל מלך המשיח הרי זה על-ידי אומדנא דריח - הרי סוף-כל-סוף ישנו אצל כל מלך הגדר של דין על-ידי אומדנא?

אך הענין הוא - שאצל כל מלך הרי זה רק באופן של הוראת שעה, לטובת העם, וכמו שכתב הרמב"ם²¹ "לתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה", ואילו אצל מלך המשיח הנה כללות הנהגתו באופן תמידי תהיה באופן ד"הריחו ביראת ה'", "מורח ודאין", כהמשך הכתוב²² "ושפט בצדק דלים גו' והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו".

ומזה גופא שאצל מלך המשיח יהיה הענין ד"מורח ודאין" באופן תמידי, מוכח, שכללות ענין הדין שיהיה אצל מלך המשיח (על-ידי אומדנא דריח) יהיה באופן נעלה יותר מגדר הדין אצל כל מלך (על-ידי אומדנא סתם), היינו, שזהו ענין שלמעלה ממדידה והגבלה - בחינת היחידה, שזוהי דרגתו של משיח²³, ולכן הרי זה ענין תמידי שלמעלה משינויים כו'.

והענין בזה - שאצל מלך המשיח תתגלה בחינת המלכות כפי שהיא למעלה

| הערות

1. ראה שיחת אחרון של פסח תרצ"ה סעיף ב (ספר המאמרים תשי"א עמ' 240) - נעתק ב"היום יום" כג ניסן.
2. ישעיה יא, ג.
3. סנהדרין צג, ב (ובפירוש רש"י).
4. ישעיה שם, ב.
5. ד"ה והריחו ביראת הוי' תקס"ב, סעיף ב ואילך (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב ח"א עמ' סג ואילך).
6. שם, סוף עמ' סב.
7. פסחים ו, ב.
8. ראה גם חידושי אגדות מהרש"א סנהדרין שם.
9. ישעיה שם, ח.
10. גיטין מה, א. וש"נ.
11. ראה גם לעיל עמ' 129.
12. ראה צפנת פענח לסנהדרין שם. וש"נ.
13. פרשת שופטים יט, טו.
14. מסעי לה, כד"ה.
15. סנהדרין מא, א. וש"נ.
16. ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה.
17. סנהדרין יט, א.
18. ראה ספר משפט המלוכה (לר"י גרשוני) עמ' מח ואילך.
19. הלכות מלכים סוף פרק ג וסוף פרק ד.
20. שמואל"א ח, יא ואילך - הובא ברמב"ם שם פרק ד הלכה ב ואילך.
21. שם סוף פרק ג.
22. ישעיה שם, ד"ה.
23. ראה רמ"ז לזהר ח"ב מ, ב. ולזהר ח"ג רס, ב. ועוד.
24. ראה קונטרס ומעין מאמר יח פרק א. ובכ"מ.
25. ראה הוריות י, א (במשנה). וש"נ.
26. ראה לקוטי תורה במדבר יד, ג. פנחס עו, ב. דרושי ראש השנה נח, א. ובכ"מ.
27. לשון חז"ל - חולין ס, ב. וש"נ.
28. ספר השיחות תש"ג עמ' 75 (נעתק בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים בסופה).
29. ד"ה וירד הוי' על הר סיני תרמ"ג (ספר המאמרים תרמ"ג עמ' עה).

מ"רוח חכמה ובינה", כידוע²⁴ שיש אופן כפי שהמלכות עומדת למטה משאר הספירות שלמעלה הימנה ומקבלת מהן, אבל יש אופן כפי שהמלכות עומדת למעלה מכל הספירות - כפי שהיא מושרשת בעתיק, בחינת תענוג העליון כו', ובחינה זו תתגלה אצל מלך המשיח.

בכוח הגילוי

ד. וזהו כללות הענין הגילוי המשיח, שנותן תוקף על כללות העבודה בעולם (כנ"ל סעיף א) - שזהו התוקף דמלך (שלמעלה גם מסנהדרין), שאין מי שלמעלה ממנו²⁵ (שהרי אם יש מי שלמעלה הימנו, עדיין אין אצלו תוקף אמיתי), וכנ"ל שזהו הענין ד"מורח ודאין" שלמעלה מהשכל ("רוח חכמה ובינה גו").

ובכח זה יוצא יהודי לעולם - שאינו מתחשב עם הסביבה לשאול אצלם מה מוצא חן בעיניהם כו', אלא הוא יוצא לעולם בתוקף כו', ופועל שתהיה כללות ההנהגה על-פי תורה ומצוות כו'.

וענין זה - הגילוי דמשיח - הוא עיקר ענינו של אחרון של פסח, וכללות חג הפסח, והיינו, שבהוספה לכך שחג הפסח הוא אחד משלשת הרגלים, שהם כנגד ג' הקוין, החל מחג הפסח שהוא קו החסד²⁶, יש בו גם הגילוי דמשיח שהוא למעלה מג' הקוין, ומובן, שכאשר נרגש הגילוי דמשיח שלמעלה מג' הקוין, אזי המעלה הפרטית דקו החסד היא בבחינת "שרגא בטיהרא מאי אהני"²⁷.

וגילוי זה נמשך על כל השנה כולה, כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר²⁸ שרבינו הזקן לא הכניס בסידורו התיבות "חסל סידור פסח", כיון שחג הפסח אינו מסתיים אלא נמשך תמיד - שהכוונה בזה היא (לא רק על הגילוי דקו החסד שבחג הפסח, אלא) גם להגילוי דמשיח (ענינו של אחרון של פסח), שנמשך תמיד, בכל השנה כולה.

והעיקר - שגילוי זה יומשך למטה מעשרה טפחים, ולא רק כמבואר במאמר של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע²⁹ שעשרה טפחים הם עשר ספירות דאצילות, ולמטה מעשרה טפחים היינו למטה מאצילות, בעולם הבריאה, אלא למטה מעשרה טפחים כפשוטו ממש, בעולם הזה הגשמי.

(שבת פרשת שמיני, ה'תשכ"ג, סעיפים ביה)

טענתו של רבי מוט'לה

רבי מרדכי מצ'רנוביל טען שלימוד פנימיות התורה צריך להיות באופן של ראייה, כפי שיהיה אחר ביאת המשיח. אולם שיטת חב"ד היא כי עבור ההכנה לגאולה לא די ב"מעט מים" – יש צורך ב"מים רבים"

א. ישנו סיפור שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחרון של פסח¹, סיפור שקשור עם משיח, עליו נאמר² "והריחו ביראת ה'", "דמורה ודאין"³:

אדמו"ר הזקן אמר אודות מחותנו הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, שיש לו חוש ריח טוב, באמרו, שפולין לקחו במעזריטש חוש הריח.

והוסיף לספר אודות אדמו"ר האמצעי, שאמר פעם להרה"ק ר' מאַטעלע מטשערנאָביל: הרי אומרים שפולין לקחו חוש הריח, ובכן, האם אתם מרגישים את משיח באחרון של פסח? והשיב לו הר"מ: אני אמרתי לכם "יוקח נא מעט מים"⁴, ולא הונח (נתקבל) אצלכם, הרי הנכם יכולים על-ידי שתי תיבות להעלות נשמה בכל ד' העולמות!

[אדמו"ר האמצעי היה אומר חסידות באופן של הרחבת הביאור, יותר אפילו מאביו, אדמו"ר הזקן. ואילו הר"מ תבע ממנו לומר בקיצור – "מעט מים", והביא ראיה לדבר, שגם על-ידי ב' תיבות בלבד (מעט מים) ביכלתו להעלות נשמה בכל ד' העולמות].

ב. ובהקדמה⁵ – שכיון שאדמו"ר האמצעי שאל את הר"מ האם הוא מרגיש משיח באחרון של פסח, הרי ברור הדבר שהר"מ היה במדריגה וסוג ששייך לענין זה, דאם לא כן, לא היה מקום שאדמו"ר האמצעי ישאל אותו שאלה כזו.

בלימוד התורה ישנם ד' אופני לימוד: על-דרך הפשט, על-דרך הרמז, על-דרך הדרוש ועל-דרך הסוד - כנגד ד' עולמות אבי"ע²⁰, וכנגד ד' המדרגות נפש רוח נשמה וחייה²¹.

וישנו אופן נעלה יותר בלימוד התורה - לימוד באופן של ראייה, שזה יהיה החידוש של משיח בלימוד התורה:

מבואר בלקוטי-תורה פרשת צו²² (וכן בדרושי רבותינו נשיאנו שלאחרי זה²³), שלכאורה "אינו מובן, איך יוכל האחד לשאת ריבוא רכבות אנשים, ועוד, והלא אז בתחיית המתים יקומו משה רבינו ע"ה גם כל הגדולים שכבר יודעים את כל התורה?"

"אלא הענין, כי אז יהיה הלימוד בפנימית התורה. . . בבחינת ראייה ממש", וממשיך לבאר, ש"אינו דומה כלל שמיעה לראייה"²⁴. . . על-דרך מה שכתוב בפרי-עץ-חיים שער קריאת שמע שעל המטה פרק א גבי האריז"ל, שבשעת השינה ביום השבת שמע בישיבה של מעלה בפרשת בלק ובלעם דברים נפלאים מה שלא יכול לפרשם בשמונים שנים רצופים. וזה תמוה לכאורה, איך יכול לתפוס במחשבתו בשעה א' מה שצריך לומר בדבור פ' שנה. . . אבל הענין הוא שהשגתו היתה בבחינת ראייה דהיינו ראיית עצמיות החכמה. . . למעלה מעלה מבחינת השכל כמו שמלוכב בהשגה ואותיות, עד שיתכן שמה שמשיג בבחינת ראיית החכמה בשעה ושנים, כשירצה להלבישה באותיות יצטרך על זה זמן ס' או פ' שנה".

ועל-פי-זה מובן, שאף-על-פי שלימוד התורה על-ידי משיח בתחיית המתים יהיה לאחרי שכבר יושלם כללות ענין הגלגולים, "שכל נפש מישראל צריכה לבא בגלגולים רבים כו' לעסוק בפרד"ס (פשט, רמז, דרוש, סוד) כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע"²⁵, כך, שכל אחד מישראל ידע כבר גם חלק הסוד שבתורה, פנימיות התורה (כפי שנתגלתה עתה) - אף-על-פי-כן, ילמד משיח את כל העם פנימיות התורה, טעמי תורה²⁶, באופן נעלה יותר, ועד שאמרו רז"ל במדרש²⁷ ש"התורה שאדם למד בעולם הזה (כולל גם פנימיות התורה כפי שנתגלה בזמן הזה) הבל הוא לפני תורתו של משיח", ובאופן כזה ילמד עם ריבוא רכבות אנשים, כולל גם האבות ומשה רבינו, שגם להם יהיה מה ללמוד ממנו - כיון שהלימוד יהיה באופן של ראייה.

ואינו מובן: מה השיב הר"מ על שאלתו של אדמו"ר האמצעי - דלכאורה, תשובתו של הר"מ לא היתה מענין השאלה, אלא בבחינת "טענו" חטים והודה לו בשעורים?!

ומה גם שאין זה מדרך הכבוד שלא לענות על השאלה, אלא לומר ענין אחר. והרי הר"מ כיבד והחשיב את אדמו"ר האמצעי, כמובן מזה שהפליא את מעלתו שעל-ידי שתי תיבות ביכלתו להעלות נשמה כו'.

ועל כרחק צריך לומר, שבדברי תשובתו מרומז מענה על שאלת אדמו"ר האמצעי בנוגע להרגשת ענינו של משיח באחרון של פסח.

לימוד באופן של ראייה

ג. ויובן בהקדם הידוע שמדרגת משיח היא מדרגת היחידה - למעלה מד' המדרגות נפש רוח נשמה חיה, שהם כנגד ד' עולמות אבי"ע (אצילות, בריאה, יצירה, עשיה), וכנגד ד' אותיות שם הוי"ו⁷ - שהיא בדוגמת קוצו של יו"ד, שכנגדו הם עולמות האין-סוף שלמעלה מאצילות⁸, כמבואר בכתבי האריז"ל⁹ ובדרושי חסידות (במאמרי חג הפסח¹⁰) מעלתו של משיח אפילו לגבי משה רבינו, בחינת נשמה, שהיא בחינת בינה (שזהו שאמרו רז"ל¹¹ "חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה כו'"), ולמעלה אפילו מאדם הראשון, בחינת חיה (וכפי שמצינו שאדם הראשון ראשו באצילות¹², כנגד בחינת חיה) - כיון שמדרגת משיח היא מבחינת היחידה.

ומדרגה זו ימשיך משיח בכל ישראל, וגם בכללות העולם (שנברא בשביל ישראל, כמאמר רז"ל¹³ "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית"), ועד לגשמיות העולם כפשוטו - שזהו תוכן היעוד¹⁴ "וגר זאב עם כבש וגו'", וכהכרעת תורת החסידות¹⁵ שאין זה רק משל ומליצה בלבד¹⁶, אלא כהדעות שסבירא להו שהכוונה היא לפשטות הדברים בפועל ממש¹⁷.

וכיון שהדרך לפעול בעולם היא על-ידי התורה, כמו שכתוב¹⁸ "ושמרו דרך הוי' וגו'", והינו, שהגילוי וההמשכה דשם הוי' היא על-ידי התורה שנקראת "דרך"¹⁹ - הרי החידוש של משיח צריך להיות לכל לראש בנוגע ללימוד התורה:

ד. על-פי-זוה יש לכאר המענה של הר"מ על דברי אדמו"ר האמצעי בשייכות להגילוי דמשיח:

כאשר מדברים אודות הגילוי דמשיח - טען הר"מ - הרי כיון שלימוד תורתו של משיח יהיה באופן של ראייה, צריך להיות לימוד החסידות באופן ד"מעט מים", על-דרך לימודו של האריז"ל שבמיעוט זמן השיג דברים נפלאים מה שלא יכול לפרשם בשמונים שנים רצופים.

כלומר: הר"מ לא תבע מאדמו"ר האמצעי שלא לגלות תורת החסידות, אלא טענתו היתה שהלימוד צריך להיות באופן של ראייה - כפי שהיה בביאת המשיח, ובשביל זה מספיק גם "מעט מים".

והביא ראייה לדבריו, שביכלתו של אדמו"ר האמצעי לפעול על-ידי "מעט מים" - "שתי תיבות",

"להעלות נשמה בכל ד' העולמות" - שזהו החידוש של משיח שיפעל עילוי בכל ישראל להעלותם למעלה מד' עולמות אבי"ע, לבחינת קוצו של יו"ד שלמעלה מד' אותיות שם הוי" (כנ"ל סעיף ג), ועד למעמד ומצב ש"לא ילמדו עוד איש את רעהו גו' כי כולם ידעו אותי"²⁸, "אותי" דייקא, עצמותו ומהותו יתברך.

"מים רבים" - לימוד בפנימיות

ה. ולכאורה: כיון שיש אפשרות להשיג בב' או ג' שעות ("מעט מים"), אם כן, מהו הצורך בלימוד של ששים או שמונים שנה?!

ובכן:

לכל לראש - הרי השגת ענינים נפלאים בב' או ג' שעות הוא ענין השייך לאלו שאוחזים במדרגה זו, והרי ידע אינש בנפשיה מעמדו ומצבו כו"²⁹.

ועוד זאת - כפי שמקדים כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה הנ"ל, שהחילוק בין חסידות חב"ד לחסידות פולין הוא החילוק שבין פנימי למקיף, וכהלשון בשיחה נוספת³⁰: חב"ד דורשת פנימיות!

וכדי שלימוד החסידות יהיה באופן של פנימיות, צריך להיות הלימוד באופן של "רחובות הנהר"³¹ - מים רבים דוקא ומלבד הצורך ב"מים רבים" דתורה

כדי לבטל את ה"מים רבים" שבעולם³²; וזוהי ההכנה שעל-ידה יכולים לבוא אחר כך ללימוד שיכול להיות גם באופן ד"מעט מים", להיותו באופן של ראייה (כבתורתו של משיח) - על-דרך המבואר בלקוטי-תורה³³ בפירוש מאמר רו"ל³⁴ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שעל-ידי לימוד התורה בעולם הזה זוכים ללימוד התורה בגן-עדן, ועל אחת כמה וכמה בנוגע ללימוד תורתו של משיח שלמעלה גם מלימוד התורה בגן-עדן.

לגלות את הניצוץ

ו. ובכל זה ניתוסף הדגשה יתירה כאשר נמצאים בסמיכות לביאת המשיח:

ובהקדם הפתגם הידוע מאביו של הר"מ, הרה"ק ר' נחום מטשערנאָביל, בספרו מאור עינים³⁵, שבכל אחד מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח, וכאשר כל אחד מישראל יגלה את ניצוץ משיח שבו, אזי יבוא משיח צדקנו.

והרי ידוע שכדי לפעול ביאת משיח צריכה להיות הפצת המעיינות חוצה³⁶, והיינו, שהמעיינות דתורת החסידות שתחלת נביעתם היא של טיפין טיפין, צריכים להיות נמשכים באופן של הפצה דוקא, ובשביל זה יש צורך ב"מים רבים" ובאופן ד"רחובות הנהר" דוקא.

ז. והתכלית בכל האמור לעיל - ה"בכ"ן" וההוראה בנוגע לפועל בנוגע לתלמידי הישיבה, המשפיעים וכו' - שלימוד החסידות צריך להיות לא באופן של "מעט מים", אלא אדרבה, בביאור מפורט וארוך שבשביל זה צריך ששים או שמונים שנה.

וכל זה - לא רק בנוגע לעצמו, אלא באופן שיומשך גם למטה - "וההריך בנעלים"³⁷ - בנוגע אל הזולת, להתנהג עמו באופן ד"טוב עין הוא יבורך"³⁸, שעל-ידי-זוה יתוסף גם אצלו, כידוע שעל-ידי ההתעסקות עם הזולת נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה³⁹.

והכח על זה לוקחים מאחרון של פסח על כל השנה כולה,

- כידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁰, שרבינו הזקן לא הכניס בסידורו "חסל סידור פסח", כיון שענינו של חג הפסח אינו מסתיים, אלא נמשך כל השנה כולה -

21. ראה קונטרס ענינה של תורת החסידות סעיף ח.
22. יו, א ואילך.
23. שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פרק נו ואילך. ובכ"מ.
24. ראה מכילתא יתרו יט, ט.
25. הלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן פרק א הלכה ד.
26. אותיות דררבי עקיבא אות ז. ילקוט שמעוני ישעיה רמז תכט בתחלתו. וראה לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 77 ובהערה 68.
27. קהלת רבה ריש פרשה ב. פרשה יא, ח.
28. ירמיה לא, לג.
29. כ"ק אדמו"ר זי"ע אמר, שידוע בעצמו שאינו שייך לכך, ומסתמא ישנם עוד כאלו שידועים שאינם שייכים לכך; ואלו שאינם חושבים כן - אין סיבה לפגוע בהם...
30. ספר השיחות תרצ"ו עמ' 94 ואילך.
31. ראה לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 349. וש"נ.
32. ראה תורה אור ריש פרשת נח. ובכ"מ.
33. ואתחנן ו, ג. שיר השירים כב, ד.
34. פסחים נ, א. וש"נ.
35. סוף פרשת פינחס.
36. ראה אגרת הקודש דהבעל שם טוב (כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ).
37. נזכר גם שתיבת "נעלים" היא לשון רבים, ומיעוט רבים שנים - שרומז על ב' האופנים דמלמטה למעלה ומלמעלה למטה, ולא באופן דקיומא דחר סמכא.
38. משלי כב, ט. וראה נדרים לח, א.
39. ראה תורה אור בראשית א, ב.
40. ספר השיחות תש"ג עמ' 75 (נעתק בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים בסופה).
41. נעתק ב"היום יום" כג ניסן, אסרו חג. וראה לעיל עמ' 211.
42. ראה טור ושולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורה חיים בתחלתו.
43. ישעיה יא, ט.

וכפי שמסיים כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה הנ"ל⁴¹, שגילוי המשיח באחרון של פסח הוא הכח והתוקף שניתן לכל אחד מישראל שיוכל לצאת ולפעול בעולם (שבזה נכללת גם הנתנית-כח שלא יבוש מפני המלעיגים⁴², הן המלעיגים שמכפנים והן המלעיגים שמבחוץ).

וזוהי ההכנה לביאת המשיח ולימוד תורתו של משיח, שיבוא וילמדנו בקרוב ממש, ועד לקיום היעוד⁴³ "כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'".

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ג, סעיפים ח"יב, יד-טו)

הערות |

1. תרצ"ה (ספר המאמרים תשי"א עמ' 240).
2. ישעיה יא, ג.
3. סנהדרין צג, ב.
4. וירא יח, ד.
5. ראה גם אגרות קודש ח"ד עמ' שנה.
6. לשון חז"ל - בבא קמא לה, ב. וש"נ.
7. ראה לקוטי שיחות ח"ו עמ' 108 ואילך. וש"נ.
8. ראה עין חיים שער ג פרק א. שער מב פרקים א-ב. לקוטי תורה מסעי צה, א. ספר המאמרים ליקוט ח"ב עמ' רב. ספר השיחות תש"ג עמ' 137.
9. ראה רמ"ז לזהר ח"ב מ, ב. ולזהר ח"ג רס, ב. ועוד.
10. ראה ד"ה לגזור ים סוף לגזורים כי לעולם חסדו דאחרון של פסח תרל"ה (ספר המאמרים תרל"ה ח"א עמ' רסו). ד"ה והניף ידו על הנהר דאחרון של פסח תרח"ץ (ספר המאמרים תרח"ץ עמ' ר).
11. ראש השנה כא, ב. וש"נ.
12. ראה דרך חיים שער התפלה פרק לח (מו, ד).
13. פירוש רש"י ורמב"ן ריש פרשת בראשית. ובכ"מ.
14. ישעיה יא, ו-ח.
15. ראה אור התורה נח (כרך ג) תרע, א ואילך. המשך וככה תרל"ז פרק צד (ספר המאמרים תרל"ז ח"ב עמ' תרכז ואילך). ועוד.
16. ראה רמב"ם הלכות מלכים ריש פרק יב.
17. ראה השגת הראב"ד שם.
18. וירא יח, יט.
19. ראה קידושין ב, ב.
20. ראה עין חיים (הובא בנגיד ומצוה בתחלתו. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופה), משנת חסידים (מסכת חיוב הנשמות פרק א משנה ב) - הובאו ונתבארו בלקוטי דיבורים ח"ד תשעא, א. הקדמת הרב ר' חיים ויטאל לשער ההקדמות (נעתקה בקונטרס עין החיים (הוספה הא') עמ' 62 ואילך). רמ"ז לזהר ח"א ד, ב.

סעודת משיח

גאולה בגשמיות

החידוש בשעות שבסיום אחרון של פסח – שבהן עניין הגאולה מתקשר לסעודה גשמית וממשית. אמנם בגאולה אנו נעלה בעילוי אחר עילוי עד למצב שאין בו אכילה ושתייה, ובכל זאת בני ישראל אינם מוותרים על הגאולה כפשוטה

א. בכל זמן ישנו ענינו העיקרי של זמן זה, וישנם גם שאר הענינים שבו – אף-על-פי שבימים אחרים (מחר או אתמול) הענין העיקרי הוא ענין אחר, ואילו הענין שביום זה היה העיקרי, הוא רק טפל.

וכן הוא בנוגע לאחרון של פסח:

אף-על-פי שאחרון של פסח הוא אחד מימי חג הפסח, כמו כל שאר ימי הפסח – הרי יש בו ענין מיוחד שהוא ענינו העיקרי בתור אחרון של פסח. ובאחרון של פסח גופא – כל משך זמן המעתי-לעת, כולל גם זמן התוספת מלפניו ומלאחריו¹ – יש כמה חילוקי זמנים, שלכל אחד מהם יש ענינו העיקרי. ובדוגמת יום השבת, שכולל את כל המעתי-לעת, עם תוספת שבת מלפניו ומלאחריו, שכל רגע נקרא בשם "שבת", וכל הרגעים מאוחדים בזה שיש להם נקודה אחת שהוא ענין השבת – שיש חילוקים בשבת גופא בין הזמן של ליל שבת שנקרא "מעלי שבתא" לזמן ד"יומא דשבתא", וביומא דשבתא גופא ישנו הזמן של סעודה שלישית, (שנוסף לכך שאינו בליל שבת אלא ביום השבת, הנה) ביום השבת גופא הרי זה בזמן מיוחד שנקרא "רעוא רכל רעוין"², שהוא למעלה באין ערוך לגבי שאר עניני השבת, שהרי "רעוא" הוא ענין הרצון שהוא נעלה ומובדל מכל שאר הענינים, ובזה גופא – "רעוא דכל רעוין", רצון שהוא נעלה ומובדל מכל שאר הרצונות.

ועל-דרך-זה בנוגע לאחרון של פסח - שיש ענינים שהם בשוה בכל הרגעים של המעט-לעת (כולל גם זמן התוספת), ויש ענינים שבהם יש חילוק בין זמני היום, כמו החילוק בין יום ללילה (כמודגש בעיקר בזמן שבית המקדש היה קיים, שהקרכת קרבנות היום-טוב היתה ביום, ולא בלילה, אף שגם זמן הלילה הוא חלק מהיום-טוב);

וביום גופא ישנו חילוק בין סוף היום לגבי חלק היום שלפני זה - כפי שגילה "כ"ק מו"ח אדמו"ר"³ (בשם רבינו הזקן) שהבעש"ט היה אוכל סעודה שלישית באחרון של פסח לפנות ערב, לאחרי מנחה, והיתה נקראת "סעודת משיח".

מדוע בסוף היום?

ב. אך צריך להבין:

ענינו של משיח שייך כבר להתחלת היום - כפי שרואים שענינו של משיח מורגש בהפטרת היום, שבאה מיד לאחרי קריאת התורה (להיותה הסך-הכל ומעין הקריאה) בשחרית, קודם מוסף, ועל אחת כמה וכמה קודם מנחה⁴, ומזה מובן, שזמן זה שייך למשיח. וכמדובר כמה פעמים שכל ענין בפנימיות בתורה יש לו יסוד בנגלה (על-כל-פנים ברמז), ובנדון דידן: הטעם ש"בשמיני (של פסח) מפטיר עוד היום בנוב לעמוד וגו', לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב"⁵, ואיתא בגמרא במסכת סנהדרין⁶ ש"ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג".

ואם כן, מדוע מדגישים שענינו של משיח קשור דוקא עם סוף היום, ולא עם התחלת היום?

ג. ולהעיר:

ענינו של משיח שייך לא רק לאחרון של פסח, אלא גם לכל ימי השנה, כפי שאומרים⁷ בכל יום בנוסח ד"אני מאמין"⁸; והרי האמונה גופא בביאת המשיח היא חלק מביאת המשיח - כיון שכל ענין בתורה הוא לא כח דמיוני ח"ו, אלא ענין אמיתי.

והיסוד לזה - תורת הבעש"ט⁹ על הפסוק¹⁰ "שרפים עומדים ממעל לו", שבמקום שרצונו ומחשבתו של אדם שם הוא נמצא, והיינו, שלא זו בלבד שהאדם נמצא גם במקום הרצון והמחשבה, אלא אדרבה: שם נמצא עיקר האדם. אלא שבכל יום, הענין של ביאת המשיח הוא רק חלק מכללות עבודת היום, ד"כל יומא ויומא עביד עבידתיה"¹¹; ואילו אחרון של פסח - עיקר ענינו הוא ביאת המשיח.

אך עדיין נשאלת השאלה האמורה - דלכאורה הרי זה נוגע גם להתחלת היום, ולא רק לסוף היום.

משיח בעולם

ד. והביאור בזה:

ישנו הענין של משיח כפי שהוא בתורה, וישנו הענין של משיח כפי שהוא בעולם. וזהו החילוק שבין התחלת היום לסוף היום - שבהתחלת היום ישנו הענין של משיח כפי שהוא בתורה (בקריאת התורה וההפטרה), ואילו בסוף היום ישנו הענין של משיח כפי שהוא בעולם - כפי שקשור עם סעודה גשמית, שעם היותה סעודת יום-טוב, הרי היא קשורה עם ענינים גשמיים - מצה שמורה ויין, שמקשרים אותם עם משיח.

והקשר עם ענינים גשמיים הוא החידוש הגדול שיפעל משיח - שהרי פעולתו של משיח תהיה לא רק בנוגע לכני ישראל בלבד, אלא גם בנוגע לכל העולם כולו, כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים (אף שמדבר אודות התקופה שעליה נאמר¹² "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד") שמשיח "יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר¹³ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"¹⁴, ועד ש"לא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"¹⁵.

(אחרון של פסח, ה'תשל"א, סעיפים א-ד)

ללא אכילה ושתייה

ה. בימות המשיח גופא ישנן כמה וכמה מדריגות, ובכללות נחלקים לשתי מדריגות: (א) ימות המשיח, (ב) עולם הבא.

ומהחילוקים שביניהם – שבנוגע לימות המשיח אמרו חז"ל¹⁶ "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים", לויתן ושור הבר¹⁷, מה-שאיין-כן בנוגע לעולם הבא אמרו חז"ל¹⁸ "איין בו לא אכילה ולא שתיה, אלא צדיקים יושבין . . ונהנין מזיו השכינה".

וענין זה (שהעולם הבא איין בו אכילה ושתייה) אינו בגלל שאז יהיו נשמות בלא גופים – שהרי נפסקה ההלכה¹⁹ כדעת הרמב"ם²⁰ ש"עולם הבא" קאי על עולם התחיה, שאז יהיו נשמות בגופים, ששייך אצלם אכילה ושתייה, ואף-על-פי-כן לא תהיה בו אכילה ושתייה.

וביאור החילוק בין ימות המשיח לעולם הבא בנוגע לענין הסעודה – יובן בהקדים כללות החילוק בין ימות המשיח לעולם הבא:

בימות המשיח יהיה סדר של עליות, ועל זמן זה אמרו חז"ל²¹ "צדיקים איין להם מנוחה . . שנאמר²² ילכו מחיל אל חיל", והיינו, לפי שבימות המשיח יהיו רק בחינת אורות וגילויים בלבד, שבהם שייך ענין של עליות²³.

– העליות שבימות המשיח יהיו אמנם שלא בסדר והדרגה, כיון שאז יהיה גילוי אור הבלי-גבול, והיינו, שבאור מוגבל העליות הן בסדר והדרגה, ומה שנאמר "ילכו מחיל אל חיל", הליכה אמיתית שהיא שלא בהדרגה, הרי זה מפני שאז יהיה גילוי אור הבלי-גבול. אבל אף-על-פי-כן, הרי זה בחינת אור בלבד, ולכן שייך בו חילוקי מדריגות ועליות. והוא ענין "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"²⁴ (מנוחה שלמעלה מעליות²⁵). –

מה-שאיין-כן בעולם הבא תהיה העליה בבחינת עצמותו יתברך ממש, שבו לא שייך ענין של התחלקות, ובמילא לא שייך גם ענינים של עליות²³.

וזהו הטעם שהעולם הבא איין בו לא אכילה ולא שתיה – כיון שאז יתגלה תענוג העצמי, תענוג הפשוט²⁶.

העיקר הוא הגאולה כפשוטה

ו. אמנם, מבלי הבט על מעלת הגילויים ברוחניות, הן העליות לאיין קץ שבימות המשיח, והן עולם הבא שלמעלה מעליות – לא מוותרים בני ישראל על הגאולה הגשמית כפשוטה, גאולה משעבוד מלכיות, וגאולה מענינים המונעים לפרנסה ובריאות הגוף.

וכפי שמצינו ביעודי הגאולה שאמרו חז"ל²⁷ "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת", וכתב²⁸ "ביום ההוא יהיה איש עגלת בקר ושתי צאן", אשר, נוסף על הענינים כפי שהם ברוחניות, יהיו גם בגשמיות כפשוטם.

ואדרבה, דוקא בגאולה הגשמית יש מעלה יתירה – להיותה התחלת היציאה מהגלות, "מאפילה לאור גדול"²⁹, שבה הוא עיקר השמחה והתענוג (מה-שאיין-כן כל הענינים שלאחרי זה שלהיותם עליות בטוב גופא לטוב נעלה יותר, איין בהם שמחה ותענוג כל-כך).

ז. וזהו גם הטעם בנוגע לגילוי הארת המשיח באחרון של פסח, שנוסף על ביטוי הדבר באמירת ההפטרה ושאר ענינים רוחניים, נהגו הבעש"ט ורבותינו נשיאינו שלאחריו לערוך גם סעודה גשמית דוקא.

ואף-על-פי שבנוגע לסעודה שלישית דיום השבת יש דעות שאיין צריכה להיות סעודה באכילה ושתייה בגשמיות³⁰, כיון שזמן זה הוא "רעוא דרעוין"³¹, מעין העולם הבא³², ולכן יש שיוצאים ידי חובה באמירת דברי תורה, ויש שיוצאים ידי חובה בניגון וכו', מכל מקום, באחרון של פסח, גם כשחל בשבת, נהגו רבותינו נשיאינו לערוך סעודה גשמית דוקא.

והיינו, שאיין זה כמו עולם הבא שאיין בו לא אכילה ולא שתיה, ואיין זה אפילו כמו הסעודה דלויתן ושור הבר שתהיה בתכלית הזיכוך והדקות, אלא סעודה גשמית כפשוטה דוקא, כי, העיקר הוא הגאולה בגשמיות, שבה הוא עיקר השמחה והתענוג.

(אחרון של פסח, ה'תשח"י, סעיפים ב"ד)

הערות |

1. ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן רסא סעיף ד. וש"נ.
2. זהר ח"ב פח, סוף עמ' ב.
3. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109 ואילך). – נעתק ב"היום יום" כב ניסן, אחרון של פסח. וראה גם לעיל עמ' 19. עמ' 23.
4. שהרי תפלת מוסף חייבת להיות לפני תפלת מנחה, מלבד במקרה היוצא מן הכלל שמתפללים מנחה לפני מוסף (ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן רפו סעיף ה. וש"נ), ואכמ"ל, אבל הסדר המסודר הוא שתפלת מוסף היא קודם תפלת מנחה.
5. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תצ סעיף יג. וש"נ.
6. צד, א.
7. ואלו שאינם אומרים – חושבים.
8. ומה שמוסיפים "ואף-על-פי שיתמהמה כו'" – הרי זה ענין בפני עצמו.
9. ראה תהר שם טוב בהוספות סימן מח. וש"נ.
10. ישעיה ו, ב.
11. זהר ח"א רה, סוף עמ' א. ח"ג צד, ריש עמ' ב.
12. ברכות לד, ב. רמב"ם שם פרק יב הלכה ב.
13. צפניה ג, ט.
14. סוף פרק יא.
15. סוף פרק יב.
16. בבא בתרא עה, א.
17. ראה ויקרא רבה פרשה יג, ג.
18. ברכות יז, א.
19. ראה ספר המאמרים מלוקט כסלו-שבט סוף עמ' שסה. וש"נ.
20. בשער הגמול בסופו.
21. ברכות ומועד קטן בסופן.
22. תהלים פד, ח.
23. ראה המשך תרס"ו עמ' יב.
24. תמיד בסופה.
25. ראה גם לקוטי שיחות חט"ו עמ' 141 ואילך. וש"נ.
26. ראה שם עמ' צו ואילך. ועוד.
27. שבת ל, סוף עמ' ב. וש"נ.
28. ישעיה ז, כא.
29. הגדה של פסח פיסקא "לפיכך כו'".
30. ראה זהר ח"ג צה, א – הובא במגן אברהם אורח חיים סימן תמד סעיף קטן ב (בשם השל"ה).
31. זהר ח"ב פח, סוף עמ' ב.
32. ראה לקוטי שיחות חכ"א עמ' 84. וש"נ.

כל יהודי יכול להרגיש

סעודת המשיח הופכת את הגילוי הנעלה של היום לחלק מגופו של האדם, כך שכל אחד ואחד יכול לחוש בו. את הסעודה הנהיג הבעש"ט שתורתו מביאה את הגאולה, ואת שתיית ארבע הכוסות הוסיפו נשיאי חב"ד שתורתם מוסיפה לכך גם טעם ותענוג

א. על-פי הכלל "מעלין בקודש"¹, מובן, שהיציאה מהמצרים והגבלות הזמן דאחרון של פסח, המתבטאה ב"גילוי הארת המשיח" שביום זה, היא בתוקף יותר (לא רק מהיציאה מ"מצרים" שבלילות הראשונים דפסח, אלא) גם מהיציאה מ"מצרים" שבשביעי של פסח, כי, הציור וההרגש של השיר דלעתיד שבשביעי של פסח² הוא רק במחשבה או גם בדיבור, אבל לא בענינים של מעשה, מה- שאין-כן באחרון של פסח שאוכלים "סעודת משיח", הרי ציור והרגש זה בא גם בענין של מעשה.

ונוסף לזה: על-ידי אכילת סעודת משיח – שענין המזון הוא שנעשה דם ובשר כבשרו – חודר הרגש זה לא רק בכל כחות נפשו, עד לכח המעשה, אלא גם בגופו הגשמי.

הגילוי שייך לכל אחד

ב. הטעם שענין הנ"ל נתגלה על-ידי הבעש"ט דוקא, יש לומר שהוא לפי שכללות ענינו של הבעש"ט שייך לגילוי המשיח, וכידוע מענה מלך המשיח להבעש"ט על שאלתו "אימתי קא אתי מר" – "לכשיפוצו מעיינותיך (מעיינות הבעש"ט) חוצה"³.

טעם ותענוג בתורת הבעש"ט

ד. הענין ד"סעודת משיח", אף שהוא הנהגת הבעש"ט - נתגלה ונתבאר ונתפרסם (ככל עניני תורת הבעש"ט) על-ידי נשיאי חב"ד.

ונוסף לזה: בשנת תרס"ו, בעת "סעודת משיח", הוסיף כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ענין חדש, והוא שציווה אז להתלמידים לשנות ד' כוסות.⁹

והביאור בזה:

ההפרש שבין מצה לייין הוא¹⁰, שמצה היא בחינת (קטנות) אבא (חכמה), וייין הוא בחינת בינה [וזהו הטעם שמצה היא במספר ג' - ג' מצות שבקערה, וייין במספר ד' - ד' כוסות, כי מוחין דאבא הם ג', ומוחין דאימא הם ד'].

וזה מתאים גם עם ההפרש שבין מצה לייין בפשטות, שמצה היא "לחם עוני"¹¹, לפי ש"אין בה טעם כמו חמץ"¹², מה-שאיין-כן יין, לא רק שיש לו טעם, אלא שגורם גם שמחה ותענוג, ועד ש"אין אומרים שירה אלא על היין"¹³ - כי התגלות עתיק (תענוג) היא בבינה¹⁴.

וזהו הטעם מה שאצל הבעש"ט היה רק הענין של "סעודת משיח" (שעיקר סעודה הרי הוא לחם) מצה, ונשיאי חב"ד הוסיפו גם הענין של ד' כוסות - כי ענינה של חסידות חב"ד הוא (לא רק לגלות ולפרסם תורת הבעש"ט - שלכן גם ההנהגה ד"סעודת משיח" נתפרסמה על-ידי נשיאי חב"ד, כנ"ל - אלא גם) להסביר את תורת הבעש"ט בהבנה והשגה וכו' ולהכניס בה טעם ותענוג וכו', שכל זה נרמז בענין ד' כוסות.

ה. והנה, גם בתקופה של חסידות חב"ד, עיקר ההבנה וההסברה בתורת החסידות - באופן שלימוד תורת החסידות יהיה בהבנה והעמקה וכו', דוגמת לימוד סוגיא בנגלה - נתחדש על-ידי אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ובתקופה זו גופא - עיקר ענין זה נתחדש בשנת תרס"ו, על-ידי אמירת ההמשך הידוע דשנה ההיא¹⁵.

ויש לומר שזהו הטעם שענין שתיית הד' כוסות באחרון של פסח נתגלה על-ידי כ"ק אדמו"ר נ"ע ובשנת תרס"ו - כי עיקר גילוי החסידות [ההכנה והכלי¹⁶ לביאת המשיח] באופן של הבנה והסברה וכו' נתחדש¹⁷ בשנה ההיא.

וכמו שכללות תורת הבעש"ט, מדור לדור היא מתפשטת יותר, עד לאלו שנמצאים ב"חוצה" בדרגת הכי תחתונה - כן הוא גם בנוגע ל"גילוי הארת המשיח" ו"סעודת משיח" דאחרון של פסח, שבדורותינו אלה נתפשט הענין בין כמה וכמה מבני ישראל.

ומכיון ש"תורה על הרוב תדבר"⁴, הרי מובן שענין הנ"ל שייך גם לאלו שמצד עצמם אינם מרגישים "גילוי הארת המשיח" (שהרי אלו שמרגישים זה מצד עצמם, הם לעת-עתה רק מיעוט), שגם הם, על-ידי קיום ההוראה דאכילת "סעודת משיח", נעשה "הענין" חלק מגופם (ועל-דרך שבאכילה דמצוה אין נוגע הכוונה⁵), ובמילא גם קל יותר שעל-ידי ההתבוננות והציור בזה, יוכלו גם הם להרגיש גילוי זה - כי הרי הוא כבר "עומד אחר כתלנו"⁶, ועוד יותר: "משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים"⁶, היינו שכבר ישנם "הרכים" (פרצה) בהכותל. ומכיון שכבר קרוב מאד לביאת המשיח, "מארגן קומט משיח", לכן גם היום - באחרון של פסח (אף שנמצאים בגלות עדיין, אבל הכותל המפסיק בין הגלות להגאולה הוא כבר פרוץ, כנ"ל), מאיר גילוי הארת המשיח באופן שכל אחד ואחד יוכל להרגיש זה.

ועל-ידי-זה גופא שבזמן הגלות עושים "סעודת משיח", שבזה מראים שבני ישראל אינם "מכירים" בגלות - פועלים שבקרוב ממש ישרפו את הכתלים ("פארברענען די ווענט") של הגלות (כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁷), ויתגלה משיח, ויוליכנו קוממיות לארצנו.

ג. ישנם הטוענים שלא כל מוחא סביל דא, לקבל ענין הנ"ל - שלכל אחד ואחד מאיר הארת המשיח, ואדרבא, על-ידי שמיעת ענין כזה יתבלבלו וכו'.

אמנם באמת אינו כן, כי כבר נשתנה המצב, וכבר בא הזמן שגם ה"חוצה" יכול לקבל ענין זה, ורק צריכים להסיר הפחדים אצל אלו שצריכים להביא ענין זה לה"חוצה", וכשיאמרו את הענין בפשיטות (כלי שום פקפוק) - על-ידי שיחזקו האמונה שלהם עצמם - יתקבלו⁸ הדברים אצל השומעים, ויפעלו פעולתם.

17. ועד שבהמשך תרס"ו נתבארו כמה וכמה פרטים בענין הגילוי דלעתיד לבוא - אף שכתב הרמב"ם (הלכות מלכים פרק יב הלכה ב) "שדברים שתומין הם כו"*.
 (* ולהעיר גם מהנהגת כ"ק מו"ח אדמו"ר בפירסום ה"קול קורא" "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה" - אף שמישיח בא בהיסח הדעת (סנהדרין צז, א), ואף ששאלו אותו על זה, המשיך לפרסם כו' (מהנחה בלתי מוגה).
 18. קדושים יט, יח.
 19. נוסח ברכת "שים שלום" בתפלת העמידה. וראה תניא פרק לב.

ולא לדרשה קאתינא, אלא שיקיימו בפועל המנהג דשתיית ד' כוסות (החל מכוס ראשון), והעיקר - שעל-ידי-זה יומשך ענין של הסברה כו', ומתוך שמחה גדולה, בכללות מעשינו ועבודתנו שבמשך זמן הגלות.

ומצד הציווי "ואהבת לרעך כמוך"¹⁸, יש לפעול זאת גם על אחרים, ובוראי יתקבל הדבר אצלם.

ובאופן ד"כולנו כאחד", ימשיכו הענין ד"ברכנו אבינו"¹⁹, בבני חיי ומזוני רויחי.

(אחרון של פסח, ה'תשל"ב, סעיפים ב"ד, יא"ג)

| הערות

1. ברכות כח, א. וש"ג.
2. ראה לעיל עמ' 107.
3. אגרת הקודש של הבעש"ט - נדפסה בסוף הספר בן פורת יוסף וברישי ספר כתר שם טוב. ובכ"מ.
4. ראה מורה נבוכים חלק ג פרק לד.
5. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעה סעיף כח.
6. שיר השירים ב, ט. וראה שיר השירים רבה שם, ח. ספר השיחות תרצ"ט עמ' 316.
7. ראה אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ ח"ו עמ' שעב (נעתק ב"היום יום" בתחלתו).
8. ועל-דרך המדובר בהתועדות דשבת הגדול בשנה זו (ה'תשל"ב) בנוגע פעולת ישראל על בכורי מצרים, שעל-ידי שאמרו להם "זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים" בתוקף ובפשטות (אף שהיו אז עדיין בגלות מצרים), פעלו שנתקבל זה גם אצל בכורי מצרים, ועד כדי כך, ש"עשו הבכורות מלחמה כו'" (ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים ריש סימן תל). ואם (בכורי) מצרים כן, בישראל מאמינים בני מאמינים - על אחת כמה וכמה.
9. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109 ואילך). - נעתק ב"היום יום" כב ניסן, אחרון של פסח.
10. תורת חיים שמות קלד, א. ואילך.
11. פרשת ראה טז, ג.
12. תורה אור ויקהל פט, ד. וראה גם לקוטי תורה ויקרא ו, ד.
13. ברכות לה, א. וש"ג.
14. ראה זהר ח"ג קעח, ב.
15. ראה גם שיחת אחרון של פסח תש"ל סעיף יח ואילך (תורת מנחם ח"ס עמ' 131 ואילך). וש"ג.
16. הכנה וכלי שהם גם ממשיכים (לא רק - מקבלים) את ההשפעה והאור וכמו שכתוב על זה בתניא ריש פרק לז הגורם שכר המצוה.

ארבע הכוסות של לעתיד לבוא

ארבע הכוסות של ליל הסדר הן כנגד כוסות פרעה הרומזות לגלות וגאולת מצרים, ואילו ארבע הכוסות של סעודת משיח הן כנגד כוסות הנחמה של לעתיד לבוא, והתכלית בשתייתן צריכה להיות לא לשם הנאת הגוף, אלא כדי לזרז את קיום הנבואה הנרמזת בהן – שתקוים מיד

א. כ"ק' מו"ח אדמו"ר סיפר², שבשנת תרס"ו אכל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע סעודת אחרון של פסח ביחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ד' כוסות. ואמר אז: דאָס איז סעודת משיח³.

כל ענין – יש לו מקור בנגלה. וכן הוא בנוגע למנהג שתיית ד' כוסות באחרון של פסח, שגם למנהג זה ודאי שיש מקום בנגלה. ובפרטיות יותר:

במנהג זה – ישנם כמה וכמה פרטים: א) המנהג הוא באחרון של פסח, ב) באחרון של פסח גופא – בסעודת משיח, ג) קשור עם המספר דד' כוסות, ד) שייך לתלמידי התמימים. וכל פרט מפרטים אלו – יש לו בודאי מקור בנגלה.

להוריד את הנבואה לעולם

ב. בטעם המנהג – יש לומר בדרך אפשר:

בנוגע לענין ד' כוסות שמצינו בליל הסדר, שבו ישנו החיוב לשתות ד' כוסות – נקטינן שהיא תקנת חכמים⁴.

אמנם בירושלמי⁵ (לפי גירסא אחת)⁶ מצינו שלמדים ענין זה מן הכתוב ואלא שגם בדברי הירושלמי מפרשים שאין זה אלא אסמכתא, מלכד אחד מחכמי פולין דסבירא ליה שהוא מדאורייתא ממש⁷ - "כנגד ארבע כוסות של פרעה, וכוס⁸ פרעה ביד, ואשחט אותם אל כוס פרעה, ואתן את הכוס על יד פרעה, ונתת כוס פרעה בידו וגו'" (ועל-דרך-זה במדרש⁹),

והרי בחלום של שר המשקים (שבו נזכרו ד' הכוסות של פרעה) מרומז הענין (דגלות ו) גאולת מצרים, כמו שכתוב¹⁰ "ובגפן שלשה שריגים", ואיתא בחולין¹¹ "גפן אלו ישראל וכו' עלתה נצה, הגיע זמנן של ישראל להגאל", וכדאיתא במדרש⁹: "אמר לו (יוסף לשר המשקים) את בשרתני בשורה טובה (שבני ישראל עתידין ליגאל) אף אני אבשרך בשורה טובה", דהיינו שיוסף שילם לו על בשורת הגאולה (הרמוזה בחלום) בפתרון חלומו,

[מאמר המוסגר:

פעם אחת, כשנסע כ"ק מו"ח אדמו"ר ברכבת, בשעה שהגיע הממונה על בדיקת הכרטיסים, ראיתי שכ"ק מו"ח אדמו"ר נתן לו "טיפ" גדול של סכומים מבהילים, שלא לפי ערך מלאכתו כלל. וכששאלתי על כך את כ"ק מו"ח אדמו"ר, ענה לי שרצונו לשלם לו על הטובה שעשה במלואה ("אָפּפּאַלן אים זיין גאַנצע טובה").

ועל-פי האמור לעיל שכל ענין יש לו מקור, הרי המקור לענין זה הוא בדברי המדרש הנ"ל על-דבר יוסף, ששילם לשר המשקים בדבר גדול ביותר ("אָ געוואָלדיקע זאַך") - אף שבאמת לא היה חייב לו דבר, שהרי אינו בעל בחירה - כדי לשלם לו על טובתו במלואה, כך שלא יהיה לו עוד עסק עמו.

וכיון שבחלום של שר המשקים, שבו מרומז הענין דגלות וגאולת מצרים, נזכרה ד' פעמים תיבת "כוס" - שותים ד' כוסות בליל פסח.

ועוד מאן-דאמר בירושלמי (ובמדרש) שם: "כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם .. וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמות, ה' מנת חלקי וכוס¹², דשנת בשמן ראשי כוסי רוי¹³, והדין כוס ישועות אשא¹⁴, תרין".

ואין זו פלוגתא, אלא המאן-דאמר השני מוסיף על הראשון: המאן-דאמר הראשון מבאר את השייכות של ד' הכוסות להענין דיציאת מצרים, והמאן-דאמר השני מוסיף לבאר גם את השייכות לגאולה העתידה¹⁵.

ושייכות הד' כוסות דלעתיד לחג הפסח - מובנת על-פי הידוע¹⁶ שביציאת מצרים נפתח הצינור גם לגאולה העתידה.

ומזה מובן (במכל שכן) ענין הד' כוסות דאחרון של פסח, בסופו של יום¹⁷, בסעודת משיח, שעל-ידי שתיית הד' כוסות (בגשמיות) ממשיכים וממהרים את גילוי הד' כוסות דלעתיד, שיומשך למטה בפועל ממש.

ועל-דרך הידוע¹⁸ הטעם שהנביאים הוצרכו (על-פי ציווי הקב"ה) לעשות פעולות בגשמיות מתאים לענין נבואתם, בכדי למהר ולהמשיך את הנבואה בגשמיות. ועל-דרך-זה כותב אדמו"ר הזקן¹⁹ אודות מורו הרב המגיד, ש"היה נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו היה אומר בפה אף שלא יבינו השומעים כל-כך . . . בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו בזה העולם בבחינת יציאת הדיבור".

לרצות באמת

ג. על-פי דין, הרי "מצוות לאו ליהנות ניתנו"²⁰. והיינו, שאפילו מצוות שהגוף נהנה מקיומן, מכל מקום, כיון שאפשר לקיים מצוות אלו גם בלי הנאה, נכללות גם הן בהדין ד"מצוות לאו ליהנות ניתנו".

וכן הוא בנוגע לשתיית הד' כוסות, שאף שענין זה קשור עם יין גשמי ועם הנאת הגוף, הרי הכוונה בזה צריכה להיות רק כדי לקרב את ביאת המשיח²¹.

ועל-דרך שנתבאר בהמאמר²² בענין "כי ברבים היו עמדי"²³, שכל עבודתו אינה בשביל להמשיך אור בנפשו, אלא בשביל הרבים, כדי להוסיף אלקות בעולם, וכדאיתא בתיקוני-זהר²⁴ "איזהו חסיד המתחסד עם קונו . . . לייחדא קב"ה ושכינתיה בתחתונים". והכוונה בזה בפשטות - לפעול על יהודי נוסף שיתקרב ללימוד התורה וקיום המצוות, עד שמזמן לזמן יהיה אצלו גם הענין ד"מעלין בקודש"²⁵.

והיינו, שכל רצונו של האדם צריך להיות בענין אחד בלבד - שיקויים הענין ד"מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"²⁶, ובשביל זה יש להניח את כל הענינים על הצד, ובלבד שיתקיים הענין ד"לייחדא קב"ה ושכינתיה בתחתונים".

וכשיהיה הרצון לזה באמת, דהיינו שירצה באמת בכיאת המשיח (ועל-דרך מאמר רז"ל²⁷ "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם"...) - אזי יצליחו לפעול זאת, כמו שכתוב²⁸ "רצון יראיו יעשה".

והדיוק בתיבת "רצון" - שעוד קודם שענין זה ירד ונמשך בהרגש הלב, ואפילו קודם שהונח בחב"ד שבמוחין, ומכל שכן שעדיין לא ירד ונמשך בהלבושים דמחשבה דיבור ומעשה - אף-על-פי-כן, אם רק פעל ענין זה בכחינת הרצון שבו, דהיינו שרצונו באמת שיבוא משיח,

והיינו, שמבלי הבט על כך שאז יצטרך להניח מאחוריו את כל "עסקיו הגדולים" ("זיינע גרויסע געשעפטן") שיש לו בחוץ-לארץ, יחד עם ה"כבוד", ה"מציאות" וה"ישות" ושאר שטותים... אף-על-פי-כן מוכן הוא ורצה שיבוא משיח, והוא יהיה תלמידו,

- שהרי משיח ילמד תורה עם כל בני ישראל, אפילו עם האבות²⁹, שגם הם יהיו תלמידיו, ומכל שכן בנוגע אליו, שהוא למטה מהאבות, בודאי "מתאים" להיות תלמידו של משיח... -

וכוונתו בזה היא בפשטות, בלי שום "פשט'לאך", אלא פשוט בגשמיות - שיבוא משיח, יהודי שהוא נשמה בגוף, וכמו שכתב הרמב"ם³⁰ ש"משיח יהיה מלך מבית דוד הוגה בתורה. . . ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה כו" - הנה בשעה שירצה זאת באמת - אזי אף שענין זה הוא עדיין בכחינת הרצון בלבד, ועדיין לא נמשך במוחין ומדות, ומכל שכן במחשבה דיבור ומעשה, מכל מקום, "רצון יראיו יעשה", שיעלה בידו לפעול ענין זה.

מיד הן נגאלין

ד. האמור לעיל שאפשר לפעול ביאת המשיח תיכף ומיד - הוא נכון בכל זמן; ועל אחת כמה וכמה היום, באחרון של פסח, שמקובל מהבעש"ט שיום זה שייך למשיח, ומטעם זה מפטירין בו "ויצא חוטר מגזע ישי"³¹.

וענין זה מודגש גם בתוכן ההפטרה - שמבלי הבט על כך ש"עוד היום בנוב לעמוד"³², דהיינו שסנחריב היה כל-כך חזק בעיני עצמו עד שסבר שאין לו כל צורך למהר ולהלחם³³, ואילו היה ח"ו מביא מחשבתו לידי פועל, הרי לאחרי זה היה כבר מאוחר מדי כו', ולכן היה בהכרח לעצרו תיכף ומיד, עד שבשביל זה "ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח"³⁴,

וכפי שמצינו³⁵ בנוגע ליציאת מצרים, שאילו היו מתמהמהים כרגע ח"ו לא היו יכולים ליגאל עוד, ולכן היתה הגאולה "בעצם היום הזה"³⁶,

אף-על-פי-כן - אין מתפעלים מכך, ואומרים "ויצא חוטר מגזע ישי", דהיינו, שכהרף עין, ללא שום הכנות, מגיע המשיח!

ועל-דרך-זה בנדרן דידן: אם כל בני ישראל יתדברו יחד, ויצעקו שרצונם שמשיח יבוא - אזי יבוא מיד, כהרף עין, מבלי הבט על כך שעתה הוא לילה³⁷ (ועל-דרך-זה בנוגע לשאר ההגבלות שמצינו בזה בגמרא³⁸), אלא כפסק דין הרמב"ם³⁹ "שסוף ישראל לעשות תשובה. . . ומיד הן נגאלין",

והרי הפירוש לשון "מיד" כאן הוא⁴⁰ על-דרך שמצינו בנוגע לנטילת ידיים שיעור פחות מכדי הילוך כ"ב אמה⁴¹. והיינו, שהגאולה אינה מתעכבת יותר משיעור הזמן הנדרש כדי ללכת כ"ב אמות!

וכדאיאת בספרים⁴² שמשיח כבר ישנו, אלא שצריך להאיר בו המקיף דח"י, ומיד כשיאיר, תהיה הגאולה השלימה במהרה בימינו.

(אחרון של פסח, ה'תשט"ז, סעיפים ט"י, יד, יט"כ)

| הערות

35. ריטב"א להגדה של פסח פיסקא עבדים היינו. סידור רבי שבתי מרשקוב וקול יעקב פיסקא מצה זו. הגדת החיד"א פיסקא מתחלה עובדי עבודה זרה ד"ה ומעשה ידיו. אור התורה בא עמ' שכז - מזית רענן וכן הוא באלשיך בא יב, לז ואילך. צרור המור שם, מ (הובא בשל"ה פיסקא עבדים היינו) וראה גם ספר השיחות תר"ש ריש עמ' 88.
36. בא יב, יז. מא. נא.
37. ראה פירוש רש"י ראש השנה ל, סוף עמ' א. פירוש רש"י ותוספות סוכה מא, סוף עמ' א. תוספות שבועות טו, ריש עמ' ב.
38. עירובין מג, סוף עמ' א ואילך. ראה לקוטי שיחות ח"א עמ' 272.
39. הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.
40. ראה שרי חמד כללים מערכת מיד. וש"נ.
41. תוספות ד"ה כל (סוטה לט, א). שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים ריש סימן קסו.
42. ראה ארבע מאות שקל כסף (רמא, א). שער הגלגולים (פרעמישלא, תרל"ה) פרק יג.

1. תוכן מקוצר משיחה זו - הוגה על-ידי כ"ק אדמו"ר זי"ע (בלשון הקודש), ונרפס בלקוטי שיחות ח"ד עמ' 1299.
2. שיחת יום אחרון של פסח תרח"ץ סעיף כג (ספר השיחות תרח"ץ עמ' 277) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח).
3. =זוהי סעודת משיח. ראה גם לעיל עמ' 19. וש"נ.
4. ראה פסחים קיז, סוף עמ' ב. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעב סעיף יד.
5. פסחים פרק י הלכה א.
6. ראה עיתור סדר ד' כוסות בשם הירושלמי שם: "מנין לארבעה כוסות מן התורה". ובירושלמי לפנינו אין התיבות "מן התורה".
7. ראה כלי חמדה (לר' מאיר דן פלאצקי) ריש פרשת וארא.
8. וישב מ, יא-יג.
9. בראשית רבה פרשה פח, ה.
10. שם, י.
11. צב, א. וראה בראשית רבה שם.
12. תהלים טז, ה.
13. שם כג, ה.
14. שם קטז, יג.
15. ראה פירוש פני משה לירושלמי שם.
16. ד"ה כימי צאתך דאחרון של פסח תש"ח ריש פרק יב (ספר המאמרים תש"ח עמ' 164).
17. ראה גם לקוטי שיחות ח"ד סוף עמ' 1298.
18. ראה דרשות הר"ן דרוש ב. רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי לך לך שם.
19. מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים עמ' תסד. וש"נ.
20. ראש השנה כח, א. וש"נ.
21. ראה גם ספר המאמרים מלוקט אדר"סיון עמ' רטו ואילך, ובהערה 20 שם.
22. שנאמר בהתוועדות זו. ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים פרק ו (תורת מנחם ח"ו עמ' 222).
23. תהלים נה, יט.
24. בהקדמה (א, סוף עמ' ב). הובא בתניא סוף פרק י.
25. ברכות כח, א. וש"נ.
26. ישעיה יא, ט (מהפטרת אחרון של פסח). וראה רמב"ם הלכות מלכים בסופן.
27. ברכות כח, ב. הובא בתניא פרק מא.
28. תהלים קמה, יט.
29. ראה שער האמונה פרק נו. ועוד.
30. הלכות מלכים סוף פרק יא.
31. ישעיה יא, א. וראה לעיל עמ' 23. וש"נ.
32. שם י, לב (התחלת ההפטרה).
33. ראה פירוש רש"י על הפסוק. וראה גם לעיל 123.
34. סנהדרין צד, א.

לאן נעלמו המצה והמרור?

בסעודת משיח יש תקנה לשתות ארבע כוסות, אך אין תקנה דומה ביחס למצה ולמרור, שכן המצה והמרור עניינם עוני ומרירות, ואילו ההכנה לגאולה צריכה להיות מתוך הרחבה, טעם והבנה – ענינו של היין

א. בנוגע לתקנה דשתיית ד' כוסות בסעודת משיח באחרון של פסח – יש ענין הדורש ביאור:

ובהקדמה – שד' כוסות דאחרון של פסח ששייכים אל הגאולה העתידה, הם בדוגמת ד' הכוסות שבלילות הראשונים דחג הפסח ששייכים ליציאת מצרים, אף-על-פי שלעתיד לבוא יהיו כל העניינים באופן נעלה יותר באין ערוך מכמו שהיו ביציאת מצרים, כמו שכתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"² (שלכן, גם להדעה שמזכירין יציאת מצרים לעתיד לבוא, הרי זה רק בדרך טפל בלבד).
וצריך להבין, מהו הטעם שנקבעה תקנה זו רק בנוגע לד' כוסות, ולא קבעו כן גם בנוגע למצה⁴ ומרור, כמו בלילות הראשונים?

ובפרט שמצה היא מן התורה גם בזמן הזה, ואפילו מרור שבזמן הזה הוא מדרבנן, הרי בזמן שהקריבו קרבן פסח היה המרור מן התורה⁵, ואילו ד' כוסות הרי כל עיקרם הוא מדרבנן⁶. ואף-על-פי-כן, בנוגע לסעודת משיח נקבע המנהג רק בנוגע לד' כוסות, ולא בנוגע למצה ומרור.

ה"הגדה" – אמירת מאמר חסידות

ב. לכאורה נשאלת שאלה זו גם בנוגע לאמירת ההגדה, שבלילות הראשונים דחג הפסח ישנו החיוב ד"והגדת לבנך"⁷, וגם חיוב זה הוא מן התורה⁸, ואף-על-פי-כן לא תיקנו שיהיה דוגמת זה גם באחרון של פסח.

וקניזי וקדמוני¹³, שאז תהיה ארץ ישראל "ארץ טובה ורחבה"¹⁴ לאמיתתה, וכמו שכתוב "וירד מים עד ים"¹⁵, "מים סוף ועד ים פלשתים ומדבר עד הנהר" (נהר פרת)¹⁶ - אזי יתבטל כללות הענין של מיצר וגבול.

ומזה מובן, שכאשר קובעים ענין מסויים בתור דוגמא להמעמד ומצב שיהיה בביאת המשיח, שאז תהיה הרחבה אמיתית - יש לעשות זאת על-ידי ענינים המורים על הרחבה.

ולכן לא קבעו בסעודת משיח ענין של מרור, וגם לא ענין של מצה (שבזמן הזה הוא מן התורה), "לחם עוני"¹⁷ - כי, ענינים של מרירות ועוני אינם יכולים להיות דוגמא להמעמד ומצב דביאת המשיח (וענין המצה כפי ששייך לביאת המשיח הוא בבחינת מצה עשירה¹⁸).

ד. וביאור הענין בעבודת האדם:

ענין המצה - מבואר בלקוטי-תורה¹⁹ שזהו על-דרך שאמרו רז"ל²⁰ "אין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום טעם דגן", שעל-ידי-זה נעשית ההכרה וההתקשרות בהקב"ה באופן של אמונה, בדוגמת ידיעת התינוק לקרות אבא, ש"אין ידיעה זו אצלו בבחינת הבנה וטעם ודעת גמור, שהרי אינו יודע איך הוא אביו ולמה צריך לאהוב אותו", אלא זוהי "ההתקשרות שלו באביו שלא על-ידי טעם ודעת המושג כו".

אמנם, ההכנה והכלי לביאת המשיח - הרי זה דוקא על-ידי ש"יפוצו מעינותיך חוצה"²¹ באופן של הבנה והשגה - כלשון הזהר²²: "יתפרנסון מהאי חיבורא דילך", היינו²³, שהלימוד הוא באופן של פרנסה, שהוא ענין המזון, שנעשה דם ובשר כבשרו, שזהו על-ידי הלימוד באופן של הבנה והשגה בשכל דוקא, עד שמתאחד לגמרי עם האדם, כמבואר בתניא²⁴.

ולכן מצינו שלאחרי יציאת מצרים, בחג השבועות, זמן מתן תורתנו - כמו שכתוב²⁵ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", במתן-תורה - אזי המצה היא לא בענין ה"מצה", אלא בענין "שתי הלחם" (ש"חמץ תאפינה")²⁶ דוקא, והיינו לפי שבמתן תורה, "יום הששי"²⁷, היתה שלימות הבריאה כפי ש"עולם על מילואו נברא"²⁸, שהרי "פסקה זוהמתן"²⁹, על-דרך המעמד ומצב שיהיה בביאת המשיח, כאשר "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"³⁰.

אך יש לתרץ זאת - על-דרך התירוץ על הקושיא למה אין מברכים על סיפור יציאת מצרים, לפי שכבר יצא ידי חובתו (על-כל-פנים התחלת המצוה) בברכת הקידוש שנזכר בו יציאת מצרים³¹, ואם כן, גם בברכת הקידוש דאחרון של פסח שאומרים "זכר ליציאת מצרים", נכלל כבר ענין ההגדה.

ובפנימיות הענינים, הנה ענין אמירת ההגדה ישנו גם בסעודה דאחרון של פסח - על-ידי אמירת חסידות:

"הגדה של פסח" - רובה הוא מחלק האגדה שבתורה. והרי חלק האגדה שבתורה קשור עם תורת החסידות, כדאיתא בספרי¹⁰ "רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם, למוד דברי אגדה", וכמו שכתב רבינו הזקן באגרת הקודש¹¹ בנוגע ללימוד "אגדה שבספר עין יעקב", ש"רוב סודות התורה (פנימיות התורה) גנוזין בה".

ולכן, בימים הראשונים דחג הפסח שעיקר ענינם הוא יציאת מצרים, ואילו הגאולה העתידה היא בהעלם - אזי מסתפקים באמירת ההגדה, מחלק האגדה שבתורה, שסודות התורה גנוזין בה; מה-שאי-כן באחרון של פסח שאז ענין המשיח הוא בגילוי, אזי ישנו הענין דאמירת חסידות בגלוי.

ולכן, השאלה הנ"ל אינה בנוגע לאמירת ההגדה, אלא רק בנוגע למצה ומרור.

בלי מרור ועוני

ג. ויש לומר הביאור בזה בדרך אפשר:

הענין דיציאת מצרים שצריך להיות בכל יום,

- כמאמר רז"ל¹² "בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים", וגם כאשר אתמול פעל בעצמו לצאת ממצרים וגבולים, הרי זה רק לפי ערך מעמדו ומצבו אתמול, ואילו לגבי מעמדו ומצבו היום הרי זה עדיין מיצר וגבול שצריך לצאת ממנו, ולכן נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים", "ימי" לשון רבים, כיון שבכל יום ויום ישנו הענין דיציאת מצרים (כמבואר במאמרים²) -

הרי זה רק קודם ביאת המשיח, שאז נמצאים עדיין במיצר וגבול; מה-שאי-כן בביאת המשיח, כאשר "ירחיב ה' אלקיך את גבולך", "לתת לך ארץ קיני

ומזה מובן, שההכנה לביאת המשיח אינה יכולה להיות על-ידי ענין של "מצה", אמונה בלבד, ללא הבנה והשגה.

ועל אחת כמה וכמה שההכנה לביאת המשיח אינה יכולה להיות על-ידי עבודה באופן של "מרור" - "שמררו" . את חיי אבותינו³¹ - שישנו אמנם הענין ד"חיי אבותינו", חיים של יהודי שהם בתורה ומצוותיה, כמו שכתוב³² "וחי בהם", אבל חייו הם באופן של מרירות ("אֶפְרַיִם כִּיטְעַרְטַעַר לְעַבְדִּי"), היינו, שעבודתו בתורה ומצוות היא ללא עונג ו"געשמאָק", אלא עושה זאת בעל-כרחו, כדי לצאת ידי חובתו, כפריעת חוב - שזהו מעמד ומצב של מיצר ועקתא, היפך לגמרי מההרחבה דימות המשיח.

עבודה בהרחבה

ה. וההוראה מזה:

כיון שעבודתנו עתה היא בתור הכנה לביאת המשיח, שאז יהיה אמיתית ענין ההרחבה - צריכים להיות כל עניני העבודה, שכללותם הם ג' העמודים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה (תפלה) וגמילות חסדים³³, באופן ד"ואתהלכה ברחבה"³⁴, מתוך "געשמאָק", הבנה והשגה וכו'.

בודאי צריך להיות ענין האמונה, וכמאמר רז"ל³⁵ "לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות האמונה", וכידוע שהאמונה היא יסוד כל הענינים, וכמאמר רז"ל³⁶ "בא חבוקק והעמידן על אחת, שנאמר³⁷ וצדיק באמונתו יחיה"; אבל זהו רק תחלת העבודה, וכמו התחלת היום באמירת "מודה אני" ו"הודו לה", שבודאי אין להסתפק בכך ולצאת ידי חובתו על משך כל היום, אלא צריך להיות המשך העבודה באופן של הבנה והשגה וכו'.

וכשם שבלימוד התורה בודאי אין להסתפק בלימוד אל"ף ב"ת, אף שגם זה ענין נעלה ביותר, וכידוע הסיפור אודות הבעש"ט שפעל נפלאות על-ידי אמירת אל"ף ב"ת בהיותו במעמד ומצב דנפילת המוחין ו"להעיר שבפולין אומרים שמאורע זה היה באחרון של פסח³⁸, אלא צריך להיות לימוד התורה באופן של הבנה והשגה וכו'.

ובפרטיות יותר:

בעבודת התפלה - צריך להיות גם ענין של הבנה והשגה, כל אחד לפי ערכו, מעמדו ומצבו, החל מפירוש המילות כפשוטן על-פי "עברי-טייטש", ועד לענין ההתבוננות בפרטי הענינים דפסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע וקריאת שמע, כפי שנתבארו בתורת החסידות.

וכמו כן בלימוד התורה - שאין להסתפק ב"פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"³⁹, ואפילו לא בלימוד כל היום אבל ללא יגיעה, אלא אצל כל אחד ואחד מישראל צריך להיות לימוד התורה באופן של יגיעה דוקא, ולא להסתפק במה שלמד והשיג בבוקר, אלא להוסיף ולהתייגע במשך כל היום כולו, בצהריים ובערב כו'.

ועל-דרך-זה בנוגע לקיום המצוות, כולל ובמיוחד מצות הצדקה ש"שקולה כנגד כל המצוות"⁴⁰ - שעבודתו בזה צריכה להיות לא רק כדי לצאת ידי חובתו, אלא באופן של הרחבה והידור דוקא, כמו בקרבנות, שצריך ש"יביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר . . . והוא הדין בכל דבר שהוא לשם הא-ל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב . . . כל⁴¹ חלב לה"⁴².

שהפנים יאירו

ו. ונקודת הדברים - שכללות העבודה בתור הכנה לביאת המשיח צריכה להיות לא באופן מיצר (מרור) ועוני (מצה), אלא באופן של הרחבה ותענוג שמצד הבנה והשגה עד כדי כך ש"חכמת אדם תאיר פניו"⁴³ - שזהו ענינו של יין, כמובן מסיפור חז"ל⁴⁴ אודות רבי יהודה שאמרו עליו שבודאי שתה יין מצד מאור פניו, והשיב שמאור הפנים בא לו מלימוד התורה (וכמסופר שם שרבי אבהו צהבו פניו שמצא תוספתא חדתא), "חכמת אדם תאיר פניו" (אף ש"יין מצד עצמו הוא (לא בחינת חכמה אלא) בחינת בינה⁴⁵).

וזהו הלימוד מהתקנה דשתיית ד' כוסות יין בסעודת משיח - וכידוע גם ש"יין" רומז על סודות התורה, יינה של תורה, וכמבואר בלקוטי-תורה שיר השירים⁴⁶ בענין "נכנס יין יצא סוד"⁴⁷, דכשם שהיין עצמו היה טמון תחילה

בענבים, ויצא מן ההעלם אל הגילוי, כך גם פעולתו היא לגלות את הסוד הפנימי מן ההעלם אל הגילוי, בהבנה והשגה, וזהו הקשר והשייכות של יין עם משיח שיגלה סודות התורה.

והמורם מכל האמור - שעל-ידי כללות העבודה באופן של "ואתהלכה ברחבה", זוכים שיבוא משיח צדקנו ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, "ארץ טובה ורחבה", "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך", כולל גם ארץ קיני קניזי וקדמוני, ובאופן ד"אראנו נפלאות".

(אחרון של פסח, ה'תשכ"ב, סעיפים ח"ג)

הערות |

1. מיכה ז, טו.
2. ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים תשמ"ב, תשל"ח, תשל"ט - ספר המאמרים מלוקט אדר-סיון עמ' קמו ואילך, עמ' קצו ואילך, עמ' רד ואילך. וש"נ.
3. ברכות יב, סוף עמ' ב.
4. כנראה הכוונה שנוסף על המצה הדרושה לסעודה, היו צריכים לתקן שיהיו ג' מצות, כמו ד' כוסות (המור"ל).
5. פסחים קכ, א. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעה סעיף טו.
6. ראה פסחים קיז, סוף עמ' ב. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעב סעיף יד.
7. בא יג, ח.
8. ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תעג סעיף מב.
9. ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך הגדה סעיף א (כרך ח ריש עמ' קעט). וש"נ. וראה גם שיחת ליל ב' דהג הפסח תשח"י סעיף ב (תורת מנחם חכ"ב עמ' 218 ואילך).
10. עקב יא, כב. הובא בהלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן פרק ב הלכה ב.
11. סימן כג (קלז, א). וראה הלכות תלמוד תורה שם.
12. פסחים קטז, ב (במשנה). תניא ריש פרק מז.
13. פרשת שופטים יט, ח ובפירוש רש"י.
14. שמות ג, ח. ועוד.
15. תהלים עב, ח.
16. משפטים כג, לא (ובפירוש רש"י).
17. פרשת ראה טז, ג.
18. ראה לקוטי שיחות חט"ז עמ' 125. וש"נ.
19. צו יג, ב ואילך.

20. ברכות מ, סוף עמ' א.
21. ראה אגרת הקודש דהבעש"ט (כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ).
22. תקוני זהר תיקון ו בסופו.
23. ראה כסא מלך לתקוני זהר שם. הקדמת מקדש מלך לזהר.
24. פרק ה. ראה לעיל עמ' 243.
25. שמות ג, יב. וראה שמות רבה פרשה ג, ד. פירוש רש"י על הפסוק.
26. אמור כג, יז. מנחות נב, ב.
27. בראשית א, לא. וראה שבת פח, א. פירוש רש"י על הפסוק.
28. ראה בראשית רבה פרשה יב, ו. פרשה יג, ג. פרשה יד, ז.
29. שבת קמו, ריש עמ' א. וש"נ.
30. זכריה יג, ב.
31. נוסח הגדה של פסח פיסקא "מרור זה" (מפסחים שם).
32. אחרי יח, ה.
33. אבות פרק א משנה ב.
34. תהלים קיט, מה.
35. מכילתא בשלח יד, לא.
36. מכות כד, א.
37. חבקוק ב, ד.
38. ראה "נטעי גבריאל" הלכות פסח ח"ג בסופו (עמ' תנב ואילך). "היכל הבעש"ט" גליון ו' עמ' קמה ואילך. וש"נ.
39. מנחות צט, ב.
40. בבא בתרא ט, א. וראה תניא פרק לז (מח, ב). אגרת הקודש ריש סימן ל.
41. ויקרא ג, טז.
42. רמב"ם סוף הלכות איסורי המזבח.
43. קהלת ח, א.
44. נדרים מט, ב. וראה ירושלמי שבת פרק ח הלכה א.
45. ראה לקוטי תורה שלח מב, א. דרושי סוכות עט, ד ואילך. סידור (עם דא"ח) שער ברכת המזון קטז, א. ובכ"מ.
46. ב, סוף עמ' א ואילך.
47. עירובין סה, סוף עמ' א. וש"נ.

שמחה כפולה ומכופלת

את חג הפסח יש לסיים מתוך שמחה, כבני ישראל בשעתם, שאף שהיו עדיין שקועים ברע, יצאו ממצרים • מתוך שמחה, בידיעה שהם מתקרבים למתן תורה • השמחה מודגשת במיוחד בסיומו של החג, בזמן סעודת משיח, לעת ערב, בשעה שהיא לכי דעות מסוימות זמן שירת הים

א. בעמדנו עתה בסיום וחזרתם אחרון של פסח, צריך להיות העניין דשמחת יום-טוב עוד יותר מהשמחה שבהתחלת חג הפסח, לליל הסדר, כמו שכתוב בסידור האריז"ל: שאמירת ההגדה צריכה להיות "בשמחה רבה".

ובענין זה יש הוראה מיציאת מצרים שבחג הפסח:

ביציאת מצרים כתיב² "כי ברח העם", ומבואר בתניא³ שזהו "מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו כו'", וזהו גם מה שנאמר⁴ "ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים גו' פן ינחם העם גו' וישבו מצרימה", והיינו, שמצד עצמם לא היו מוכנים להיציאה ממצרים, והיציאה ממצרים היתה רק על-ידי-זה ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם"⁵.

ואף-על-פי-כן היתה היציאה ממצרים וההליכה במדבר - מתוך שמחה, בידעם שבכל צעד וצעד הולכים ומתקרבים למתן-תורה! אלא מאי, יש עדיין רע בנפשם - אין לחשוב על זה; לשם מה לחשוב אודות הרע - בה בשעה שהרבה יותר נעים לחשוב אודות מתן-תורה!

וזוהי גם הדגשת ענין השמחה בקריעת ים-סוף - "אז ישיר משה ובני ישראל גו"⁶, שבזה נכללת גם השירה דגאולה העתידה לבוא - "שר לא נאמר אלא ישיר"⁷.

לשמוח בקרבת המלך

ג. וענין זה מודגש ביותר על-פי המבואר בחסידות¹⁹ בגודל מעלת ענין המצוות, שעל-ידי-זה נעשה קשר ושייכות בין הבורא לנברא - שהרי בעצם אין ערוך הנברא להבורא, וכאשר הבורא מצוה לנברא ציווי מסויים, שיעשה דבר פלוני, או שימנע מעשיית דבר פלוני, אזי נעשה קשר ושייכות בין הבורא להנברא.

ובפרט על-פי הידוע שהוא ורצונו וחכמתו ודעתו אחד, אחדות פשוטה, שאינה נחלקת לחלקים²⁰, ואם כן, בשעה שמקיימים רצונו יתברך, שזהו ענין המצוות, אזי מתאחדים עם אחדות הפשוטה.

ומזה מובן גודל השמחה שבקיום התורה ומצוות - כמבואר בתניא²¹ המשל מ"שמחת הדיוט ושפל אנשים בהתקרבותו למלך בשך ודם המתאכסן ודר אתו עמו בביתו, וקל וחומר לאין קץ לקרבת ודירת מלך מלכי המלכים הקב"ה", כך, שבשעת מעשה שוכח הוא לגמרי שהוא הדיוט ושפל אנשים, ושמח ביותר על היותו ביחד עם המלך.

ונמצא, שגם כאשר נמצאים במעמד ומצב בלתי-רצוי, יכולים לעמוד בשמחה גדולה מצד גודל המעלה שבקיום המצוות, באופן ש"בכיה תקיעא בליבאי מסטרא דא, וחדוה תקיעא בליבאי מסטרא דא"²², ויתירה מזה, ששמחת הנפש גוברת על עצבון הגוף, כמו שמבואר בתניא²³ ש"תיקר נפשו בעיניו לשמוח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה, שלא לערבב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף".

הדגשת החסידות - "עשה טוב"

ד. וזהו גם החילוק שבין שיטת המוסר לשיטת החסידות:

בשתי השיטות התכלית היא - "את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם"²⁴,

אלא שהחילוק הוא, שבשיטת המוסר ההדגשה היא על הענין ד"סור מרע", על-ידי ההתבוננות בשפלות הגוף והענינים החומריים, ולאחרי הקדמה זו בא גם ל"עשה טוב";

וזהו ההוראה גם בנוגע לגאולה העתידה - "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁸ - שתבוא על-ידי העבודה בשמחה דוקא, כשיטת תורת החסידות, וכדברי רבינו הזקן⁹ שתורת החסידות אינה עבור כתי ומפלגה מסויימת, אלא עבור כל בני ישראל, ולכן הדגישו רבותינו נשיאינו בכל הדורות את הצורך בהפצת המעיינות חוצה, לכל אחד ואחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו, והמאור שבה יחזירנו למוטב¹⁰, וכאמור לעיל¹¹, שאהבת ישראל קודמת וממנה ועל-ידיה באים לאהבת ה', ועד שמוציאים אותו מהגלות המר ומעמידים אותו בקרן אורה.

לא חידוש של הבעש"ט

ב. אמנם, ישנם כאלו "יראי-שמים" שמהדרים ביותר במאמר רז"ל¹² "אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה", וטוענים: "לשמחה מה זה עושה"¹³ - בה בשעה שבית המקדש חרב וכו'?!...!

אבל אף-על-פי-כן, יודעים אנו שדרכו של הבעש"ט היתה להדגיש את ענין השמחה - "עברו את ה' בשמחה"¹⁴.

ובאמת אין זה חידוש של הבעש"ט, אלא זהו פסק דין מפורש בדברי הרמב"ם: בסוף הלכות לולב כותב הרמב"ם: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה . . . עבודה גדולה היא . . . ואין הכבוד והגדולה אלא לשמוח לפני ה', שנאמר¹⁵ והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' וגו'";

ובהלכות דעות¹⁶ כותב הרמב"ם: "צריך האדם שיכוין לבו וכל מעשיו כולם ("שבתו וקומו ודבורו . . . אכילה ושתיה וכו'") לידע את השם בלבד . . . נמצא . . . כל ימיו עובד את ה' תמיד . . . כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹⁷ . . . בכל דרכיך דעה"¹⁸.

ואם כן, כאשר מקיימים שני פסקי-דינים אלו, אזי נמצאים תמיד במעמד ומצב של שמחה.

מה-שאיין-כן בשיטת החסידות ההדגשה היא על הענין ד"עשה טוב", על-ידי ההתבוננות במעלתה של נפש האלקית, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"²⁵, ואשר על-ידי קיום המצוות, אפילו מצוה קלה, מתאחדים עם מלך מלכי המלכים הקב"ה - שלכן, שום דבר לא יקשה בעיניו כדי לקיים רצון הבורא.

ומוכן, שב' שיטות אלו שייכות לכל אחד ואחד מישראל - שהרי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"²⁶, כך, שתמיד יכול להתבונן בשפלות הגוף; ולאידך, גם אצל קל שבקלים ופושעי ישראל ישנו גודל המעלה שבקיום המצוות²⁷, כך, שיכולים תמיד להתחיל בהתבוננות בגודל הענין ד"עשה טוב".

והרי רואים בפועל החילוק בין ב' השיטות - שכאשר עוסקים בהענין ד"סור מרע", הרי זה פועל רגש של מרירות, או אפילו גם עצבות, ולאחרי כל זה הנה לפעמים מצליח לצאת ממעמדו ומצבו, שאז היה כדאי הדבר, ולפעמים אינו מצליח לצאת ממעמדו ומצבו, ונמצא שהיה כל ימיו במרירות ועצבות מצד שפלות הגוף וענינים החומריים; מה-שאיין-כן כאשר עוסקים בהענין ד"עשה טוב", הרי זה פועל רגש של חדוה ושמחה, ואם כן, לא מבעי כאשר מצליח בעבודתו בשלימות, אלא גם כאשר מצליח במדה קטנה, הרי בינתיים היה במעמד ומצב של שמחה, בקרן אורה.

וכאשר הולכים בדרך זו - "בשמחה תצאו" - אזי "בשלום תוכלון", שלום בין פמליא של מעלה ופמליא של מטה²⁸, בין יצר טוב ויצר הרע²⁹, ו"ההרים והגבעות" שמצד עצמם מונעים ומעכבים את ההליכה בדרך, לא זו בלבד שלא יעכבו, אלא אדרבה, "יפצחו לפניכם רנה גו"³⁰.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ז, סעיפים ד-לז)

השמחה קשורה לגאולה

ה. השמחה באחרון של פסח צריכה להיות באופן נעלה יותר מהשמחה דכללות חג הפסח:

ובהקדמה - שחג הפסח הוא "ראש השנה לרגלים"³¹. ועל-פי המבואר³² בענין "ראש השנה" ו"ראש חודש", שהטעם שנקרא "ראש" דוקא, ולא תחילה,

הוא, להיותו בדוגמת ה"ראש" שבגוף האדם שכולל את החיות דכל הגוף - כן הוא גם בנוגע לחג הפסח שנקרא "ראש השנה לרגלים", שכולל את כל הרגלים. ומוזה מובן שבחג הפסח צריכה להיות שמחה גדולה - כללות השמחה דכל הימים-טובים, "מועדים לשמחה".

ובחג הפסח עצמו ניתוסף שמחה בסיומו של חג הפסח - באחרון של פסח בכלל, ובפרט בסעודה השלישית שהיא הסיום של אחרון של פסח עצמו - שהרי "סיום" הוא ענין של שמחה, שלכן עושין שמחה לגמרה של תורה³³.

וזהו גם הטעם לאכילת מצה מפני חיבוב המצוה - בסיומו של חג הפסח³⁴.

והוספה מיוחדת בהשמחה בסעודה השלישית דאחרון של פסח מצד שייכותה למשיח - כמוכן ממאמר חז"ל³⁵ "אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר³⁶ אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה, אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה", היינו, שענין השמחה שייך להגאולה העתידה על-ידי משיח.

וכפי שמצינו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבסעודה זו³⁷ היה במעמד ומצב של שמחה ("אויפגעלייגט") במיוחד, יותר מאשר בכל חג הפסח - מלבד בלילות הראשונים, בעת עריכת הסדרים, שגם בהם היה בשמחה מיוחדת, כיון שאיתא בכתבי האריז"ל³⁸ "שאיין זמן שמחה כל-כך שמחת השכינה כמו בליל פסח", אבל בנוגע לשאר ימי הפסח, היתה שמחה מיוחדת באחרון של פסח דוקא.

(אחרון של פסח, ה'תשי"ג, סעיף ג)

"זמן שמחתנו"

ו. בנוגע ל"שירת הים" שהיתה בשביעי של פסח - הנה לכמה דעות היה זמן אמירת השירה בשביעי של פסח לפנות ערב:

על הפסוק³⁹ "וישב הים לפנות בוקר לאיתנו", מפרש רש"י: "לעת שהבוקר פונה לבוא". אבל לדעת שאר המפרשים⁴⁰ הפירוש הוא - לעת שהבוקר פונה והולך לו, קרוב לחצות היום, שאז טבעו המצריים בים.

ולאחרי כן יצאו מהים כל בני ישראל - ששים ריבוא הגברים לבד מגשים וטף, יחד עם הערב רב - דבר שנמשך בודאי משך זמן.

ולאחרי כן – "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים"⁴¹, "שפלטן הים על שפתו, כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולין מצד זה, כך הם עולין מצד אחר, רחוק ממנו, וירדפו אחרינו"⁴²; ורק לאחרי כן – "וירא ישראל את היד הגדולה וגו'"⁴³, ואמרו שירה.

ועל-פי-זה נמצא שזמן אמירת השירה היה לפנות ערב.

וכיון שעומדים אנו עתה (ביום-טוב שני דשביעי של פסח לפנות ערב) בזמן אמירת השירה – צריך להיות עתה ענין השמחה.

ולהעיר גם ממה שנתבאר בחק-יעקב⁴⁴ (שרבינו הזקן פוסק הלכה כמותו כמה פעמים) בשם מהרי"ל, שביום-טוב אחרון של פסח "יש אומרים זמן שמחתנו, משום שמחת טביעת מצרים", ומסיק, "לכן אותן הנוהגים לומר כן, אין למחות בידם" (אף ש"מנהגנו לומר זמן חרותנו"), שענין זה הוא בתוקף יותר מאשר "אלו ואלו דברי אלקים חיים"⁴⁵ שנאמר גם לגבי דעה שאין הלכה כמותה כלל, ועל אחת כמה וכמה בנדון דידן, ש"אין למחות בידם".

זאת ועוד:

ידוע⁴⁶ שהבעש"ט היה נוהג לערוך סעודה באחרון של פסח לפנות ערב, והיה קורא אותה בשם "סעודת משיח".

וכיון שהגאולה שעל-ידי משיח היא גאולה שלימה ללא הגבלות, הרי מובן, שגם השמחה הקשורה עם סעודת משיח צריכה להיות שמחה בלי מיצרים.

ובענין זה יש תוספת חיזוק גם מצד שירת הים – שהרי בשירת הים נרמזה תחיית המתים דלעתיד לבוא, כמאמר רז"ל⁴⁷ "שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה", והיינו, שהענין דתחיית המתים נפעל כבר בעת שירת הים "בכח", וכיון שלמעלה "אין כח חסר פועל"⁴⁸, הרי זה נפעל גם בפועל.

והשמחה דעתה תהיה הכנה והקדמה קרובה וכלי לביאת משיח בגילוי, שאז יקויים היעוד⁴⁹ "בשמחה תצאו", ועד שגם "ההרים והגבעות (לא זו בלבד שלא יפריעו, אלא אדרבה) יפצחו לפניכם רנה . . ימחאו כף".

(אחרון של פסח, ה'תשי"ט, סעיף א)

הערות |

1. קודם "מה נשתנה".
2. בשלח יד, ה.
3. פרק לא (מ, ב).
4. שם יג, יז.
5. נוסח הגדה של פסח.
6. שם טו, א.
7. סנהדרין צא, סוף עמ' ב. מכילתא ופירוש רש"י על הפסוק.
8. מיכה ז, טו.
9. ראה ספר השיחות תרפ"ט עמ' 72. תש"ד עמ' 93. עמ' 163. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ח עמ' תרי. ח"י עמ' דש.
10. ראה ירושלמי חגיגה פרק א הלכה ז. פתיחתא דאיכה רבה ב.
11. בהתוועדות – תורת מנחם ח"ט עמ' 297.
12. ברכות לא, א.
13. לשון הכתוב – קהלת ב, ב.
14. תהלים ק, ב.
15. שמואל-ב ו, טז.
16. פרק ג הלכה ב-ג.
17. אבות פרק ב משנה יב.
18. משלי ג, ו. וראה רמב"ם הלכות דעות סוף פרק ג. טור ושולחן ערוך אורח חיים סימן רלא. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סימן קנו סעיף ב.
19. לקוטי תורה בחוקתי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.
20. ראה רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה י. תניא ריש פרק ב, ובהנסמן שם ב"מ"מ, הגהות והערות קצרות" (עמ' לז).
21. פרק לג (מב, סוף עמ' א).
22. זהר ח"ג עה, א. הובא בתניא סוף פרק לד. שם אגרת התשובה ריש פרק יא.
23. פרק לא (מ, ב).
24. קהלת יב, יג.
25. תניא ריש פרק ב.
26. שם ז, כ.
27. ראה עירובין יט, א. וש"נ.
28. סנהדרין צט, ב.
29. ראה לקוטי תורה מטות פו, ד. ובכ"מ.
30. ישעיה נה, יב.
31. ראש השנה ד, א.
32. ראה לקוטי תורה דרושי ראש השנה נח, א ואילך. עטרת ראש שער ראש השנה בתחלתו. ובכ"מ.
33. טור ורמ"א אורח חיים סימן תרסט.
34. ראה ספר ויגד משה עמ' קצח. הובא באוצר מנהגי חב"ד ניסן עמ' רל.

35. ברכות לא, א.
36. תהלים קכו, ב.
37. אולי אמר: באחרון של פסח.
38. סידור האריז"ל (לרבי שבתי מרשקוב) - קודם מה נשתנה.
39. בשלח יד, כז.
40. ראה תורה שלמה על הפסוק (אות קעג). וש"נ.
41. שם, ל.
42. פירוש רש"י על הפסוק.
43. שם, לא.
44. אורח חיים סימן תצ סעיף קטן ט.
45. עירובין יג, ב. וש"נ.
46. שיחת יום אחרון של פסח תש"ב סעיף ג (ספר השיחות תש"ב סוף עמ' 109) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחרון של פסח). וראה גם לעיל עמ' 241.
47. סנהדרין צא, ב. מכילתא ופירוש רש"י בשלח טו, א.
48. ראה פרדס שער יא פרק ג. הובא ונתבאר בספר המצוות להצמח צדק מצות האמנת אלקות פרק יא. המשך תרס"ו עמ' ה ואילך. עמ' קלט ואילך. ועוד.
49. ישעיה נה, יב.